

KURAN-I KERİM'E GÖRE

İSLAM DÜZENİ

VE

EKONOMİK ESASLARI

Prof. Dr. Osman Eskicioğlu

ÖNSÖZ

Bilimsel araştırmalarda konu belirlemenin çok önemli bir yeri vardır. Zira konu araştırıcı için ilgi çekici olmakla beraber zamanın fikir hareketleriyle de yakından ilgili olursa faydalı olur. Bugün hala dünya izimlerin etkisinden kurtulmuş değildir. Bir zamanlar kapitalizm ile komünizmin paylaştığı iki ayrı ve düşman blok görüntüsü veren yerküresi bunların birbirine etkisi demek olan karma ekonomi esaslarını uygulamakla beraber yer yer sistem ve düzen tartışmaları olmakta ve hatta bu bazen silahlı çatışmalara kadar gitmektedir.

İslam'ın da kendisine mahsus, süi jenerist bir sistemi bulunduğu hususu Müslüman olmayan yazarlar tarafından bile ileri sürülmekte; yalnız bireyci ve yalnız toplumcu olan sistemlerin yanında hem bireyci ve hem de toplumcu yönü bulunan İslam ekonomisinin esaslarının araştırılmasının insanlık âlemi için faydalı olacağı düşünölmektedir.¹ Roma hukukunun yanında İslam hukukunun varlığını kabul edenler aslında İslam'ın da ekonomik bir sistemi olabileceğini teorik olarak kabul etme durumundadırlar. Ancak böyle bir iddianın yani İslam'ın kendisine mahsus bir ekonomik düzeninin var olduğu görüşünün İslam'ın kaynaklarına dayanılarak bilimsel delillerle ispat edilmesi ve ondan sonra İslam'ın da bir ekonomik sistemi vardır, denilmesi daha doğru olur.

İşte biz bugünkü ekonomik düzenin grev, lokavt, toplu sözleşme, enflasyon, fiyat tahdidi, kredi tahsisi, teşvik ve destekleme yolları gibi arızalarına rağmen istihdamı ve refahı sağlamaya çalışırken acaba İslam'ın ekonomik kurumları nelerdir ve bu konularda ne gibi esaslar getirmiştir diye bir araştırma yapmaya niyet edip karar verdik.

Metot olarak İslam ekonomisi tarihi bir vakıa olarak ele alınıp incelenebilir. Hz. Peygamber dönemi, Raşit halifeler, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular veya Osmanlılar zamanlarındaki ekonomik düzen ele alınıp araştırılabilir. Fıkha yani İslam Hukukuna göre bir araştırma yapılıp bir mezhebe veya mezhepler arasındaki ayrılıklar belirtilerek birkaç mezhebe göre bir araştırma yapılabilir. Sadece Hz. Peygamber'in hadislerine dayanarak İslam ekonomisinin esaslarını tespit etmek de mümkündür. Ebu'l Ala el-Mevdudi, İslam ekonomisinin esaslarını tespit etmek için eski eserlerimizdeki alış-veriş, sarraflık ve icare gibi mali işlerin ve ekonomik kuralların çoğuna günümüz insanının pek ihtiyacı kalmamış olduğundan bu eski fıkıh kitaplarından ziyade Kuran'a ve hadislere dayanmayı tavsiye etmektedir.² Enver İkbal Kureşi de faiz ayetlerini iktisadi açıdan inceleyen ilk müfessirin Fahreddin er-Razi olduğunu ileri sürmektedir.³

Bu durumda biz Kuran-ı Kerim'e göre bir araştırma yapmaya karar verdik. Yalnız bu araştırmanın zamanımız açısından faydalı bir çalışma olabilmesi için takip edilecek olan yolun önemi çok büyüktür. Çünkü burada sadece kaynak tefsirlere dayanmak eseri kısır hale getirebilir. Bunun için biz lügat, sarf, nahiv, belagat ve fıkıh usulü yönünden ayetin konumuz açısından ifade ettiği manayı anlamaya çalıştık. Bu manalardan kaynak tefsirlerde bulunanlarını oralardan naklettik. Eğer ayetten anladığımız mananın yerini kaynak tefsirlerde bulamadıysak dayandığımız dil kuralını açıklayıp niçin o manayı verdiğimizin sebebini belirtmeye çalıştık.

¹ Jacque Austray, L'İslam Face au Developpment Economique, s, 20 (Maruf Devalibi, Marksizm ve Kapitalizm Karşısında İslam, s, 31)

² Mevdudi, er-Riba, s, 99-112

³ Enver İkbal Kureşi, Faiz Nazariyesi ve İslam, s, 53

Bir nevi ekonomik tefsir diyebileceğimiz bu çalışmayı hazırlarken şöyle bir yöntem ve sıra takip ettik. Önce Kuran-ı Kerim’i baştan sona okuyup ekonomi ile ilgili olduğunu kabul ettiğimiz ayetleri tespit edip bir araya getirdik. Bunların kelimelerinin kök anlamlarını lügat kitaplarından bulup bu kök mana ile ekonomik anlam arasında bir ilgi kurmaya çalıştık. Sonra kaynak tefsirlerimizde bize yarayacak bilgiler varsa elimizden geldiği kadar onları toplamaya gayret ettik. Eğer bizim kök mana ya da herhangi bir dilbilgisi kuralı yardımı ile anlayıp çıkardığımız bir esas varsa bunu bir hadis veya İslam tarihinde cereyan etmiş bir olay ile desteklemeye özen gösterdik. Böylece ayeti tefsir ettikten sonra bu yoruma dayanarak ayetten ekonomik esaslar çıkardık. Topladığımız ayetlerin tefsiri bu şekilde bittikten sonra bulduğumuz bütün esasları ayrı ayrı fişlere yazarak konularına göre tasnif ettik. Bu suretle iki bölümden meydana gelen yani deliller ve hükümler, istidlal ve esaslar kısımlarından teşekkül etmiş olan bu eser meydana gelmiştir.

Araştırmamızın konusu tefsir ile alakalı olduğu için lügat, sarf, nahiv, belagat, fıkıh-İslam hukuku ve fıkıh usulü konularında yazılmış olan eserler başvurulacak kaynaklar arasında olmalı idi. Ana mesele tefsir olunca Razi, Kadı Beyzavi, İbn Kesir, Alusi, Reşid Rıza, Elmalılı ve Mehmet Vehbi gibi zatların eserlerini temel kabul ettik. Bununla beraber Cassas ve İbn Arabî gibi ahkâm tefsiri yazan iki zatın Ahkâm-ül Kuran’larını da faydalandığımız eserler arasında sayabiliriz. Kelime ve lügat yönünden Rağıb’ın Müfredat’ı ile Mütercim Asım Efendi’nin Kamus’u esas kaynağımız oldu.

Yer yer ihtiyaç duyulduğu zaman es-Serahsi’nin el-Mebcut’u, Kasani’nin Bedayi’i, Ebu’l-Hasen’in Kuduri’s, el-Merğınani’nin el-Hidaye’si, İbn-ül Hümmam’ın Feth-ul Kadir’i, Molla Hüsrev’in Dürer’i, İbn Abidin’in Dürrü’l Muhtar’ı, Seyyid Sabık’ın Fıkh-üs Sünne’si ve Ömer Nasuhi Bİlmen’in Hukuk-ı İslamiyye Kamusu gibi fıkha ait kitaplar ilk müracaat ettiğimiz eserler arasındadır.

Ayrıca konumuz olan İslam Ekonomisi ile ilgili bulunan Ebu Yusuf’un Kitab-ül Harac’ı, Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam’ın Kitab-ül Emvali, el-Maverdi’nin Ahkam-üs Sultaniyye’si, Ebu Yala el-Ferra’nın Ahkam-üs Sultaniyyesi, el-Gazli’nin İhya’si, İbn Teymiye’nin el-Hisbe’si ve es-Siyaset_üş Şerriyyes’si, İbn Katim el-Cevziyye’nin İ’lam-ül Muvakkın’i ve et-Turuk-ul Hukmiyye’si, İbn Haldun’un Mukaddime’si ve el-Kettani’nin Nizam-ül Hukümet-in Nebeviyye’si gibi kitaplardan faydalandık. Yine bu konuda yazılmış bulunan yeni eserlerden ve Türkçeye çevrilmiş olan tercüme eserlerden de yararlandık.

Bu eserimizi yazarken karşılaştığımız zorluklardan birisi de terim meselesi olmuştur. Bugün dünyanın hiçbir yerinde devlet düzeninde İslam kanun ve kuralları uygulanmadığı resmi terimler İslam’ın getirdiği esaslarına aykırı düşmektedir. Mesela İslam’da sermaye vergisi, varlık vergisi veya gelir vergisi vardır, sözlerinin her biri ya eksik veya yanlıştır. Çünkü ekonomik bir terim olan sermaye zamanımızda sabit ve döner olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Hâlbuki İslam’da sabit sermaye dediğimiz makine ve tesislerden vergi alınmaz. Yine oturlan ve kirada olan evlerden de bir vergi alınmaz.

Diğer taraftan “Allah” ve “Resul” kelimelerinin ifade ettikleri ekonomik anlamı terimleştirebilmek de oldukça güçtür. Toplumun sahip olduğu amme yani kamu haklarına fıkıh-İslam hukuku dilinde “hukukullah” denildiği bilinmektedir. Buna göre Allah lafzına ekonomik anlam olarak toplum, cemiyet, kamu, amme veya devlet kelimelerinden hangisi karşılık olarak kullanılır bunun belirlenmesi gerekir. Zira Kuran’da “Allah’a karz-ı hasen verin”⁴ buyrulurken bu, “devlete ödünç verin” demek

⁴ Müzzemmil 73/ 20

mi, yoksa “topluma ödünç verin” demek mi bir karar verilmesi gerekir. Biz bunu devlete veya kamuya ödünç verin manasında anlıyoruz.

Böyle bir çalışmayı yaparken bana yardımcı olan herkese, maddi ve manevi katkıda bulunanlara teşekkür ediyorum. Ayrıca daha böyle nice çalışmalar yapmam hususunda bana avn-ü inayetini esirgememesi için Cenab-ı Hakk’a niyaz ediyorum. Çalışmak bizden başarı, Tevfik ve inayet ise Allah Teala’dandır.

**Prof. Dr. Osman Eskicioğlu
D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi
İslam Hukuku Öğretim Üyesi
İzmir**

GİRİŞ

EKONOMİK DÖNEMLER

Ekonomik hayatın insanlıkla ilgili bir disiplin olduğu hayvan topluluklarında iktisadi olayların insanlardaki şekliyle cereyan etmediği ekonomi ilmi ile uğraşanlar ve araştırmacılar tarafından ortaya konmuş bir gerçektir.⁵ Nerede bir insan topluluğu varsa orada mutlaka ekonomik kanunlar ve dolayısıyla ekonomik olaylar var demektir. İnsanoğlunun toplum halinde birlikte yaşama özelliği onun kendi benliğinden geldiği için toplumun hareket ve davranışlarının bir neticesi olarak meydana gelen bu sosyal ve ekonomik kanunları hiçbir güç yürürlükten kaldıramaz. Öyleyse yapılacak tek şey bu iktisadi kural ve kanunları ve iktisadi olayları anlamak ve ona göre hareket etmek olur.⁶

Evet, ekonomik hareket ve davranışlar yani iktisadi olaylar insanlıkla beraber yaşaya gelmiş ve o kadar da eski olan hadiselerdir. Ancak bu ekonomik olaylar her zaman aynı görüntüyü vermemiş değişik zamanlarda değişik şekiller göstermiş ve değişe değişe bugüne kadar gelmişlerdir. Belki ihtiyaçların tatmini demek olan ekonomik hareketlerin gayesi⁷ değişmeyip hep aynı kalmış; ancak bu gayeye ulaşmak için kullanılan vasıtalar ve takip edilen yolların tekâmül ettiği ve değişip geliştiği açık bir gerçektir. Yalnız ekonomik hareketlerin değişmesi sadece icat ve keşiflerin etkisiyle olmamış aynı zamanda toplumun bünyesiyle orantılı olarak sosyal olaylarla birlikte gelişmiştir. Zaten ekonomik ve sosyal olaylar birbirine zıt kanunlara değil, uygun ve aynı genel kanunlara bağlıdır. Hatta bu ekonomik ve sosyal olayların hepsi biyolojik olaylarda olduğu gibi aynı genel kanunlara tabi olup hep aynı noktaya uyarlar. Konuyla ilgili olan Gaetan Pırou'nun şu cümlesini burada dile getirmek tam yerinde olacaktır. O şöyle diyor: "Toplumlar da biyolojik organlar gibi doğar ve önceleri aynı kanunlara uyarlar. Sonradan zihnin tasavvur ettiği bir ideale doğru yönelerek daha çok insana özel bir şekilde gelişirler."⁸

Büyük bir İslam düşünürü olan İbn Haldun tarafından Kuran'a dayanılarak çok önceleri ortaya atılmış bulunan bu fikirler, daha sonra Montesquieu, Jan Jack Rousseau, Thomas Robert Malthus ve Auguste Comte tarafından benimsenmiş ve geliştirilerek sistemleştirilmiştir.⁹ İbn Haldun sosyal olayların biyolojik bir grafik izlediğini devletlerin ve toplumların doğup geliştiğini daha sonra da yaşanıp çöktüğünü açık açık anlatmaktadır.¹⁰

Kuran'ın bu konuyla ilgili ayetlerinde şöyle buyrulmaktadır. *Her milletin belli bir eceli vardır. Onların eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler.¹¹ Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş'a kurulan, güneşi ve ayı buyruğu altına alandır. Bunların hepsi belli bir zamana kadar akıp gitmektedir. O, her işi (hakkıyla) düzenler, yürütür, ayetleri ayrı ayrı açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanınız.¹² Onlar, kendi nefisleri(nin yaratılış incelikleri) hakkında hiç düşünmediler mi? Hem Allah, göklerle yeri ve ikisi arasındakileri ancak hak ve hikmete uygun olarak ve belirli bir süre için yaratmıştır. Şüphesiz insanların birçoğu*

⁵ Gaetan Pırou Umumi İktisada Giriş (Tercüme: Turhan Feyzioğlu) s, 73

⁶ İbrahim Fadıl, İktisad (Osmanlıca baskısı), s, 16

⁷ Hazım Atıf Kuyucak, İktisat Dersleri, s, 24

⁸ Gaetan Pırou, Umumi İktisada Giriş, s, 57

⁹ Sabahaddin Zaim, İktisadi Doktrinler, (Ders Notları), s, 3

¹⁰ İbn Haldun Mukaddime, II, 105–137

¹¹ Araf 7/ 34

¹² Ra'd 13/ 2

Rablerine kavuşacaklarını inkâr ediyorlar.¹³ Gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yaratmıştır. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine örtüyor. Güneşi ve ayı da koyduğu kanunlara boyun eğdirmiştir. Bunların her biri belli bir zamana kadar akıp gitmektedir. İyi bilin ki O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.¹⁴

Görüldüğü gibi bu ayetlerde insanların, milletlerin, yıldız, ay, güneş ve göklerin, gece ile gündüzün, belirli bir zaman süreci için yaratıldıkları ve hepsinin belli bir ömrü olduğu bildirilmektedir. Özellikle *Onlar, kendi nefisleri(nin yaratılış incelikleri) hakkında hiç düşünmediler mi? Hem Allah, gökler ile yeri ve ikisi arasındakileri ancak hak ve hikmete uygun olarak ve belirli bir süre için yaratmıştır*, ayetinde insanlar ile diğer yaratıklar arasında bir bağıntı kurulması, birbirine benzetilmesi ve araştırma yapılması lazım geldiği açıklanmaktadır. Kadı Beyzavi, bu ayete insanların önce kendilerini öğrenip diğer şeyleri buna benzetmeleri gerektiğini birinci mana olarak vermiştir.¹⁵

Bu konu ile ilgili olarak Kuran'da daha açıklayıcı ve canlıların birbirine benzer birer toplum olduklarını ifade eden şu ayet adeta bize bilgi üretmede analogi yolunu önermektedir. *Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler.¹⁶*

Ekonomi tabii-doğal bir oluşturu; nasıl fizik ve kimyanın kendisine mahsus kanunları varsa ekonominin de doğal kanunları vardır. İnsanoglu bu kanunları değiştirme imkânına sahip değildir. Nasıl maddeden yerçekimi özelliğini kaldıramıyorsak ve onun düşmesini engel olamıyorsak bireyden de onun mal ve mülk edinme özelliğini ve mülkiyet eğilimini kaldıramayız ve onu bu bencillikten vazgeçiremeyiz.¹⁷

“Herkes kendi tabiatına göre iş yapar”¹⁸ Bu ayetin aslında geçen “*şakilet*” kelimesi her ne kadar tabiat, adet, din, huy, niyet, karakter, cibilliyet, fitrat ve tabii yol gibi çeşitli ve birbirine yakın manalarla tefsir edilmiş ise de en kuvvetli ve kapsamlı anlam olarak fitrat ve tabii yol anlamı verilmiştir. Yani herkes, kendi hal ve mizacına uygun olan tabii yolda hareket eder. Diğer bir deyişle özel duygularına göre iş yapar.¹⁹

O halde fitratı ve tabiatı değiştirmeye kalkmaktan çok ona uymanın gerekliliği böylece ortaya çıkmaktadır. Buna göre insanın hareket tarzı şöyle olmalıdır diyebiliriz. İnsan fizik kanunlarından faydalanarak uçmayı ve aya gitmeyi nasıl başarmış ve bunu mümkün hale getirmişse o yine ekonomik kanunlardan faydalanarak insandaki mülkiyet meylini daha faydalı bir şekilde sokabilir.

Diğer taraftan kim bu insan doğasında var olan doğal meyilleri (kanunları) en iyi keşfeder ve bunlardan en çok faydalanmaya bakarsa o, tabiattaki kurulu düzene uymuş ve bu düzen içersinde vazifesini yapmış olur. Kendi başına bir düzen kurmak isteyenler veya kurulu gerçek düzeni bozanlar ve ona karşı gelmek isteyenler ise hem genel düzene zarar verir, hem de kendilerini yok ederler.²⁰

Şu bir gerçektir ki, hangi millet söz konusu olursa olsun, ekonomik teori esas noktaları itibariyle aynı olarak karşımıza çıkar. Türkiye, Fransa, Amerika ve Rusya'da kıymet ve fiyat konuları arz ve talebin bunlar üzerindeki etkisi para hacminde bir enişleme veya daralmanın ekonomik akisleri aynı mekanizmalara uyar. Şu halde bu mekanizmaları kaldırırken milli sınırla düşünülmesini ikinci plana bırakmak yerinde

¹³ Rum 30/ 8

¹⁴ Zümer 39/ 5

¹⁵ Kadı Beyzavi, Envar-ut Tenzil ve Esrar-ut Tevil, II, 241

¹⁶ Enam 6/ 38

¹⁷ Süleyman Karagülle, İktisat İlmi Görüşler ve İslamiyet, s, 30

¹⁸ İsrâ 17/ 84

¹⁹ Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili, IV, s, 3196

²⁰ Süleyman Karagülle, İktisat İlmi Görüşler ve İslamiyet, s, 30

olur.²¹ Yoksa tabii oluşa müdahalede bulunmuş olunuz ki, bu bize hiçbir fayda sağlamaz.

Buraya kadar ekonomik olayların karakteristik özelliklerinden bahsetmiş olduk. Bunu tarihi oluşu içersinde ele alarak, daha etraflı ve belirgin bir şekilde dönemlere ve çağlara ayırıp bu dönemleri anlattıktan sonra da sözü çalışmamızın konusuna getirmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Biz, ekonomik dönemleri daha çok mübadele şekilleri bakımından ele alacak, mübadele vasıtası, faiz yasağı ve serbestliği aynı mübadele, para ile mübadele (istihdam) gibi esaslar üzerinde duracak daha sonra çalışmamızla ilgili konulara doğru geleceğiz. Adını ettiğimiz bu konuları şu şekilde bölümlere ayırabiliriz.

- 1- Aile Ekonomisi Dönemi,
- 2- Aynı Mübadele Dönemi,
- 3- Para ile Mübadele Dönemi,
- 4- Emek Mübadelesi Dönemi.

---

²¹ Gaetan Pirou, Umumi İktisada Giriş, s, 257

1- Aile Ekonomisi Dönemi:

Aile ekonomisi deyimini belki söylenmek isteneni tam olarak ifade etmemektedir. Ancak bu dönemde üretim ve tüketim işleri hep aile içerisinde yapıldığından hem en küçük hem de en büyük ekonomik birlik aile olduğundan ve aile ekonomik, sosyal ve hukuk alanında önemli bir yer tuttuğundan aile ekonomisi demeyi daha uygun bulduk.

Bazı yazarlar ekonomik hayatın gelişmesini iktisadi teşebbüs şekilleri bakımından ele alarak bunun ilk basamağını ailenin teşkil ettiğini ileri sürüyorlar.

Bu dönemde aile reisi olarak babayı görüyoruz. Babanın aile üzerinde birçok hakları olduğu gibi karı ve çocuklarına karşı da birtakım görevleri de vardır. Yani burada aile babaya bağlı pederşahi (patriarchal) bir kuruluştur.

İktisadi teşebbüs deyimine verdiğimiz bu birinci anlam ile iktisadi teşebbüsün ilk şekli aile olmuştur. Yani üretim aile içinde aile tarafından ve aile bireyleri için yapıldı. Aile bireyleri, hem üreticileri hem de tüketicileri meydana getiriyordu. Aile bireylerinden her biri hepsi için çalışıyor ve her biri bütün diğerlerinin üretim faaliyetlerinden faydalanıyordu.²²

İlk insanlar aile halinde yaşıyorlardı. Birey olarak yaşayanlar hemen hemen yok gibiydi. Aile içerisinde basit de olsa küçük çapta bir iş bölümü vardı. Kadın evde yemek yapıyor temizlik işleri ile uğraşarak çocuk yetiştiriyor ve evde yapılan işlerde kocasına yardım ediyordu. Erkek ise daha çok dışta çalışarak av avlıyor, meyve topluyor ve her türlü saldırıya karşı evini ve ailesini koruyordu.

Bu ilk insan hürdü; kimseye sorup danışmadan istediğini yapabilecek bir durumda idi. Ancak bilim ve teknik henüz gelişmemiş bir durumda olduğu için büyük zorluklarla karşı karşıya bulunuyordu. İhtiyaç maddelerinin fazlalarını, daha sonraki yıllara bırakmak için depolayarak onları çürümekten akıp kokmaktan alıkoyacak imkânlar saha değildi. Bu zorlukları özet olarak şu üç noktada toplayabiliriz.

a) Av ve meyve bulamadığı zaman ve günlerde aç kalma tehlikesi vardı.

b) Bol yiyecek maddeleri temin ettiği günlerde ise ihtiyaçtan arta kalanlarını çürümeye bırakmak zorunda idi.

c) Böylece insanoğlu bolluk zamanlarında bolluk içerisinde, yokluk zamanlarında da yokluk içerisinde yaşıyordu.²³

Bu dönemde ailenin hem üretici hem de tüketici durumda olduğunu söylemiştik. Yeme, içme, giyme ve barınma gibi bütün ihtiyaçlar aile fertleri tarafından üretilen mallarla giderilirdi. Ailelerin tarlaları, bağ ve bahçeleri olduğu gibi inek, koyun, keçi ve tavuk gibi eti, sütü, yağı, kılı, yünü, derisi ve yumurtası için beslediği hayvanları da vardı. Yoksa mübadele henüz gelişmediğine göre insan bu ihtiyaçlarını nasıl giderecekti?

Bu aile ekonomisi döneminde insan, ihtiyaçlarını çok basit olarak giderdiği için geçimini temin edeceği herhangi bir meslek ve sanatın sahibi değil, ihtiyaçlarla ilgili olan bütün meslek ve sanatlardan az-çok anlar bir durumdadır. Mesela kestiği sığır ve keçinin derisinden çarık, koyunun yününden elbise yapar ve giyerdi. Mübadele kavramı hayatın uygulama alanına girmediği için de ihtiyaçlar komşudan ödünç olarak alınıp sonra malın aynı cinsinden ödeme yapılırdı.

Aile ekonomisinin en karakteristik özelliği mübadelesiz bir ekonomik hayat oluşudur, diyebiliriz.

²² Hazım Atıf Kuyucak, İktisat Dersleri, s, 93

²³ Süleyman Karagülle, İslamiyet ve Ekonomik Doktrinler, s, 79-80

Aile ekonomisi döneminden sonra aynı mübadele devri gelmektedir. Fakat bu dönemlerin birbirinden kesinlikle ve tam olarak ayrıldığı ve birinci devirden ikinci döneme yavaş yavaş değil de birdenbire-hemen geçildiği söylenemez. Bu dönemlerin toplumun bünyesi ile yakından ilgisi bulunduğu için zaman itibarıyla farklılıklar gösterdiği gibi yer itibarıyla da ayrı ayrı özelliklere sahiptir. Mesela şehirler mübadele ekonomisine geçmiş iken daha hala aile ekonomisi döneminde bulunan köyler olabilir. Hatta bugün bile bazı zaman köylerimizde ödünç mal alıp verme işi uygulanmaktadır, diyebiliriz.

2- Aynı Mübadele Dönemi:

Trampa devri diyebileceğimiz bu dönemin özelliği ailenin ve aile bireylerinin her şeyi bilir ve yapar durumdan biraz ihtisaslaşmaya doğru kaymış olmasıdır. Mesela üretim ve tüketim yine yapılır. Ancak üretim için dükkân, imalathane veya ayrılmış özel bir yer mevcut değildir. İhtiyaçları doğrudan doğruya tatmin eden tüketim ise genel olarak her devirde olduğu gibi yine aile içersinde olmaktadır. Daha henüz para bulunmadığı için zaten tedavülden da bahsedilemez. Mübadelenin de ancak malın mal ile değiştirilmesi anlamına gelen aynı mübadele, yani trampa şekli vardır.

Elde olmayan bir takım hadise ve sebepler insanları malı mal ile değiştirmeye sürüklemiştir. Bir afat sebebiyle tarlasındaki harmanını sellere kaptıran bir ziraatçı-çiftçi birkaç koyun ve sığır vererek komşusundan yıllık tüketeceği buğdayı almıştır. Bazılarının çalışmaları faydalı bir sonuç vermediğinden bunlardan biri diğeri ile işbirliği yapmak zorunda kalmış olabilir.

Belli maddelerin üretilmesi konusunda zamanla doğal olarak veya çalışıp gayretleriyle sonradan bir üstünlük kazanmış olan aileler kendi ihtiyaçlarından daha fazla bir üretim yapmayı ve bu fazla üretilen malları çeşitli düşüncelerle başka ailelere devretmeyi öğrenmişlerdir. Bu malı devretme ve verme işi başlangıçta hibe şeklinde olmuş olabilir. Fakat sonraları zamanla aileler başkalarına verdikleri şeylerin karşılığını beklemeye başlamışlar ve bu suretle de trampa meydana gelmiştir.

Adam Smith trampayı insanlar için doğal bir meleke olarak kabul etmiştir. Fakat gerçekte ilk ekonomik organ olan kendi kendine yeter ilk iktisat özelliğine sahip bulunan aile ekonomisi safhasında trampaya lüzum yoktur. Ancak yukarıda söylediğimiz gibi bir takım sebepler insanları buna sevk etmiştir. Zaten insanlar trampayı ancak uzun bir gelişme döneminden sonra bulup öğrenebilmişlerdir.²⁴

Aile ekonomisinde bireyler, artan ihtiyaç maddelerinin beklemeye elverişli olmayanlarını eriyip çürümekten alıkoyamadıkları gibi kendilerine yeter derecede geçim vasıtası temin edemedikleri zaman da açlıkla karşı karşıya bulunuyorlardı. Yani onlar buldukları zaman yiyip karınlarını doyuracaklar; fakat bulamadıkları vakit de aç kalarak gezip dolaşmak zorunda kalacaklardı.

İnsan düşüncesinde ve hayatında, teori ve pratiğinde dinlerin çok önemli etkileri olduğu açık bir gerçektir. İnsanlık bu sıkıntılardan, açlık ve sefalet durumlarından yine dinin emir ve buyruklarını yerine getirmek sayesinde kurtulmuşlardır. İnsanlar çalışmak için gittikleri yerlerden akşamleyin evlerine dönerken ibadet yerlerine uğruyor, hem Allah'a ibadet ediyor ve hem de ellerindeki malları değiştiriyorlardı. Kendi ihtiyaç fazlasını veriyor ve ihtiyacı olan malları da alıyordu. Bununla beraber eğer geriye yine fazla bir mal kalıyorsa onları da bozulmaz, akıp kokmaz mallarla değiştirip evinde bunları depo ediyordu. Sonra av avlayamadığı

²⁴ Hazım Atif Kuyucak, İktisat Dersleri, s, 88

ve meyve toplayamadığı günlerde tekrar ibadet yerlerine gidiyor ve günlük ihtiyacı olan mallarla değiştiriyordu.

Üç büyük din olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'te günlük, haftalık ve yıllık ibadetler vardır.²⁵ Bu ibadetlerin kendi dinine mensup olan kimselerin ekonomik ve sosyal hayatları ile yakından bir ilgisi vardır. İlahi kabul edilsin veya edilmesin bütün dinlerde topluca yapılan ibadetler vardır. Totemizm'deki intişuyuma ayini, Şamanizm'deki örüssara (sürüleri olatmaya çıkarma ayı) bayram töreni ve Hindistan'da Vedizm'in bir gereği olarak açık havada yapılan ibadetler bunun açık örnekleridir.²⁶

Bu değiştirme ve mübadelenin bütün çevreyi içersine alabilmesi için haftada bir gün meydan yeri denilen alanda toplanıyor, hem haftalık ibadetlerini icra ediyorlar hem de daha geniş bir çapta mübadele alış-veriş yapıyorlardı.²⁷

Bu ibadet icrası ve mübadele işinin daha geniş olarak bütün memleket halkına şamil olması için dinler senenin birkaç gününü bayram ve hac günü olarak ilan etmiştir. Böylece insanlar her taraftan gelerek yılda bir defa bir yerde toplanır, hem yıllık ibadet ve ayinlerini yaparlar ve hem de ellerindeki malları değiştirip mübadele ederlerdi.²⁸

İşte bu ibadetler böyle topluca ifa edildikten sonra insanlar ihtiyaçlarını görürlerdi. Mesela tanrılara sunulan kurbanlar, halk arasında taksim edilir. Yerlere arpa ve buğday gibi bazı tahıllar serpilir ve böylece bolluk olacağı inancı ile çalışmalara girilirdi.

İslamiyet'te de haftalık ibadetleri yerine getirmek için büyük meydanlarda yapılan Cuma mescitleri²⁹ bir çeşit toplantı yerleri oluyordu. Hatta bir ihtiyaç için dilekte bulunan bir kişinin, fakir ve muhtaçları men etmek değil, kesilen kurbanlardan bunlara Allah için vermesi gerekiyordu.³⁰ İslam düzeninde de Allah için kesilen bu kurbanların etleri üç kisma ayrılır, bunlardan bir kısmı da muhtaç durumda olan fakir fukara ve garip gurabaya dağıtılması hususuna işaret ediliyordu.³¹

İster aynı mübadele olsun, ister para ile mübadele olsun hacın bunlara hazırladığı imkânlar da inkâr edilemeyecek kadar büyüktür. Kuran-ı Kerim Müslümanlar arasında doğacak fikir ve düşünce ihtilaflarına yer bırakmamak için hacda mübadelenin günah olmadığını bildirerek şöyle diyor: *“(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizin lütuf ve keremini istemekte (alış-veriş yaparak mübadelede bulunmakta) size bir günah yoktur. Arafat'tan ayrılıp (sel gibi Müzdelife'ye) akın ettiğinizde, Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin. Onu, size gösterdiği gibi zikredin. Doğrusu siz onun yol göstermesinden önce yolunu şaşırmışlardan idiniz.”*³² Yani buna göre hac aylarında olsa bile kazanç ve ticaret ile rızıklarınızı ve kendinize lazım olan ihtiyaç ve şeyleri kazanıp elde etmekten yasaklanmış değilsiniz. Bilhassa hac için olan emir ve buyruklara uymak şartıyla hac ticaret yapmaya, alıp satmaya ve kazanç için çalışmaya mani değildir.

Cahiliyet döneminde Araplar hac mevsiminde Ukaz, Mecenne ve Zülmecaz gibi Pazar ve panayırları açarlar ve geçimlerini oralardan temin ederlerdi.³³ İslam dini gelip düşünce ve fikirde bir değişiklik olunca Müslümanlar hacda böyle bir davranıştan

²⁵ Ahmet Kahraman, Dinler Tarihi, s, 138, 188, 228

²⁶ Ahmet Kahraman, Dinler Tarihi, s, 31, 49, 77

²⁷ Süleyman Karagülle, İslamiyet ve Ekonomik Doktrinler, s, 80

²⁸ Süleyman Karagülle, İslamiyet ve Ekonomik Doktrinler, s, 80

²⁹ Suud Kemal Yetkin İslam Mimarisi, s, 88

³⁰ Elmalılı, VIII, 6196

³¹ Ahmet Hamdi Akseki, İslam Dini, s, 221

³² Bakara 2/ 198

³³ İbn Kesir, I, 239

çalışıp kazanmaktan ve alıp satmaktan sakınmaya başlamışlardı. İşte bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur.³⁴

Fahreddin Razi'nin açıklamasına göre bu ayetin iniş sebebi şöyledir: Bir kimse Abdullah İbn Ömer'e başvurarak "Ben hem işçilik yapar, hem de hac ederim. İnsanlar bana çalışarak hac ettiğim için senin haccın olmaz, dediler. Ticaret yapmam benim haccıma mani midir? deyince Abdullah, "ihrama girer, Arafat'a gider ve ziyaret tavafını yaparsan haccın yerine gelmiş olur. Aynı senin gelip sorduğun gibi bu meseleyi gelip Hz. Peygamber'e sordu. Hz. Sükût buyurup cevap vermedi ve bir müddet sonra da bu ayet nazil oldu dedi. Şu halde hac ibadetinin fiil ve rükünlerine engel olmamak şartıyla hacda, yolunda, giderken ve dönerken mübadele edip ticaret yapmakta bir zarar ve sakınca olmadığı bu ayetle sabittir.³⁵ İnsanların hacca geldikleri zaman kendileri için birçok menfaatlere şahit olacakları şu ayetle bildirilmektedir.

"Gelsinler ki, kendilerine ait birtakım menfaatlere şahit olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine belli günlerde (onları kurban ederken) Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan siz de yiyin, yoksula fakire de yediniz."³⁶ Bu ayette geçen *menfaat* kelimesi müfessirler tarafından ticaret yapmakla açıklanmıştır.³⁷

Vermiş olduğumuz bu örneklerle biz burada dinlerin getirmiş oldukları ibadet şekillerinin mübadele ve ticaret fikrine mübadele ve ticaret yapmaya ne kadar yardım etmiş olduklarını görmüş bulunuyoruz.

3- Para ile Mübadele Dönemi

İnsanlar aynı mübadeleyi kendi aralarında uzun bir tekâmül neticesi olarak gerçekleştirdikten sonra bunun daha kolay yapılabilmesi için bütün malları bir tek cins mal ile değiştirmeye başladılar. Böylece mal-para adı verilen ilk para türü doğmuş oldu. Zaten insanlar bu mal-parayı bulmak zorunda idiler. Çünkü malların ve hizmetlerin doğrudan doğruya mübadelesi demek olan trampa en ilkel bir mübadele şekli olmakla birlikte çok zor olan bir değiştirme ve mübadele biçimidir. Bu şekil bir alışveriş işbölümü arttıkça da uygulamasına imkân kalmayacak kadar güçleşir. Bir koyun vererek bir ayakkabı veya bir ay hizmet etme karşılığı bir elbise almak gibi muameleler istenildiği zaman hemen gerçekleşebilen işler değildir.³⁸ İşte böyle zaruretler insanları bir malı başka bir mal ile değiştirmek yerine ürettikleri mal ve hizmetlerin mübadelesinde bir araç bulmaya zorlamıştır.³⁹

Paranın doğuşu hakkında fikir yürüten sosyologlar ilkel toplumlarda mübadelenin hibe şeklinde başladığını söylüyorlar. Bu anlayışa göre bu gibi toplumlarda bir birey diğer bir kişiye bir şey hediye ettiği takdirde ona karşı bir üstünlük kazanmış sayılır... Yine bu nazariyeye göre karşılıklı hediyeler bir şarta bağlanmaya yani "eğer sen bana şunu verirsen ben de sana bunu veririm" şeklindeki anlaşmalarla yapılmaya başlandığı zaman trampa usulü meydana çıkmıştır. Yukarıda da söylediğimiz gibi değiştirilebilecek malların kıymet bakımından birbirine uygun gelmeyişi, bütün mallara her zaman ihtiyaç duyulmaması ve bazı şeylerin özellikle hizmetlerin değiştirilmek üzere depo edilmeyişi gibi meseleler trampayı güçleştirmişti.

³⁴ Elmalılı, I, 239

³⁵ Razi, V, 171

³⁶ Hac 22/ 28

³⁷ Cassas, Ahkâm-ül Kuran, III, 233

³⁸ Hazım Atıf Kuyucak, İktisat Dersleri, s, 330

³⁹ Mahmud Ebussuud, İslami İktisadın Esasları, s, 38

Bunun için malların, her zaman ihtiyaç duyulan ve aranılan bir mal ile mübadele edilmesi daha doğru bir yol olacaktı.

Bu konuda şöyle bir nazariye ileri sürülmüştür. Mübadelelerin trampa şeklinde yapıldığı bir pazarda bazı mallar için diğerlerinden daha fazla ve daha devamlı bir talep vardır. Çünkü bunlar tuz, buğday, ziynet eşyası ve saire gibi herkesin günlük hayatında kullandığı şeylerdir... Pazarlar genişledikçe bu gibi kolayca satılan mallar genel mübadele vasıtası yerini almaya başlamış ve bu suretle de bunların satılması, yani başka mallarla mübadele edilmesi bir kat daha kolaylaşmış ve böylece para dediğimiz mübadele aracı da bu suretle doğmuştur.

İnsanlar muhtelif ekonomik dönemlerde çeşitli malları mübadele vasıtası yani para olarak kullanmışlardır. Çünkü dünyanın çeşitli yerlerinde ve hatta yakın zamanlarda bile tuz, deri, sığır, koyun, zeytinyağı ve tütün gibi maddelerin mübadele vasıtası ve kıymet ölçüsü görevini yaptıkları sabit olduğu gibi bugün de ilkel kavimlerde boncuk ve diğer tüketim eşyasının para yerine kullanıldığını söyleyenler vardır.⁴⁰

Para olarak kullanılan madde zamanla değişti ve değerli madenlerin keşfi ve özellikle büyük ölçüde üretilmesi üzerine diğer mallara tercih edilerek bunlar mübadele vasıtası oldu. İşte para daha zamanımıza kadar birçok değişiklikler geçirerek bugünkü şeklini aldı. Tabi para olarak kabul edilen madenler, ilk zamanlarda mallarda olduğu gibi terazi ile tartılıp verilirken bunun bazı aksaklıkları görüldüğünden küçük küçük parçalara ayırarak üzerlerine değerlerini bildirir birer damga basıldı. İşte sikke adı verilen paralar da bu suretle doğmuş oldu.

İnsanlar hangi madenlerden para yapılması gerektiğini araştırmışlar, para olmak için lazım gelen bütün vasıfları üzerinde toplayan altın ve gümüş madenlerinde karar kılmışlardır. İslam fıkına göre mutlak para altın ve gümüşdür.⁴¹ Allah altın ve gümüş madenlerini paralık için yaratmıştır. Para tedavül ve tasarruf faydasını sağlar. Para bu her iki vasfıyla da nemaya elverişli bir vasıta olmuştur. Zaten paradan vergi alınmasının sebebi onun bu özelliğine dayanmaktadır. Onun için altın ve gümüş doğal olarak para kabul edilir. Kuran-ı Kerim’de de para olarak sadece bu maden zikredilmektedir. Bir ayette altın ve gümüşü para oldukları için harcamayıp istif ederek onları tedavülden alıkoymanın cezasından söz edilmektedir:

“Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah’ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele. O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve “İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi, tadın bakalım, biriktirip sakladıklarınızı!” denilecek.”⁴²

Başka bir ayette de “Böylece biz, birbirlerine sorsunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden biri: “Ne kadar kaldınız”? dedi. (Bir kısmı) “Bir gün, ya da bir günden az”, dediler. (Diğerleri de) şöyle dediler: “Ne kadar kaldığımızı Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz birinizi şu gümüş para ile kente gönderin de baksın; (şehir halkından) hangisinin yiyeceği daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin. Ayrıca, çok nazik davransın (da dikkat çekmesin) ve sizi hiçbir kimseye sakın sezdirmesin.”, buyrulmuştur.⁴³ Görüldüğü gibi burada *şimdi siz birinizi şu gümüş para ile kente gönderin de baksın; (şehir halkından) hangisinin yiyeceği daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin*, denilmek suretiyle gümüşün para olarak kullanıldığı açıkça bildirilmektedir.

⁴⁰ Hazım Atıf Kuyucak, s, 352

⁴¹ Kasani, Bedayi, II, 16

⁴² Tevbe 9/ 34, 35

⁴³ Kehf 18/ 19

Başka madenlerden para yapılmamış değil, fakat onlarda para olmaya uygun özellik ve kabiliyetler bulunmadığı için başarıya ulaşılammıştır. Mesela Ruslar platinin özelliklerini dikkate alarak iki kez platin para denemesi yapmışlardır. Fakat değerinin yüksekliğine ve aşınmazlığına rağmen platin sikkeyi geçer akçe olarak kabul ettirmeye imkân bulamamışlardır.⁴⁴

Para bulunup ekonomik hayattaki yerini alınca mübadele için yeni bir dönem başlamış oluyordu. Böylece malların değiştirilmesindeki zorluk tamamen kalkıyor, mübadelenin iki elamanından biri olan üretim ihtisas kazanıyor, diğeri olan tüketim ise alım gücüne göre azalıp çoğalıyordu. Ayrıca ekonomik faaliyetin merhale ve safhalarından biri olan tedavül de bu zamanda yepyeni olarak ilk defa meydana çıkmış oluyordu.

Ekonomik alanda bu değişimler olurken sosyal hayatta da bir takım gelişmeler meydana geliyordu. Mesela toplumun bireyleri arasında sınıflar oluşmaya başlıyor; hammaddelerini dışarıdan satın alan küçük sanat erbabı, malları üreticiden tüketiciye götüren tüccar, başlıca servet kaynağı sayılan ziraatın ve arazilerin sahipleri, bu arazilerde çalışan işçiler ve köleler, faal ticaret piyasalarına sahip olan ve bu piyasalar sayesinde servet yığılmış bulunan aristokrat tüccarlar meydana çıkıyordu.⁴⁵

Tüccar sınıfının ortaya çıkması ile mallar üreticiden hemen tüketiciye geçmiyor, tüccarın eline intikal ederek üretici-tüccar-tüketici gibi bir yol izliyordu. Üretici halk malı pazara götüreceği yerde tüccar malı işyerinden alıyor ve tüketici kitlenin ayağına kadar götürüyordu. Erkek, çalışıp elde ettiği malı hemen ilk fırsatta satıyor ve eve para ile dönüyordu. Sonra Pazaryerine giderek ihtiyacı olan malı satın alıyor ve evine geliyordu. İşte böylece iktisadi hayatta ilk defa ekonomik dolaşım başlamış oldu.

Aralarında az çok farklar bulunmakla beraber bütün dinler faiz ile ödünç vermeyi yasaklamışlardır.⁴⁶ Hiçbir dinin faizi tasvip ettiği duyulmamış, tam tersine yasakladığı görülmüştür. Mesela Yahudiliğin din kitabı Tevrat'ta faiz ile ilgili şu ifadeler rastlanmaktadır. "Eğer kavmine yanında olan bir fakire ödünç verirken ona murabahacı olmayacaksınız; onun üzerine faiz koymayacaksınız."⁴⁷ "ve eğer kardeşin fakir düşer ve senin yanında zayıf olursa ona yardım edeceksin, senin yanında bir garip ve misafir gibi yaşayacak. Ondan faiz ve kar alma ve Allah'ından kork. Ta ki, kardeşin senin yanında yaşasın. Ona gümüşünü faizle vermeyeceksin ve zahireni ona karla vermeyeceksin."⁴⁸ "Para faizi olsun, zahire faizi olsun yahut ödünç verilen her şeyin faizi olsun faizle kardeşine ödünç vermeyeceksin"⁴⁹

Zebur'da da bu konuda şöyle ayetler bulunmaktadır: "Fakire acıyan Rabbe ödünç verir ve karşılığını Rab ona öder."⁵⁰ "Faiz ve kar ile malını artıran adam onu yoksullara acıyan için biriktirir"⁵¹ Hıristiyanlığın mukaddes kitabı İncil'de de şu deyimler bulunmaktadır: "Eğer kendilerinden almayı ümit ettiğiniz kimselere ödünç verirsiniz, ne mükâfatınız olur? Günahkârlar bile günahkârlara karşılığını almak üzere

⁴⁴ Feridun Ergin, Ak İktisat Ansiklopedisi, s, 775

⁴⁵ Hazım Atıf Kuyucak, s, 89

⁴⁶ Muhammed Hamidullah, Modern İktisat ve İslam, s, 25

⁴⁷ Tevrat, Çıkış, Bab, 22/ 25

⁴⁸ Tevrat, Levililer, Bab, 25/ 35-37

⁴⁹ Tevrat, Tensiye, Bab: 23/ 19

⁵⁰ Zebur, Süleyman'ın meseleleri, Bab, 19/ 17

⁵¹ Zebur, Süleyman'ın Meseleleri, Bab: 28/ 8

ödünç verirler. Fakat düşmanlarınızı sevin, onlara iyilik edin hiç ümitsiz olmayarak ödünç verin; karşılığınız büyük olacaktır.”⁵²

Kuran-ı Kerim’de de daha açık ifadelerle faizin doğrudan doğruya yasak edildiği, kurtuluşa ermek için Allah’tan sakınmak gerektiği, faiz yiyen kimselerin ve toplumun şeytan çarpmış kişi gibi ekonomik krizlere maruz kalacağı, Allah’ın faizi mahveden bir araç kıldığı, sadakaları ise üretici yaptığı, faiz yasağı gelmeden önce yapılmış olan faiz anlaşmalarının bile bozulup faizin alınmayıp terk edilerek sadece sermayenin elde edilebileceği, artık bütün bu yasaklara rağmen hala faiz alıp vermeye devam edenlerin Allah ve peygamberine karşı savaş ilan etmiş olacakları bildirilmektedir.⁵³

Faiz sadece dinler tarafından değil, aynı zamanda kanunlarla da yasaklanmış bir muameledir. Mesela eski Yunan ve Roma kanunları faizi kabul etmedikleri gibi, bununla uğraşmayı ve faiz alıp vermeyi kesin bir şekilde yasaklamışlardır.⁵⁴

Faiz yalnız dinler ve kanunlar tarafından yasaklanmış değil, filozoflar da faiz alıp vermeyi ve faizle muamele yapmayı men etmişleridir. Mesela eski Yunan’da Eflatun ve Aristo gibi şahsiyetler para hakkında birtakım fikirler üretmişler ve faizi yasaklamışlardır. Ekonomik eşitsizliği önlemek, faizin kötüye kullanılmasına yer vermemek ve ideal bir düzen kurmak üzere alınması gerekli olan önlemleri açıklamışlardır.⁵⁵

Aristo da Eflatun gibi faizle borç para vermeyi reddetmiştir. Bu tezini savunurken şöyle bir akıl yürütmede bulunmuştur. Faiz ile ödünç ve kredi verme sonucunda para bizzat üretici olmakta bu suretle asıl vazifesi olan mübadeleyi kolaylaştırma yolundan ayrılıp uzaklaşmaktadır. Hâlbuki fiyatların ve kazançların adalet esasına göre teşekkül edip elde edilmesi gerekir. Oysa faiz ile ödünç para verilmesi ve kredi dağıtılması adaletsiz bir muamele ve usuldür. Çünkü faizde işletilen para mübadeleyi kolaylaştıran bir vasıta olmaktan çıkmakta ve üretici bir kıymet mahiyetini almaktadır. Faiz geçim ihtiyaçlarını karşılamak üzere borç alanların yük altında kalmalarına ve murabahacılar ve tefeciler tarafından ezilmelerine sebebiyet vermektedir.⁵⁶ Paranın bizzat kendisi üretken olmayıp bir değere sahip olmadığı için o bir artış ve bir faiz sağlayamaz. Para yavrulayan ve yumurtlayan bir hayvan da olmadığına göre bu artış nasıl ve nereden meydana gelir?

Zaman biraz daha geçmiş, bu sefer Avrupa’da büyük sana kurulmuş, hemen hemen her alanda dev fabrikalar meydana getirilmeye başlanmış, buralarda çalıştırmak için bir taraftan geniş çapta işgücüne ihtiyaç duyulmuştu. Diğer taraftan da iş hayatında, iş ve üretimin yapılabilmesi için büyük bir sermayenin toplanması gerekli idi. İşte böyle bir sermaye birikimini sağlamak üzere sermayeye bir karşılık ve bir bedel verilmeli idi. Nitekim öyle de oldu. Bölüşüm işinde toprağa (tabiata) rant, işçiye-emeğe ücret, müteşebbise kar verilirken sermayeye de faiz alma hakkı tanındı.

Fakat uygulamada faizin zararları da ortaya çıktı. Faiz bazı ekonomik krizlerin doğmasına ve dolayısıyla ekonomik hayatta kısmi durgunluğa ve dalgalanmalara yol açmış oldu. Bu arızaların faiz hadlerinin yüksek olduğundan ileri geldiğini keşfeden uzmanlar özellikle merkantilizm döneminde çarelerin üretilmesini ve iş hayatını canlı tutmak için kanun yolu ile faiz nispetlerinin düşürülmesini teklif ettiler.⁵⁷

⁵² İncil, Luka, Bab: 6/ 34–35

⁵³ Bakara 2/ 275–279

⁵⁴ Muhammed İsmail, İslam ve Çağdaş Ekonomik Doktrinler, s, 17

⁵⁵ Fritz Neumark, İktisadi Düşünce Tarihi, s, 28

⁵⁶ Fritz Neumark, İktisadi Düşünce Tarihi, s, 28

⁵⁷ Sabahaddin Zaim, İktisadi Doktrinler, s, 21

“Bir mal veya hizmetin başka bir mal ve hizmet ile değiştirilmesine ekonomi ilminde mübadele denir. Çağdaş ekonomilerin önemli bir özelliği mübadele ekonomisi olmaları, yani ekonomik faaliyetlerde mal değiş tokuşunun temel olaylardan biri haline gelmiş olmasıdır.”⁵⁸

Bazıları da ihtiyacı esas alarak mübadeleyi şöyle tarif etmişlerdir. Mübadele taraflardan birinin daha az ihtiyaç duyduğu şeyleri verip daha fazla arzu ettiği şeyleri almasından ibarettir.⁵⁹

Zamanımızda mübadele genellikle mal ve hizmetlerin para ile değiştirilmesi şeklinde olmaktadır. Fakat para burada basit bir araçtan ibarettir. Gerçekten mübadele edilenler ise mal ve hizmetlerdir.⁶⁰ İnsan emeği için ödenen bedele ücret denir. Böylece karşılığında bir bedel ve ücret verilen her türlü hizmetler emek tabirine dâhil edilirler.⁶¹

Avrupa’da Rönesans’tan sonra insan hayatında çok büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Yeni bir buluş başka yeni bir buluşu takip etmiş, bazen bir buluş başka yeni bir buluşu doğurmuş, meydana gelen bir yeniliği başka bir yenilik izlemiş ve böylece bütün hayat değişmiştir. Elektrik, buhar, makine ve motorun keşfi de ekonomik hayatı son derece etkilemiş daha önce de söylediğimiz gibi başarılı bu büyük icat ve keşifler, çok büyük kuvvetler ortaya çıkarmakla birlikte insanları birtakım zorluklarla da karşı karşıya getirmiştir. Büyük fabrikaların kurulması zaruri olmuş, bunların çalışıp üretim yapabilmesi için geniş çapta sermaye birikimine ve işgücüne ihtiyaç baş göstermiştir. Bu sebeple o zamana kadar bütün dinler ve filozoflar tarafından zararlı görülüp yasaklanan faiz sermaye toplamak amacı ile meşru görülmeye başlamıştır.⁶² Diğer taraftan da kişinin hür iradesine bağlı olan emek de artık fabrika ve makinenin çalışmasına bağlı kılınmış ve adeta bireyin elinden alınmıştır.

4- Emek Mübadelesi Dönemi

Avrupa’da meydana gelen bu makine gücü birliği ve sanayileşme süreci aynı zamanda emek mübadelesi dönemini de başlatmıştır. Bu dönemin de artıları ve eksileri vardır. Emek mübadelesi dönemi adını verdiğimiz bu devirde ekonomik hayata birtakım faydalar da gelmiştir. Mesela bunlar işbölümü, ihtisaslaşma, boş vakitlerin değerlendirilmesi, emek ve sermaye gibi faktörlerde küçük küçük ünitelerin birleştirilmesiyle büyük güçlerin elde edilmesi gibi faydalardır. “İşbölümü, toplumda üretimi meydana getiren sosyal işbirliğidir. Her bireyin ihtisası diğerlerinin ihtisası ile birleşince milli hâsıla meydana gelir. Adam Smith’e göre işbölümünün üretimi artırma, süratlendirme, zamandan tasarruf sağlama, işçinin ihtisas sahasındaki vasıf seviyesini yükseltme gibi faydaları vardır.”⁶³

Her bireyin hayatını devam ettirmek için muhtaç olduğu eşya ve malların hepsini bizzat kendisinin üretemeye gücü yetmez. Birlikte yaşamının en ilkel şekillerinde toplumun çekirdeği olan aile devrinde bile insanlar içgüdü ile çalışma ve mesailerini dağıtacak yerde bir sanat ve meslek bölümünde ihtisas yapmayı kendileri için daha faydalı bulmuşlardır.⁶⁴

⁵⁸ Besim Üstünel, Ekonominin Temelleri, s, 47

⁵⁹ Hazım Atıf Kuyucak, s, 335

⁶⁰ Besim Üstünel, Ekonominin Temelleri, s, 47

⁶¹ Hazım Atıf Kuyucak, s, 580

⁶² Halil Şakir Kahyaoğlu, Umumi İktisat, s, 222

⁶³ Sabahaddin Zaim, İktisadi Doktrinler, s, 35

⁶⁴ İbrahim Fadıl, İktisat, s, 11

İşbölümünden maksat, emeğin verimliliğini artırmaktır. Fakat bu emeğin verimliliği yalnız işbölümü yoluyla değil, çeşitli ameliyelerden yani belli bir maksatla ve belli bir şekil ve şartlarda yapılan işlerden her birinin gerekli ilmi metoda dayanarak düzenlenmesi ve kısaltılması da aynı maddi hareketlerle daha çok verim meydana getirmek neticesini doğurur ve bunun için da aynı gayeyi taşır.⁶⁵ “İşçi emeğinden mümkün olduğu kadar fazla yararlanmayı hedef tutmuş bir üretim yöntemi olan taylorizm”⁶⁶ de bundan başka bir şey değildir.

Emek mübadelesinin çeşitli şekilleri vardır. Emeği bir malın üretilmesinde harcamakla yani emeği mala çevirmekle yapılan mübadele olduğu gibi, emeği kiralamak suretiyle de mübadele yapılır. Ayrıca bir malın üretilmesinde katkısında bulunan sabit sermaye, döner sermaye, teşebbüs ve emek sahiplerinden her biri, bir iş yapmaktadır. Emek sahibi kendi emeğini verirken buna karşılık müteşebbisin emeğinden de faydalanmakta, yani bir şekilde emeğe karşı emek almakta ve böylece emek mübadelesi yapmaktadır.

Emeğin kiralanması da tarihi bir oluş içersinde devirler geçirmiştir. Kölelik, serflik, emek ortaklığı ve işçilik devirleri diyebileceğimiz bu dönemler hep yetersizlik sebebiyle birisi ortadan kalkıp yenisi başlamıştır. Köleliğin kaynağı mahdut olup geçici olduğundan ihtiyacı tam karşılayamamış; serfliğin yani toprağa bağlı kölenin de alanı dar olup serfler üzerinde hâkimiyeti kurup devam ettirmek zor olduğu için devrini tamamlamıştır. Emek ortaklığı ise bunun idaresi bir esasa dayanmadığından çalıştırılması güç olduğu için ve emekle ortak olmaya pek rağbet edilmediğinden bu devir de pek başarılı olmamıştır. Artık bu dönemlerden sonra işçilik devri başlamıştır.

İnsan emeğinin üretimde kullanılış bakımından son aşamasını teşkil eden bu işçilik devri yukarıda da belirttiğimiz gibi bir tekâmülün neticesidir. Sosyalistlerin savunmakta olduğu tarihi tekâmül nazariyesi onların göstermekte oldukları hedef bir yana bırakılırsa olayların oluşup ve gelişmesine uygun gibi görülmektedir.

Ekonomi ilminin Adam Smith ile beraber başlayıp gelişmesinden sonra çeşitli yerlerde ve farklı zamanlarda birbirine zıt görüşleri savunan iktisadi ekoller ortaya çıkmıştır. Ekonomik sistemlerin bu mekteplerin görüş ve fikirleri üzerine kurulduklarını söyleyebiliriz. Emek mübadelesi nasıl evrim geçirip serbest işçilik dönemine kadar geldiyse sistemler de sebep netice olarak birbirini kovalamış ve en son zamanımızdaki karma ekonomi devrine kadar gelmiştir. Liberalizm, kapitalizm, sosyalizm, komünizm, devlet sosyalizmi ve teşebbüs kapitalizmi diye sayabileceğimiz bu sistemlerden biri diğerini doğurmuş mesela sosyalizm liberalizmin komünizm de kapitalizmin hemen arkasından gelmiştir. Eğer bir sistem olarak kabul edilirse karma ekonomi de kapitalizm ve komünizmin kötülükleri yüzünden meydana gelmiştir diyebiliriz. Yalnız burada iktisatçıların bu sistemler hakkında ayrı ayrı kanaate sahip olduklarını söylemeliyiz. Mesela bazıları sistemleri, kapitalizm, sosyalizm ve karma ekonomi diye üç kısma ayırıp liberalizm ile kapitalizmi bir kabul ederler.⁶⁷ Diğerleri ise ayrı kabul ederek “kapitalizm ve liberalizm kelimelerini birini diğerinden net sınırlarla ayırmak faydalı olabilir. Liberalizm, devletin ekonomik hayata müdahalesini asgari dereceye indirmek lüzumunu ileri süren bir doktrindir. Kapitalizm ise kar gayesinin ve para kuvvetinin hâkim mevkii tuttuğu bir rejimdir.”, demektedir.⁶⁸

Kapitalizmde her alanda din, siyaset ve ekonomi alanlarında serbestlik esas olup müdahalenin her çeşidi zararlıdır. Ticaret, fiyat, faiz, ithalat ve ihracat tamamen serbesttir. Üretim ve tüketimi ayarlayacak olan piyasa mekanizması yani arz ve talep

⁶⁵ İbrahim Fadıl, İktisat, s, 143

⁶⁶ Akın İlkin, Ak İktisat Ansiklopedisi, s, 889

⁶⁷ Besim Üstünel, s, 81, 92

⁶⁸ Feridun Ergin, İktisat, s, 174

kanunları ile teşekkül edecek olan cari fiyattır. Böylece bu doğal düzen kendiliğinden çalışıp işleyecektir. Ama faiz ile artan oranla gelir vergisi sisteminin uygulanması ile tedavülde bulunan paranın sermaye sahiplerinin elinde toplanması neticesinde toplumda zengin-fakir çatışması doğarken ekonomik hayatta da krizler başlar ve iktisadi mekanizma bozulur. Buna bir çare bulmak isteyen sosyalistler faizin de ticaretin de yarı serbest olmasını isteyip bir çeşit güdümlü ekonomiyi savuna dursunlar faizin durmadan şişirdiği sermaye ve gelir vergisinin hükümetle zengin arasındaki kar ortaklığı sermayelerin daha da büyümesine ve piyasada monopollerin-tekellerin hâkim olması için şirketlerin kurulmasına yardım eder. Sonuçta üretime, piyasaya ve hükümete hâkim olan zenginin yanında hiçbir şeyi bulunmayan fakir işçi kesiminin durumu tabiatı, emeği, sermayeyi ve bütün üretim vasıtalarını, ticareti, faizi ve bütün piyasayı her şeyi kendi tekelinde toplamak isteyen bir toplum fikrini yani komünizmi ortaya çıkarmıştır.

Karma ekonomi ise kapitalist ve komünist sistemler arasında üçüncü bir yol olarak ileri sürülmüş ve günümüz dünyasında büyük bir uygulama imkânı bulmuştur. Kapitalist ve kolektivist sistemlerin bütün gerekleri ile saf bir şekilde uygulanamadıkları düşünülürse milli ekonominin temel iktisadi sorunlarına çözüm yolu bulmak amacıyla olan sistemlerin karma bir nitelik taşıdığını rahatlıkla söylemek mümkündür.⁶⁹

Doğal oluşa yani ilimlerdeki determinizme-gerekircilik esasına inanan iktisatçıların sistemler arasındaki sebep-sonuç bağlantısının varlığını ileri sürdüklerini yukarıda bir ara söylemiştik. Zikrettiğimiz sebepler yüzünden bütün imkânların zenginlerin elinde toplanması ile zamanla durmadan çoğalmakta olan fakirlerin başkaldırması sonucu komünizm ortaya çıktı. Ancak toplumu benimseyen bunun için de adeta bireyi yok sayan komünizm devresi de ömrünü tamamlamıştır. Hatta iktisatçıların onun devamlı olmayacağını tekrar kapitalizme dönüşeceğini söylemişlerdir. Yalnız bireyci ve toplumcu sistemler değil karma ekonominin bile devam olmadığı ileri sürülmektedir. Böylece o bazılarının göre kapitalist sisteme bazılarının göre de kolektivist sisteme geçişin bir aracıdır ve bu nedenle de daimi değil, geçicidir.⁷⁰

Yukarıdan beri anlatmakta olduğumuz bu iktisadi ekol ve doktrinlerin yanında İslamiyet'in de bir sistemi bulunduğunu söylemek zaruri olmuştur Çağımızın iktisat profesörlerinden olan Namık Zeki Aral İslam'ın temel kitabı olan Kuran-ı Kerim'i tetkik etmiş, onun üretim, tüketim, mübadele, tedavül hakkındaki görüşlerini araştırmış, tabiat, emek, sermaye, alış-veriş, vasiyet, miras, inkısam, para, faiz ve kredi hakkındaki emir, nehiy ve tavsiyelerini tespit etmiştir.⁷¹

“Kuran-ı Kerim, bütün dinler ve ideolojilere temas etmiştir. Diğer dinler ve ideolojilerdeki esasların en iyi kısımlarını kendisinde toplamış, onların zayıf noktalarını belirtmiş ve noksanlarını tamamlamıştır.”⁷² Kuran sadece ruhi, ahlaki ve manevi sahada değil, aynı zamanda siyasi ve iktisadi alanda da sınırlar koyup nasıl hareket edileceğini bildiren birtakım emir ve kurallar getirmiştir.⁷³ Bunun için İslamiyet'i demokrasi ile uzlaştıranlar faşizmin ışığı altında izah edenler, sosyalizm ile bir tutanlar vardır. Hâlbuki İslamiyet iddia edildiği gibi ne demokrasi, ne faşizm, ne kapitalizm ve ne de komünizm demektir. Belki o, bunların hepsinin iyi taraflarını sentez etmiş, belki bunlardan başka daha birçok ideolojilerin sentezi olan sûi jenerist, nev-i şahsına münhasır-kendisine has bir sistem, bir doktrin ve bir hayat tarzıdır.⁷⁴

⁶⁹ Yüksel Ülken, Ak İktisat Ansiklopedisi, s, 510

⁷⁰ Yüksel Ülken, Ak İktisat Ansiklopedisi, s, 510

⁷¹ Namık Zeki Aral, Sebilür Reşat, c. 12, sayı: 287, s, 190–191

⁷² Mırsa Beşirüddin Mahmut Ahmed, Kuran-ı Kerim'in Tetkikine Giriş, s, 6

⁷³ Muhammed Hamidullah, Modern İktisat ve İslam, s, 8

⁷⁴ İhsanullah Han İslam ve Komünizm Birbirine Zıddır, s, 3

Burada bir örnek vermek gerekirse birey ve toplum sorununu ele alabiliriz. Bir bakıma karma ekonomi de dâhil olmak üzere hemen hemen bütün sistemler ya bireyci (individüalist) veya toplumcu (sosyalist) dur. İslam ise birey ile toplumu birlikte benimseyen bir sistem olup biri için diğerini feda etmeyip birey ile toplumu uzuv ile vücut birlikteliği gibi kabul eden ve kurallarını buna göre geliştirmiş olan bir rejimdir diyebiliriz. Tam burada şu hususa dikkat çekmek yerinde olur ki, diğer sistemlerin ideologları ile İslam âlimleri arasında taban tabana bir zıtlık vardır. Diğer sistem ve rejimleri ortaya koyan düşünürler fikirlerini kendileri söyledikleri halde İslam bilginleri kendiliklerinden bir fikir, düşünce ve bir hüküm ileri süremezler. Biz burada İslam'ın bir çeşit organik toplum önerdiğini ifade etmek isterken Hz. Peygamber'in şu örnek hadisinde dayanak buluyoruz. Mesela Numan İbn Beşir Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu haber veriyor. Mümin bir toplumun bütün bireyleri, sevmekte, merhamet etmekte, şefkat gösterip lütfetmek hususlarında aynı bir vücut gibidirler. O vücudun bir organı hastalandığı zaman vücudun diğer azaları sıkıntı ve ıstırap çekerek hasta organın elemi hep birlikte paylaşırlar.⁷⁵

Böylece İslam'ın önerdiği bir toplum içerisinde yaşayan birey Maruf Devalibi'nin ifadesiyle tahkim edilmiş büyük bir kalenin yapısındaki tek bir tuğla örneği gibidir. Bütünüyle sağlıklı bir bina için istenilen sağlamlıkta bir tuğlaya sahip olamazsak, sağlam büyük kalelerin-binaların kurulması mümkün olmaz. Böylece toplum bünyemizi ve binamızı çürük temeller üzerine oturmuş olursak bu bina çabuk çöker ve yıkılıp gider.⁷⁶ Burada bu birey ve toplum birlikteliğini dile getirirken Elmalılı Muhammed Yazır'ın güçlü benzetmesini söylemek tam yerinde olacaktır. O diyor ki, bireyi ve bireysel mülkiyeti boğan mutlak toplumculuk, uzuvlarının bütün duyuları felce uğrayan ve yalnız gönlü basit ve fakat heyecanlı bir hatıra ile kıvranan bir bedene benzer. Toplum ve toplumsal mülkiyeti boğan mutlak bireycilik de organlar arasındaki ilişkileri çözülüp canı boğazına gelmiş ve gözleri havaya dikilmiş ölüm döşeginde canı çekişen kişinin son anlarında sekerat krizleri geçiren halini andırır.⁷⁷ Bütün bu açıklamalardan sonra şu ortaya çıkıyor ki, İslam da bir sistem getirmiştir. Fakat onun getirdiği sistem, falan veya filan sisteme benzemekten çok kendisine mahsus özel bir karaktere sahip bulunmaktadır. İslam'ın da ekonomik hayat hakkında getirmiş olduğu birtakım esaslar vardır. Mübadele hakkında, emek ve üretim hakkında, tedavül, karz, para ve krediler hakkında emir, yasak ve tavsiyeler getirmiştir. Ancak İslam'ın getirdiği esaslar ve onun ortaya koyduğu fikir ve kurallar diğer sistemlerin getirdiklerinden çok farklı ve başkadır. Mesela İslam ekonomisinde faiz yasaktır. Fakat İslam faiz alıp vermeyi zaruri kılan sebepleri ortadan kaldırmış, faizli sistem yerine, zekâtlı sistemi getirmiş ve getirdiği bu sistem sayesinde faizden gelen krizleri ortadan kaldırmış, söylediklerini uyanların refaha ulaşacaklarını ve zulümden kurtulacaklarını ifade etmiştir.⁷⁸

Konuyu özetleyecek olursak emek mübadelesi döneminde serbest, yarı serbest ve yasak olma bakımından ticaret ve faiz yani kar ve faiz çeşitli dönemler geçirmiştir. Adam Smith, David Ricardo ve arkadaşları tarafından savunulan liberalizm ve kapitalizm devirlerinde hem faiz ve hem de ticaret tamamen serbest bırakılmıştır. Prodhon, Marx ve Engels tarafından savunulan sosyalizm ve komünizmde ise ticaret ve faiz üzerine yarı serbest ve yasak formülleri işlenilmiştir. John Maynard Keynes'in savunduğunu söyleyebileceğimiz karma ekonomide güdümlü yani yarı serbest prensibi esas alınmıştır.

⁷⁵ Buhari, salât, 88, Mezalim, 5; Müslim, bir, 65; Tirmizî, bir, 18; Nesâî, zekât, 67

⁷⁶ Maruf Devalibi, Marksizm ve Kapitalizm Karşısında İslam, s, 26-27

⁷⁷ Elmalılı, Hak Dini Kuran Dili, s, 92-93

⁷⁸ Bakara 2/ 274-281

Faiz serbest ticaret yasak, faiz serbest ticaret yarı serbest ve faiz yarı serbest ticaret ise yasak formülleri hiçbir kimse tarafından savunulmaktadır.

Faiz yarı serbest, ticaret ise serbest usulü bazı sosyalistler tarafından, faiz yasak, ticaret ise yarı serbest görüşü de bazı sağcı ekonomistler tarafından savunulmaktadır. Yukarıda da anlattığımız üzere faiz tamamen yasak, ticaret de tamamen serbest formülü de bütün dinler ve filozoflar tarafından savunulmuştur.⁷⁹ Hatta bu konuda İslamiyet daha da ileri giderek kendi getirdiği sistemin bütün çağlara uyacağını, her zaman ve her yerde ve her türlü şartlar altında uygulanacağını; diğer sistemlerin ise zararlı olduğunu binaenaleyh onlara karşı savaş ilan etmek gerektiğini Kuran diliyle tüm insanlık âlemine ilan edip bildirmiştir.⁸⁰

Tarihte aile ekonomisi, aynı mübadele ve para ile mübadele devirlerinde ekonomik düzen, serbest ticaret ve faiz yasaklığı üzerine kurulmuş ve bu düzen bu özelliğiyle ihtiyaçlara yeter bir durumda idi. Zaten bütün filozoflar ve dinler de ticareti serbest bırakıyor, faizi ise yasaklıyordu.⁸¹

İslamiyet her devrin, her memleketin ve tüm şartların ihtiyacını karşılayacak esasları en ince noktalarına kadar ihtiva ettiğini söylemektedir. Böylece faizi sonuna kadar şiddetle yasaklamakta, ticareti ise son derece serbest bırakmaktadır.⁸² Bu şekilde İslam âlimleri Kuran-ı Kerim'in bu söyledikleri ile faizsiz serbest ticaret sisteminin bu günkü istihdam ve üretim problemlerini nasıl çözdüğünü dünyaya ispat etmeleri gerekir.

İşte biz bu eserimizde Kuran-ı Kerim'deki ekonomi ile ilgili ayetleri iktisadi açıdan tefsir ederek İslamiyet'in getirmiş olduğu esaslarla istihdamın ve üretim düzeninin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini araştırmaya çalışacağız. Bunun için önce Kuranda mevcut olan ekonomi ile ilgili ayetler taranıp toplanacak, fıkıh usulüne göre bu ayetlere manalar verilip tefsir edilecek, bu yoruma dayalı olarak ortaya çıkarılan esaslar tespit edilecek ve daha sonra da bu esaslar ekonomi ilminin ışığı altında konularına göre tasnif edilecektir.

İslam'ın dayandığı deliller Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas olmak üzere dört tane olup teferruatta bunların dördü de müstakil birer delil olarak kabul edilmekte ise de aslında bütün delillerin Kitaba yani Kuran-ı Kerim'e raci oldukları bir gerçektir. Onun için biz ekonomik esasları tespit ederken ilk planda Kuran ayetlerine dayanacağız. Ancak yeri geldiğinde ve ihtiyaç duyulduğu zaman hadis, fıkıh ve tarihteki uygulamalardan da faydalanacağız.

---

⁷⁹ Sezai Karakoç, İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü, s, 47–48

⁸⁰ Bakara 2/ 275, 279; Maide 5/ 3; Sebe' 34/ 28

⁸¹ Halil Şakir Kahyaoğlu, Umumi İktisat, s, 222

⁸² Bakara 2/ 275, 279; Maide 5/ 3; Sebe' 34/ 28

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM DÜZENİ

1- Genel Esaslar

İnsanlar bir tek terbiyeci tarafından var edilip yetiştirilirler. (2/ 139) İnsanlar kendi kendilerine bir düzen kuramazlar. Onlar bu doğal düzeni araştırıp öğrenip uygulamakla görevlidirler. (1/ 7)

Ekonomik davranışlar belli bir düzen içersinde oluşup bu düzenin bir neticesi olarak meydana gelirler. Bunun için sadece iyi bir davranış yeterli değildir; iyi bir düzenin bulunması gerekir. (2/ 188) Zaten insan aklı iyi ile kötüyü, faydalı ile zararlıyı, bozuk mal ile sağlam malı ayırabilecek bir düzeni bulabilir. (5/ 100)

Düzeni kurmak devletin temel görevleri arasında yer alır. (1/ 1) Aslında bütün düzenler dört temel esasa dayanır:

- 1- Düzeni kurup geliştirmek,
- 2- Düzenin ihtiyaçlarını karşılamak,
- 3- Düzeni çalıştırıp üretim yapmak,
- 4- Düzenin arızalarını gidermektir. (1/ 1-3)

İyilik ve kötülükler, iyi ve kötü davranışlar tespit edilirken faydalı ve zararlı, sürekli ve geçici olma ölçüleri esas alınır. (2/ 219) İyi bir düzenin kurulması için malların en iyilerinden infak edilmelidir. (3/ 92) Hak düzenin kurulması ve insanların cüzi iradelerini kullanabilmeleri için Allah yolunda önce mali mücadelenin verilmesi ve malların infak edilmesi gerekir. (2/ 195) Bir toplumun ekonomik düzeni yeniden kurulacağı zaman geçici olarak olağanüstü tedbirlere başvurulabilir. Mesela vergi, miras, mülkiyet ve icare gibi haklarda geçici değişiklikler yapılabilir. (4/ 33)

İyi bir düzenin kendisine mahsus birtakım özellikleri olmalıdır. Mesela hakemlerin (yani hâkimlerin) rüşvet alıp suiistimalde bulunamayacakları bir düzen kurulmalıdır. (2/ 188) Hiçbir kimseye, başkalarının mallarına dokunma hak ve imkânı vermeyen ve buna zorlamayan bir düzen kurulmalıdır. (2/ 188) His ve duyguların gempleneceği, ancak aklın hâkim olacağı bir düzen kurulmalıdır. (2/ 216) Menfaatleri çatıştırıp çekiştiren bir düzen yerine iyilik etmede yarış eden bir düzen getirilmelidir. (2/ 193) İnsanları ancak iyilik yapmak suretiyle kendimize bağlayabiliriz; yoksa insanlar arasında korku salmak bir fayda vermez. (2/ 193) Öyle bir ekonomik düzen kurulmalıdır ki, fitne ve sömürü tamamen ortadan kalkmalı, bunların yerine iyilik ve yardım etme düzeni gelmelidir. (2/ 193) Ekonomik fitne, toplum ve düzeni tamamen tehlikeye düşürür. (2/ 217)

İslam hem bireyi ve hem de toplumu birlikte esas alan bir sistem ve bir düzendir. (2/ 1-5) İslamiyet, yazılı ve yazısız kaide ve kurallar düzenidir. (2/ 1-5) İslam düzenini kabul veya reddetmek serbesttir. (2/ 272) İslamiyet'in getirdiği düzen inananları tarafından küll halinde toptan kabul edilir. (2/ 85) İslamiyet sadece kurtuluş yolunu gösterir, fakat oraya götürmek için asla bir zorlama yapmaz. (2/ 1-5)

Doğal olan bu İslam düzeninin dışında kalan insanlar ya kötü bir düzen veya bir düzensizlik içersindedirler. (1/ 7) İslam'da toplum düzeni aile kurumu üzerine kurulur. (2/ 223) Var olan doğal düzenin dışına çıkanlar kendi kendilerine zarar vermiş olurlar. (1/ 7) Ekonominin genel olarak bir tek doğal düzeni vardır. Bunun dışındaki düzenlerin hepsi yanlış ve zararlı yollardır. (1/ 7) İslam ekonomisinde ticaret yapmak, alış-verişte bulunmak ve her türlü kazanç yollarında çalışmak insanları ibadet yapmaktan alıkoymaz. Yani düzen ona göre kurulur. Mesela Cuma namazı vaktinde mesai olmaz. (24/ 37)

Ekonomik düzen hislere değil, bilimsel esaslara dayanmalıdır. (2/ 216) İlahi emirleri bütünüyle benimsemeyen bir sistemin esasları ile İslam düzenine varmak mümkün değildir. (2/ 85) Mesai saatlerini ortak olarak topluca ayarlama, vergi kurumlarını topluca kurup işletme başka bir ifade ile toplumdaki çalışma ve yaşama düzenleri her şeyin ve her faaliyetin temelini meydana getirirler. (2/ 177)

Düzen, bireylerin çalışma şevkini artıracak, yılgınlık ve bıkkınlık getirmeyecek bir şekilde kurulmalıdır. (8/ 10) Bütün insanların ihtiyaçları hemen hemen birbirinin aynısıdır. Bu sebeple insanlar aynı ortam ve şartlar içerisinde yaşarlar. (4/ 1) İnsan daha iyi, daha faydalı ve daha güzel bir toplum düzeninin kurulması için çalışıp gayret göstermelidir. (3/ 14) Toplumun düzeni tekdir; başka bir ifade ile toplumda bir tek düzen vardır ve bu düzen toplumun varlığını meydana getirir. (2/ 273) Tek bir devletin bayrağı altında yaşayan farklı topluluklar kendileri için istedikleri bir ekonomik düzeni kurabilirler. (2/ 256)

Yeryüzündeki bütün Müslümanlar dünyada adalet düzenini kurmakla görevlidirler. (3/ 110) Toplumda esas olan düzenin korunmasıdır. (5/ 33) Doğal-ilahi düzenini kurmuş olan ülkeler bolluk ve refah içerisinde olurlar. (7/ 58) Doğal düzen, düzenin gereklerini yerine getiren kimselerle getirmeyen kimseleri bir kabul etmeyen bir düzendir. (8/ 7) Ekonomik düzende bireyin ve toplumun kalkınması birlikte olur. Bu sebeple hem birey ve hem de toplum açısından olan topluca gelişip kalkınmaya önem verilir. (2/ 148)

İyi ile kötüyü, faydalı davranış ile zararlı davranışı ayıracak bir düzen kurulmalıdır. (5/ 100) İyi bir düzen çalışan bir kimse ile çalışmayan bir kimseyi bir tutmaz; bunları birbirinden ayırır. (8/ 7) Sağlam mal ile bozuk malı, iyi kalite mal ile kötü kalite malı birbirinden ayıracak bir düzel kurulmalıdır. (5/ 100) İyi ile kötü, iyi iş ile kötü iş bir tutulmaz. (5/ 100) Kötülükler iyiliklerden, kötü kimseler iyi kimselerden, bozuk mallar sağlam mallardan daha çoktur. Bu çokluk ve kötülerin çokluğu bir şey ifade etmez, önemli değildir. (5/ 100)

Düzen bireylere kendilerine güvenme hissi vermelidir. (8/ 10) Düzen bireylerin güçlerine güç katmalı, onları korkak ve ürkek yapmamalıdır. (8/ 10) Düzen aynı zamanda kötü kimseleri korkutucu olmalıdır. (8/ 12) Düzenin bir icabı olarak bireyler, düzenin gereklerini yerine getirmemekten korkmalıdırlar. (8/ 12) Meşru bir düzenin icaplarını yerine getirip uyum sağlayan bir kimse bu uymanın mükâfatını görmelidir. (17/ 15)

Düzensizliğin sürüp gitmesi mümkün değildir. (6/ 45) Gayri meşru bir düzende mallar, insanlar için sıkıntı kaynağı olurlar. (9/ 85)

Devlet düzeninin değişmesi için önce düşünce ve fikir bakımından halkın değişmesi gerekir. Önce halk düzelip iyileşir, sonra da devlet düzeni iyileştirilir. Önce halk bozulur ve kötüleşir, ondan sonra da devlet idaresi bozulur ve kötüleşir. Bir toplum düzeninde iyileşme veya kötüleşme, düzelme veya bozulma, gelişme veya çökme, ilerleme veya gerileme önce halktan başlar, tabandan başlar. (13/ 11)

Düzenin dışına çıkan kimselerin malları kendilerine verilmez, ona akrabaları da hiçbir yardımda bulunamazlar. (3/ 10) İslami prensiplere karşı gelenlerin malları devlet hazinesine intikal eder. (14/ 18)

İslam düzenine girip girmemek serbesttir. Ancak kabul edip İslam düzenine giren kimseler onun vecibelerini yerine getirirler. (2/ 267) Ekonomik düzen toplumun serbest irade ve isteği ile kabul edilip kurulur. Bir düzen baskı ile zor kullanarak getirilip gerçekleştirilemez. (2/ 256) Bir düzenin gerekleri hiçbir ayırım yapmadan her ferde ve her yerde aynı şekilde uygulanır. (2/ 208)

İslam ekonomisindeki yetimlerin mallarını sonradan olduğu gibi kendilerine geri verme esası bireylerin geriye bıraktığı mallar kendi çocuklarına kalacak diye

fertlerde topluma güvenme hissi uyandırır ve böylece düzenin korunup ayakta kalmasını sağlar. (4/ 2)

İslam düzeni kendi mensubu olan toplum tarafından kurulur. (2/ 209) Bir toplumda bulunan ve uygulanan düzen ve sistem orada olan bütün bireyler tarafından kabul edilir. (2/ 208) Devlet düzeni bozulan toplumlar eğer çalışıp gayret gösterirlerse eski düzenlerini kaldırıp yeni bir düzen kurabilirler. (6/ 133) Doğal-ilahi üzenin dışına çıkan toplumlar, mutlaka çökerler arkalarında kimse kalmaz ve nesillerin kesilir. (6/ 45) Hiçbir düzeni kabul etmeyen anarşist kimselerin güvenliği sağlanmaz onların can ve mal güvenlikleri ortadan kalkar. (3/ 10) Bir düzeni kabul ettikten sonra artık onun esaslarına uymak zorunlu olur. (2/ 103) Faizsiz bir düzeni kabul ettikten sonra tekrar faiz alış verişine başlamak bu düzenin dışına çıkmak demektir. (2/ 278) Faiz alıp vermek düzenin dışına çıkmak demek olduğundan böyle kimselerin malları da düzenin koruması dışına çıkar. (2/ 276) Meşru kurulu düzene uymayan kimse ve kimseler bunun karşılığı olan cezayı görmeli ve görmelidirler. (17/ 15)

Bir düzende yasak olan şeyleri yapmak o düzenin dışına çıkmak sayılır. (5/ 3) Devlet düzenine ve onun kanunlarına uymayan kimselerin verdikleri vergi kabul edilmez ve onların can ve mal güvenlikleri sağlanmaz. (9/ 53)

İnsanların ölmesi, malların eksilmesi böylece bireylerde korku ve açlık duygusunun meydana gelmesi ve insanların bu duygu sayesinde çalışmak zorunda kalması hep doğal olaylardır. Bir devlet düzeni bu doğal duygu, kanun ve kurallara karşı olmamalıdır. (Onun için bir düzende kişi çalışsın veya çalışmasın güvenliği sağlanmalı, faiz yasaklanmalı, ülkenin imarının gelişmesi ve kalkınmasından dolayı meydana gelen rant, bireylerin özel bir katkıları olmadan ve emek harcamadan meydana geldiği için topluma ait olmalıdır.) 2/ 155

Herkes bir düzen içersinde akıl yürütüp düşünmeye ve buna dayanarak elde edip vardığı sonuçlara göre hareket edip davranmaya mecburdur. (2/ 85) Ekonomik düzen ile sosyal düzen birbiriyle uyum ve ahenkli olup sosyal düzenin daha önemli olduğunu söyleyebiliriz. (2/ 1-5) Bir düzende suç işlemeyi önleme yerine işlendikten sonra ceza verme yöntemi bu konuda çok önemli bir esastır. (1/ 1-3)

Zahiri görüntü ve zahiri davranışlar kasıt yerine geçer. (Mesela bir hayvanı putun üzerinde kesmek, onu puta niyet ederek kesmek gibidir.) 5/ 3

İnsan (mesela sevgi ve nefret gibi) hislerinde adalet göstermekle mükellef tutulmaz. (4/ 129) Meşru olan bir şey (mesela putlara kesilen kurbanlarda olduğu gibi) kasıt ile gayri meşru hale gelir. Gayri meşru olan şeyler de (mesela avda köpeğe yakalatmak ve tüfek ile vurmak gibi) zaruret hallerinde kasıt ile meşru hale gelir. (5/ 3)

Bir toplumda genel düzen ve genel kanunlar biridir; fakat bu düzen içersinde değişik yollar yani özel kanunlar da bulunabilir. (5/ 16) Bir düzenin idaresi, başkan ve mesailerini başkanla birlikte değerlendiren, vergilerini kendi istekleriyle gönülden veren, inanmış kimselerin birlikte uygulamaları ile gerçekleştirilir. (5/ 55)

Düzenin kurulup işleyebilmesi için çalışma ve yaşama sisteminin bir komuta altında yapılması gerekir. (5/ 55) Aile düzeni, akrabalar, mal, mülk, mülkiyet, ticaret ve bütün değerler kamu düzeni içersinde ve kamu sayesinde var olup bir işe yararlar. (9/ 24). Kamu düzeninin korunması için mal, can ve bütün değerler feda edilir. (9/ 24). Sosyal düzen ekonomik kazançlar uğruna feda edilemez. ((9/ 28). Kamu düzeni cihad sayesinde ayakta durabilir. (9/ 24). Her şeyin bir ömrü vardır. Varlıkların ve canlıların hayatta kalma süresi mahduttur. Bütün düzen o ömür içinde mütalaa edilmelidir. (2/ 36).

Zararlı olan veya zararlı olacak olan bir şeyi ortadan kaldırmak, fayda getiren şeyi yapmaktan önce gelir. (5/ 76). İki kötüden daha ehven olanı tercih edilir. (16/ 115). Fasık olan kimselerin güvenlikleri sağlanmaz ve vergileri de kabul edilmez. (9/

53). Toplumda bazı uygulama ve görüşlerde farklılıklar olabilir. Ancak bu farklar karma demek değildir. (2/ 85). Allah Teala hangi şeyin nerede kullanılabileceğini insanlara bildirmiştir. (10/ 59).

Bitki ve hayvanların hareket ve davranışları teknikte ve sosyal hayatta insanlar için örnek alınabilir. (5/ 31). Geçici menfaatlere aldanmak aslında zarar doğurur. (2/ 204) Menfaat peşinde koşanlar bir gün insan neslinin varlığın ve eşyanın helakine sebep olurlar. (2/ 204) Geçici menfaat vaat edenler aslında en azılı düşman olan kimselerdir. (2/ 204)

Hoşlanmadığımız şeylerde bizim için iyilikler olabilir. Hoşlandığımız şeylerde de bizim için kötülükler olabilir. (2/ 216)

Canlılar âlemindeki her şey bir denge halindedir. Hatta bir canlı üzerindeki bütün uzviyet bile denge halinde bulunur. Mesela canlı varlıklar arasında da bir denge bulunur. (15/ 19). Allah'ın insanlara verdiği nimetler pek çoktur. (16/ 18) Her işte ifrat ve tefritten, her türlü aşırıktan sakınarak adalet ve denklik gözetilir ve her şeye ancak ihtiyaç kadar önem verilir. (25/ 67)

Doğru yola davet etmek vardır. İnsanlar birbirlerini iyiliğe davet ederler. Fakat başkalarını doğru yola götürme işi insanların görevi değildir. Çünkü hiçbir zaman zorlama yoktur. (2/ 272). İnsanoğlu devamlı olarak gelişme halinde olan bir varlıktır. (2/ 30) Yeryüzünde bulunan her şey, hayvan, bitki ve tüm cansız varlıklar hep insanlar içindir. (10/ 59). Toplumda bulunan kötülükler iyilikle yok edilmeye çalışılır. Mesela doğru ve meşru yolda olan kimseler desteklediği zaman yanlış yolda olanlar ve gayri meşru işler yapanlar da böylece kendilerini düzeltmeye çalışırlar. (2/ 275)

Bütün ekonomik faaliyetler insanlar için yapılır. İnsanın dışında kalan varlıkların hepsi birer vasıttan ibarettir. (2/ 273). Meşru olan tasarruflar herkes için meşru sayılır. (4/ 85). Mesela vekâlet, kefalet, fuzuli tasarruf, velayet ve vesayet gibi tasarruflar herkes için meşrudur. (4/ 85) İnsan kendi ihtiyaçlarından arta kalan malları başkalarına verdiği zaman o, aslında Allah'ın olan malı vermiş demektir. Zaten hiçbir kimse kendisine ihtiyaç olan bir malının bir kırıntısını bile başkalarına vermek zorunda değildir. Başkalarına verilmiş olan bu şey aslında Allah'ın malıdır. (4/ 53) Bu sebeple her türden yapılan yardım ve iyilikleri önlemek için bir tedbir alınamaz ve engeller konulamaz. (4/ 37). Herhangi bir konudaki üstünlük, mali ve ekonomik üstünlük, teknik ve siyasi üstünlük hep mükellefiyet içindir; yoksa başkalarını ezmek için değildir. (4/ 36)

İslam devletinde her türlü tüm güçler genel güvenliği korumakla görevlidirler. (2/ 279). İnsanlar hep iyilik yarışı içerisinde olmalıdırlar, yoksa gösteriş yarışı içinde olmamalıdırlar. (4/ 36).

Birey ve toplum yani bütün insanlar gelişme halindedirler. Onların hepsi gelişme ve olgunlaşma çağını yaşayıp giderler. (4/ 1)

İnsanlar kendiliklerinden bir düzen kuramazlar. Onlar ancak var olan doğal düzeni araştırıp bulup ve öğrenip onu uygulamakla görevlidirler. (1/ 7). Devlet adına hareket eden bireyler düzenin gereklerini araştırıp öğrenmek zorundadırlar. (1/ 6). Zaten bireyler en ekonomik (en kısa ve en doğru olan) yolu arayıp bulmak için çalışırlar. (1/ 6) Bireyler düzenin gereklerini tespit ederken diğer bireylerle işbirliği yaparak istişarede bulunurlar. (1/ 6). Doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden, faydalıyı zararlıdan seçip ayırmak için çalışmalar yapılır. Bu çalışmalara engel olan kimselere karşı savaş bile açılabilir. İyi ile kötü, doğru ile yanlış açıklanır. İsteyen doğru yolu tutar, dileyen de yanlış yolda gider. Bu konuda hükümetlerin bir baskı yapma hak ve yetkileri yoktur. (2/ 256)

Harp Allah yolunda can, mal (dil) ve bunlardan başkasıyla savaşta kudret ve varlığın kullanılıp harcanmasıdır. (4/ 94). Ekonomik fitneyi ortadan kaldırmak için savaş vermek meşru bir iş sayılır. (2/ 217)

Dinde zorlama yoktur. Herkes, Allah için kendi hür iradesiyle istek ve arzusu ile inanır. (2/ 193). Bu sebeple düşünce, fikir ve inanç hürriyetini tanımayan devletlere karşı savaş açılabilir. (2/ 193). Zaten doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden, faydalıyı zararlıdan seçip ayırmak için çalışmalar yapılır. Bu çalışmalara engel olan kimselere karşı savaş bile açılabilir. İyi ile kötü, doğru ile yanlış açıklanır. İsteyen doğru yolu tutar, dileyen de yanlış yolda gider. Bu konuda hükümetlerin bir baskı yapma hak ve yetkileri yoktur. (2/ 256)

Hak düzenin kurulması ve insanların kendi cüzi iradelerini kullanabilmeleri için Allah yolunda önce mali savaş verilmesi gerekir. (2/ 193). İslam düzenini kurduktan sonra onu korumak için mal ve can vererek savaşmak büyük bir ibadettir. (9/ 20). Zaten bunun için İslam devletini idare etme hak ve vazifesi mal ve canlarıyla devlet savunmasına katılarak savaşan, koruyup ve kollayan kimselerindir. (9/ 20)

Ganimet toplamak için savaş yapılmaz. (4/ 94) Savaş, mazlum insanların ve ezilmiş kimselerin haklarını korumak için yapılmalıdır. İlk verilecek savaş da mali savaş olmalıdır. (2/ 193). Ekonomik saldırılara ancak ekonomik yoldan karşı konabilir. (2/ 193). Savaş, şahsi veya milli çıkar çekişmeleri yüzünden değil, iyilikle kötülüğün, doğru ile yanlışın çatışması olarak yapılmalıdır. (2/ 193). Ekonomik savaş da bir menfaat çekişmesi olmayıp iyi düzenin korunması, kötülüğün, zulmün, açlık, sefalet ve sömürünün yok olması için yapılır. (2/ 193). Savaş, fitnenin kalkması ve dinin yalnız Allah için olması sebep ve gayesiyle yapılır. (2/ 193)

Barış halinde bulunan ülkelerle olan anlaşmazlıklar hakemler yoluyla bir çözüme kavuşturulur. Sulh ve barıştan anlamayanlara karşı ise silah kullanılabilir. (2/ 193). Herkesin ve her toplumun kendisini savunması, hem de kendisine yapılan taarruz ve saldırı nispetinde bir hücum yaparak savunması en doğal hakkıdır ve hatta vazifesidir. (2/ 193)

Darlık ve kıtlık zamanlarında ihtiyaçlara karşı, savaş sırasında da düşmana karşı sabredip dayanmak gerekir. (2/ 177). Ancak fazla servet sahibi olanlar rehavete kapılıp hareketsiz kalarak zamanla çalışma ve savaşma gücünü kaybedebilirler. (9/ 86)

Savaşta elde edilen ganimetler meşrudur ve onların beşte dördü o savaşa katılmış olan kimselerin hakkı olup onlar arasında pay edilir. (8/ 69). Savaşa bedenen katılan kişiler ganimetten kendilerine düşen hisselerini aldıkları gibi, yanlarında binek ve binit gibi savaş vasıtası getirenler de ayrıca bu aracın hissesinin de alırlar. (4/ 95). Bizzat savaşa katılmış olan kişilerle katılmamış olan kimseler bir tutulmazlar. (4/ 95)

Sözleşmeyi ve saldırmazlık anlaşmasını bozan taraf, karşı tarafa anlaşmayı feshettiğini bildirip belli bir müddet tanır. (9/ 1). Saldırmazlık anlaşmaları tek taraflı olarak bozulduğu zaman karşı tarafa dört aylık bir müddet tanınmalıdır. Bu kendilerine dört aylık bir mühlet verilmiş olan kimseler bu zaman içerisinde istedikleri yerlere gidebilirler ve istedikleri meşru şeyleri yapabilirler. (9/ 2).

Hasta, kör, topal gibi engelli olan kimselerin bu özellikleri, onların savaşa katılmamaları için bir mazeret sayılabilir. (4/ 95) Savaşçılar birlikler halinde teşkilatlanırlar ve her birlik savaş ikmalini kendisi yapar. (4/ 95)

Birey-toplum düşmanın hücumundan ve ateşinden korunmak için tedbirler alınmalıdır. (34/ 10). Zaten muhaliflerin düşmanlık yapmaları doğru yolda olan kimselerin lehine çalışır. (2/ 36). Topamlar savaşmak suretiyle kendi hâkimiyet alanlarını belirleyip paylaşmış olurlar. (2/ 30). Bir devletin kendisine savaş açanlara karşı savaş ilan etmesi onun meşru bir hakkıdır. (5/ 33). Bundan başka ülkede ve yeryüzünde anarşi, fesat ve düzensizlik çıkaranlara karşı savaş vermek meşru bir haktır. (5/ 33)

Yahudiler dünyada her zaman savaş çıkarmaya çalışacaklar, fakat başarıya ulaşamayacaklardır. (5/ 64). Buna karşı Müslümanların fethi kıyamete kadar devam

edip sürececek ve ayak basmadıkları yerleri bile ileride fethedip kendileri ile beraber olacaklardır. (33/ 27). Barış isteyen kimselere karşı savaş sürdürülemez. (4/ 94)

Bir yerden başka bir yere göç etmeye hicret adı verilir. (4/ 100). Gerektiğinde İslamiyet'i yaşamak için başka yerlere göç etmek vacip olur. (4/ 97). İnsanlar istedikleri bir düzeni (mesela İslam'ı) yaşamak için her zaman yeryüzünde göç edecek bir yer bulabileceklerdir. (4/ 97)

Hicret etmek, yani bir yerden başka bir yere gitmek bolluk ve zenginliğe sebep olur. (4/ 100). Hicret eden kimseler kendi aralarında bir topluluk meydana getirirler. (4/ 33) Bir yerden bir yere giden insanlar birçok değişikliklerle karşı karşıya gelirler. (4/ 100) Hicret eden kimselerde olduğu gibi toplumun ekonomik düzeni bozulduğu zaman miras taksimini duruma göre yeniden ayarlamak yerinde bir hareket olur. (4/ 33)

2- Din ve Ekonomi:

Birey psikolojisinin hareket ve davranışlara etkisi bakımından dini hayat ile ekonomik hayat birbiriyle yakından ilgilidir. (107/ 1-7) Dini yalan sayan kimseler yetimi itip kakarlar ve yoksulu da doyurmayı teşvik etmezler. (107/ 1-7). İnsanlar bir taraftan ibadet yaparken diğer taraftan da ticaret yapmalı ve çeşitli yollarla rızık arama peşinde koşmalıdırlar. (62/ 10)

İslam ekonomisinde ticaret, alış-veriş ve her türlü kazanç yolları insanları ibadetten alıkoymaz. Çünkü düzen ona göre kurulur. Mesela Cuma namazı vaktinde mesai olmaz. (25/ 37). Dinde bir zorlama yoktur. Herkes Allah için, kendi hür iradesiyle, istek ve arzusu ile inanır. (2/ 193). Bunun için fikir ve inanç hürriyeti tanımayan devletlere karşı savaş açılabilir. (2/ 193).

Çalışma ve iş hayatı namazla düzenlenmiş ve içtimaileştirilmiştir. (2/ 1-5). Namaz, aynı zamanda insanın ibadet vakitlerini ve dolayısıyla mesai saatlerini tanzim eden sosyal bir kurumdur. (2/ 1-5). Çalışmalarda mesai saatleri namaz vakitleri ile düzenlenir. (2/ 277). Böylece namaz ile kurulan çalışma ve mesai düzeni, zekat-vergi ile kurulan yaşama düzeni de bireylerin gelecek için çalışmaları ile birlikte uygulanıp gerçekleşir. (2/ 110)

Vergi, bir ibadet olarak ifa edilir. Mecburi olan maktu vergi gayri Müslimlerden alınan belli vergilerdir. Müslümanlar vergilerini-zekâtlarını kendiliklerinden verirler, hükümetler de kontrol ederler. (2/267). Vergi, zenginlerin fakirlere dağıttığı bir iane olmayıp devletin zenginlerden aldığı bir toplum payıdır. Bu pay zenginlerden onların toplumun imkânlarından kullanıp faydalandıkları için alınır. (2/ 43). Vergi-zekât içtimai bir kurum olup bütün toplum tarafından yaşatılır; üzerine düşen herkes görevini yapar. (2/ 43). Zekât-vergi, halkın satın alma gücünü artıracak bir şekilde konulmuştur. Zekât zenginleri işe ve çalışmaya sevk edecek bir biçimde düzenlenmiştir. Zekât sistemi alınış ve dağılıp itibarıyla ekonomik krizleri önler ve piyasaya canlılık getirir bir durumdadır. (2/ 43)

İslam'daki hac, hiçbir din, hiçbir kültür ve hiçbir medeniyette bulunmayan büyük bir organizasyondur. Haccın birçok faydaları vardır. Haccın dini, ilmi, içtimai, ahlaki ekonomik ve kültürel faydaları vardır. Hac zamanı gelince hükümetler bunu hac vakti geldi diye halka ilan edip duyururlar. (22/ 27-28)

Hac büyük bir ibadet olmakla birlikte aynı zamanda ülkelerarası bir pazar ve ticaretin gerçekleşmesine yardımcı olan büyük bir panayırdır. (2/ 198). Hac malların tanıtılması hususunda da en büyük reklam vasıtasıdır. Hac, bu malların tanıtılmasına ve onların mübadelesine dünya çapında yardım eder. (22/ 27-28)

Müslümanlar ve Müslümanlarla anlaşma yapmış olan diğer müttetik milletler hacca, Arafat toplantısına katılabilirler. (9/ 3). Hacda ilan edilecek hususlar arife günü Arafat toplantısında ilan edilip bildirilir. (9/ 3). Bildirilecek hususlar, Müslümanlara ve Müslümanlarla barış içinde yaşayan diğer müttetik milletlere duyurulup bildirilecek bütün meseleler (kararlar, icmalar ve sözleşmeler) ilan edilir. Arife günü ilan edilen bu hususlar her türlü yayın ve haberleşme vasıtaları ile bütün dünyaya duyurulur. (9/ 3)

Hacılar hacda mübadele yaparak ticaretle meşgul olabilirler. (2/ 198). Hacda ticaret yapmak meşru ve mubahtır, bunda hiçbir kerahet yoktur. (2/ 198). İhramlı iken alış-veriş yapıp ticaretle bulunmak meşru olup bunda hiçbir günah yoktur. (2/ 198)

Hacda kesilen kurbanların etleri yenir ve fakirlere de dağıtılır. (22/ 27-28). Zira fakirlerin ihtiyaçlarını temin etmek toplum üzerine gerekli olduğu için bu fakirlere kurban etlerinden vermek vacip olur. (22/ 27-28)

Mescidi Haram kimsenin, hiçbir devletin ve hiçbir ülkenin mülkü olmayıp bütün insanlar orada müsavi ve eşittirler. Mescidi Haramın toprakları kimseye verilemez, devredilemez, satılamaz ve kiraya verilemez. (22/ 25)

Ekonomi aslında hareket ve davranışlarda her türlü aşırılıktan, ifrat ve tefritten sakınarak itidali ve gidilecek olan doğru yolu gösteren bir ilimdir. (5/ 66). İnsanın esası da yaşayıp çalışmaktan, çalışıp yaşamaktan ibarettir. ((Besmele tefsirinde geçtiği üzere ekonomi çalışıp yaşama ilmidir şeklinde yapılmış olan tarif bu esasa uygun gelir). Ekonomi aynı zamanda insanın hâkimiyetini geliştiren bir kurumdur. (2/ 30). Ekonomi, insan nüfusunu artıran ve dolayısıyla yeryüzünün imar edilmesini sağlayan bir faaliyetler zinciridir. (2/ 30). Ekonomi aslında bir toplum düzenidir. Ancak birey ekonomisi ile toplum ekonomisi birleşik olarak bir uyum ve ahenk içersinde birlikte çalışırlar. (2/ 274)

Ekonominin gayesi bütün gerçek ihtiyaçları gidermektir. (2/ 1-5). Tüm ekonomik faaliyetin gayesi de hem nüfusun ve hem de malların artmasını sağlamaktır. (2/ 155). Bütün ekonomik faaliyetler insan için yapılır. Bu sebeple insanın dışındaki varlıkların hepsi birer vasitadan ibarettir. (2/ 273) Ekonomik faaliyetlerin gayesi üretilen şeyleri tüketerek ihtiyaçları tatmin etmektir. Bunun için üretim tüketim için yapılır. (2/ 1-5). Genel olarak ekonominin gayesi daha çok sayıda insanı daha güçlü bir şekilde müreffeh yaşatmaktır. (2/ 1-5)

Ekonomi ilmi elemanları dengeli bir hale getirmeye yarar ve onlardan dengeli bir biçimde faydalanmayı sağlar. (15/ 19). Ekonomik gelişmelerin seviyesi mal ve nüfus çokluğuyla ölçülür. (9/ 69). Bütün ekonomik sistem ana hatları ile Kuran-ı Kerim'de anlatılmıştır. (11/ 1)

İslam ekonomisi bir harcama ekonomisi olup bir iddihar-biriktirip saklama ekonomisi değildir. (2/ 1-5) Fitne, ekonomide sistematik soygunculuk ve sömürü asla meşru değildir. (2/ 217). Ekonomik bir fitneyi ortadan kaldırmak için savaş vermek meşru bir hareket olur. (2/ 217). Ekonomik davranışlar bir düzen içersinde oluşup onun bir neticesi olarak meydana gelirler. Onun için sadece iyi bir davranış yeterli değildir; iyi bir düzenin bulunması gerekir. (2/ 188). Ekonomik düzendeki ilmi davranışlar üretim alanında malların ve ürünün pek büyük bir hacimde artmasına sebep olur. (2/ 269)

Mülkiyet hukukuna riayet korkusu ekonomik faaliyeti aksatmamalı ve bu hiç zaman bahane yapılarak eksik ve aksaklığa mahal verilmemelidir. (2/ 188). İnsanın eşyaya verdiği değer ve kıymet, kendisini çalışmaya sürükler ve ekonomik hareketi canlandırır. (3/ 14). Ekonomik kuruluşlar sınırlı bir ömre sahiptirler. Onlar doğma, büyüme, yaşlanma, çökme, hayat ve hareket sahnesinden çekilme kanun ve kurallarına tabi olurlar. (3/ 140)

İnsanların geçim vasıtaları yeryüzünde bulunur. (7/ 10) İnsanlar önce çalışır, üretir, biriktirir ve sonra da harcarlar. (12/ 48) Zaman içerisinde ekonomik hayatın kıtlık ve bolluk devirleri olur. (12/ 47)

Ekonomik hareketler belli günlerde ve belli yerlerde sağlanan genel güvenlik sayesinde yapılan geniş çaptaki toplantılarla (Hac ve Cuma toplantılarında olduğu gibi) canlılık kazanır. (5/ 97). Belli günlerde ve belli yerlerde açılan fuarlarda panayır ve kongrelerde sağlanan genel güvenlik insanların ihtiyaçlarını temin etmeye yardım eder. (5/ 97). Yılın belli aylarında belli bir merkezde genel güvenlik tedbirleri alınarak bütün insanların toplanacağı bir yer (bir panayır ve kongre yeri) tayin edilir. Güvenliği sağlanan belli yerlerde ve genel güvenlik ilan edilen belli aylarda bu güvenliği ihlal edecek hareketlerde bulunmak ve toplumun mallarına dokunup zarar vermek yasaktır. (5/ 97)

Malların cinsini ve kalitesini bildiren etiketler ekonomide güvenlik sağlarlar. Topluma bedelsiz ve karşılıksız olarak adanmış olan mallar ekonomiye canlılık getirir. Malların üzerinde bulunan etiketler de ekonomiye canlılık getirir. (5/ 97)

Fakirlik, kıtlık ve pahalılık gibi ekonomik belalar, ileride gelecek büyük tehlikeye karşı insanları ekonominin doğal kanunlarına uymaları için uyarırlar. (6/17). Fakirlik, kıtlık ve pahalılık gibi topluma arız olan ekonomik musibet ve kötülükler toplumsal olarak doğarlar ve yine toplumsal olarak ortadan kalkarlar. (6/17). Zenginlik, bolluk ve ucuzluk gibi ekonomik refah ve iyilikler de yine toplumsal olarak doğar ve bu da toplumsal olarak kaybolup giderler. (6/ 17). Fakirlik, kıtlık ve pahalılık gibi topluma arız olan bu ekonomik musibet ve kötülükler ancak toplum tarafından ortadan kaldırılıp yok edilebilirler. Zira bu konuda bireysel çalışma, çaba ve gayretler bir fayda vermez. (6/ 17)

Ekonomik gelişmeler bilimsel hareket ve davranışlarla sağlanır. Onun için ekonomik hareketler ilmi olmalıdırlar. (2/ 269). İlim ise her ekonomik hareketin bütün etkilerini hesap edip iktisadi oluş ve olaylara kumanda etme imkânını sağlar. (2/ 269)

Üretilen malların tüketilmesi ekonomik hayat için faydalı bir iştir. (3/ 180). Fakat üretilen malların harcanmayıp saklanması ise ekonomik sirkülasyonu-dolaşımı durdurur ve elde edilen malların harcanmaması sahiplerini tembelliğe sürükleyebilir. (3/ 180). Kazanılıp elde edilen malların harcanıp kullanılmaması sahiplerine düşman kazandırabilir. (3/ 180)

Ekonomik refah ve gelişmelerde sadece mal ve nüfus çokluğu yeterli olmayıp aynı zamanda güçlü olmak gerekir. (9/ 69). Ekonomik gelişme için gerekli olan bu güçlü olma özelliği de dayanışmanın sağlığına ve bozgunculuğu bırakıp sisteme sadık kalmaya bağlıdır. (9/ 69)

Ekonomik düzenin kanunları ancak keşfedilir; yoksa insan, ekonomik bir kanun koymaya yetkili bir varlık değildir. (28/ 78) Bütün malların tüketime harcanması ekonomiler için zararlıdır. (17/ 29). Malların hepsinin yatırımlara harcanması ekonomiler için zararlıdır. (17/ 29)

3- İslam ile Diğer Sistemleri Mukayese:

İslam'ın da bir ekonomik sistemi vardır. (2/ 1-5). İslam ekonomisinde dünya ve ahirete, madde ve manaya aynı derecede önem verilir. Bunlardan biri diğeri için defa edilmez. (24/ 37). Kuran-ı Kerim'de hiçbir hüküm eksik bırakılmamıştır. (6/ 38). Kuran'da pek çok şey analogi-kıyas yoluyla açıklanıp anlatılmıştır. Bir mesele ya bizzat kendisi veya ona benzer bir olayla dolaylı olarak anlatılmıştır. (6/ 38)

Faizli sistem İslami sistem ile bağdaşmaz. (2/ 278) Zekât faizin zıddı olup ekonomik hayatta ona ters bir fonksiyon icra eder. (2/ 280). Faizli sistem ile faizsiz olan

zekâtlı sistem birbirine tam zıt olan iki ayrı sistemdir. (30/ 39). Mesela zekâtlı sistemde mallar kat kat artar; faizli sistemde ise artmaz, aksine azalır. (30/ 39). Bir sistemin ve düzenin bir kısmı kabul edilip de diğer geri kalan kısımları atılmaz. Bir sistem tüm olarak hep birlikte kül halinde kabul edilir. (2/ 208)

Diğer sistemler, faiz ile karın aynı şey olduğu görüş ve düşüncesine dayanırlar. (2/ 275). Sistemlerden birisi faiz ile karı meşru kabul ederken diğeri de bunlardan her ikisini de gayri meşru saymakta, bir diğeri de yine her ikisini yarı meşru olarak benimsemektedirler. (2/ 275) Bu sistemlerden bir kısmı faiz yüzünden ileri gitmiş, bir kısmı da bozgunculukta ileri gitmiştir. (2/ 275) İslami sistem ise alış verişi-ticareti helal kılmış, faizi ise haram kılmıştır. (2/ 275)

Zekâtlı yöntem aynı zamanda bir sistemdir; sadece bir işten ibaret değildir. (2/ 277). Bu zekâtlı dediğimiz faizsiz sistem kendi kendine yeterli olan bir sistemdir. (2/ 277). Faizli sisteme ihtiyaç iddiaları doğru değildir, yanlış ve yersizdir. (2/ 277). Faizsiz sistemiz ise düzenin kendisi, uygun işler (amel-i salih) ortak mesai ve zekât-yani vergiler meydana getirir. (2/ 277)

Faiz yasağı ile ticaret serbestliği biri diğerinden ayrılmayan iki parça ve iki unsur gibidirler. (2/ 275). İslamiyet'in getirmiş olduğu faizsiz sermayeli ekonomik sistem diğer faizli sistemlere ve rejimlere bir gün galip gelir. (5/ 56). Gelecekte üstün başarılı hâkim sistem İslam ekonomisinin getirdiği sistem olacaktır. (3/ 140). Faizli sistem ortadan kalkacaktır. (Bir gün faizli sistem ortadan kalkar. (2/ 276). Ancak faizli sistemi kaldırmadan önce zekâtlı sistemi getirmek gerekir. (2/ 276). Zaten zekâtlı sistemi getirmek demek faizli düzeni kaldırmak demektir. (2/ 276)

Faizli sistemden faizsiz düzene geçildiği zaman henüz ödenmemiş olan faizler alınmayıp terk edilir. (2/ 278)

Firavun siyasi istibdadın, Karun ise ekonomik istibdadın temsilcisidir. (28/ 27) Karun tipik bir kapitalist zihniyeti temsil etmektedir. (28/ 76). Kapitalistler bütün malların kendilerinin olmasını isterler ve kendilerine farklı bir muamele yapılmasını arzu ederler. (28/ 76). Kapitalistler bütün malların kendilerinin olduğunu zannederler. (3/ 181). Kapitalistler devletin kendilerine muhtaç olduğunu sanırlar. Kapitalistler yaptıkları herhangi bir harcamadan dolayı devlete bir iane bir yardım yaptıklarını vehmederler. (3/ 181)

Kapitalistler yalnız kendi bireysel gelirlerini düşünüp milli gelir ile ve toplumla pek ilgilenmezler. (28/ 78). Kapitalistler kazandıkları sermayelerinde toplumun hiçbir etkisi ve katkısı bulunmadığını iddia ederler. (28/ 78). Kapitalist zihniyetli kimseler kendilerine farklı bir muamele yapılmasını isteyerek toplumda ayrı sınıfların doğmasına sebep olurlar. Kapitalist kişiler mallarını saklayıp ihtikâr etmekle halka büyük bir zulüm yapmış olurlar. (28/ 78)

Kuran-ı Kerim'e ters düşen ve zıt olan ekonomik sistemler sıkıntı kaynağı olurlar. (20/ 124). Kuran'a dayanmayan bir ekonomik düzende bireyler zengin olsalar bile hırs, tamah ve açgözlülük gibi sıfatlar yüzünden geçim derdinden daha çok sıkıntı çekilir. Zaten Kuran'a zıt olan ekonomik düzenler zorluk kaynağıdır. Kuran'a dayanmayan ekonomilerde geçim darlığı çekilir. (20/ 124)

Cimrilik hastalığı sahiplerine ruhi sıkıntılar verdiği gibi toplumda da bir takım aksaklıkların doğmasına sebep olur. (3/ 180). İhtikâr yapmak serveti hapsetmek demek olduğundan bu en büyük bir zulüm sayılır. (28/ 76)

Herkes geçmişte kazandıklarını gelecekte harcar. (Fakat önce harcama, sonra kazanma sistemi şeklindeki yöntem) yani faiz sistemi yoktur. (2/ 1-5) Her birey kendi kendine yarış yapar; daha kaliteli ve daha ucuz bir mal üretmek için gayret gösterip uğraş verir. (2/ 148)

Ticaret serbest, faiz yasak ve vergide zekât sistemi uygulanarak çalışma ve iş hayatındaki işsizlik önlenir, böylece tam istihdam sağlanır ve her iki yönden aşırılık bulunmayan bir iş düzeni kurulur. (2/ 286). Zenginler sınıfı bir dernek altında birleşerek fakirlere karşı kendilerini korumak için birtakım tedbirler alma girişiminde bulunmazlar. (4/ 37)

Ekonomik hayat doğal bir hayat olduğu için suni-yapay müdahaleler ona zarar verir. (28/ 78). İslam ekonomik düzeninde serbest teşebbüs ve serbest ticaret esastır. (2/ 286). Ekonomideki bu serbest ticaret, teşebbüs ve serbest rekabet sistemleri bir ekonomik evrim ve seleksiyonun doğal bir sonucu olarak meydana gelmiştir. (3/ 140)

Mevzuatı ve yazılı bir düzeni bulunan devletlerle ekonomik ilişkiler kurulabilir. (5/ 5) Müslümanlar kendilerine ideolojik bakımdan düşman olan kimselere ekonomik ilişkiler yüzünden boyun eğmemelidirler. (9/ 28)

Müslüman olmayan kişi ve toplumlarla cereyan eden münasebetlerde sözleşme serbestliği ve kısas (onların yaptıklarını aynen uygulama esası) hükümleri geçerli olur. (4/ 29). İslam hukukunu kabul edenler belirli olan Müslüman kişilerdir. Böylece İslam hukukunu kabul etmiş olan kimseler belli bir topluluk ve bir cemaat meydana getirirler. İslam hukuku alanına inananlar girer. İslam hukukunu bir defa kabul etmekle artık o hukuk elde edilip kazanılmış olur. İslam hukuku ancak İslam cemaati arasında uygulanır. İslam topluluğu içerisinde herkesin kendi özel malı vardır. (4/ 29)

Müslümanların sahip olduğu ekonomik düzen bir gün Yahudi ve Hıristiyanların ekonomik düzenlerine galip gelir. (5/ 64). Yahudiler kıyamet gününe kadar dünyada hayatlarına devam edip kalacaklardır. (5/ 64).

Faiz kapitalizmi doğurur, faiz serbest teşebbüsü ve ticareti engeller. Faiz bu yüzden gayri meşrudur. (2/ 286). Faizin kötülükleri vahşi kapitalizmin doğmasına ve maddeci kapitalizm de komünizmin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. (2/ 275) Faiz alıp vermede ısrar eden kimselerin can ve mal güvenlikleri ortadan kalkar. Faiz yasağını kabul etmeyen kimseler İslam devletine isyan etmiş sayılırlar. (2/ 279). Faiz bizzat kendisi zararlı olduğu kadar faiz ile alış veriş ve karı aynı görmenin de ayrıca zararları vardır. (2/ 275)

Faiz, marjinal faydayı azami dereceye yükselten serbest rekabet dengesini ortadan kaldırır ve böylece milli gelirin düşmesine sebep olur. (2/ 276). Faizli sistem ekonomik dengeyi ve ahengi bozar, neticede ekonomik düzenin işlerliğinin sona ermesine sebep olur. (2/ 275). Faizli sistem ile zekâtlı sistemin her ikisinin bir arada bulunup yaşamalarına imkân yoktur. (2/ 275). Zekâtlı sistem marjinal faydayı azami dereceye yükselten serbest rekabet dengesini kurar ve böylece milli gelirin kat kat artmasını sağlar. (2/ 276). Zekât faizi ortadan kaldırır. Zekat vergisi azami sermayeleri sınırladığı için aşırı sermaye birikimlerini (kapitalizmi) önler ve sermaye sahiplerini yatırım ve teşebbüs yapmaya zorlar. (2/ 276). Faizsiz bir ekonomik düzen geçmişte faizin sebep olduğu kötülükleri ortadan kaldırır. (2/ 275)

Bazı hallerde ve bazı olağanüstü durumlarda bazı şeylerin alış veriş yasaklanabilir. Fakat faize asla müsaade edilemez. (2/ 275)

İslam devleti faizcilik yapan kimselerin mallarını koruma altında tutmaz. (2/ 279). İslam devleti faize karşı hükümetler vasıtası ile mücadele eder. (2/ 279)

4- İslam Düzeninde Birey-Toplum ve Fert-Devlet Münasebetleri:

Devlet, toplulukların bir memleket üzerinde kurmuş oldukları bir hâkimiyettir. Yoksa devlet, bir zümrenin başka bir zümre üzerindeki hâkimiyeti demek değildir. (6/ 165)

İnsanlar devlet teşkilatı olmadan yaşayamazlar. İnsanların devlet idaresine mutlak surette ihtiyaçları vardır. (35/ 15). İslam düzeninde devlet bireylerin velisidir. (7/ 196). Bireyler de devletin velayeti altında yaşarlar. (7/ 196)

Devletin temel görevi düzeni kurup çalıştırmak olup devlet bu görevini dört esas ile gerçekleştirir:

1- Halkı topluluklar halinde teşkilatlandırıp toplum bünyesini kurup çalıştırıp geliştirmek,

2- Yaşama düzenini kurmak,

3- Çalışma düzenini kurmak,

4- Muhakeme-adliye düzenini kurmak. (1/ 1). Devlet çalışma ve yaşama düzenini kurmakla vazifelidir. (2/ 1-5). Devletin esas vazifesi bireylerin mallarını korumaktır. (4/ 80). Devlet toplum düzeninde faiz yasağı ile ticaret serbestliği esaslarının işlerliğini sağlamakla görevlidir. (2/ 175)

Eğitim ve öğretim işleri devletin denetim ve gözetimi altında yapılır. Bu yönüyle talim ve terbiye-eğitim ve öğretim devletin görevleri arasında yer alır. (2/ 282). Toplumda her türlü ulaşım imkânını sağlayan karayollarının yapım işi devletin asli görevlerinden biridir. (2/ 261). Devlet, kişilerin çalışması için işyerlerinin açılıp meydana gelmesini sağlamakla yükümlüdür. (11/ 6). Devlet kıtlık yıllarında tüketilmek üzere silolar kurup yiyecek depo eder. (12/ 47)

Borçlanma toplum içersinde yapılır. Ancak alacaklı ve borçlu olan bireylerdir. (2/ 282). Fakat devlet her zaman iyi, doğru ve dürüst kimselerin koruyucusu durumunda olur. (7/ 188) Devlet her zaman aile düzenini korumakla görevlidir. (4/ 1). Devlet gerekli ihtiyaçları karşılamakta aileye yardımcı olur. (4/ 1)

İslam devleti Müslim ve gayri Müslim tebaaları-uyrukları arasında bir fark gözetmez, bir ayırım yapmaz ve onlar arasında ayrı bir muamele uygulamaz. (3/ 110)

Hiçbir birey ve zümrenin diğer birey ve zümreler üzerinde tahakküm etme hak ve yetkisi yoktur. (1/ 1-3)

Hükümetler devleti ancak kendi görevlerinde yani görevli oldukları yer ve konularda temsil ederler. (2/ 30). Hiçbir birey şahsiyetten-özel kişilikten mahrum edilemez. ((2/ 30)

Ashında bütün mallar Allah'ındır. Ancak bireylerin mallar üzerinde Allah adına tasarrufta bulunma hak ve salahiyetleri vardır. (2/ 180)

Toplumdaki çocuk, yaşlı, fakir ve düşkünleri bakma görevi devlete aittir. Devlet bu görevini onların akrabaları vasıtası ile yerine getirir. (2/ 83). Devlet, çarşı ve pazarlarda yol ve umuma ait yerlerde meydana gelen kanuna aykırı hareket ve davranışları önleme, doğru ve dürüst yöntemlere yöneltme hakkındaki denetim ve gözetim görevini bir teşkilat yardımı ile yerine getirebilir. (3/ 104)

Bir devletin sınırları içersindeki bütün mülk devletindir. (3/ 26). Böylece devlet bu mülkü bireyler aracılığı ile idare eder. (3/ 26). Devlet mülkünde mutlak maliktir, devamlı maliktir ve fiilen maliktir. (3/ 26). Bireyin mülkiyetine tecavüz etmek devlet mülkiyetine tecavüz etmekle eşdeğerdir. Çünkü devlet bütün mülkü ve mülkiyetleri korumakla görevlidir. (3/ 26)

Devlet veli ve yetimler arasındaki bütün muamele ve hesapları kontrol etme yetkisine sahiptir. (4/ 6). Devlet darda ve zorda olanlara yardım eder. (2/ 280)

Gayri meşru işler ve kazançlar devletin teminatı ve koruması altında olamaz. (2/ 270). Haram olan mallar devletin teminatı altında değildir. (2/ 270)

Devlet yalnız zenginlerin kurmuş oldukları ticari bir şirket olmadığı için toplumdaki yoksullar da devlet gelirlerinden faydalanırlar. (59/ 7)

Birey, kurum ve kuruluşlar doğrudan devletin kendisiyle değil, her zaman onun düzeni ile karşı karşıyadırlar. Bu suretle herkes her türlü muameleyi devlet ile yapmış ve yürütmüş olur. (Besmelenin tefsirinden çıkan esas).

Devletin mülkiyeti altında davar ve hayvanlar bulunabilir. (11/ 64). Devlet hayvan ve davar sürüleri besleyebilir. (7/ 73). Devlet mülkiyetinde bulunan hayvanlar meralara-otlaklara bırakılıp salınabilirler. (11/ 64)

İnsan-birey bir taraftan devletin bir uzvu, diğer taraftan da kendi şahsiyetini koruyup kullanan müstakil bir varlıktır. (2/ 30). Bireyler ancak bir devlet düzeni içerisinde çalışıp yaşamak zorundadırlar. (2/ 1-5)

Devletin sahip olduğu malların üzerindeki mülkiyet ve hâkimiyet serbest rekabet usulü ile bireyler tarafından paylaşılır. (2/ 30). Birey toplumun kendisine vermiş olduğu bir görevi yerine getirirken diğer fertlere karşı da birtakım hak ve vazifeleri meydana gelir. İşte bu meydana gelen hak ve vazifeler aslında devlete olan ve devlete karşı doğan hak ve vazifelerdir. (2/ 83). Bireyler devlet işlerinde herhangi bir aracı kullanmadan doğrudan doğruya devletle temas kurarlar. (1/ 6). Fakat birey çalışıp yaşamada doğrudan doğruya devletle değil, diğer birey ve bireyler vasıtası ile mal ve eşya vasıtası ile ilgi kurar. (2/ 1-5)

Bireyler çalışmalarını yaparken belli bir hedefe yönelerek genel bir plan içerisinde (bir devlet düzeni ve planlaması dâhilinde) çalışıp üretirler. Böylece de onlar adeta toplumun işçisi durumunda olurlar. (2/ 83). Sağlık ve sosyal güvenlik, halk eğitimi, çalışma ve yaşama düzeni ve bunların tümü hep birlikte ancak bir devlet yapısı içerisinde gerçekleştirilir. (2/ 83)

Bireylerin görevi biat etmek suretiyle iktidarı kurmaktır. İktidarı kurup oluşturmadan hükümetlik yapılamaz ve hâkimiyet sağlanamaz. (3/ 104) Hükümeti de devlet başkanı temsil eder. (4/ 59)

Toplumda yapılması gerekli olan görevleri tespit edip görevlileri tayin etmek ve onların istihkak ve ücretlerini dağıtmak hükümetlerin görevidir. (2/ 273). Hükümetler doğal olarak var olan ekonomik düzeni bekleyip korumaya çalışırlar. Yoksa müdahale ederek onu kendi istek ve arzularına göre yürütmeye kalkışmazlar. (2/ 155). Hükümetlerin infak işlerini düzenleme ve denetleme gibi görev ve yetkileri vardır. (2/ 215). Hükümetlerin aynı zaman kötü şeyleri de tespit edip ilan etme yetkileri vardır. Bu belli kötülükleri yapan kimselerin bu husustaki davranışlarından doğan neticeler devletin teminatı altında değildir. (2/ 219). Daha büyük kötülüklerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermemek için bazı kötülükler hükümetler tarafından müdahale edilmeyebilir. (2/ 219) Zaten hükümet zoru ancak hükümetin yetkili kılındığı alanlarda kullanılabilir. (2/ 219)

Hükümetler ancak icma ve ittifak ile tespit edilmiş hüküm, kaide ve kuralları uygularlar. (4/ 59) Zaten hükümetler marufu emretmekle yani hükmü açıklanmış belli ve toplumca bilinen şeyleri emredip uygulamakla yetkili ve mükelleftirler. (7/ 199) Hac zamanı gelince hükümetler bunu çeşitli vasıtalarla ilan edip halka duyurup bildirirler. (22/ 27)

Durgunluk devirlerinde ekonomik bünyeye hareket ve canlılık kazandırma işi hükümetlerin görevleri arasındadır. Hükümet bu ekonomiye canlılık kazandırma görevini kendisinin hazinedeki bulunan altın ve gümüş paralarının fiyatlarını ayarlamak suretiyle yapabilir. (8/ 24). Yoksa hükümetler bir çeşit gizli mal kaçırma ve haksız olarak vergi alma olacağı için halkın parasının değerini düşürüp devalüasyon yapamazlar. (3/ 161).

Hükümetler çarşı ve pazarları bizzat denetleme hakkına sahiptirler. (2/ 267). Mesela çarşı ve pazarlardaki yiyecekleri ve her türlü hareket ve davranışları bizzat

denetlediğini gibi, bunları kontrol edecek (tarihteki el-hisbe teşkilatı gibi) bir teşkilat da kurabilirler. (2/ 267). Müslümanlar da hükümetlerin verdikleri emirlere uyarlar. (4/ 59)

İktidarlar fiyatlara müdahale edemez ve fiyat koyamaz. Ancak serbest olarak teşekkül etmiş olan fiyatlara çağrıda bulunabilir. (3/ 104). Bireylerin mülkiyet hakkı tamamen hukuki rejime tabi olur. Onun için mülkiyete müdahale asla caiz değildir. Mesela fiyat tahdidi, döviz ve özel kredi tahsisi ve buna benzer şeyler hiçbir suretle söz konusu olamaz. Zaten hükümetler de kendilerine tanınan vergi alma dışında herhangi bir ekonomik müdahalede bulunamazlar. ((3/ 26). Birey ise mülkünü ve mülkiyetini mevzuat dâhilinde ve devlet adına fakat kendi görüşüne göre idare eder. Hükümetlerin bu konuda bir müdahalede bulunma hak ve salahiyetleri yoktur. (3/ 26)

Hükümetlerin fazla vergi alma hakları da yoktur. (2/ 272). Hükümetler vergi nispetlerini bile artıramazlar. (3/ 161). Hükümetlerin yeni yeni vergiler ihdas etmeye de hak ve salahiyetleri de yoktur. (3/ 161). Vergiler toplumdaki görevliler tarafından toplanır ve bütçede gösterilen yerlerine dağıtılır. Bu işlerin iyi gidip gitmediğini hükümetler kontrol eder. (2/ 267). Vergilerin toplanmasında olduğu gibi dağıtım işi de hükümetlerin kontrolü altında gerçekleştirilir. (2/ 219). Vergi bir ibadet olarak ifa edilir. Ancak zorla ve maktu olarak alınan vergiler gayri Müslimlerden alınan cizye ve haraç gibi olan vergilerdir. Müslümanlar vergilerini bizzat kendileri verirler. Hükümetler de bu tüm vergilerin toplanmasını ve dağıtılmasını kontrol eder. (2/ 267)

Hükümetlerin ceza verme ve mali ceza koyma yetkileri yoktur. (7/ 199). Hükümetler standart malların kalitelerini düşürme yetkisine sahip değildirler. (3/ 161). Hükümetler katma değerlere müdahale edemez ve mükellefin aldığı katma değer yüzünden onun vergisini artıramazlar. (3/ 73). Toprağa ancak ihya yolu ile sahip olunur. Bunun dışında bir toprak mülkiyeti yolu ihdas edilemez. Bu konuda hükümetlerin herhangi bir yetkileri yoktur. (3/ 26).

İnsanın halifelik görevi biat ederek iktidarı kurmaktır. Zira iktidar olamadan hilafet ve hükümetlik görevi yerine getirilemez. (3/ 104). Hükümete devlet de olmaz. (4/ 150). Devlet ile hükümet arasında bir uyum ve ahenk bulunur. (4/ 150). Devlet ile hükümet arasında bir çelişki olmaz. (4/ 150). Kötü insanlar devlet ile hükümetin arasını açmaya çalışırlar. (4/ 150). Devlet ile hükümet asla karşı karşıya getirilemez. (4/ 150)

Siyasi iktidar bir teşkilattır. (3/ 104). İktidar seçimle (biat ile) oluşur. (4/ 104). Seçim biat şeklinde olup herkes başkanını kendisi seçer. (3/ 26). Biatte rıza şartı aranır. Yani herkes seçeceği kişiyi gönlünde olan hoşnutlukla seçer. (9/ 60). Herkes kendi içlerinden birisine biat eder. (3/ 104). Her topluluk başkanını kendisi seçer. (2/ 204). Her topluluğun idarecileri kendi aralarından seçilir. (Yani Müslümanlara ancak Müslüman olan kimseler başkanlık edebilirler. (5/ 55)

İktidarlar da bir mevzuat (şariat ve kanun) düzeni içersinde alınıp verilir. (3/ 26). Siyasi ve mesleki bir teşekkül kurup meydana getirmek serbesttir. (3/ 112). Bir siyasi ve mesleki teşekkül seçmek serbesttir. (3/ 112). Her siyasi ve mesleki teşekkülün ayrı bir şahsiyeti ve kişiliği vardır. (3/ 114). Siyasi teşekküller bireyle toplum, fert ile devlet arasındaki sosyal münasebetleri sağlar. (3/ 112). Mesleki teşekküller ise bireylerin halk ve toplum ile olan iş münasebetlerini düzenlerler. (3/ 112)

Devlet düzeni güçlü hale geldiği zaman kurulup gerçekleşir. (5/ 3). İktidar kurulduktan sonra bu iktidarın kaynağı ne olursa olsun, onu meşru kabul edip meşru olan emirlerine itaat etmek gerekir. (3/ 104). Devlet süzeninde içeriden ve dışarıdan gelecek reaksiyonlara karşı taviz verilmemesi gerekir. (5/ 3). Her idarecinin ve başkanın soğukkanlı ve yumuşak başlı olması gerekir. (3/ 159). İdare korku temeline değil, sevgi ve saygı esası üzerine kurulur. (3/ 159)

İdarede adem-i merkezîyet sistemi esastır. (2/ 104). Devlet idare siteminde merkezîyetçilik yoktur. Başkasını taklit etmek ve başkanın emir ve talimatı gelsin ona

uyarım diye beklemek de yoktur. Mevzuatı yorumlar ve ona göre hareket eder. (2/ 104). Başkanlar aynı zamanda merkez şehirlerin vasili durumundadırlar. Bu yüzden merkez şehirlerinde ayrı bir idari teşkilat kurulmaz. (6/ 92)

İdarede danışıp istişare etmek çok önemli bir vecibedir. (3/ 159). Her türlü siyasi ve ekonomik idare ve kuruluşun başkanları işleri yürütürken etrafındaki kişilere değer vererek onlarla devamlı istişarede bulunur. Böyle bir davranış sergilemek idare edenler ile idare olunanlar arasında sevgi ve saygı meydana getirir. (3/ 159). İstişare yapmak topluluğu dağılmaktan korur. (3/ 159)

Malların yönetimini ellerinde bulunduranlar ile insanların yönetimini ellerinde bulunduranlara asla kıskanmamak gerekir. (4/ 58). Mal ve iktidarın idaresi, daha ehil olan gelince doğal yollarla hemen ona tevdi edilir. (4/ 58). Allah, mülkü idare etme görevini insanlara-topluma vermiştir. (4/ 58). Toplumdaki hâkimiyet ve mülkiyet haklarının kullanılmasında organizenin temin edilebilmesi için dereceler ve kademeler konulmuştur. (6/ 165)

Mülk servet demektir, mülk iktidar demektir. (4/ 53). Devlet mülkü bireyler aracılığı ile idare eder. (3/ 26). Mülk devlet adına idare edilir. Bunda bireylerin vekâlet olarak işletme ve kullanma görev ve yetkileri vardır. (4/ 53). Mülk-yönetim iktidara dayanır, kazaya dayanır. (Yani hükmetmeye, emretmeye ve davaları yargılama esasına dayanır. (4/ 58). Birey mülkü mevzuat dâhilinde devlet adına fakat kendi görüşüne göre idare eder. Hükümetlerin bu konuda müdahale etme yetkileri yoktur. (3/ 26). Bireyler mülkün maliki değil, sadece idare edeni ve yöneticidirler. (3/ 26).

Siyasi iktidar güç ve otoritesinin seçimden-biatten ve velayet hak ve vazifesinden alır. (3/ 104). İktidarın bu otoritesi bölünmez ve parçalanmaz. (4/ 104). Hükümet etmekte devlete hiçbir şey ve hiçbir güç ortak edilemez. (4/ 36). İktidarların sermaye sahiplerine tahakküm etmeye bir hakları olmadığı gibi, zenginlerin de iktidarı kendi emirleri altına almaya hakları yoktur. (2/ 247). Servet sahiplerinin bu zenginliklerinden dolayı idare etme ve iktidar olma gibi bir hakları doğmaz ve olmaz. (2/ 247)

İktidar bizzat kendisi emreder, seçmenler de itaat edip uyarlar. (3/ 104). Emir verebilmek için bir güç ve otoriteye sahip olmak gerekir. Zaten emir verme işi yalnız iktidarların hak ve vazifesidir. (3/ 104). Ancak iktidarlar tarafından emredilen şeylerin icma ve ittifakla sabit olmuş olmaları gereklidir. (3/ 104). Verilen emirler bir ceza ile teyit edilirler. (3/ 104). Emredilen şeyler halk tarafından bilinmelidir. (3/ 104). Bireyler, emreden kişinin, amirin ve hükümetlerin gayri meşru olan emirlerine itaat edip uyma ve dinleme durumunda değildirler. (2/ 30)

Gizli konuşmalar ve toplantılar yapmak meşru değildir. (4/ 114). Ancak bireyin ve toplumun faydasına olan bazı hususlar gizli olarak çözümlenebilir. (4/ 114). Herhangi bir kişiyi veya bir grubu uyarıda bulunmak gizli olarak yapılabilir. (4/ 114). İki kişi ya da iki tarafın arasını bulmak için ve çıkan anlaşmazlığı uzlaştırmak için gizli oturumlar yapılabilir. (4/ 114)

İktidar sadece belli hayırlara davet edebilir. (3/ 104). Zaten hayırlı olan şeylere davet iktidar tarafından yapılır. (3/ 104). İcma ve ittifak ile sabit olmuş olan hususlar belli hayırlardır. (3/ 104). Bir şeyin en iyisine davet edilir. (3/ 104). İktidarlar ihtilafli konulara davet edemezler. (3/ 104). Bir şeyin en iyisine davet edilirken zorlama yapılmaz. Davet edilen bu şeylerde zorlama yapılmaz. (3/ 104).

Bazı işler için bazı yasaklar konulabilir. (Mesela arabalar için bazı yerlere park yasağı konulduğu gibi. (5/ 95). İktidarların koyacağı yasaklarda da icma ile sabit olmuş yasaklar olma şartı aranmalıdır. (3/ 104)

Devlet düzenine itaat etmek gerekli olan bir görevdir. (4/ 59). Devlet düzenine itaat kanunlara itaat etmekle olur. (4/ 59). Herkes yanındaki insanı devlete itaat

ettirmekle yetkili ve görevlidir. (4/ 59) Devlet düzenine topluca toplum olarak itaat edilir. (4/ 59). Düzenin gereklerine uymayanların görevlerine son verilir. Zira düzene zorla uydurma esası yoktur. (2/ 104). Herhangi bir hata ve yanlış yapıldığı zaman başkan görevlileri azledebilir. Fakat onlar çalışıp işlerini yaparken onlara müdahale edemez. (2/ 203)

Herkes başkanını değiştirebilir. Başkan da başkanlığı altındaki bir kimseyi çıkarabilir. (2/ 104). İslam devleti dünya işlerinde Müslim ve gayri Müslim tebaalarını ayırmaz ve onlar arasında bir fark gözetmez. (3/ 110)

Siyasi haklardan mahrum olanlar sadaka değil, cizye vergisini öderler. (9/ 103)

Kötü insanlar işbaşına geçtikleri zaman bozgunculuk yaparlar, milli serveti çarçur eder ve insanları helak ederler. (2/ 204)

Yazılı bir mevzuatı ve yazılı bir düzeni bulunan devletler ile siyasi ilişkiler kurulabilir. (5/ 5)

Seçim biat şeklinde olup herkes başkanını kendisi seçer. (3/26). Her toplumun başkanı yine kendilerinden olur. (Bucağın başkanı bucak içinden, ilin başkanı da yine il içinden seçilir. (5/ 1069. Yani her topluluğun başkanı kendi içlerinden seçilir. (4/ 59). Şahsiyeti ve kişiliği olan her topluluk başkanını kendisi seçer. (4/ 59)

Emir sahipleri (yani emir verebilecek olan kişiler sadece) başkanlardır. (4/ 59). Başkanların yapacağı işler yani emir ve komuta bellidir ve belirlenmiştir. (4/ 59). Başkanlar ve amirler kendilerine tevdi edilmiş olan belli işleri yaparlar. (4/ 59). Başkanın emir ve yetkileri icma yoluyla tespit edilir. (4/ 115)

Başkanlar yeni bir görev ve yeni bir iş için kendi toplumundan veya daha üst bir başkandan yetki almak zorundadırlar. (4/ 59). Başkanlar toplum adına emir verebilirler. (4/ 80). Fakat başkanlar ancak icma ile tespit edilmiş hususları emredebilirler. (4/ 115). İcma, doğru ve hidayeti açık olarak ortaya koyan bir yöntemdir. (4/ 115)

Başkanın meşru olan emirlerine itaat edilir. (4/ 115). Başkanın meşru olan emirlerine mutlak surette itaat gerekir. Başkanın vermiş olduğu böyle bir emirde onu dinlemek vaciptir. (4/ 115). Başkana itaat etmek demek, topluma itaat demektir. (4/ 80). Başkana karşı gelmek topluma karşı gelmek demektir. (4/ 80). Başkana muhalefet edilmez. (4/ 115). Herkes kendi başkanının verdiği emirlere uymak zorundadır. (4/ 55). Bireyler başkanlarının şeriatı uygun olan emirlerini yerine getirmek mecburiyetindedirler. (8/ 1). Bireyler amirlerin ve hükümetlerin gayri meşru olan emirlerini dinleme durumunda değildirler. (2/ 30). Bireyler başkanlarının şeriatı uymayan emirlerini yerine getirmek zorunda değildirler. (8/ 1)

Başkana itaat etmeyen kimselerin toplum içersinde bulunan hakları koruma altında tutulmaz. (4/ 80). Başkanlar kendilerine itaat etmeyen kimseleri zorla itaat ettirmezler. Fakat onların sadece haklarını korumazlar. (4/ 80)

Devlet başkanı Hz. Peygamber'in halefi durumundadır. (4/ 59). Hükümeti devlet başkanı temsil eder. (4/ 59). Devlet başkanı bazı malların vergilerini halka gizli olarak dağıtılmasına karar verebilir. Bazı malların da açık verilmesini isteyebilir. (2/ 274)

Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş olan müminler aralarında bulunan ihtilaflarını hakemler yolu ile halleder ve başkanlarını dinlerler. (4/ 59). Vatandaşlar devlet başkanının yetkili olduğu alanlarda düzen hakkındaki yorumlarına uyarlar. (3/ 32). Üretimin hangi safhasında vergi alınacağını tespit etme işi devlet başkanına ait olan bir husustur. (9/ 103). Hangi kamu görevlilerine hangi araç ve gereçlerin tahsis edileceğine devlet başkanı karar verir. (9/ 92). Kaza işlerinde son merci devlet başkanıdır. (4/ 65). Kaza merileri suçluları takip etme görevini başkan adına yürütürler.

(3/ 159). Kaza işlerinde başvurulacak son merci olan devlet başkanı bazı usul ve uygulama hususunda tavsiye kabilinden genel talimatlar çıkarabilir. (4/ 65). Toplumda doğal olarak meydana gelen sosyal suçlar başkan tarafından bağışlanabilir. (3/ 159). Kitlelerin işledikleri suçlar hakkında takipsizlik kararı almak başkana aittir. (3/ 159). Başkanın toplumu dağıtmaması için topluca işlenen suçlarda takipsizlik kararı alması gerekir. (3/ 159)

Sadakalar üzerinde başkanın bir tasarruf yetkisi yoktur. Başkan 1/40 sadakalarını sadece toplar ve hak sahiplerine dağıtır. (9/ 60). Başkan ve iareciler bireylerin mallarına karışmazlar. Onların malları hakkında söz söyle ve hüküm verme işi hakemlere aittir. (2/ 188)

Her idarecinin soğukkanlı ve yumuşak başlı olması gerekir. (3/ 159). Başkan dosta son derece yumuşak, düşmanlara karşı ise son derece sert davranır. (3/ 159). Eğer başkan etrafında bulunan kişilere karşı katı ve sert davranırsa onların dağılmasına sebep olur. (3/ 159). Başkan herhangi bir hata yapıldığı zaman görevlileri azledebilir. Fakat çalışıp iş yaparken onlara müdahale edemez. (2/ 103). Mahalle başkanları kendi bölgesinde oturan fakirleri ve bunların fakirlik derecelerini zekât mütevellilerine bildirir. (2/ 272)

Başkanlar, ticaret, ziraat ve sanatla uğraşamazlar. (9/ 60). Fakir olan devlet başkanları ancak kendisinin ve ailesinin geçimine yetecek kadar bir ücret alabilirler. (4/ 6). Zengin olan devlet başkanlarının hiç ücret almamaları daha iyi olur. (4/ 6). Bucak başkanlarının ücretleri vergide çalışanlar ve kamu görevlileri faslından pay almak suretiyle tahakkuk ettirilebilir. (9/ 60)

Bütün halk başkanın emri altında devlet hizmetlerini birlikte yürütürler. (2/ 267). Devlet hizmetleri bir karşılık almak veya gösteriş yapmak için değil, devlete bağlılık sebebiyle yapılır. (2/ 261). Hiçbir kimsenin yaptığı hizmetlerin karşılığı olarak devlette bir pay sahibi olduğunu iddia etmeye hakkı yoktur. Hiçbir kimse bu konudaki çalışmalarını istismar edemez. (2/ 261). Kamu görevlerinden olan her bir iş, bir yetkiliye tevdi edilir. (4/ 59). Kamu hizmetlerinden olan mükellefiyetler-yükümlülükler, inanmış bir vatandaş olmanın vermiş olduğu haklar ve vazifeler anlamına gelir. Bu işler hükümet zoru ile yapılamaz. (2/ 261). Kamu hizmetleri kişilerin kendi istek ve arzuları ile gönülden yapmış oldukları kutsal görevleridir. (2/ 272)

İslam düzeninde vazife istenmez verilir esası vardır. Ancak bir vazifeyi yapan bulunmadığı zaman buna ehil olan kimse talip çıkabilir. (12/ 55). Böylece bu kişi yapabileceği bir işe-göreve talip olabilir. (12/ 55). Kamu görevlisi olma konusunda bir eşitlik ilkesi yoktur. (5/ 27). Devletin bazı hizmetlerini ancak muttaki olanlar (İslam düzenininin gereklerine tam uyanlar) yapabilirler. (5/ 27). İnsanlar arasında üstün kabiliyetli olanlar üstün işlerde istihdam edilebilirler. (11/ 3)

Genel hizmetlerde çalışan kamu görevlileri başka işlerde ancak zamanları artarsa çalışabilirler. (9/ 60). İslam idare sisteminde başka bir iş yapma yasağını esas alan, çalışsa da çalışmasa da ücret alma hakkı tanıyan bir memurluk anlayışı olmasa gerektir. Devletin yapılacak çeşitli hizmetleri vardır ve bu hizmetleri yapan görevlilere yaptığı hizmet kadar ücret verilir. (2/ 282). İslam düzenindeki memurluk statüsü bugünkünden çok farklı olup onun kâtip ve şahit statüsüne benzer bir durumu vardır. (2/ 282). Böylece bütün kamu hizmetleri kâtip ve şahit statüsüne göre düzenlenebilir. (2/ 282)

Halkın hoşuna gidecek sözler söyleyip geçici menfaatler vaat ederek iktidar olmak isteyen ve görev almak isteyen kimselere bu fırsat verilmemelidir. (2/ 204). Zira kişiler layık olmadıkları bir makama getirilmemelidirler. (3/ 188). Hiçbir kimse yaptığı hizmetlerden dolayı devlete, toplum ve kamuya ortaklık iddiasında bulunamaz. (4/ 38). Devlete karşı mali ve bedeni görevlerini yerine getirmemiş olan kimseler, başkalarının

haklarına tecavüz etmiş olurlar. Bunun için onlar zalim sayılırlar. (2/ 270). Kamu mükellefiyetlerinde-yükümlülüklerinde gevşeklik göstermek ve mesela vergi vermemek gibi bir görevi yerine getirmemek herhangi bir cezayı değil, kamu hizmetlerinden mahrumiyeti gerektirir. (2/ 272). Servet sahibi olan kimseler kamu hizmetlerinden kaçmak isterler. (9/ 86)

Küçük çocuklar ve yaşlanmış ihtiyarlar kamu görevinden muaf sayılırlar. (9/ 91). Kör, topal ve yatalak hastalar kamu hizmetlerinden muaf tutulurlar. (9/ 91). Kamu görevi yapabilme imkânına sahip olamayan kimseler de kamu hizmetlerinden muaf sayılırlar. (9/ 91)

Kamu görevleri yetkililere ehliyet ve biat usulüne göre halk tarafından verilir. (2/ 273). Bu görevler yetkililere halkın gözü önünde açık olarak verilir. Kamu görevlileri gruplar teşkil ederek görevlerini yerine getirirler. (2/ 273).

Bütün bireyler ve kamu görevlileri birbirine nasihat kabilinden iyilikle emredip kötülüklerden yasaklarlar. (3/ 104) Toplumdaki hâkimiyet ve mülkiyet haklarının kullanılmasında organizenin temin edilmesi için dereceler ve kademeler konulmuştur. (6/ 165). Toplumda bu kamu görevlileri çeşit çeşit derecelere sahiptirler. (6/ 165). Bu dereceler ve kademeler hâkimiyet ve mülkiyet haklarının en iyi bir şekilde kullanılması için konulmuşlardır. (6/ 165). Bir üst derecedeki kimse bir alt derecenin üstünde sayılır. (6/ 165). Bir üst derecede olmak hiçbir zaman alttaki kimsenin hâkimiyet ve mülkiyet hakkını kısıtlama yetkisini vermez. (6/ 165). Bu derece farklılıklarının bulunması hak ve yetkileri kısıtlamaz; tam tersine görevlileri yetiştirip geliştirir. (6/ 165). Bu hâkimiyet ve mülkiyet yetki ve haklarının kullanılmasında ahengin temin edilmesi için üst derecede olanların tayin ve azletme yetkileri vardır. (6/ 165).

Kamu görevlileri hizmet yerlerini terk edemezler. Bunun için onlar devlet gelirlerinden pay alma hakkına sahip olurlar. (2/ 273). Bir görevli görev sahasını idari çevre içersinde kendisi tayin eder. (2/ 273). Kamu görevi yapacak olanlara bu görevlerini yapmak için gerekli olan araç ve gereçler devlet tarafından ariyet olarak verilir. (9/ 92). Hangi kamu görevlilerine hangi araç ve gereçlerin tahsis edileceğine devlet başkanı karar verir. (9/ 92)

Hüküm vermek ve şahitlik yapmak kamu görevleri arasında yer alırlar. (4/ 135). Kâtip ve şahidin görev yaparken uğrayacakları maddi zararlar devlet bütçesinden karşılanır. (2/ 282). Kâtip ve şahidin zararlarını devlet öder. (2/ 282). Kâtip ile şahidin ve tüm kamu görevlilerinin can ve mal güvenlikleri sağlanır. (2/ 282). Kamu görevlilerinin ve bütün memurların hayatları ve can emniyetleri devletin teminatı altındadır. (2/ 282). Kamu görevlilerine görevlerinin başında iken bir şey olursa onlar şehit sayılarak arkada bırakmış olduğu kimselere çift yetim maaşı bağlanabilir. (2/ 282). Eğer kamu görevlilerinin can ve mal güvenlikleri sağlanmazsa kargaşa çıkar, düzen bozulur ve toplum yıkılır. (2/ 282)

Devlet hizmetini yapabilmeleri için kamu görevlilerine tahsisat verildiği gibi hem kendisinin ve hem de bakmakla mükellef olduğu kimselerin de nafakaları verilir. (2/ 273). Bu görevlileri tespit edip istihkaklarını dağıtmak hükümetin görevidir. (2/ 273). Zengin olan kimselerin zekât almaya yani devlet yardımından faydalanmaya hakları yoktur. Devlet hizmetleri bir kazanç vasıtası olmadığı gibi bir gelir aracı da yapılamaz. Her bir devlet hizmeti için bir tahsisat ayrılır. (2/ 273). Bu sebeple kamu hizmetinde çalışan görevliler kişiliklerini korumalı ve böylece halkın dilencisi durumuna düşmemelidirler. (2/ 273). Kamu görevlileri ekonomik bakımdan vasat bir seviyede hayat sürerler. (2/ 273).

Kamu hizmetlerinde çalışan kişiler ücretlerini devlet bütçesinden alırlar. (11/ 29). Kamu görevi yapan kimseler halktan ücret istemezler. (11/ 29).

Kâtip, şahit ve bütün hizmetlerin ücretleri genel bütçeden karşılanır. (2/ 273). Bütçeden genel hizmetler için ayrılan payın yarısı bu hizmette çalışanlara yarısı da yine bu hizmette kullanılacak mallar ve yapılar için harcanır. (9/ 69). Genel hizmetlerden faydalanmak için konulmuş olan umumi şartlar hizmetin genellik sıfatını düşürmez. (9/ 60). Sadakadan kişilere ayrılan kısım önce ikiye ayrılır. Bunlardan birisi toplumdaki fakir ve yoksullara dağıtılır, diğer kısmı ise kamu hizmeti görenlere verilir. (9/ 60). Kişilere verilen bu sadakanın ikinci bölümünden bir payı kamu hizmetinde çalışanlara, diğer payı da kamu hizmeti görenlere verilir. (9/ 60). İslam düzeninde birisi kamu görevlisi, diğeri de kamu hizmetlisi olmak üzere iki türlü görevli vardır. Genel güvenlik, yargı ve şahitlik gibi kamu adına-Allah adına yapılan görevler. Burada son söz kamu görevlisinin olur. Bir de eğitim-öğretim, sağlık ve trafik hizmetleri gibi işler vardır ki, burada da çalışan kamu hizmetlileri vardır. Bu alanda ise son sözü hizmet alan kimseler söyler. (9/ 60)

Genel hizmet herkesin faydalanmasına açık olan yerlerdir. ((9/ 60). Herkesin faydalanması için yapılmış olan vakıflar da genel hizmetlerden sayılabilir. (9/ 60). Genel hizmetlerden faydalanmak için konuşmuş olan tarifeler de (mesela çıplak olan kişi camiye giremez gibi) genellik sıfatına bir engel değildir. (9/ 60)

Her görevliye mesleki derecesini gösteren ve görevini bildiren bir tanıtım kimlik kartı veya nişanı-rozeti verilir. Görevli kişi bu kartı ile devlet bütçesinden istihkakını alır. (2/ 273).

Ücretlerin tediyesinde esas olan mal olarak ödenmeleridir. Mesela bir kamu görevlisinin ücreti ihtiyacı olan malları temin etmek suretiyle verilebilir. (11/ 29). Görevliler görevlerini aksatmamak şartı ile kendi özel işlerini de yapabilirler. Görevlinin şahsi bütçesi ile hizmet bütçesi birleşmiş olur. (2/ 273) Devlet bütçesinin gayrimenkul giderlerinin dışındaki harcamaların (yani menkul ihtiyaçları için yapılacak harcamaların) yetkisi görevli kişiye verilir. (2/ 273). Böylece kamu görevlisinin mameleki ile hizmete ayrılan tahsisat birleştirilmiş olur. (2/ 273). Kamu hizmetleri bireylere verilir. Bunların masrafları da kendilerine temlik edilir. Bu şekilde görevliler bu hizmetleri aynı kendi işleri gibi yerine getirirler. Bunların sarf yer ve şeklini görevliler tayin eder. (2/ 273).

Bırakılan bir mal emanet olabileceği gibi görevler, velayet vazifesi, vekâlet ve bütün kul hakları emanet sınıfına giren esaslardır. (23/ 8). Emanet kullanılması, idare edilmesi ve varlığının devam ettirilmesi için insana tevdi edilmiş bulunan bir eşyadır. (4/ 58)

Emanetler grup grup ve çeşit çeşittir. (4/ 58). Emanetler belli olup bilinir ve mahdut sayıdadır. (4/ 58). İnsanın bizzat kendisi kendisine emanettir. (4/ 58). Bir mükellefin halk ile olan münasebetleri bir emanettir. (4/58)

Emanet insanları idare etmektir. Yani insanları yönetme işi bir emanettir. (4/ 58). Emanet malları idare etmektir. Emanet insanları idare etmektir. (4/ 58). Mülkü idare etme işi bir emanettir. (4/ 58). Hükümet etmek de bir emanettir. Hükümetlik emaneti biat yoluyla ehil olanlara verilir. Herkes biat etmekle görevli olup bu emaneti yerine tevdi etmek zorundadır. (4/ 58). Kamu görevi ve kamu hizmeti de bir emanettir. (4/ 58)

Emanetler, bu emanetleri en iyi bir şekilde yerine getirenlere ve getirecek olanlara verilir. (4/ 58). Değişik ve farklı emanetler, bu emanetlere ehil olan kişilere verilir. (4/ 58).

Müminler uhdelerinde olan emanetleri yerine getirirler. (23/ 8)

İslam düzenine uymuş gibi gözüküp de onu gizli gizli bozmaya ve yıkmaya çalışan kimseler cimrilik yaparlar. (9/ 67). Düzene uymuş gibi gözüküp de onu gizli gizli

bozmaya ve yıkmaya çalışan kimseler, sadaka, zekât (ve vergi) vermek gibi ve kamu yararına harcamalarda bulunmak gibi görevlerini yerine getirmezler. (9/ 67)

Münafıklar dilencilik yaparak devlet kapısını aşındırırlar. (9/ 58). Münafıklar ve fasıklar kendilerine devletten yardım yapılmazsa, isyan ve ihtilal çıkarmaya çalışırlar. (9/ 58). Menfaatine düşkün olan münafıklar dedi-kodu çıkarıp yalan haber yayarak devlet ve hükümet aleyhine faaliyette bulunurlar. (9/ 58). Münafıklar ve fasıklar bütün devlet imkânlarının kendileri için harcanmasını isterler. (9/ 58)

5- İslam Düzeninde Birey ve Toplum:

İnsan yani birey, bir taraftan devletin bir uzvu, diğer taraftan da kendi şahsiyetini koruyan müstakil bir varlıktır. (2/ 30). Bireyin çalışıp kazanmakla gelirleri, kendisine ve başkalarına bakmakla da giderleri vardır. (2/ 272)

Hiçbir birey şahsiyetten-kişilikten mahrum edilemez. (2/ 30). Bireyler hiçbir aracı kullanmaksızın devletle doğrudan doğruya karşı karşıyadırlar. (1/ 5)

İnsanlar yaptıkları iyi ve kötü iş ve çalışmalarına göre kişilik kazanırlar. (6/ 70). İnsanlar elde ettikleri meşru ve gayri meşru kazançlarına göre kişilik kazanırlar. (6/ 70).

Herkes ancak kendisi-özü üzerine kazanabilir ve kazanç sağlayabilir. Zaten bu sebeple kişiliğin kiralanması yoktur. (6/ 164). Böylece insan başkasına kendisini ve kendi şahsiyetin değil, ancak emeğini devredebilir. (2/ 1-5)

Her bireyin ve her topluluğun bir kişiliği vardır. (2/ 30). Toplumların ayrı ayrı varlık ve şahsiyetleri vardır. (2/ 139). Her bir siyasi ve mesleki teşekkülün de kişiliği vardır. (3/ 114)

Kendilerine Allah tarafından yap yapma diye emir ve nehiy yöneltilen akıllı ve baliğ kimselere mükellef denir. (2/ 139). Mükelleflerin külfetleri-yükümlülükleri devamlı olup bir ömür boyu sürer. (2/ 286). Dünyada faydalanma ve güzellikler içersinde yaşama, iyi kötü ayırmaksızın herkesin hakkıdır. (7/ 32). İslam hukuk düzeninde haklar Müslim ve gayri Müslim, hatta dinsiz ayrımı yapılmaksızın herkes için eşit şartlarla korunur. (5/ 8)

Erkekler savaşmak, aile masraflarını karşılamak ve mehir vermekle görevlidirler. (4/ 34). Erkeklerin kadınlara karşı fazla vazifeleri bulunduğundan dolayı fazla hakları da vardır. (4/ 34). Bireylerin zengin ve güçlü olma konularında ise hak üstünlüğünden çok yetki üstünlüğü vardır. (4/ 34)

Çocuğun doğumundan ölümüne kadar aile ve toplum içersinde hakları vardır. (4/ 1). Gücü yeter duruma geldiği zaman çocuğun aile ve toplum içersinde vazifeleri de olur. (4/ 1)

Kişiliğe sahip olan herkes kendi yaptıklarından da sorumludur. (10/ 41)

Birey, toplu hareket ve davranışlara, gösteri ve yürüyüşlere uyması ve katılması için icbar edilemez. (10/ 41). Kimse kendi aleyhine ve zararın olacak bir işe zorlanamaz ve bununla mükellef tutulamaz. (2/ 272). Hiçbir kimse mutlak olarak kendi zararına olan bir şeyi yapmaya zorlanamaz. (5/ 76)

Her ehliyet ancak kendi alanında geçerli olur. Her ehliyet sahibi kişi kendi ehliyetinin konusuna göre hak sahibi olur. (2/ 247). Siyasi iktidarların sermaye sahiplerine tahakküm etme hak ve salahiyetleri olmadığı gibi zenginlerin de iktidarı kendi emirleri altına alma gibi bir hakları yoktur. (2/ 247). İslam düzeninde ekonomik olaylarda sermaye sahipleri söz sahibi olurken siyasi alanda da ilim ve güç geçerli olduğundan iktidarda da ilim ve güç sahipleri söz sahibidirler. (2/ 247) Bunun için siyasi alanda ilim ve güç sahibi kimseler çalışmaya hak kazanmış olurlar. (2/ 247).

Eda ehliyeti bulunup da vücup ehliyeti olmayan yerlerde kadınların yetkileri yarıya indirilir. Böylece iki kadın bir erkek yerine geçer. (2/ 282)

Az veya çok çalışma meslek derecesinin düşmesine veya yükselmesine etki yapmaz. (6/ 132). Mesleki bir faaliyette geçen her bir yıl ilmi ehliyetlere göre değişik mertebelerde olmak üzere ilgililere dereceler alınmasını sağlar. (6/ 132). Bir kimsenin bir ülkede uzun zaman çalışmış olması onun o ülkede ehliyet derecesinin yükselmesine sebep olur. (6/ 132). Bir ülkeye göre ehliyet derecesinin yüksek olması demek ücretin de yükselmesi anlamına gelir. (6/ 132)

İnsanlar dini, ilmi, mesleki ve siyasi ehliyet bakımından birtakım derecelere sahip olurlar (6/ 165). Dinde bir zorlama yoktur. Din toplumdaki başka kurumlara bir zorlamada bulunmaz. Başka kurumlar da din üzerinde bir baskı yapamaz ve zor kullanamazlar. (2/ 256)

Doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ve faydalıyı zararlıdan ayırıp seçmek için çalışmalar yapılır. Böyle bir çalışmayı engelleyen kimselere karşı savaş verilebilir. Hatta doğru olan ile yanlış olan, iyi olanla kötü olan açıklanıp anlatılır. Bu şekilde isteyenler doğru yolu tutarlar, dileyen kimseler de yanlış yolda giderler. (2/ 256).

Müslim ve gayri Müslim herkes, bir siyasi teşekküle katılır. (3/ 112). Gayri Müslimler kendi toplumlarında kendi düzenlerini yaşarlar. (9/ 29). İslam düzenini kabul etmemiş olan kimselerin (yani gayri Müslimlerin İslam düzeninde) siyasi bir hakları yoktur. (9/ 29). İslam devleti içersinde yaşayıp da İslam düzenini kabul etmeyen kimselerin (yani gayri Müslimlerin) vergi vermeleri zorunludur. (9/ 29)

İslam düzenini kabul etmemiş olan toplumlar Müslümanların ödedikleri vergilere denk vergi öderler. (9/ 29). Müslümanların ödedikleri beşte bir vergilere karşı gayri Müslimler fey vergisini öderler. (9/ 29). Onda bir vergilere karşılık gayri Müslimler haraç vergisini öderler. (9/ 29). Kırkta bir vergilere karşılık ise gayri Müslimler ticaret öşrü denilen onda bir ticaret-gümrük vergisini öderler. (9/ 29)

Gayri Müslimlerden (zimmîlerden) alınan vergiler bellidir. (9/ 29). Zimmîlerden alınan vergilerin kesin olarak belirlenmiş olması gerekir. (9/ 29). Zimmîlerden alınan vergiler artırılıp eksiltilemez. (9/ 29). Zimmîler askerlik hizmeti yapmadıkları için ayrıca bir bedel (cizye vergisi) öderler. (9/ 29). Zimmîlerden alınan bu cizye vergisi menkul mal olarak alınır. (9/ 29). Eğer zimmîlerin can ve mal güvenlikleri İslam devleti tarafından sağlanamazsa verdikleri vergiler kendilerine geri verilir. (9/ 53)

Savaş dışında esir almak yoktur. ((8/ 67). Ekonomik düşünce ve gayelerle esir edinmek normal ve doğru değildir. (8/ 67). Ancak savaşta elde edilen esirlerin istihdam edilmeleri meşrudur. Bu esirlerin ilk hamileri kendilerini ilk olarak elde etmiş olan kimselerdir. (8/ 69)

Köle çalışıp geçinen fakat para biriktiremeyen mal ve mülk sahibi olamayan bir kimsedir. (9/ 60). Köleler hukuken hür insanlarla bir kabul edilemezler. (30/ 28). Mülkiyet ve sermayede işçi ile işvereni, köle ile velisini eşit kabul etmek doğru değil, yanlıştır. (30/ 28).

İstihdam edilen köleler ile azatlık sözleşmesi yapmış olan (mükatep) kölelerin statüsü farklıdır. (4/ 36) Sahibinin evinde çalışan istihdam edilmiş kölelerin dışında kalan diğer yardım grupları birer kurum olup devlet bütçesinden pay alırlar. (4/ 36). İstihdam edilmiş bulunan kölelere münferiden yardım yapılır. Bu yardımları eşit ve denk yapma zorunluluğu yoktur. Onun için bu yardımlar farklı olabilir. ((4/ 36)

Bir köle azat etme işi sarp bir yokuşa tırmanmak kadar zor, fakat sevindirici ve faydalı bir olaydır. (90/ 12–16)

Köle sahibinin işçi işverenin hizmetçi de hizmet ettiği bir kimsenin malına ortak edilemezler. (30/ 28)

Hürriyetine kavuşmak için velisi-hamisi ile anlaşarak borcunu ödeme hususunda anlaşma yapmış olan köleden (mükatep köleden) vergi alınmaz. (2/ 177). Bu anlaşmalı kölelere devlet bütçesinden ödünç verilir. (24/ 33). Anlaşmalı kölelere velileri ve bütün müminler yardım ederler. Bu anlaşmalı-mükatep kölelere velileri yardım eder. (24/ 33)

İnsanoğlunun hayat nizamı aile ve toplum düzeni üzerine kurulmuştur. (4/ 1). Toplum düzeni tekdir ve bu düzen toplumun varlığını meydana getirir. (2/ 273). Toplumda esas olan düzenin korunmasıdır. (5/ 33)

Toplumların ayrı ayrı varlık ve şahsiyetleri-kişilikleri vardır. (2/ 139). Toplumun ekonomik ve sosyolojik yapısı aynı biyolojik yapıya benzer. Çünkü bunlar da doğma, gelişme, yaşama, yarışma, çökme ve ölme, sonradan tekrar filizlenme gibi evreler tekrar eden bir yapıya sahiptirler. (3/ 140) Ekonomik hayatın bir evrimi ve seleksiyonu vardır. Ekonomik kuruluşlar sınırlı bir ömre sahiptirler. Onlar da doğma, büyüme, yaşlanma, çökme ve ölme kanunlarına tabi olurlar. (3/ 140)

Yaşatan ve çalıştıran Allah'tır. Bu esas besmeleden anlaşılmalıdır. Ancak önce yaşatma ve geçindirme sonra da çalıştırma vardır. (2/ 1-5). Bir malı üretme ve elde etme, çalışıp kazanıp sermaye sahibi olma ve iş yapma bunların hepsi bir toplum düzeni içerisinde gerçekleşen olaylardır. Bir üretim yapılırken toplum düzeninden mutlaka faydalanılır. (28/ 78). Çalışma ve yaşama düzeninin kurulması ile toplum halinde birlikte hareket etme işi de zaruri bir hal alır. (2/ 43)

Bu sebeple bireylerin malları üzerinde toplumun hakkı vardır. Toplulukların kendi aralarındaki ayrı ayrı sahip oldukları mülkiyet dışarıya, yabancılara ve düşmana karşı tek bir mülk gibi birlikte savunulur. (2/ 188). Mallar bir toplum düzeni içerisinde üretilip elde edildiği için bu mallarda toplumun bir hakkı ve bir hissesi vardır. (4/ 5). Zenginlik derecesine teknik tabir ile nisaba ulaşamayan kimseler fakir sayılırlar. Toplumda fakir olanlar toplum tarafından belirlenip bilinir hale getirirler. (2/ 273)

İslam düzeninde diğer din ve kültürlerle sahip olan her bir topluluk mal haklarını kendi içerisinde kendileri meydana getirirler. Bu cemaatler arasındaki hukuk sözleşmelere dayanır. (4/ 29). Toplumun malları haline gelmiş olan vakıf malları değişik hesaplarda müstakil mallar halinde idare edilir. (8/ 1). Topluma yapılan hizmetler zararı defeder ve faydayı celp eder esasına dayanmalıdır. (5/ 76). Toplum düzeninin varlığından faydalanarak elde edilip kazanılmış bulunan malların harcanıp tüketilmesi toplumda iyilikler, yardımlaşma ve paylaşımlar meydana getirir. (3/ 180). Toplumun haklarına tecavüz etmek bir çeşit fuhuş sayılır ve şeytan işi kabul edilir. (2/ 268).

Bir toplumda dini, ilmi, siyasi ve iktisadi teşekküller bulunur. (5/ 63, 82). Bu dini, ilmi, siyasi ve iktisadi teşekküller toplumda serbest bir şekilde faaliyet gösterme hak ve yetkisine sahiptirler. (5/ 63, 82)

İnsanlar ve bireyler kendi kendilerine çalışıp yaşarken doğal olarak topluma da hizmet etmiş olur. Aslında bu topluma yapılmış olan hizmetler bir gün yine bireylere döner. (15/ 19). Bir çocuk, bir aile ve toplum içerisinde doğar, yaşar ve ölür. (4/ 1). Bireyler kendilerine sağlanmış olan imkânların iş yapmak için olduğunu ve herkesin var olduğu için yaşayacağını ve yaşama hakkına sahip olduğunu daima bilip düşünerek bu bilinçle hareket ederler ve devlet düzeni içerisinde çalışıp her türlü yardım ve imkânlardan faydalanırlar. (1/ 5). Çalışma düzeni namaz vakitleri ile düzenlenmiş ve içtimaileştirilmiştir. Yaşama düzeni de zekât-vergi sistemi ile düzenlenmiş ve içtimaileştirilmiştir. (2/ 1-5)

İslam toplumunun kendisine mahsus ayrı bir mameleki vardır. (4/ 29)

Yetimlerin mallarını olduğu gibi kendilerine geri verme esası geriye bıraktığı mallar çocuklarına kalacak diye bireylerde topluma güvenme hissini uyandırır ve böylece düzenin korunup ayakta durmasını sağlar. (4/ 2)

Yasak olan bir şeyi serbest bırakan serbest olan bir şeyi ise yasaklayan toplumlar refah ve saadete ulaşamazlar. (16/ 116). Aralarında dayanışmayı, başlılığı ve düzene sadık kalmayı temin edemeyen toplumların çalışmaları ve ekonomik faaliyetleri boş ve faydasız olur. (9/ 69). Yapmadıkları halde insanlara yapmış hissini vermeye çalışıp özenenlerin bu davranışları toplum düzeninin bozulmasına sebep olur. (3/ 188)

Bir toplumdaki değişmeler, ister değişme ve ilerleme olsun, ister değişme ve gerileme olsun yani bozulma veya düzelme olsun hep merkez şehirlerden başlar. (6/ 92). Toplumdaki iyilik ve kötülükler bir yerde mevzi kalmaz, tam tersine bütün bir cemiyeti kaplar. (2/ 271). Bir toplumun düzeni bozulduğu zaman orada yaşayan insanlar hem fikir ve hem de fiili olarak uyarılırlar. (7/ 94)

İslam ne yalnız bireyi ve ne de sadece toplumu tutar; belki İslam bunların her ikisini birlikte ve aynı derecede tutup ele alır. (2/ 1-5). Bir ekonomik düzende birey ile toplumun kalkınması birlikte olur. Bu sebeple toplu olarak gelişip kalkınmaya önem verilir. (2/ 148). Böylece birey ekonomisi ile toplum ekonomisinin birlikte paralel çalışması sağlanır. (2/ 274). Zaten bütün kazançlar, iktisaplar ve elde etmeler ancak bir toplum içerisinde yapılır. (2/ 267)

Gerçek ferdi bir fayda aslında aynı zamanda bir toplum faydası demektir. (2/ 286). Onun için bireylerin fayda ve menfaatlerinin toplamı toplumun tüm faydasını meydana getirir. (2/ 286). Bir tek bireyin tek başına fayda ve zarar meydana getirmesi, ekonomik faaliyetlerde bulunması ve bir toplum düzeni kurması mümkün değildir. (7/ 188). Bu sebepten dolayı birey ancak bir toplum düzeni içerisinde ekonomik faaliyette bulunabilir, fayda ve zarar meydana getirir ve üretim-tüketim yapabilir. (7/ 188)

Toplumda bireylerin diğer fertlere karşı bedeni ve mali mükellefiyetleri ve yükümlülükleri vardır. (4/ 36). Herkes toplum hizmetlerine malı ile katılmak zorundadır. (2/ 270). Toplumda bulunan bireylerin mali mükellefiyetleri (yani vergi vermeleri) yanında bedeni yükümlülükleri de vardır. (2/ 270). Bu sebeple herkes toplum hizmetlerine bedeni ile katılmalıdır. (2/ 270). Onun için herkes bedeni ile muhtaç olan acizlere yardım etmek zorundadır. (2/ 270)

Bütün bireyler ve kamu görevlileri birbirine nasihat kabilinden iyilikle emredip kötülükten yasaklarlar. (3/ 104)

Yalnız benim olsun diye vermemek ve cimrilik yaparak toplumu düşünmemek şeytanlıktan başka bir şey değildir. Fukaralığın asıl temel sebebi budur. Topluma ait olan görevlerin yapılması aynı zamanda bireylerin kendi yararlarına olur. (2/ 268). Toplum çalışma ve yaşamaya nasıl ortaklaşa olarak birlikte yapıyorsa vergiyi de yine hep beraber topluca yerine getirir. Tüm halk vergi verirken hep birlikte hareket ederler. (2/ 43)

Bir sıfatı yani iyi vatandaş olma vasfı, adalet vasfında olduğu gibi, toplumdaki bireyler için içtimai bir rütbedir. (3/ 92). Toplumda bulunan bireyler toplum içerisinde hem kendi ve hem de cemiyetin faydasına olan işlerde hep birlikte yarış ederler. (2/ 148)

Diğer bireylere karşı olan mükellefiyet ve yükümlülüklerin sebeplerinden biri de nesep yakınlığıdır. (4/ 36)

İnsanın bir başkasına zarar vermesi aynı zamanda kendisine zarar vermesi demektir. Onun için tüm bireyler her türlü zararlı davranışlardan kaçınmalıdırlar. (2/ 286). Bireyler toplum halinde birlikte çalışırlar. (4/ 36). Bireyler bir taraftan emeklerini topluma verirken diğer taraftan bunun karşılığını mal olarak alırlar. (2/ 274)

Herkes toplum içersinde olan bir düzene girmek zorundadır. Zira düzensizlik ve anarşi yasaktır. (3/ 10). Bu yüzden vatandaşlar devlet düzenine uyarlar. (3/ 32). Devlet işlerinde herkesin söz hakkı vardır. (5/ 32). Mali ve bedeni görevlerini yerine getirmeyenler devletin koruma vazifesinden faydalanma hakkının kaybederler. (2/ 270). Toplumda herkes devletin yetkilerini devlet başkanını temsil ederek değil, devleti-kamuyu temsil ederek kullanır. (6/ 151). Devletin-kamunun yetkilerini kimse ortak edilemez. (6/ 151). Hiçbir kimse yaptığı hizmetten dolayı devlette ortaklık iddiasında bulunamaz. (2/ 272). Herkes topluma karşı sorumludur. (6/ 151). Herkes yapmış olduğu bir kötülüğü topluma karşı yapmış olur. Bunun için o topluma karşı sorumlu olur. (6/ 151). Yine herkes her iyiliği topluma karşı işlemiş olur. Bu sebeple de o, bunun karşılığını da toplumdan bekler. (5/ 32)

Menkul malların hem elde edilmesi ve hem de harcanması toplum olarak bir düzen içersinde gerçekleştirilir. Fakat bu durum özel mülkiyeti ortadan kaldırmaz. (2/ 267). Mülkiyete sahip olma düzeni hem birey ve hem de toplumlar için zorunludur. Birey toplum içinde bulunduğu müddetçe onun mülkiyet düzenine uyar. (2/ 180). Birey mensup olduğu toplumla sanki genel bir sözleşme yapmış gibidir. Onun için birey bu mülkiyet sözleşmesini yalnız toplumla yapar. (3/ 26)

Devlet düzeni birtakım hak ve vazifeler üzerine kurulu. (2/ 286). Bu hak ve vazifelerin statüsü şeriat (mevzuat) ile tespit edilir. (2/ 228). Herkesin hakları kadar da vazifeleri vardır. ((2/ 228). Her nimet bir külfet karşılığıdır. (2/ 286). Nimet ve külfetler genel hak ve vazifeler grubunda düşünülen yetki ve sorumluluklardır. Yoksa bunlar ücretin bir emek karşılığı olarak alındığı gibi kabul edilmezler. (2/ 286)

Hukukta adalet esastır. (4/ 129). Adaletin gerekleri yerine getirilmelidir. (4/ 129). Haklarda denklik esası vardır. Yoksa eşitlik esası yoktur. Yalnız haklar kadar vazifeler vardır. (4/ 58). Haklar kıyas yolu ile tespit edilebilir. (4/ 176). Birçok hak ve vazifeler örf ile tespit edilir. (2/ 228). Vazifeler de hakların doğmasına sebep olurlar. (4/ 34). Hak ve vazifelerin dağılışı bireyden bireye farkı olup değişir. ((2/ 228). İnsanların yaratılıştta farklı ve üstün meziyetli olmaları onların farklı ve üstün görevler üstlenmelerine sebep olur. (4/ 34). Hak kelimesi, hak ve vazifeyi, alacak ile borcu ifade eden bir kavramdır. (2/ 282)

Kendilerine Allah tarafından yap ve yapma diye emir ve nehiy yöneltmiş olan akıllı ve baliğ kimselere mükellef-yükümlü denir. (2/ 286). Mükelleflerin-yükümlülerin görevleri devamlı olur ve bir ömür boyu sürer. (2/ 286)

Dünyada faydalanma ve güzellikler içersinde yaşama, iyi ve kötü ayırmaksızın herkesin hakkıdır. (7/ 32). Haklar bir hukuk düzeninde Müslim, gayri Müslim ve dinsiz ayrımı gözetilmeksizin eşit şartlarla korunur. (5/ 8). Hıristiyan, Yahudi, Mecusi, sabi, putperest veya dinsiz olan bir kimse İslam toplumunda zimmî vatandaş olabilir. (5/ 8)

Bütün haklar velayet yoluyla korunur. (2/ 282). Haklar mahkeme kararı bulunmadan bizzat bireyler tarafından alınamaz. (5/ 28). Bireylerin her türlü hakları devlet tarafından korunur. Devlet hakları yenen kimselerin bu haklarını da tazmin ettirir. (5/ 28)

Okumak ve sorup öğrenmek isteyen bir kimse hiçbir suretle bu isteğinden mahrum edilemez. (6/ 52). Herkes bildiğini öğretmekle vazifelidir. Bu kişinin en doğal bir görevidir. (2/ 83). İnsan bilmediklerini bilen kimselere sorar. O nedenle bilenler müşavir durumundadırlar. (2/ 286)

Bir bireyin kendi değil de başkalarının sözü ve görüşü ile hareket etmesi gezip dolaşması hem kendi aleyhine ve hem de toplumun aleyhine olur. (2/ 286). Herkes araştırma yaparak kendi görüşü, içtihat ve kararı ile hareket etmekle mükelleftir. (2/ 286). Herkes bizzat kendisi araştırıp çalışıp kazanmak zorundadır. Böyle yapması onun

kendi faydasıdır. Fakat kişinin yalnız başkalarının araştırmalarına, çalışıp kazanmalarına dayanması zararına olur. (2/ 286)

Bir kimse başkalarının haklarına saygı göstermediği zaman onun hakları da korunmaz. (2/ 282). Herkesin bir cana sahip olması en doğal bir hakkı olduğu gibi, onun mallara sahip olması da doğal bir hakkıdır. (3/ 186). Kişiler kendi canlarına ve mallarına sahip çıkmakla yükümlüdürler. (3/ 186). Can ve malları korumak ve bunları tabi oldukları doğal kanunlara göre kullanmak bir hak olduğu kadar aynı zamanda bir vazifedir. (3/ 186). Onun için can ve mal yerli yerinde kullanılmalı ve yaratılış amaç ve gayelerini gerçekleştirmek için harcanmalıdır. (3/ 186). Can ve malların başlarına gelen sıkıntı ve felaketler, bela ve musibetler genel olarak topluca gelir. (3/ 186)

Bir mülkiyet sahibinin mallarına karşı hem hakları ve hem de görevleri vardır. (2/ 180). Mülkiyette zilyetlik yani bir mal üzerinde fiili sahiplik ve tasarruf hakkına sahip olmak esastır. Böylece farkında olmadan ve bilinmeden geçen haklarda bir sorumluluk yoktur. (2/ 188). Bütün insanların malları ve mülkiyet hakları korunmuştur. Onun için barış halinde bulunan insanların mülkiyet haklarına saygı gösterilir. (2/ 188). Mal ve mülkiyet hakları rüşvet, aldatma, karşılıksız ve haksız iktisap gibi yerlerde kullanılmamalıdır. (2/ 188)

Birey toplum içersinde kendi üzerine bir görev düşüp bunu yerine getirirken diğer bireylere karşı da bir takım hak ve vazifeleri doğar. Bu hak ve vazifeler aslında bir nevi devlete karşı olan hak ve vazifelerdir. (2/ 83). Kamu hizmetindeki mükellefiyet ve yükümlülükler inanmış bir vatandaş olmanın verdiği bir hak ve vazifelerden ibarettir. (2/ 261). Vatandaşlar devlet başkanının yetkili olduğu alanlarda düzen hakkındaki uygun yorumlarına tabi olurlar. (3/ 32).

Herkes gerçek menfaatini bilmek zorundadır. (2/ 286). Herkes kendi menfaatine çalışır. Hiçbir kimseye kendi zararına olan ve olacak bir şey emredilemez. (2 / 286). Kişi, devlete ve kâinat düzenine karşı sorumludur. (2/ 282). Bütün malların koruma altında olması gerekir. Malları korumak bir ibadettir. (2/ 180). Mallar aslında Allah'ın mülkiyetindedir. Ancak bireylerin mallar üzerinde Allah adına tasarruf etme ve hakları ve yetkileri vardır. (2/ 180)

Bütün Müslümanlar dünyada adalet düzenini kurmakla görevlidirler. (3/ 110). Darlık ve kıtlık zamanlarında ihtiyaçlara karşı, savaş sırasında da düşmana karşı dayanmak gerekir. (2/ 177). Baş gösteren sıkıntılara ve krizlere karşı sabredip dayanmak da bir hayırdır. (2/ 177)

Bireylerin görevi biat ederek iktidarı kurmaktır. İktidar olmadan hükümetlik yapılmaz. (3/ 104). İktidarlar emir verirler, seçmenler de itaat edip uyarlar. (3/ 104)

Herkes, bireyler arasında dini, ilmi, içtimai ve iktisadi bağların kurulması hususunda görevli olup bu konuda çalışmalar yapmakla yükümlüdür. (2/ 261). Devlet düzeni içersinde kişiler üzerlerine düşen görevleri yerine getirirler ve getirmekle yükümlüdürler. (2/ 286). Şahitlik, bilirkişilik ve hakemlik gibi kamu görevlerinin yerine getirilmesi zorunlu olan görevler arasındadır. (2/ 283). İslam anlayışında cimrilik yapmak demek vacip olan yani yapılması gerekli olan bir ödev ve görevi yapmamak demektir. (4/ 39)

Yedi emin denilen kişi eğer ücretli ve vekil durumunda ise yalnız ihmal ve kasıtlı davranma neticesi meydana gelen ziyanlardan sorumlu tutulur. (2/ 283)

Hac gibi olan yolculuklarda herkes parasını, azığını, yiyecek ve içeceğini yanına almalı, hiçbir kimse kimseye yük olmamalıdır. (2 / 197). Toplum içersinde çalışıp üretmiş olan hiçbir kimsenin bu emekleri kaybolmalıdır. (3/ 1959).

İyiliği buyurma ve kötülüklerden alıkoyma herkesin en doğal olan hak ve vazifeleri arasındadır. (5/ 79). Herkesin birbirini iyiliğe çağırma ve kötülükten alıkoyma gibi hak ve vazifeleri vardır. (5/ 79). Doğru yoldan gitme ve buna devam etme vardır.

Yoksa doğru yola getirme ve oraya götürme işi insanların görevi değildir. O sebep hiçbir zaman zorlama yoktur. (2/ 272). Devletin teminatı altında bulunan haklar bir zarara uğradığı zaman tazmin edilirler. (7/ 188)

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM DÜZENİNDE ÜRETİM ve ÜRETİM FAKTÖRLERİ

I- T a b i a t

1- Ü r e t i m:

Esas üretim güneş enerjisini depo eden yeşilliklerdir. (6/ 99). Esas üretim toprak ürünleridir. (6/ 99). Bu üretim sistemi yeryüzüne gökten gelen suların devri daimi ile kurulmuştur. (14/ 32). Üretim işlerinde akarsuların da rolü vardır. (14/ 32)

Üretime yer ve gök, hava ve güneş, toprak ve su hep birlikte katılırlar. (14/ 32). Güneş bir üretim faktörüdür. O, tabiatta insan için karşılıksız olarak üretim yapmaktadır. (14/ 33). Ay bir üretim faktörüdür. O, tabiatta insan için karşılıksız olarak üretim yapmaktadır. (14/ 33). Gündüzler bir üretim faktörüdürler. Onlar, tabiatta insan için karşılıksız olarak üretim yapmaktadır. (14/ 33). Geceler bir üretim faktörüdürler. Onlar, tabiatta insan için karşılıksız olarak üretim yapmaktadır. (14/ 33). Yağmur ve iklimi oluşturmak ve bitkilerin yaşamasına imkân vermek için yerkabuğunun üzerine yüksek ve büyük dağlar yerleştirilmiştir. (15/ 19)

Üretim ve dolayısıyla tüketim içtimaidir-kolektiftir. Onun için herkes buna göre davranmalıdır. (1/ 5). Üretim, tüketim, mübadele ve tedavül alanlarına ait olaylar, aynı zamanda sosyal tarafı da bulunan ekonomik olaylardır. (2/ 274). Çünkü bir malı üretme ve elde edip kazanma, sermaye sahibi olma ve bir iş yapma hep bir toplum düzeni içersinde gerçekleşir. Bu sebeple bir üretim yapılırken toplumdan mutlaka faydalanılır. (28/ 78).

Ortak olarak çalışmak ve böylece beraber üretim yapmak caizdir. (18/ 79). Üretim bir toplum tarafından yapıp gerçekleştirilir. (9/ 103). Menkul mallar hep beraber topluca birlik olarak elde edilip üretilirler. (2/ 134). Çalışıp ortak üretim yaparak malları elde edip kazanma düzeni aslında ortak-kolektif bir düzen olup bu aynı zamanda bireylerin ve hükümetlerin müdahale etmeyeceği bir halk kuruluşudur. (2/ 110). Bu üretim alanında bireyler ve hükümetler aslında kendi görüş ve kararlarına göre hareket etme serbestisine sahip olmalarıyla birlikte aynı zamanda bu konudaki görevlerini de düzene uygun olarak yerine getirirler. (2/ 110)

Malların standartları toplum tarafından tespit ve kontrol edilir. (2/ 267). Ortak bir üretim sonunda meydana getirilmiş olan ürün toplum tarafından elde edilip kazanılmış olur. (2/ 139)

Herkes kendi gücünü toplumdaki çalışma ve faaliyetlere katarak üretime yardım eder, katkıda bulunur. (2/ 139). Herkes malı üretir ve topluma verir. (2/ 148). Üretim tüketim kadar olmalıdır. Tüketim de ancak üretim kadar olmalıdır. (2/ 1-5). Toplu üretim ve toplu tüketim vardır. (2/ 274). İsteyenler emeklerini ve güçlerini birleştirerek beraber üretim yapabilirler. (2/ 148). Üretim vasıtaları bireylerin mülkiyetleri altında bulunur. ((2/ 223). Topraktan elde edilen ürünlerden devlet tarafından üretim vergisi alınır. (2/ 267)

Üretim vasıtaları ve ürünler insan nesli için ve eşyanın selameti ve geleceği için hep emniyet aracıdır. (2/ 204). Zaten malların ve insanların artıp çoğalması daha çok çalışma ve üreme ile olur. Başka türlü artma ve üreme meydana gelmez. (2/ 155). Başkasının hakkı geçecek korkusu ile mallar üzerinde tasarrufta bulunmayıp hareketsiz kalmak bireye ve topluma zarar getirir. (4/ 31). Müslümanlar kendileri için iyi görmedikleri bir şeyi başkaları için de iyi görmezler. Mesela zararlı olarak kabul ettikleri şeyleri üretim satmazlar ve bunların ticaretini yapmazlar. (3/ 110)

Faydalı olan ile faydasız olanı birbirinden ayırmak suretiyle üretim yapılır. (13/ 17). Üretimde her şey yerli yerince kullanılır. (13/ 17). Bir yerde faydalı olan şey başka bir yerde zararlı olabilir. Üretimde buna dikkat edilmelidir. (13/ 17). Bir şeyin üretilmesi için insanın istek ve arzusu, dilek ve iradesi yeter sebep değildir. (18/ 23–24). Üretimin meydana gelebilmesi için Allah'ın dilemesine ve toplumun da istek ve talebinin bulunmasına ihtiyaç vardır. (18/ 23–24)

Ekonomik faaliyetin gayesi üretilen şeyleri tüketerek ihtiyaçları tatmin etmektir. Zaten üretim de tüketim için yapılır. (2/ 1–5). Toplumda tüketimi iyi bir şekilde düzenlemek üretim kadar hatta ondan daha çok önemlidir. Çünkü üretimin gayesi tüketimdir. Üretim tüketim için yapılır. (2/ 274). Önce üretim sonra da tüketim yapılır. (12/ 48). Çalışmayı ve üretimi düzenlemek için ilk önce üretimin gayesi olan tüketimi düzenlemek tedavülü hızlandırmak ve genelleştirmek gerekir. (2/ 274)

Tüketim mallarının üretim yeri, zamanı ve şekli üreticiler tarafından belirlenir. (2/ 223). Yiyip içme ile ilgili geçim vasıtalarının üretilmesinde serbest teşebbüs esastır. (2/ 223). Tüketim mallarının üretimi hükümet tarafından planlanmaz; toplum tarafından belirlenip planlanır. Fiyat kurumu bireylere üretim hakkındaki muhtaç oldukları bilgiyi verir. Buna göre herkes, en karlı bulduğu tüketim mallarını üretir. Böylece işede yani yeme, içme ve beslenmede serbest teşebbüs esastır. (2/ 223). Hiçbir malın ne zaman ve ne kadar elde edileceği kesin olarak bilinemez. (10/ 24). Her hangi bir sebepten dolayı üretimde meydana gelen gecikmeler için bir ceza verilemez. (18/ 23–24). Birey elinde olmayan herhangi bir sebepten dolayı üretimde meydana gelen zararı tazmin etmez. (18/ 23–24)

Aynı işi yapanlar kendi aralarında yarış ederler. Daha iyi kaliteli ve daha ucuza mal üretmeye çalışırlar. (2/ 148). Her birey kendi kendine yarış eder. Yani daha iyi kaliteli ve daha ucuza mal üretmeye çalışıp uğraşır. (2/ 148). Ekonomik düzendeki bilimsel davranışlar üretim alanında malların ve ürünün pek büyük bir şekilde artmasına sebep olur. (2/ 269). Tüketim fazlası olarak üretilen ihtiyaç malları gelecekte işe yarayabilecek mallar cinsinden olmalıdırlar. (2/ 180)

Üretim ve yatırım alanlarındaki harcamalarda özel teşebbüslerin imkânları tükendiği zaman devlet yardımı hemen imdada koşmalıdır. (8/ 9). Bireyler üretim ve yatırım harcamaları için bütün imkânlarını kullandıktan sonra devletten yardım isteyebilirler. (8/ 9)

Devlet üretimden bir pay alır. (9/ 103). Üretim faktörlerinden her biri üretimden birer pay alırlar. (9/ 103). Üretime yapmış olduğu katkı ve çalışma oranında herkese üretim sonunda bir pay ayrılır. (9/ 121). Üretim faktörlerinin payları, devletin payı olan vergi, tesis, sermaye ve emeğin bedel ve karşılıkları hep birlikte dağıtılır. (9/ 12)

Zekât yani İslam devletinin vergisi, üretimin artmasına sebep olur. (39/ 39). Üreticiler verdikleri vergi nispetinde devlet hizmetlerinden faydalanma hakkına sahip olurlar. (2/ 272)

Devlet kendilerine büyük imkânlar sağladığı takdirde münafık kişiler teşebbüslerinin başlangıcında diğer üretim faktörlerine büyük pay ayırmaya razı olurlar. (9/ 75). Devlet imkânlarından faydalanan münafık kimseler üretim sonunda diğer üretim faktörlerinin haklarını vermek istemezler. (9/ 76).

Üreticiler diğer üretim faktörlerine paylarını vermemek veya az vermek için birbirleriyle bir dayanışma içersinde olmak isterler. (9/ 79). Kötü olan kimseler üretim vasıtalarının haklarını vermek istemezler. Bütün üretimin kendilerinin olmasını isterler. Faktörlerin paylarını vermeyi kendileri için bir zarar ve ziyan sayarlar. (9/ 98). Üretim faktörlerinden herhangi birinin başına gelen bir kötülük sonunda diğerlerine de dokunur. (9/ 98). Kötü olan kimseler, diğer üretim faktör sahiplerinin başına çeşitli

musibetler gelerek yok olmasını isterler. (9/ 98). Üretim faktörlerinin haklarını vermemek için herhangi bir teşkilat kurmak gayri meşrudur. (9/ 79). Dernek ve cemiyet kurarak mesleki dayanışma sayesinde üretimdeki payı karşı ülkelere göre yükseltmeye çalışmak gayrimeşrudur. (9/ 79)

2- T a b i a t ı n İ k t i s a d i Ö n e m i

İnsanoğlu doğal imkânları kumanda etme gücüne sahiptir. (14/ 33). Ay, güneş, gece ve gündüz gibi doğal imkânlar toplumundur, herkesindir. (14/ 33). Ay, güneş, gece ve gündüz gibi doğal imkânlardan hep beraber olarak birlikte faydalanılır. (14/ 33).

Yeryüzü, karalar ve denizler hep insanoğlu için var edilmişlerdir. (14/ 32). Denizler ve okyanuslar da insanın faydalanması için yaratılmışlardır. (14/ 32). Denizlerin altı da ve üstü de insanlar için faydalıdır. (14/ 32). Kuş, kurt ve her türlü hayvanlar insanların faydası için var edilmişler ve hep bir görev almışlardır. (15/ 19)

İnsanlar yeryüzünde var edildiler ve yine orada yaşayacaklardır. (11/ 61). İnsanlar yeryüzünü imar etmekle görevlidirler. (11/ 61). İnsanlar işlerini ve her türlü ihtiyaçlarını yeryüzünü imar etmek suretiyle görüp giderirler. (11/ 61). Ziraat yapmak, ağaç dikmek ve binalar-yapılar inşa edebilmek için yeryüzünün imar edilmesi zorunludur. (11/ 61)

Yeryüzü üretimini göklerle birlikte ortaklaşa olarak yapar. (51/ 22). Üretime yer ve gök, hava ve güneş, toprak ve su birlikte katılırlar. (14/ 32). Bitkilerin yetişmesi, ısı, ışık ve nem hep gökler sayesinde mümkündür. (51/ 22). İnsanın yiyeceği, içeceği ve giyecekleri hep gökler sayesinde meydana gelir. (51/ 22). İnsanın hayatı hep gökler sayesinde mümkündür. (51/ 22). Eğer gökler olmasa insanoğlu neslini devam ettiremez. (51/ 22)

Üretime yer ve gök, hava ve güneş, toprak ve su hep birlikte katılırlar. (14/ 32). Göklerde olan ve yerde bulunan her şey insanoğluna hizmet etmektedirler. (45/ 13). Göklerdeki ve yerdeki olan her şey insan için bedelsiz ve karşılıksız olarak çalışıp üretim yapmaktadırlar. (45/ 13).

Güneş bir üretim faktörüdür. O, tabiatta insan için karşılıksız olarak üretim yapmaktadır. (14/ 33). Ay bir üretim faktörüdür. O, tabiatta insan için karşılıksız olarak üretim yapmaktadır. (14/ 33). Gündüzler bir üretim faktörüdürler. Onlar, tabiatta insan için karşılıksız olarak üretim yapmaktadırlar. (14/ 33). Geceler bir üretim faktörüdürler. Onlar, tabiatta insan için karşılıksız olarak üretim yapmaktadırlar. (14/ 33). Yağmur ve iklimi oluşturmak ve bitkilerin yaşamasına imkân vermek için yerkabuğunun üzerine yüksek ve büyük dağlar yerleştirilmiştir. (15/ 19)

Rüzgârlar bulutları yağmurla yükleyerek yağmurun yağmasına sebep olurlar. (15/ 22). Rüzgârlar bitkilerin erkek çiçekleri ile dişi çiçeklerini aşılıyarak meyve ve sebzelerin meydana gelmesine yardım ve hizmet ederler. (15/ 22). Yağmur ülkeleri daha güçlü hale getirir. (11/ 52). Yağmur bolluk ve bereket getirir. (11/ 52). Bolluk lan yerlerde nüfus çoğalır. (11/ 52). Bolluk olan yerlerde mallar artar. (11/ 52)

Güneş ışığı ve ayın aydınlığından ekonomik olarak faydalanılır. (10/ 5). Hafta, ay ve yılların varlığı ekonomik hareketler için faydalıdır. (11/ 5)

3- T o p r a k

Toprak ekonomik faaliyetin asıl kaynağıdır. (7/ 10). Toprak esas olarak devletindir. (7/ 73). İslam düzeninde toprak devletin mülkiyeti altındadır. Ancak bireyler onu kullanma hakkına sahip olurlar. Zaten bunun için devlete toprak

ürünlerinin onda birini vergi olarak verirler. (2/ 29). Aslında verginin temeli topraktır. (2/ 267). Toprak devletin olduğu için ziraat vergisi devletin topraktan aldığı bir nevi kira olur. (2/ 267)

Mallar ve araziler başıboş ve boş boş duracağına bireylerin mülkiyeti altında olmaları daha iyidir. (4/ 58). Toprak mülkiyeti ancak vatandaşlara tanınmış olan bir haktır. (2/ 188). Yabancı uyruklu olan kimseler İslam devletinde gayrimenkule, toprağa ve bir akara sahip olamazlar. (2/ 188). Kullanmayan kimselerin toprakları ellerinden alınır. Bunun dışında onların rızaları olmadan şahısların toprakları ellerinden alınmaz. Eğer alınacak olursa bu özel mülkiyet hukukuna ters bir davranış olur. (2/ 29) Gayrimenkul (toprak) mülkiyeti istamta-faydalanma ile beraber devam eder. Bu faydalanma sona erdiği zaman mülkiyet hakkı da işgal müddeti olan üç yılın sonunda düşer (2/ 36). Tarlasını üç yıl ekip dikmeyen kimsenin toprağı elinden alınır ve bedeli ödenerek bu toprak başkasına devredilir. (2/ 29)

Toprağa ihya yolu ile malik olunur. Bundan başka bir toprak mülkiyeti ihdas edilemez. (3/ 26). İkta usulü (yani devlet ait olan bir toprağın bir kimseye mülk olarak verilmesi veya gelirinden faydalanması için verilmesi) ile devletten toprak alan kimseler onu ancak ihya etmek suretiyle sahip olabilirler. Devlete vergilerini verdikleri müddetçe bu sahiplik ve mülkiyet hakları da devam eder. (2/ 29).

Topraklar ilmin gösterdiği esaslar dâhilinde kullanılır. (13/ 4). Topraklar iskân ve ekim sahaları olmak üzere iki kısma ayrılabilir. (14/ 37). Hangi topraklarda nelerin üretileceği genel planlamada gösterilebilir. (13/ 4). Birey toprak ve tarlada umumi planlamada gösterilen esaslar çerçevesinde ekip dikiminde serbesttir. (2/ 223).

Topraklar parsellendikten sonra isteyen müteşebbislere dağıtılır. (13/ 4). Topraklar, arsa, bağlık, ekin ve ağaçlık olmak üzere dört şekilde ihya edilebilir ve mülkiyete konu olur. (13/ 4). Ziraata ayrılmış olan topraklar sadece ekim dikim için kullanılmalıdır. (14/ 37). Arsaların birbirine bitişi olarak ihya edilesi şarttır ve ayrı arsalarda inşaat yapmak için izin alınabilir. (13/ 4).

Yağmur ve sular, bulut ve dereler yardımı ile kel topraklara dağılır. (32/ 27). İşlenmiş topraklar yağmurla birleşince üstün bir verim elde edilir. (7/ 58). İşlenmemiş topraklar ise işe yaramayacak kadar az ürün verirler. (7/ 58).

Her toprak bütün bitkileri aynı derecede bitirip yetiştirmez. ((7/ 58). Topraklar verimlilik bakımından farklıdır; bazıları çok verimli ve bitek; bazıları da verimsiz ve çorak olurlar. (7/ 58). Bir emek ve masraf karşılığı olmaksızın sırf toprağın verimlilik özelliğinden sağlanan menfaate rant adı verilir. (7/ 58). Rantı, toprağın biteklik rantı ve altyapı rantı olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. (7/ 58). Biteklik rantı toprak sahibinin olur. Fakat altyapı hizmetleri devlet tarafından yapıldığı için bunun doğurduğu rant da bireyin değil, bu hizmeti götüren devletin yani kamunundur ve toplumun hakkıdır. (7/ 58)

Meralar-otlaklar herkesin hayvanlarına açık ve serbest olan alanlardır. (7/ 73). Toprak sahibi ot toplamak için yerine ve bahçesine girmek isteyen bir kimseyi men edebilir. Ancak başka yerde ot yoksa ve hayvanlar da aç kalacaksa tarla sahibi bu otu vermek zorundadır. (7/ 160)

Gayrimenkul mallar için mülkiyetin sebebi ihya ve imar, menkul olan mallar için ise ihraz-elde edip tutmadır. (2/ 134). İhya (imar) toprağı ziraata elverişli hale getirmek ve işlenir bir duruma sokmaktır. (2/ 36). İşgal (tahcir), toprağın etrafının taşla çevrilmesi, çukur kazarak veya baraj yapmak suretiyle sınır çizerek toprağın çevrilmesidir. (2/ 36)

Toprağa ihya yolu ile sahip ve malik olunur. Bunun dışında bir toprak mülkiyeti ihdas edilemez. Bu konuda hükümetlerin herhangi bir yetkileri de yoktur. (3/ 26). İkta usulü ile devletten toprak alan kimseler onu ancak ihya etmek suretiyle sahip

olabilirler. Devlete vergilerini verdikleri müddetçe de bu sahiplik ve mülkiyet hakları da devam eder. (2/ 29).

İmar işgal ile beraber olur. (2/ 36). İnsanların imar edilmemiş boş yerleri-toprakları işgal etme hakları vardır. ((2/ 36). İnsanların imar ettikleri yerlerden faydalanma hakları vardır. İşgal olmadan imar olmayacağı için imar aynı zamanda bir işgal sayılır. (2/ 36)

İnsanlar yeryüzünü imar etmekle görevlidirler. (11/ 61). İnsanın halifelik görevi Allah adına bütün yeryüzünü en güzel bir biçimde imar etmek, insanları idare etmek ve insanlar arasında Allah'ın emirlerini uygulamaktır. (2/ 30). İnsanlar işlerini ve her türlü ihtiyaçlarını yeryüzünü imar etmek suretiyle görürler. (11/ 61). Ziraat yapmak, ağaç dikmek ve binalar inşa edebilmek için yeryüzünün imar edilmesi zorunludur. (11/ 61)

4- S u :

Hayatın kaynağı sudur. (6/ 99). Tarımın kaynağı da sulamadır. (7/ 57). Su ve sulamanın kaynağı ise yağmurlardır. (7/ 57). Bütün bitkilerin suya ihtiyacı vardır. (6/ 99). Üretimde akarsuların da rolü vardır. ((14/ 32). Üretim sistemi yeryüzüne gökten gelen suların devri daimi ile kurulmuştur. (14/ 32)

Yağmur ve iklimi oluşturmak ve bitkilerin yaşamasına imkân vermek için yerkabuğunun üzerine yüksek ve büyük dağlar yerleştirilmiştir. (15/ 19). Yağmur ve sular, bulut ve dereler yardımı ile kel topraklara dağılır. (32/ 27). Bitki bitirmeyen kurak ve çorak topraklar sulama sayesinde bitek hale getirilebilirler. 32 27). Uzun zaman kurak ve çorak olan yerler, daha sonra iklim değişikliği yüzünden yağmur yağıp suların gelmesi ile bitek hale gelir. (32/ 27). Yağmurun yağması, suların toprak üzerinde dağılması ve bu sayede bitkilerin yetişmesinde insanlar için büyük dersler ve ibretler vardır. (32/ 27)

İslam düzeninde su, ot ve ateş insanlar arasında ortak mal olarak kabul edilirler. (7/ 160). Onun için su, ot ve ateş üzerinde mülkiyet yoktur. Bunlar bütün insanlar arsında ortak bir mal sayılırlar. (26/ 155). Akarsular ve büyük göller kimsenin malı değildirler. (7/ 160). Kimsenin malı olmayan, ihraz edilmemiş sulardan bütün insan ve hayvanların içme hakları vardır. (7/ 160). Herke hava ve ışıktan faydalanabilir. Denizlerden ve büyük göllerden de faydalanabilir. (7/ 160). Dicle ve Fırat gibi büyük ırmakların suları kamuya ait olup bulardan bütün insanların faydalanma hakkı vardır ve buralar herkese açık ve serbesttir. Bunlardan isteyen her millet faydalanabilir. (26/ 155)

Elde edilmiş, mesela fıçı ve bidon içersine konulmuş bulunan suların satılmasında herhangi bir sakınca yoktur. (7/ 160). Suyun elde edilmiş bir kimsenin mülkiyeti altına girmiş sayılabilmesi için onun arkasının esilmiş olması gerekir. Bu bir şarttır. (7/ 160). Bidon ve fıçı gibi kaplara konulmuş olan sular mal kabul edilip sahiplerinin mülkiyeti altındadır. (7/ 160). Kaplar içersine katılmış bulunan sular, bu işi yapanın mülkiyeti altında olup bir mal gibi alınıp satılmalarında herhangi bir sakınca yoktur. (26/ 155).

Yeraltı sularının kanalizasyonla edilmesi gerekir. (7/ 160). Yeraltı suları hükümetler tarafından çıkarılıp toplumun faydasına sunulur. (7/ 160). Topluların hükümetlerinden içme sularını isteme hakları vardır. (7/ 160). Zaten içme suyunu temin etmek hükümetlerin görevleri arasındadır. (7/ 160).

Su işlerinin idaresi ilçe merkezlerinde bulunabilir. (7/ 57). Her bir bucak için ayrı bir su kaynağı temin edilir. (7/ 160). Yerden artezyen usulü ile su çıkarılıp her topluma dağıtılır. (7/ 160)

İçme suyu bedelsiz ve karşılıksızdır. (7/ 160). İçme suları bütün canlılar ortak bir hayat kaynağıdır. (26/ 155). Sular insanların içmesi ve kullanması hayvanların ve bitkilerin sulanması sırası ile tüketilir. (26/ 155). İçme ihtiyacını zor karşılayan bir suyun ağaç ve bitkilerin sulanmasında harcanması yasaklanabilir. (26/ 155). Sular önce insanların içmesine sonra kullanmalarına sonra hayvanların sulanmasına sonra da ağaç ve diğer bitkilerin sulanmasına harcanır. (26/ 155). Hayvanların su içme hakları bitkilerin sulanmasından önce gelir. (26/ 155). Ağaçların ve bitkilerin sulanması ancak insan ve hayvanların içmesinden artan sularla yapılır. (26/ 155)

Bütün bitkilerin suya ihtiyacı vardır. (6/ 99). Yeryüzünden insanların ve hayvanların yiyecekleri olan bitkiler ancak su sayesinde yetişir ve üretilirler. (32/ 27). Bireyler yerlerini sulamak için ödedikleri arazi vergilerine göre su alma hakkına sahip olurlar. (8/ 4). Sulama suyu toprağın bir hakkı olup ona göre dağıtılır. Sulama sularına kişiler müstakil olarak sahip olamayacakları gibi bu konuda kişi başına veya aile başına su dağıtımı da yapılamaz. (7/ 57). Sulama suları bütün meyve ağaçlarına ve ekinlere aynı derecede verilir. (13/ 4).

İnsanoğlu doğal sulamaya olan ihtiyacından kendisini kurtaramayacak ve yeraltı su kaynaklarına her zaman ve daima muhtaç bir halde olacaktır. (15/ 22)

5- Y o l :

Toplumda her türlü ulaşım imkânlarını sağlayan karayollarının yapımı devletin görevleri arasındadır. (2/ 261)

Umumi devlet yollarından yol olarak faydalanma işi aynı büyük ırmaklarda ve derelerde akan büyük sularda olduğu gibi herkese ve bütün insanlara açık olup parasızdır. Böyle bir hak ve uygulamaya kimse mani olamaz. (7/ 86)

6- B i t k i l e r :

Bütün bitkiler insanlar için var edilmişlerdir. (14/ 32). Bitkiler insan ve hayvanların geçim kaynağıdır. (32/ 27). İnsanların ve hayvanların temel gıdası toprak ürünleridir. (10/ 24)

Yeryüzünde hayvanların ve insanların ortak yiyecekleri olan bitkiler su sayesinde yetişirler. (32/ 27). Bitkilerin yetişmesi ısı, ışık ve nemin bulunması hep gökler sayesinde mümkündür. (51/ 22). Aslında insanlar, hayvanlara ve bitkilere hizmet derler. Hayvanlar ve bitkiler de insanlara bunun karşılığını verip öderler. (16/ 68). Bitkiler, ağaçlar ve otlar olmak üzere iki kısma ayrılabilirler. ((6/ 141)

İnsanların temel gıdası meyvelerdir. (7/ 57). Meyveler insanların esas yiyeceklerindedir. (14/ 32). Meyveler taze olarak da hasat edilebilirler. (6/ 141). Meyveler yenilmek suretiyle hayati bir fayda sağlarlar. (23/ 19–20). Meyveler, yenilmek suretiyle doğrudan tüketilirler. (23/ 19–20). Meyvelerden faydalı yiyecekler ve bazen de faydalı içecekler elde edilir. (16/ 69)

Meyve ve içecekler içlerinde insanlara şifa veren maddeleri bulundururlar. (16/ 69). İçmek için meyvelerden şuruplar da elde edilir. (16/ 67). Meyvelerin derece ve değerleri aynı olmayıp farklı farklıdır. (13/ 4)

Hurma, üzüm, zeytin ve nar meyveleri esas meyvelerdir. (6/ 99). Zeytin ve narın görünüşleri değişik, yemesi de farklıdır. (6/ 141). Meyveler üretilip satışı çıkarılmakla ekonomik hayatta önemli bir yere sahip olurlar. (23/ 19–20). Hurma, üzüm ve diğer meyveler üretilir sonra satışı çıkarılır. Böylece birçok insan geçimini meyve üretiminden sağlamış olur. (23/ 19–20). Zeytin üretim ve tüketimi ticaret ve mübadelesi ekonomik hayatta birçok faydalar sağlar. (23/ 19–20)

Üzüm, incir ve elma gibi meyveler tabiatıta yenecek halde hazır bulunan meyvelerdir. (36/ 35). Zeytin ve buna benzer meyveler ise yarı hazır olup terbiye edilmeye muhtaçtırlar. (36/ 35)

Meyveler ağaçlarında iken en çok büyük hallerini aldıkları zaman vergi memurları gelip onları kontrol edebilirler. (6/ 99). Ağaçlardaki meyveler olgunlaştıkları zaman vergi memurlarına haber verilerek toplama işlemine geçilebilir. (6/ 99). Hurma ve tahıllar çok farklı bir besleme özelliğine sahiptirler. (6/ 141)

Bitki ve hayvanların hareket ve davranışları isteyenler için teknikte, sosyal hayatta ve beşeri münasebetlerde örnek alınabilir. (5/ 31)

7- H a y v a n l a r :

Hayvan toplulukları da aynı insan toplulukları gibidir. (6/ 38). Hayvanların yaratılışlarında ve yaşayış tarzlarında insanların faydalanabileceği pek çok sırlar vardır. (6/ 38). Kuşlar da insan toplulukları gibi bir yaratılışa ve yaşayış tarzına sahiptirler. (6/ 38). İnsan, hayvan ve kuş toplulukları arasındaki benzerliklerden faydalanarak analogi yoluyla yeni yeni bilgilerin elde edilmesi mümkündür. (6/ 38).

İnsanlar hayvanlara ve bitkilere hizmet ve yardımda bulunurlar. Hayvanlar ve bitkiler de bunun karşılığını insanlara verip öderler. (16/ 68). İnsanlarla hayvanların arasında olan ortak vasıf her ikisinin de bitkilerden beslenen varlık olmalarıdır. (32/ 27). İnsanların ruhi yapıları davarları beslemeye uygun ve bundan zevk alacak şekilde yaratılmıştır. (Bu karı kocanın birbirini sevmeleri ana ve babaların çocuklarını sevmeleri gibidir.) (16/ 6). Davarların yayılmaları için meralara-otlaklara salınmaları esas olup insanlarda ağılda beslenen hayvanlara karşı ruhi bir psikolojik tatmin meydana gelmez. (Bu aynı serum alındığı zaman her ne kadar gıda verse bile bir zevk alınmamasına benzer.) 16/ 6)

Halkın davar sürüleri başkalarının ekinlerine dokunmadan meralarda-otlaklarda serbestçe dolaşabilirler. (7/ 73). Halkın meralarda otlayan davarlarına dokunup zarar vermek yasaktır. (7/ 73). Devlet davar sürüleri besleyebilir. (7/ 73). Devletin beslediği bu davar sürüleri otlaklara salınır. (7/ 73). Devletin beslediği davar sürülerinden av avlamak haramdır ve yasaktır. (7/ 73)

Etlik hayvanlar devletin denetim ve gözetimi altında kesilirler. (6/ 118). Ancak devletin denetimi ve gözetimi altında kesilmiş olan hayvanların etleri yenir. (6/ 118). Fakat ehliyeti bulunan kimseler bir yerden izin almaksızın devlet adına canlı hayvan kesim işini gerçekleştirebilirler. (6/ 118). Devlet adına kesilmemiş olan hayvanların etleri devletin teminatı altında değildir. (6/ 121)

Davar adı verilen koyun, keçi, sığır ve deve gibi, geviş getiren çift parmaklı hayvanlar insanların faydalanmaları için yaratılmışlardır. (Çiçeklerdeki bal özünün arılar için yaratıldığı gibi) 16/ 5). İnsanların etlerinden faydalanabilecekleri hayvanlar sadece davarlardır. (6/ 143). Davarlar insanlar tarafından ehlileştirilmiş olan hayvanlardır. (6/ 143). Davarlar koyun, keçi, sığır ve deve olmak üzere erkekli dişili sekiz çifttir. (6/ 143). Davarların yün yapağı ve kıllarından döşek, yaygı ve sergi yapımında faydalanılır. (6/ 142). Davarların derileri de tabaklanmak suretiyle post yapılarak kullanılır. (6/ 142)

Ayrıca hayvanlardan yük taşıyıcı, yün, yapağı ve kıl verici olarak faydalanılır. Derileri de tabaklanarak post yapıp kullanılır. (6/ 142)

Arı balı bütün meyvelerin çiçeklerinden toplayarak yapar. (16/ 69). Balarılar için özel evler, kovanlar yapılır. (16/ 68). Bu arı kovanlarının yüksek yerlere konulması daha faydalı olur. (16/ 68)

Kara ve denizlerde avlanmak helaldir. (5/ 96). Denizlerde beti için balıklar avlandığı gibi, kemiği ve dişi için de diğer hayvanlar avlanabilir. (5/ 96). Denizlerde sedef avcılığı da yapılır. (5/ 96). Kara ve denizlerden avlanan hayvanlar insanların yiyecek ihtiyaçları için kullanıldığı gibi, başka ihtiyaçlar içinde kullanılabilir. (5/ 96). Denizlerden avlanıp elde edilmiş olan hayvanların etlerinden gemilerde yakıt olarak da faydalanılabilir. (5/ 96)

Bazı hayvanlar için avlanma yasağı konulabilir. (11/ 64). Bazı mevsimlerde bazı yerlerde belli hayvanlar için avlanma yasağı getirilebilir. (5/ 95). Avlanma yasağına uymayan kimselere bir ceza verilebilir. (11/ 64)

II - İ n s a n U n s u r u : E m e k

1 - N ü f u s :

Bütün ekonomik faaliyetlerin gayesi nüfusun ve malların artmasını sağlamaktır. (2/ 155). Ekonomik gelişme mal ve nüfus çokluğu ile ölçülür. (9/ 69). İnsan nüfusu geometrik bir dizi olarak iki, dört, sekiz diye kat kat artar. (4/ 1)

Malların ve emeklerin yerli yerinde kullanılması malların ve nüfusun artmasını sağlar. (14/ 7). Malların ve insanların artması ve çoğalması daha çok çalışma ve üreme ile olur. Başka türlü artma ve üreme meydana gelmez. (2/ 155). Gayrimeşru ilişkiler ve serbest cinsel ilişki yasaklığı bireyleri evlenmeye zorlar. Bu suretle insanların aile içersinde çoğalmaları sağlanmış olur. (4/ 3). Sadece mal ve nüfus çokluğu bir şey ifade etmez. Bunların doğal bir ekonomi (İslam düzeni) içersinde bulunmaları gerekir. (9/ 55).

Mallar ve canlar birlikte gelişirler. (3/ 186). Mallar ve canlar birbirinden ayrılmazlar. (3/ 186). Malların ve canların uyup tabi oldukları doğal-ilahi kanunlar vardır. (3/ 186).

Bir toplum fakirleşmeye başlayınca nüfusu da azalır. (2 / 155). Mallar ve insanlar zamanla azalır. İnsanlar çalışıp faaliyet göstererek bu azalma ve eksilmeleri telafi ederler. (2/ 155). Mallar ve insanlar zaman geçtikçe yok olur ve ölürler. Yok olan malların ve ölen insanların yerlerini artma ve çoğalma ile meydana gelen yenileri alır. (2/ 155). nMl ve nüfus çokluğu refah için yeterli değildir; mal ve nüfusun doğal bir düzen-İslam düzeni içersinde kullanılıp artması gerekir. (9/ 155)

Bütün insanlar bir tek babadan türemişlerdir. (4/ 1). İnsanlar, erkek ve kadın olmak üzere çift olarak yaratılmışlardır. (4/ 1). Erkek ve kadınlar yani insanlar bir ana ve babadan üreyip çoğalırlar. (4/ 1). Erkek ve kadınlar nüfus olarak artıp çoğalma istidadındadırlar. (4/ 1)

Gökler olmasa insanoğlu neslini devam ettiremez. (51/ 22)

Yeryüzü hiçbir zaman dolmayacaktır. (4/ 97)

2- A i l e :

Toplumun temeli ailedir. (6/ 151). Toplumun kuruluşu aileye dayanır. (6/ 151). İslam'da toplum düzeni aile kurumu üzerine kurulur. (2/ 223). Aile ve miras hukuku bütün insanlar her zaman ve her yer için geçerli olan hususlardır. ((4/ 1). İnsanoğlunun hayat nizamı aile ve cemiyet düzeni üzerine kurulmuştur. (4/ 1)

Devlet aile düzenini korumakla görevlidir. (4/ 1). Tüketimdeki sosyal denge aile emeklilik ve diğer kurumlarla düzenlenir. (2/ 215). Devlet ihtiyaçları karşılamakta aileye yardımcı olur. (4/ 1). Ana-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolcular, tüketimdeki sosyal dengenin temel kurumlarıdır. (2/ 215).

Bir ailede kadınların kendilerine mahsus ayrı erkeklerin de yine kendilerine mahsus ayrı hak ve vazifeleri vardır. (4/ 7). Ailedeki velayet hak ve vazifesi kocaya aittir. (4/ 34). Buna karşı hıdane (çocuğa sahip olup ona bakıp yetiştirip terbiye etme) hak ve vazifesi de karıya-anneye aittir. (2/ 233). Baba öldüğü zaman çocukların nafakası erkek akrabalar üzerine düşen bir görev olur ve velayet hakkı da yine erkek akrabalara intikal eder. Anne öldüğü zaman ise çocuğun bakım işleri kadın akrabaları tarafından gerçekleştirilir ve hıdane hakkı da kadın akrabalara intikal eder. (2/ 233)

Gayri meşru ilişki ve serbest cinsel ilişki yasaklığı bireyleri evlenmeye zorlar. Bu suretle insanları aile içersinde çoğalmaları sağlanmış olur. (4/ 3)

Toplumdaki erkekler kadınların koruyucuları durumundadırlar. (4/ 34). Burada erkekler denilince koca, babalar, kardeşler, oğullar, amcalar, yeğenler ve hatta amca çocukları anlaşılır. (4/ 34). Erkekler kadınları şüpheyi celp edecek veya ahlakı bozacak hareket ve davranışlardan men edebilirler. (4/ 34). Kadınlar kendi erkeklerine sadık kalırlar ve başka erkeklerle münasebet kuramazlar. (4/ 4). Kadınlar erkeklerini şüphelendirecek herhangi bir harekette bulunamazlar. (4/ 4). Kadınlar şüpheyi celp edecek davranışlardan sakınmalı ve kadınlar bu hususta şeriatın koyduğu yasaklara uymalıdırlar. (4/ 34). Kadınlar gizli olarak da hiçbir gayri ahlaki davranışta bulunamazlar. (4/ 34)

Kötülüğe düşeceğinden korkulan kadınlar için gerekli tedbirleri kocaları alır. (4/ 34). Konan disiplin yasaklarına uymayan kadınlara nasihat edilir, azarlanırlar. (4/ 34). Uslanmayan karılarını kocaları yataklarında yalnız bırakırlar. Onları yalnız bırakırlar yine uslanmazlarsa hafifçe ve kusur bırakmayacak bir şekilde biraz döverler. (4/ 34). Kocaların karıları üzerinde disiplin cezalarını uygulama hakları vardır. Kadın bu cezalara dayanamayacaksa kocasından boşanma talebinde bulunabilir. (4/ 34).

Kadınlar, kendilerini korumak için konulan yasaklara riayet ettikleri zaman kocaların karıları üzerinde başka herhangi bir baskı hakları yoktur. (4/ 34). İffetin korunması dışında kocanın karısı üzerinde herhangi bir baskı veya velayet hakkı yoktur. (4/ 34)

Karı-koca arasında tam bir mal ayrılığı vardır. (4/ 4). Kadınların ayrı malları, erkeklerin de ayrı malları vardır. Kadınlar kendi mallarında tam bir mülkiyete sahiptirler. Kocalarının karılarının malları üzerinde hiçbir hakları yoktur. Kendi mallarını kullanırken karıya kocası tarafından asla bir baskı ve kısıtlama yapılamaz. (4/ 4). Kadın kendi mallarında tam bir mülkiyet hakkına sahiptir. (4/ 4). Kadın kendi mallarını dilediği gibi kullanıp tasarrufta bulunabilir. Onun bu hakkını kocası asla kısıtlayamaz veya bu malları kendisine vermesini isteyemez. (4/ 4). Kadınlar kendi istek ve arzuları ile mallarını kocalarına verirlerse bu mallar erkekler için helal olur, alıp kullanabilirler. (4/ 4)

Kadınlar serbest olmayıp kocalarına sadık kaldıklarından mali kazançta geri kaldıkları için mihir yani boşanma tazminatı almaya hak kazanırlar. (4/ 4). Mihir kadının bizzat kendisinin öz malıdır. ((4/ 4). Belirlenmemiş olan mihirlerin miktarı erkeğin mallarının yirmide biri, kadının mallarının ise onda biri kadar olur. (4/ 12).

Ailenin mali yükümlülüğü evin erkeği üzerine yükletilir. (4/ 11). Kocalar karılarının ve çocuklarının yiyeceklerini ve giyeceklerini temin etmekle yükümlüdürler. Mesken ve barınma ihtiyaçları da buna dâhildir. (2/ 233). Yiyecek ve giyecek gibi hususlar tarifeye tabidir. Karının orta bir nafaka ile geçinmesi kocası tarafından temin edilir. (2/ 233).

Çocuk doğup dünyaya gelince ona bakma ve nafakasını temin etme görevi esas itibariyle babalara aittir. (65/ 6). Çocuk bir aile ve toplum düzeni içersinde doğar, yaşar, büyür ve ölür. (4/ 1). Eğer kocanın normal ölçülerde nafaka temin etmeye gücü yetmiyorsa yetirmeye zorlanamaz. Eksik kalan tarafını devlet tamamlar. (2/ 233). Ne anne ve ne de baba, çocukları yüzünden bir zarara uğramazlar. Zaten hiçbir kimse bir başkası yüzünden zarara sokulamaz. (2/ 233)

Anne ve babaların çocuklarına çocukların da anne ve babalarına karşı mali yardım yapmaları bütün mamelek ile yani nesi varsa mallarının hapsi ile olur. Sahip oldukları mallarını aralarında birlikte tüketirler. Diğerlerine karşı ise bu görev bu derecede olmayıp meşru bir surette mümkün olduğu kadar yerine getirilir. (4/ 36)

Çocuklar ana ve babaları tarafından yetiştirilip büyütülürler. (2/ 83). Çocuklar ana ve babaları tarafında beslenip bakılır ve geliştirilirler. (17/ 24). Ana baba çocuklarına bakmakla mükelleftirler. (2/ 83). Çocuğa süt verme yükümlülüğü anneye aittir. Süt emzirme müddeti iki yıl veya iki buçuk yıl yani otuz aydır. (2/ 233). Çocukları başka kadınlara mesela sütannelere emzirmek de geçerli olur. Ancak onların ücretleri de kendilerine örfe uygun bir biçimde kendilerine teslim edilmelidir. (2/ 233). Çocuğun sütü iki tarafın yani anne ile babanın anlaşmasıyla daha önce kesilebilir. Yalnız burada kararın anne ve baba tarafından ittifakla alınması şarttır. (2/ 233)

Anne ve babalar yaşlandıkları zaman evlatlarının yanında kalıp otururlar. (17/ 23). Yaşlı olan anne ve babalar evlatları tarafından bakılırlar. (17/ 23). Anne ve babalar yaşlandıkları zaman çocukları tarafından bakılırlar. (2/ 83). Evlatlar yaşlı anne ve babalarına bakarken söz, fiil ve herhangi bir davranışlarıyla onları asla incitmezler. (17/ 23). Çocuklar anne ve babalarına yardım edip bakarlar. Diğer akrabalar da anne ve babalara ve çocuklara yardım ederler. (2/ 83). Yardımlaşmada anne, baba veya çocuklar yoksa diğer yakın akrabalar onların yerlerini alırlar. (2/ 83). Yakın kişiler akrabalarına bakarken devletten yardım alırlar. (2/ 83)

Bir ailede anne, baba ve diğerleri kendilerine iyilik edilmesini isteme hakkına sahiptirler. Ancak bunlar devletin ve kamunun yerine geçerek onların yetkilerine ortak olmayı isteyemezler. (6/ 151). Anne ve baba toplum işlerinde çocukları üzerinde)mesela

seçim hususunda oyunu yönlendirmede etki yapmak gibi) herhangi bir otoriteye sahip değildirler. (6/ 151)

Bir ailede üç türlü karar vardır. Kocanın alacağı velayet kararları, karının alacağı hıdane kararları ve bu ikisinin ortaklaşa ittifakla alacağı marufu (adet ve gelenek olan bir şeyi) değiştirme kararları. (2/ 233). Alınacak kararlarda anne ve babanın kendi aralarında karar verirken diğer mirasçılara ve başka ehliyetli kimselere danışarak istişareyi genişletmeleri gerekir. (2/ 233)

Karı-koca arasındaki geçimsizlik akrabaların da haberdar olacağı bir seviyeye geldiği zaman hakemlere başvurulur. (4/ 35). Bu hakemleri ise devlet veya karı-kocanın Akileleri ya da kendileri tayin ederler. (4/ 35). Her iki taraftan birer tane olmak üzere iki hakem tayin edilir. (4/ 35). Karının kocasını, kocanın da karısı şikâyet etme hakları vardır. (4/ 35)

Kadınlar erkeklere benzer değildirler yani eşit yaratılmamışlardır. (4/ 32). Kadın-erkek eşitliği yoktur. Bunlar kendi yaratılış ve kabiliyetlerine göre bir işbölümüne, hak ve vazifelere sahip olurlar (3/ 35) Mesela velayet hakkı kocaya aittir, buna karşı hıdane hakkı ise kariya aittir. (2/ 233)

Kadın ve erkek herkes çalışma imkânı ve çalıştığı karşılığını alma bakımından müsavidir. (3/ 195). Erkekler, mali mükellefiyet ve yükümlülük, savaşma, başkan ve veli olma hususlarında kadınlardan üstündür. (4/ 34). Kadınların çalışıp kazandıkları kendilerine ait olur. (4/ 32) Erkeklerin çalıştığı iş ve yerlerde kadınlar da çalışabilirler. Ancak kadınların yaptığı iş, alacakları ücret ve kredi, erkeklerin aldığı yarısı kadar olur. Sadece kadınların çalışması gereken yerler de vardır. Buralarda erkekler çalışamaz. (3/ 35)

Kadın da erkekten yaratılmıştır. Bu sebeple kadının maddi ve manevi yapısı aynı erkek gibidir. (4/ 1). Kadın ile erkek üretim bakımından farklı olmakla beraber tüketim bakımından eşit hatta kadın erkeğe göre daha çok ihtiyaç sahibidir. (3/ 32)

Eda ehliyetleri olup da vücup ehliyetlerinin bulunmadığı yerlerde kadınların yetkileri yarılanır. Yani iki kadın bir erkek yerine geçer. (2/ 282). Kadınlar kamu hizmetlerinde yalnız başlarına bırakılamazlar. (2/ 282). Kadınlar toplumun kamu işleriyle ilgilenmek zorunda değildirler. (2/ 282). Kadınlar toplumun meselelerini hafızalarında tutmayabilirler. (2/ 282). Kadınlar şahitlik yapabilirler, fakat şahitlik yapmaya mecbur tutulamazlar. (2 / 282)

Birbirlerine benzeyen kurumlar aynı hükümlere tabi tutulurlar. (2/ 223)

Herkesin kendi karısı vardır; herkesin kendi tarlası vardır. (2/ 223). Babaların çocukları üzerinde velayet, sahiplerinin de tarlaları üzerinde mülkiyet hakları vardır. (2/ 223). Kadınlar nesil yetiştirirler, tarlalar da ekin yetiştirir. (2/ 223). Kocalar nafaka, tarla sahipleri de hizmet ile mükelleftirler. (2/ 223). Kadınlar ise çocuk yapıp onları emzirip yetiştirmekle yükümlüdürler. Tarlalar da ancak ekin ve diğer ürünlerin yetiştirilmesinde kullanılır. (2/ 223). Kadınlarla kolektif olarak ilişki kurmak haram ve yasaktır. (2/ 223)

Birbirlerine karılık ve kocalık yapmayan eşler ayrılırlar. Ekip biçmeyen kimselerin tarlaları ellerinden alınır. (2/ 223). Evli olmayan kadınlarla usulüne göre evlenmek herkesin hakkıdır. Boş toprakları ve tarlaları usulüne göre elde etmek de yine herkesin hakkıdır. (2/ 223)

Evlenme (nikâhlı olma) kurumu neslin devamını sağlar. (24/ 32). Evlilik müessesesi zinayı ortadan kaldırıp fitne ve fesadı yok eder. (24/ 32). Evlenme bolluk ve zenginliğe sebep olur. (24/ 32). Gayri meşru ilişkiler ve serbest cinsel ilişki yasaklığı bireyleri evlenmeye zorlar; bu suretle insanların aile içersinde çoğalmaları sağlanmış olur. (4(3)

Bekâr olanlar velileri ve toplum tarafından evlendirilmelidirler. (24/ 32). Velileri bulunmayan fakirler devlet bütçesinden yardım almak suretiyle evlendirilirler. (24/ 32)

Küçük çocukların baliğ olmadan nikâhlanmaları sahih değildir. (4/ 6)

Evlenme hususunda bir zorlama yapılmaz. (4/ 3)

Başkalarının çocuklarına ve dul kadınlarına bakma imkânı zorlaşırsa gerektiği zaman erkekler iki, üç, dört kadınla evlenmek zorunda kalabilirler. (4/ 3). Çok kadınla evlenme müsaadesi kadınların ve yetimlerin haklarını koruma gayesiyle konulmuştur. (4/ 3). Çok evlenme yöntemi bütün dul kadınlara koca sağladığı gibi, böyle bir toplumda kocasız kadın kalmaz. (4/ 3). Çok kadınla evlenmede eşler arasında adalet gözetilmelidir. (4/ 3) Çok kadınla evlenmede eşler arasında adaleti gerçekleştiremeyecek olan kimseler tek kadınla yetinmelidirler. (4/ 3). Çok evlenme ve cariyelerle (kölelerle) ilişki kurma yolu zinayı ve gayri meşru ilişkileri ortadan kaldırır. (4/ 3). Zina ve fuhşu bekâr ve dul kalmayı ve genelevleri ortadan kaldırmanın tek ilacı evlenmeyi kolaylaştırma, çok evlenme ve cariyelerle ilişki kurma yoludur. (4/ 3)

Cariyeler hem çalışırlar hem de razı oldukları takdirde velileri kendileri ile cinsel ilişki kurarak çocuk yapabilirler. (4/ 3)

Ehlikatın namuslu olan kadınları ile evlenmek geçerli olur. (5/ 5)

3 - M i r a s v e V a s i y e t :

İslam ekonomisinde miras meşru olan bir haktır. (4/ 7). Miras (sigortada olduğu gibi) ileride doğması muhtemel olan bir mükellefiyete-yükümlülüğe karşı tanınmış olan bir haktır. (2/ 233). İnsanların koydukları miras sistemi ile Allah'ın emrettiği miras sistemi birbirinden farklıdır. Ekonomik açıdan İslam'ın getirdiği miras sistemi daha çok faydalıdır. (4/ 11)n

Aile ve miras hukuku bütün insanlar için her yer ve her zamanda geçerlidir. (4/ 1). İslam ekonomisindeki miras hükümleri değiştirilemez. (4/ 12). Mirasta farklı şekiller ve farklı bölüşüm yöntemleri kabul edilemez. ((4/ 11). Geriye kalan miras malının az veya çok olması hisse ve paylarda bir değişiklik yapmaz. (4/ 7). Miras payları şeriat (Allah ve resulü yani Kuran ve sünnet) tarafından tayin ve tespit edilmiştir. (4/ 11). Varislerin payları kendilerine ifraz edilmeli yani miras malı hisselerine göre bölünüp kişilerin bu payları kendilerine teslim edilmelidir. Bu paylar ortak mülkiyete bırakılamaz. (4/ 7). Bu miras taksimatı İslam'ın koyduğu mevzuata göre yerine getirilir. (2/ 180)

Küçük, büyük, kadın veya erkek olmak mirasçı olmaya asla mani değildir. (4/ 11). Mirasta erkek varislerin ayrı payları olduğu gibi kadın varislerin de ayrı payları vardır. (4/ 7). Erkek ve kadınların miras paylarında eşit olma şartı yoktur. Erkek birçok hallerde kadına göre daha fazla miras alabilir. (4/ 7)

Her mirasçı mirasın taksimini borçların ödemesini ve vasiyetin yerine getirilmesini isteyebilir. Mirasçı olmayan yakın akrabalar ise bu hakka sahip değildirler. (4/ 33). Borç ve vasiyetler ödenip yerine getirildikten sonra miras taksim edilir. (4/ 8). Ölen kimsenin borcu varsa ödenir, vasiyeti varsa yerine getirilir. Sonra da miras taksim edilir. (4/ 11). Miras varislerin seçeceği ve hükümetin de görevlendireceği hakemler tarafından taksim edilir. (4/ 8). Ölmek üzere olan bir kimse mallarını gereken yerlere teslim eder. (2/ 180). Tereke önce (nazari olarak) topluma yani devlete intikal eder. (4/ 8). Hiçbir varisi bulunmayan ölünün malları devlet hazinesine bütçeye kalır. (4/ 8). Hükümet terekeden varsa önce ölünün borçlarını öder, miras buna yetmezse eksik olan kısım devlet bütçesinden tamamlanır. (4/ 8). Miras en yakın akrabalara intikal

eder. (2/ 180). Ölen kimsenin serveti yakın varisleri arasında eğer yakın varisleri yoksa uzak varisleri arasında tekrar tekrar bölünür. (4/ 11)

Bütün mallar aynı şekilde mirasa konu teşkil eder. Kızlara ayrı, erkek çocuklara ayrı miras verilemez ve bazı mallar sadece erkeklere tahsis edilemez. (4/ 7). Bir baba evlatlarından birini diğerlerinden daha fazla sevebilir. Fakat hiçbir zaman ona fazla bir miras veremez. (4/ 129). Aileden kadın hakları kadın tarafına ve kadınlara, erkeklerin hakları da erkekler tarafına ve erkeklere intikal eder. (4/ 7). Bir birey başkalarının mirasına asla dokunmamalı sadece kendi payına düşen hissesini almalıdır. (89/ 17-20)

Mirasçı olmanın sebepleri akrabalık, evlilik ve velayettir. (4/ 8). İslam düzeninde evlat edinmek ve bu yolla mirasçı olmak yoktur. (4/ 33). Birey olarak bir mirasçı tayin edilemez. (4/ 33). Hiçbir varisi bulunmayan ölünün malları devlet hazinesine bütçeye intikal eder. (4/ 8)

Hız. Peygamber'in hicret olayı gibi fevkalade ve olağan üstü durumlar kardeş olmayı ve böylece mirasçı yapmayı gerektirebilir. (4/ 33). Hicrette olduğu gibi toplumun ekonomik düzeni bozulduğu zaman miras taksimini duruma göre ayarlamak yerinde olur. (4/ 33). Bir toplum hicret ettiklerinden dolayı kendi aralarında mirasçı olabilirler. (4/ 33). Hicret etmiş olan bir toplum kendi aralarında kardeş olarak birbirlerine mirasçı olabilirler. (4/ 33)

Miras taksim edilirken orada hazır bulunan mirasçı olmayan yakın akrabalara yetimlere ve yoksullara ölen kimse vasiyet etmemiş olsa bile bu miras mallarından bir şeyler verilir. Bu verme işini varislerin ve hükümetin tayin edeceği hakemler yapabilir. (4/ 8). Akraba, yetim ve yoksullara verilecek olan payı hakemler aralarında ittifakla kararlaştırırlar. (4/ 8). Orada hazır bulunan yakın akrabalara yetimlere ve yoksullara verilecek yardım en az bir defa karın doyuracak kadar olmalıdır. Yaksa (mesela ölen kişinin ruhu için yemek vermek gibi) bu hususta da devlet bütçesinden harcama yapılabilir. (4/ 8). Miras taksimi esnasında verilen bu yemekte nasihat yollu güzel sözler söylenir (4/ 11)

Miras (vasiyet, sıla ve nesep mirası olmak üzere) üçe taksim edilir. (4/ 11)

Vasiyet etmek ölen kimse için bir haktır. (5/ 106). Vasiyet etmek ölen kimse için bir vazifedir. (5/ 106). Vasiyet adalet sahibi bir kişinin şahitliği ile sabit olur. (5/ 106). Vasiyetler, şifahi de olabilir. (5/ 106). Varisler arasında vasiyet yapılamaz. (4/ 11). Vasiye etmek suretiyle mirasçıların payları artırılmaz. (4/ 12). Mal sahibinin mallarının üçte birine kadar mirasçıların dışındaki üçüncü şahıs ve kurumlara vasiyet etme yetkisi vardır. (2/ 180). Vasiyetlerin azamisi, en çoğu ancak malların üçte biri kadar olur. (4/ 11). Vasiyetin tamamını yerine getirme mecburiyeti yoktur. Borç ile birlikte vasiyetin tutarı malların üçte birinden fazla olmamalıdır. (4/ 11). Borç vasiyetler kategorisine girer. Zaten borçların edası vasiyet edilmesiyle olur. (4/ 11)

Sıla mirasçıları anne, baba ve eşlerdir. (Bunlar altıda bir hak alırlar). (4/ 12). Sıla mirası, ancak yakın akrabalara gider. Kişinin kendi çocuğu varken torum varis olmaz. Babası varken dedesi varis olmaz. (4/ 33). Sıla mirasçıları daha önce ölmüşlerse mallar nesep mirasçılarına kalır. (4/ 12). Daha önce ölmüş olan kadın sıla mirasçılarının çocukları miras malını eşit olarak paylaşırlar. Eğer tek mirasçı varsa o, malın ancak yarısını alabilir. (4/ 12). Daha önce ölmüş olan sıla mirasçılarının payları nesep mirasçılarına kalır. (4/ 11)

Nesep mirası üçte biridir. (4/ 11). Nesep mirası çocuklar, ana, baba ve kardeşler arasında paylaşılır. (4/ 11). Nesep mirası erkekler yolu ile ileriye ve geriye gidebilir. (4/ 33). Nesep mirasında erkeklere kadınların iki misli bir pay düşer. (4/ 11). Daha öne ölmüş olan nesep mirasçıların payları çocuklarına kalır. (4/ 11). Sözleşme yolu ile yapılan bir miras akdi aynı nesep mirasçılığı kuvvetinde olan bir haktır. (4/ 33).

Erkeklerin mirası babalarla çocuklara gider. (4/ 11). Mirasta erkeğin payı kızın payının iki katıdır. (4/ 11). Bir tek kız terekenin ancak yarısını alabilir. (4/ 11). Kızlar ise terekenin ancak üçte birini alabilirler. (4/ 11)

Anne ve baba altıda bir alır. (4/ 11). Ölen kişinin çocukları yoksa anne ve baba varis olurlar Anne üçte bir alır. (4/ 11). Eğer ölen kişinin kardeşleri varsa anne altıda bir alır. (4/ 11)

Ana-baba bir veya baba bir kız kardeş, yalnız başına mirasçı olduğu zaman terekenin yarısını alır. (4/ 176). Erkek kardeş, yalnız başına mirasçı olduğu zaman terekenin tamamına sahip olur. (4/ 176). Ölen kişinin iki veya daha fazla kardeşi varsa bunlar, terekenin üçte ikisine varis olurlar. (4/ 176). Eğer bu kardeşler erkekli dişili olarak varis olurlarsa bir erkek, iki kadın hissesi kadar bir pay alır. (4/ 176)

Eşler alıp verdikleri mihirleri (yani boşanma tazminatını) terekeden tekrar geri almazlar. Bunun yerine kocanın miras payı karıya göre daha fazla olur. (4/ 12). Karının nikâh sözleşmesi ile kocasından almış olduğu mala mihir denir. (4/ 4). Kadın mihiri iade etmez; bunun yerine altıda bir olan payı sekizde bire düşürülür. (4/ 12). Koca karısına verdiği mihri geri almaz, bunun yerine altıda bir olan payı dörtte bire yükseltilir. (4/ 12). Eğer çocukları yoksa koca eşinden iki misli fazla pay alır. Mesela karının çocuğu yoksa koca karının mallarının yarısını alır. Eğer kocanın çocuğu yoksa karı da kocanın mallarının dörtte birini alır. (4/ 12).

Erkek akrabaların mirası baba mirası gibi paylaşılır. (4/ 7)

Yetimlerin bakımı devlet ve velilerin üzerine yüklenir. (5/ 152). Yetimleri yetiştirip büyütme görevi topluma ve yakın akrabalara düşer. (4/ 2). Yetimler manevi bakımdan da anne ve babaları sağ imiş gibi bakılma hakkına sahiptirler. (4/ 3). Yetimler ana ve babaları sağ imiş gibi yetiştirilip büyütülme hakkına sahiptirler. (2/ 83). Ana-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolcular tüketimde sosyal dengenin temel kurumlarıdır. (2/ 215)

Miras yoluyla yetimlere intikal eden mallar asaleten kendilerinin olur. Yetimler bu mallara vekâleten sahip değildirlir. (4/ 2)

Yetimler sermayelerine-anamallarına dokunulmadan yetiştirilip büyütülürler. (4/ 2). Yetimlerin mallarına dokunulmaz. Yetimler yardım kurumlarından yetimler fashyla yetiştirilip büyütülürler. (2/ 220). Yetimler, zengin olsalar bile devlet bütçesinden yardım alırlar. (8/ 41). Yetimler, zengin olsalar bile bütçenin yetimler fashından yardım alırlar. (6/ 152)

Yetimlerin malları velilere teslim edilirken ölçülüp tartılır. Büyüdükleri zaman kendilerine geri verilirken de aynı ölçü ile teslim edilir. (6/ 152). Yetimlerin malları ölçülüp tartılırken ölçü ve tartıya girmeyen malların tespiti insan gücünün yettiği kadar takdiri bir şekilde yapılır. (6/ 152). Yetimlere veli olan kimseler onların mallarını alıp büyüdükleri zaman aynı miktarı kendilerine teslim ederler. (2/ 220). Yetimlerin malları anamalı yani sermayeyi azaltmamak şartıyla kullanılıp üretilir. (6/ 152). Yetimler büyüüp reşit oluncaya kadar malları (yani sermayeleri) değer olarak muhafaza edilir, onlara dokunulmaz. (6/ 152)

Yetimlerin işleri ile ilgili olarak söz söylerken şahitlik yaparken ve hüküm verirken en uygun olanını yapmak ve söylemek şarttır. (6/ 152). Yetimler zayıf oldukları için onların malları korunmalıdır. (93/ 9–10). Yetimler hakkında itinalı davranmalı ve onların hakları korunmalıdır. (93/ 9–10). Yetimlere ikram edilmeli, onların malları iyi bakılmalı ve mirasları korunmalıdır. (89/ 17–20). Akriba bir yetimi doyurmak sarp bir yokuşu geçmek kadar sevindirici ve faydalıdır. (90/ 12–16)

Yetimlerin malları ile reşit kişilerin malları ayrı ayrı hukuka tabidirler. (4/ 2). Yetimlerin yakınları kendilerini kardeş yaparak mallarını karıştırabilirler. Sonra da bunları aralarında ortak olarak bölüşürler. (2/ 220). Yetimlerin malları onlar reşit

oluncaya kadar velileri ve vasileri tarafından idare edilir. (17/ 34). Yetimlerin mallarının idaresinde mudarebe ortaklığının şartları cereyan eder. (17/ 34)

Yetimler reşit oldukları zaman malları kendilerine teslim edilir. (17/ 34). Reşit oldukları tespit edilen yetimlere malları hemen teslim edilir. (4/ 6). Yetimlerin malları kendilerine devredilirken misliyyattan olan malların ilk teslim alındığı zamanki kalitede olmaları gerekir. (4/ 2)

Yetimlerin durumu mevzuata göre tespit edilir. Bu hususta ve çıkan anlaşmazlıklar hakkında hakemler karar verir. Bu hususlara hükümetler karışmaz. (2/ 220). Yetimler hakemlere başvurarak velileri ile hesaplaşmak isteyebilirler. (4/ 6). Yetimlerin hakları hakemlerce tespit edilir. (2/ 220) Yetimler ücretsiz olarak çalıştırılmazlar. (89/ 17–20). Yetimlerin mallarına tecavüz edilemez. (17/ 34). Yetim mallarının çarçur edilmesi toplumu büyük sıkıntılara sokar. (4/ 2). Büyüdükleri zaman yetimlere mallarını vermemek büyük bir bozgunculuktur. (4/ 2)

4 - V e l a y e t v e V e s a y e t :

Velayet bir kimsenin başka bir kimse üzerinde ve onun adına can ve mal hakkında sözünün geçerli olmasına denir. (2/282). Velayet, bizzat kişinin kendisi tarafından kullanılmayan hakların bir yakını tarafından kullanılmasıdır. (2/ 282). Hukukun kendilerine velayet hak ve vazifesini verdiği kimselere veli denir. (2/ 282)

Birey ve bireyler devletin velayeti adlıdır. (7/ 196). Devlet bireylerin velisidir. (7/ 196). Siyasi iktidar güç ve otoritesini seçimden-biatten ve velayet hak ve vazifesinden alır. (3/ 104). Devlet başkanı en büyük velidir. Onun üstünde başka bir veli yoktur. (7/ 196). İslam düzeninin idari teşkilatında en büyük veli devlet başkanıdır. (2/ 282). Herkesin özel bir velisi vardır. Bu özel veli, mükellefin idarede yani siyasi alanda seçip tayin ettiği başkanlıdır. Küçükten büyüğe doğru başkanlar silsilesi siyasi kuruluşu meydana getirir. (2/ 282)

Velayet hak ve vazifesi erkeklerindir. (4/ 34). Velayet hakkı erkeklere intikal eder. Kadınların böyle bir hakları yoktur. Bununla ilgili bir görevleri de yoktur. (4/ 34). Bir ailede velayet hakkı kocaya aittir. Buna karşı hıdane hakkı da karıya aittir. (2/ 233). Babaların çocukları üzerinde velayet, sahiplerinin de tarları üzerinde mülkiyet hakları vardır. (2/ 223). İffetin korunması dışında kocanın karısı üzerinde herhangi bir baskı veya velayet hakkı yoktur. (4/ 34). Baba öldüğü zaman çocukların nafakası erkek akrabalar üzerine olur ve velayet hakkı da erkek akrabalara intikal eder. Anne öldüğü zaman da çocuğun bakımı kadın akrabalar tarafından gerçekleştirilir ve hıdane hakkı da kadın akrabalara intikal eder. (2/ 233)

Bekâr kimseler velileri tarafından evlendirilmelidirler. (24/ 32). Veliler evli olmayan cariyeleri (köleleri) ile de cinsel ilişki kurabilirler. (4/ 3).

Bütün haklar velayet yoluyla korunurlar. (2/ 282). Bireylerin tüm hakları velayet yani siyasi kuruluşlar tarafından korunur. (2/ 282). Devlet veli ve yetimler arasındaki bütün hesapları kontrol etme yetkisine sahiptir. (4/ 6)

Velayet umumi ve hususi olmak üzere iki kısma ayrılır. Umumi velayet bir müminin bütün müminlerin bütün müminlerin de o bir müminin velisi olmasına denir. Hususi velayet de insana ve mala velayet olmak üzere iki kısma ayrılır. (5/ 55)

İnsanın kendi aklını kullanmak suretiyle haklarını koruyamayacak bir durumda olması velayet kurumunun çalışması için yeter bir sebep sayılır. (2/ 282). Bir noktadan sonra işlerine güç yetiremeyen kimselerin bu işleri bu yerden itibaren velayet ve temsil yolu ile yürütülür. (2/ 282). Velayet kurumu genel bir kurum olup yalnız borçlanmada değil, küçük ve zayıflar için her türlü

muamelede geçerlidir. (2/ 282). Küçük çocuklar ve sefihler (mallarını akıl, mantık ve ekonominin icaplarına göre kullanamayan kimseler), her türlü işlerinde velileri tarafından temsil edilirler. (2/ 282). Dilsiz, bilgisiz, pepe, kör, sağır, hasta, yolcu ve bu gibi kimselere veli tayin edilebilir. (2/ 282)

Müminler birbirlerinin velileridirler. Hususi velayet insana olan velayet ve mala olan velayet olmak üzere iki kısma ayrılır. (5/ 55) Mallar üzerinde söz sahibi olan kimseye vasi, hem mallar ve hem de insanlar üzerinde söz sahibi olan kimseye de veli denir. (2/ 180)

Mallarını koruma hususunda dikkat ederek saçıp savurmaktan kaçınan kimseye reşit adı verilir. (4/ 8). Baliğ olmuş olan kadın ve erkekler, reşit olmuşlar mı, binaenaleyh mallarını kendi başlarına kullanabilecek bir duruma gelmişler mi diye imtihan edilirler. (4/ 6). Sefih, malı üzerinde akıl, mantık ve ekonomik kanunların icabına göre tasarrufta bulunmayan bir kimseye denir. (4/ 5). Mallarını akıl, mantık ve ekonomik kanunların icabına göre kullanma gücünden yoksun olan sefih kişilere malları verilemez. (4/ 5). Böylece sefih olan kimseler mallarını tasarruf etme yetkisine sahip değildirler. (4/ 6). Ancak sefih kişiler evlenme ehliyetine sahiptirler. ((4/ 6) Yirmi beş yaşına girmiş olan bir kimse reşit olmuş sayılarak kendisinde bulunan arızalar kalkmış kabul edilir. (17/ 34)

Yetim ve sefih olan kişilerin mallarını idare etmek üzere bir veli tayin edilir. (4/ 5). Veliler kendi idareleri altına verilen yetim ve sefihlerin mallarını toplum adına idare edip kullanırlar. (4/ 5). Veliler üretim ve yatırım harcamalarında bulunmak ve ticaret yapmak suretiyle bu sefihlerin mallarına kazandırmış olurlar. Elde edilen bu kazançtan da sefihlerin yeme, içme, giyme ve barınma masrafları karşılanır. (4/ 5). Veliler malları idare etmekle birlikte sefih ve yetimleri de terbiye edip yetiştirirler. (4/ 5). Sefihlerin masrafları bittikten sonra arta kalan kazanç veliye, malları koruma ve işletme hakkı olarak verilebilir. (4/ 5). Veliler, yetimler büyüyünceye kadar onların mallarını azaltıp eksiltecek veya yok edecek bir biçimde harcama yapamazlar. (4/ 6)

Zengin olan veliler, velisi bulunduğu yetimlerin mallarından asla bir eksiltme yapamazlar. Mukannen yani belirli ve düzenli olarak gelen gelirleri de yiyemezler. (4/ 6). Fakir olan veliler ise yetimlerin mallarından ancak veli tayin edilirken kararlaştırılan miktar kadar veya daha sonra hakem kararı ile verilecek müsaade nispetinde harcaabilirler. Veliler hem yetimlerin ihtiyaçları için hem de yaptıkları bedeni hizmet karşılığı olarak kendileri için harcamada bulunurlar. (4/ 6)

Borç sözleşmelerini borçlular adına velileri yapabilir. (2/ 282). Veliler velisi buldukları kişilerin haklarını savunmakla birlikte karşı tarafın haklarını da teslim etmek zorundadırlar. ((2/ 282)

Veli velisi bulunduğu kimseye sorup danışmadan onun yapabileceği ve yapamayacağı her şeyi yapma hakkına sahiptir. (2/ 282). Bir müvekkil ise yapamayacağı bir iş için vekil tayin etmemeli, bilakis yapabileceği bir iş için vekil tayin etmelidir. (2/ 282). Bu sebeple vekil, ancak müvekkilin gücü yetebilen işleri yapabilir, yetmeyen işleri ise yapamaz. (2/ 282).

Hâlbuki bugünkü avukatlık sisteminde vekâlet, velayet ve müşavirlik işleri birbirine karışmış bir durumdadır. Oysa bunların ayrı ayrı statüleri bulunduğu için bir avukatlık sözleşmesi İslam hukuku açısından hükümsüz sayılır. 82/ 282). Mesela bir doktor hastasına hastanın veya velisinin izni olmadıkça bir ilaç uygulamasında bulunamaz. Bir akıl hastası da ancak velisinin

müsaadesi ile tevkif edilebilir. Ancak velisi izin vermezse kendisi sorumlu tutulabilir. (2/ 286)

Veliler belli bir müddet için vazifeli olup bu görevlerinden azledilemezler. (2/ 282). Yetimlerin velayetini üzerlerine almış olan kimseler böylece bir kamu görevi yüklenmiş olurlar. (6/ 152). Velayet ve vesayette hıyanetlik yapmış olan kimseler, devlete karşı hıyanetlik yapmış olurlar. (6/ 152).

Yetimlere veli olan kimseler, onların mallarını alıp büyüdükleri zaman aynı miktarı ile kendilerine teslim ederler.(2/ 220). Veliler malları teslim alırken şahitlerin huzurunda teslim alırlar. (4/ 6). Veliler bir aile gibi yetimlerle beraber oturup yeme, içme, giyme ve barınma gibi ihtiyaçlarını birlikte giderip hizmetleri beraber yaparlar. (2/ 220). Veli ve vasiler yetimlerin mallarını kendi mallarını korudukları gibi koruma durumundadırlar. (4/ 2). Veliler yetimlerin mallarını ticaret yolu ile üretip çoğaltabilirler.(17/ 34). Veli veya vasinin kendi malları çoğalıp artarken yetimin mallarında bir azalma ve eksilme meydana gelmesi geçerli değildir. (4/ 2). Veliler yetimlerin mallarının nemasından faydalanabilirler. (6/ 152). Yetimlerin mallarından ancak zaruri ihtiyaçlar giderilebilir. (4/ 6). Veliler ve vasiler yetimlerin mallarını büyüüp reşit oldukları zaman kendilerine teslim ederler. (4/ 2). Veliler yetimler rüşde erdikleri zaman onların mallarını şahitlerin huzurunda kendilerine teslim ederler. (4/ 6)

5 - K u r ' a :

Bazı şeylerin veya ortak malların iki veya daha çok kimseler arasında taksim edilmesine kur'a adı verilir. (37/ 141)

Kur'a İslam ekonomisinde ancak birkaç yerde uygulanabilir. (37/ 141). Kur'a usulü ile taksim her şey ve her yerde geçerli olan bir yol değildir. (5/ 3). Kur'a aralarında fark ve derece olmayan hakların taksiminde sadece ortakların gönüllerini hoş etmek için uygulanan bir yöntemdir. (37/ 141)

Kur'a ile bir hak elde edilmediği gibi aynı zamanda kur'a bir hakkı da ortadan kaldırmamalıdır. (37/ 141). Kur'a hukuki bir yol olmayıp gönüllerin kaymasını önlemek için uygulanır. (37/ 141)

6 - D o ğ u m K o n t r o l ü :

Doğum kontrolü vasıtası ile nüfus regüle edilemez. (6/ 151). İnsanların sayısı doğal olarak dengelendiğinden yapay olarak doğum kontrolüne ihtiyaç yoktur. /15/ 19)

Fakirleşmemek gayesiyle çocuk aldırma düşürmek ve öldürmek yasaktır. (6/ 151). Vücut güzelliğinin bozulmamasını temin etmek için çocuk aldırma yasaktır. (6/ 151). Çocuğa süt vermekle, göğüs güzelliğinin kaybolmasından endişe edilerek çocuk düşürülemez ve aldırılmaz. (6/ 151)

Ar korkusundan çocuk düşürmek, aldırma ve öldürmek bir katil cinayetidir. (81/ 8-9). Anne ve babaların çocuklarını öldürme hakları yoktur. (6/ 140). Doğum kontrolünün her türlü şekli yasak ve günahdır. (81/ 8-9). Çocuk aldırma ve düşürme kati olduğu için yasaktır. (6/ 140). Kasten çocuk düşürmek, evladını katletmek olduğu için aynen katil cinayeti mahiyetindedir. (81/ 8-9)

Doğum kontrolünün ruhi, bedeni, içtimai, ahlaki, milli ve ekonomik birçok zararları vardır. (6/ 140). Doğum kontrolü ekonomik çöküşlere sebep olur.

(6/ 140). Doğum kontrolü doğal seleksiyonu önleyip nesli dejenere eder ve yozlaştırır. (6/ 140). Doğum kontrolü ileride olacak buluşları ve yeni doğacak rızıkları önler. (6/ 140). Doğum kontrolünü uygulayan ülkeler bazı dünya menfaatlerinden mahrum olurlar. (6/ 140)

7 - E m e k :

Emek bir gaye ile çalışıp enerji harcamaktır. (2/ 204). Emek insanın koşmasını, çalışmasını, hareket etmesini sağlayan bir güç ve enerjidir. (53/ 39). Emek, bir menfaat olup sahibine aittir. (53/39). Özel mülkiyetin asıl kaynağı emektir. (53/ 39)

İnsan başkasına kendisini ve kendi şahsiyetini değil, ancak emeğini devredebilir. (2/ 1-5). İşçi, emeğini satmakla kendisini kiraya vermiş olur. (28/ 27)

Malların ve emeklerin yerinde kullanılması malların ve nüfusun artıp çoğalmasını sağlar. (14/ 7). İnsanoğlu çalışmasının karşılığına ve emeğinin ücretine sahip olur. (53/ 39). Ücret (veya kira) faydalanılan menfaatin (emeğin) karşılığıdır. (26/ 27). Çalışan bir kimse emeği nispetinde ücret alır. (2/ 272)

İnsanları ücret karşılığında çalıştırmak meşrudur. (2/ 233). Toplumda bireylerin ücretle iş yapmaları böylece emek mübadelesinin gerçekleşmesi insan fitratının gerektirdiği bir husustur. (43/ 32)

Emek mal değildir. Bu sebeple fiyat yani ücret dengesinin sağlanması için mallarda olduğu gibi emekte de arz talep dalgalanmaları uygulanmaz. (2/ 148)

Maldan tüketim yoluyla emek elde edilir. Böylece mal emeğe dönüşür. (6/ 95). Fakir zenginin malına muhtaç ise zengin de fakirin emeğine muhtaçtır. (28/ 27). Kredi faizsiz olunca kredi alanlar çoğalır ve böylece emek istismarı olmaz. (2/ 245). Tasarruf mevduatı artık emek arzını gösterir. (2/ 245)

Fayda emek ile gerçekleşir. Emek verilmeyen bir şeyde fayda yoktur. (53/ 39). Fayda çalışıp emek harcadıktan sonra meydana gelir. (53/ 39). Ekonomik değer bakımından emeksiz yemek olmaz. (3/ 188, 53/ 39). Çalışmadan ve emek harcamadan elde edilen şeyler bir işe yaramaz. (3/ 188)

İnsanların emekleri birbirinden farklıdır. (92/ 4). İnsanlar arasındaki kuvvet ve kabiliyet farkı emek mübadelesinin (istihdamın) gerçekleşmesini sağlar. (43/ 32). Emekler farklı olunca iş hayatında da bir iş bölümünün olacağı açıkça ortaya çıkmaktadır. (92/ 4). Vasıflı ve vasıfsız emeklerin dereceleri birbirinden farklıdır. (6/ 132)

İnsana gereken onun çalışıp koşması ve emek harcamasıdır. (53/ 39). İnsan yiyecek maddelerini yenecek hale getirmek için emek harcamak zorundadır. (36/ 35). İnsan tabiattaki hazır mallara bile emek vermek zorundadır. Ağaçtaki hazır duran bir üzüm bile en azından kesip toplamak ister. (36/ 35)

İnsan emeğini saldırı araç ve gereçlerinin icadı ve yapımından önce savunma araçlarının yapımında harcamalıdır. Böylece o emeğini menfiye değil, müspet yöne kanalize etmiş ve gidermiş olur. (34/ 10-13)

İnsanın emeği kendisine mahsustur. (53/ 39). İnsan emeği, mukaddes-kutsal olup korunmuştur. (53/ 39). İnsan için kendi emeğinden başka bir faydalanma kaynağı yoktur. (53/ 39). El emeği ve göz nuru ile kazanılıp elde edilen şey en mukaddes ve kutsal olan bir rızıktır. (36/ 35)

8 - İş Süresi :

Çalışma ve dinlenme belirli zamanlarda yapılır. Vakit toplum tarafından ayarlanır. (2/ 274). Gündüz çalışıp kazanma zamanıdır. (78/ 9-11). Gündüzler çalışıp kazanma vaktidir. (10/ 67). Gündüzler aydınlık ve sıcaktır. İnsanların hareket edip çalışmaları için yaratılmışlardır. (40/ 61) Geceler ise karanlık ve soğuk olup insanların sakın olarak uyuyup dinlenmeleri için yaratılmıştır. (40/ 61)

Fabrikalar gündüzleri çalışır. (78/ 9-11). Aydınlık olmasıyla ve güneş enerjisinin vücuda etkisi sayesinde gündüzleri çalışmaya ve dolayısıyla üretime daha elverişlidir. (78/ 9-11)

İşçilerin gündüzleri çalıştıkları gibi geceleri de çalışmaları bir asıl ve esas değildir. (78/ 9-11). Normal olarak çalışma zamanı gündüzleri olup geceleri ancak bir zaruret ve mecburiyet halinde çalışılma yapılır. (78/ 9-11). Devamlı bir surette gece mesaisi yaptırılmaz. (10/ 67). Geçim temin etmek için yapılan gündüz çalışmaları gece çalışmalarından daha faydalı olur. (40/ 61). Gece yapılan işler nöbetleşe olarak görülebilir. (10/ 67)

Çalışmak suretiyle yorulan bir işçinin uyuyup dinlenmesi gerekir. (78/ 9-11). Yorgunluğu gidermenin en iyi yolu uyumadır. (78/ 9-11). Geceler dinlenme zamanıdır. (10/ 67). Gecelerde uyuyup dinlenmek esastır. (78/ 9-11)

Geceler karanlık ve soğuktur. İnsanların sakın olarak uyuyup dinlenmeleri için yaratılmışlardır. (40/ 61). Gece dinlenme zamanı olarak yaratılmıştır. Eğer insan bir makine gibi gece-gündüz her zaman çalışsa göz, kulak el ve ayak gibi idrak sağlayan uzuvlara zafiyet gelir. (40/ 61). Gece olunca iş tatil edilir. (78/ 9-11). Geceleri çalışmak fayda ile beraber zarar da getirir. (40/ 61)

Ücretli işçilik yapma düzeninde hafta tatili yapmak zorunludur. (16/ 124). Ekonomik düzenlerini işçilik ve ücretle çalışma esasına dayandıran toplumlar hafta tatili yapmak mecburiyetindedirler. (7/ 163). Buna göre her topluluk hafta tatili için kendisine bir gün seçer. (7/ 163)

İslam düzeninde ise mecburi hafta tatili yoktur. (7/ 163). İslam ekonomide serbest mübadele ve hür teşebbüs esaslarını getirdiği için İslam'ın iktisadi düzeninde mecburi ve resmi bir hafta tatili yoktur. (16/ 124). İslam düzeninde mecburi bir tatil günü ve boş bir saat-vakit yoktur. (16/ 124)

İslam'da Cuma günü sadece Cuma namazı vaktinde bu ibadetten başka bir şey ile meşgul olmak haramdır. Diğer vakitlerde ise isteyen çalışır dileyen tatil yapar (16/ 124). Cuma günü çalışmak veya tatil yapmak serbesttir. İsteyen çalışır, dileyen de tatil yapabilir. (7/ 163). Cuma namazı kılınca Müslümanlar hemen çalışmaya gidebilirler; çünkü mecburi tatil yoktur. (62/ 10)

9 - İş Güvenliği :

Herkes kendi gücüne göre bir çalışma yolu seçer. (2/ 286). Herkesin çalışması ve işi başka başkadır. (17/ 84). Herkes kendi mizacına göre iş yapar. (17/ 84).

Herkesten ancak kendi gücü kadar iş yapması istenir. (2/ 286). Kimseden gücünün yetmeyeceği bir işi yapması istenemez. (2/ 286). İşçi ile anlaşma yapıldığı zaman yapılacak işin mahiyeti ve zamanı belli olmalıdır. (28/ 27). Kendilerine iş verilen işçilerin o işi yapabilecek bilgiye sahip olmaları gerekir. (28/ 27). Kendilerine iş verilen işçilerin o işi yapabilecek güç, kuvvet ve kabiliyete sahip olmaları gerekir. (28/ 26). Kendilerine iş verilen işçilerin o işi yapabilecek emniyete-güvene sahip olmaları gerekir. (28/ 26)

Devlet kişilerin çalışmaları için iş yerleri meydana getirip çalışma hayatı ve iş düzenini kurmakla yükümlüdür. (11/ 6)

Başkalarına çalışmama ve iş yapmamaya dayanan bir iş sözleşmesi yalnız köleler ile yapılır. Karı koca arasında yapılmış olan nikâh sözleşmesi de başkası ile beraber olmama esasına dayanır. Karı başkaları ile ilişki kuramaz, münasebette bulunamaz. Köle de başkasına çalışamaz. Böyle bir sözleşmeyi meşru sayan toplumlarda evlilik anlaşmasına benzer hukuki sonuçlar doğar. (2/ 240). Nikâhtaki mihr hükümleri ile iş sözleşmelerinin hükümleri karşılaştırılmak suretiyle yeni yeni hükümler elde edilebilir. (2/ 236)

İş sözleşmelerinde işten çıkarma tazminatı konabilir. (2/ 236). İşçinin başka bir yerde çalışmasını yasaklayan bağlayıcı sözleşmeler işe son verildiği zaman iş tazminatı hakkını doğurur. (2/ 240). Sözleşme gereği başkalarına iş yapması yasaklanan bir işçi işten çıkarıldıktan sonra belli bir müddet için geçinme tazminatına hak kazanmış olur. (2/ 240)

İşten çıkarma tazminatının miktarı taraflarca anlaşarak tespit edilebilir. (2/ 236) Gerektiği zaman iş sözleşmelerinde ortaya konacak tazminatın asgari sınırı çizilebilir. (2/ 236). Tazminatın miktarı işçinin durumuna göre değil, işverenin mali gücüne göre ayarlanır. (2/ 240). İşçi tazminatları bir mevzuat ile tespit edilir. (2/ 240)

Anlaşarak tespit edilmemiş olan bir tazminat işçiye işten çıkarmanın gücüne göre ödenir, yoksa işçinin durumuna göre ödenmez. (2/ 236).

10 - İ Ş Ç İ ve İ Ş V E R E N M Ü N A S E B E T L E R İ :

İslam ekonomisinde işçiler özel ve genel olmak üzere iki kısma ayrılırlar. (2/ 267). İşçiler çalışma şekli ve statüsüne göre özel ve genel olmak üzere ikiye ayrılır. (28/ 27). Ücreti zaman ile ölçülen işçiye, mesela aylıklı olan bir hizmetçi gibi, özel işçi, denir. (28/ 27). Böyle bir işçi çalışmasa da zamanını tahsis ettiği için bir ücret almaya hak eder. (28/ 27)

Genel işçi ise mesela terzi ve berberlerde olduğu gibi herkese iş yapan ve ücreti yaptığı iş ile takdir edilen kimselerdir. (28/27). Genel işçiler ancak çalışıp iş yaptıkları zaman ücrete hak kazanırlar. (28/ 27). Özel işçiler iş yapsın yapmasın, çalışsın çalışmasın kendi zamanını tahsis ettiği müddetçe ücret alırlar. Genel işçiler ise ancak iş yaparlarsa ücreti hak edebilirler. (2/ 267)

Erkeklerin çalışacakları işyerleri ile kadınların çalışacakları işyerleri ayrı ayrıdır. (4/ 32). Erkeklerin çalıştıkları işlerde ve yerlerde kadınlar da çalışabilir. Ancak kadınların alacakları ücret ve kredi erkeklerin aldığından yarısı kadardır. (3/ 35). Sadece kadınların çalışması gereken yerler de vardır. Buralarda erkekler çalışamaz. (3/ 35)

İnsanların bazısı işçi, bazısı işveren, bir kısmı idareci, bir kısmı da idare edilen olur. Bu doğal sınıflama insanların faydasıdır. (16/ 71). Fakir zengin malına muhtaç ise zengin de fakirin emeğine muhtaçtır. (28/ 27). Mülkiyet ve sermayede işçi ile işvereni, köle ile sahibini eşit kabul etmek yanlıştır. (30/ 28). İnsanlar emri altında bulunan kimselerin kendi seviyelerine yükselmelerini istemezler. (30/ 29). İşverenler işçilere kendi rızıklarını vermezler. Onlar, kendi hak ve rızıklarını yerler. (16/ 71). Kuş, kurt, hayvan, işçi ve hizmetçilerin rızıklarını insanlar vermez. (15/ 19)

Çalışan ve fazla mesai yapan işçilerin ücret ve primleri artar. (2/ 272)

Toplu yapılan hareket ve davranışlar toplu bir sorumluluğu gerektirir. (10/ 41). Toplu sözleşmelere katılmamış olan kimseler bunun neticesinden sorumlu tutulamazlar. (10/ 41).

İşçileri baskı altına alarak cebren çalışmaya sevk edecek hiçbir tedbir alınmaz. (4/ 37). Tröst ve kartel gibi firmalar kurulup meydana getirilemez. (4/ 37). İşçi ve işveren sendikaları kurup düşman iki sınıf meydana getirmek İslami esas ve prensiplerle çelişmektedir, onlara uygun değildir.

III - S e r m a y e

1 - S e r m a y e :

Ticarette, borçlanma ve diğer hususlarda ilk konulan mala, başmala, anamala sermaye adı verilir. (2/ 279)

İslam ekonomisinde sermayeyi ayrı ayrı kanun ve kurallara tabi tutulduğu için sabit ve döner sermaye diye ikiye ayırmak mümkündür. (2/ 267) Mülkiyet ve sermayede insanlar için eşitlik istemek yanlıştır. (30/ 28). Mülkiyet ve sermayede insanların eşit olduklarını iddia etmek doğru değil, yanlıştır. (30/ 28). Mülkiyet ve sermayede işçi ile işvereni, köle ile sahibini eşit kabul etmek mesnetsiz bir iddiadır. (30/ 28)

Zekât vergisi azami sermayeleri sınırladığı için İslam ekonomik sisteminde aşırı sermaye birikimleri önener ve sermaye sahipleri böylece yatırım ve teşebbüs yapmaya zorlanırlar. (2/ 276). Toplumda eşit servet dağılımı yoktur. Ayrıca azami serveti hudutlandırma diye de bir esas yoktur. (3/ 35)

Kredi çalışana verilirse orada sermaye istismarı olmaz. (2/ 245)

Mudarebe adı verilen şirkette zararı tamamen sermaye üstlenir. (2/ 267)

2 - M a l :

Mal Allah'ın dünyada insanların ihtiyaçlarını gidermesi için var ettiği bir vasıttır. (2/ 155). Mal insanların ihtiyaçlarını tatmin ederek onların hayatlarını sürdürüp yaşamalarını temin eder. (4/ 5). Mal insanların ayakta kalıp dünyada hükümran olmalarını sağlar. (4/ 5).

Mal insan tabiatının meylettığı ve ihtiyaç vakti için depo edilebilen bir şeydir. Başka bir deyişle mal alınıp satılan bir kıymeti olan ve telef edenin de o kıymeti tazmin etme yükümlülüğü bulunan şeylerle insanın muhafaza ettiği küçük madeni para ve benzeri şeylerdir. Buna göre güneşin ışığı ve ısı ve hava gibi bir yerde toplanamayan maddeler ve şeyler büyük faydası bulunmalarına rağmen mal sayılmazlar. Ancak bir tüp içersine sıkıştırılmış bulunan gazlar bir yere toplanıp depo edilmiş buldukları için mal sayılırlar. (4/ 5)

Mal insana güç ve kuvvet kazandırır. (9/ 60). İnsanlara verilmiş olan mal ve mülk daha iyi bir hayata kavuşmak için yolculuk yaparken ihtiyaçlarını karşılamak üzere verilmiş bulunan bir faydalanma vasıtasıdır. (3/ 14). İnsanoğlunun elde edip faydalandığı her şey maldır. Böyle olan her şeyden (mesela zift, petrol, taş, eriyen ve erimeyen bütün madenler gibi mallardan) vergi alınır. (2/ 272).

Malların menkul ve gayrimenkul, mütekavvim ve gayri mütekavvim, misli ve kıyemi olmak üzere çeşitli bölümleri vardır. (4/ 5). Bir yerden başka bir yere taşınabilen mallara menkul mal denir. Bir yerden başka bir yere taşınamayan mallara da gayrimenkul mal adı verilir. Bir ihtiyacı tatmin edebilen ve kullanılması meşru olan mala mütekavvim mal denir. Kullanılması meşru olmayan ve bir ihtiyacı tatmin edecek bir faydaya sahip bulunmayan mala gayri mütekavvim mal adı verilir. (4/ 5). Çarşı ve pazarlarda misli ve benzeri bulunan mallara misli mallar denir. Çarşı ve pazarlarda

misli-benzeri bulunmayan yahut bulunsa da fiyatça farklı olan şeylere de kıyemi mallar adı verilir. (4/ 5). Menkul malların taşınma ve depo edilebilme gibi iki özelliği vardır. (2/ 267).

Meşru mal ile gayri meşru mal bir tutulamaz. (5/ 100)

Emekten üretim yolu ile mal elde edilir. Böylece emek mala dönüşmüş olur. (6/ 95)

Mallar ve insanlar zamanla azalır. İnsanlar çalışıp faaliyet göstererek bu eksilmeleri telafi ederler. (2/ 155). Mallar ile insanlar arasında (mesela imar ve nüfus dengesi gibi) bir denge kurulmalıdır. (3/ 186). Malların ve emeklerin yerinde kullanılması malların ve nüfusun artmasını sağlar. (14/ 7). Bütün ekonomik faaliyetin gayesi nüfusun ve malların artmasını sağlamaktır. (2/ 155).

Yeryüzündeki mallar insanların ihtiyaçları kadar yaratılmıştır. (15/ 19). Allah malları ihtiyaç kadar ve emek harcamakla temin edilip kullanılacak bir şekilde var etmiştir. (42/ 27). Allah insanlara ihtiyaçlarını tatmin edecek kadar mal verir. Fakat fazlası onlara zarar getirir. (42/ 27)

Eğer insanlar ihtiyaçlarını tatmin edecek malları tabiiatta yaygın, bol ve hiç emek harcamadan kullanılacak bir şekilde hazır bulsalar yeryüzü fesada karışırdı. (42/ 27). Standart bir hayatın oluşturulması için monoton olarak mal ve hizmetleri belli sayıların içersinde sığdırmak mümkün değildir. (16/ 18)

Mal beynelmilel olup bütün milletlerarası bir alanda tedavül eder. (7/ 85). Mal ve paralarda tedavül esastır. (59/ 7). Bunun için mal ve paraların tedavülünü sağlamak ve toplumda bütün sınıflar arasında dolaşımını temin etmek gerekir. (59/ 7). Mallara kimin daha çok ihtiyacı varsa onun elinde olması daha faydalı olur. (59/ 7). Malların ve paraların toplumda sadece bir kesimin mesela zenginler sınıfının elinde toplanmış olması ekonomik hayata zarar ve kriz getirir. (59/ 7)

Mal ihtiyacı tatmin eden faydalı bir vasıta. Fakat mala aşırı bir rağbet zarar getirir. (89/ 17–20). Birey asli ihtiyaçlarından arta kalan malları elinde sakladığı zaman malı yaratılış gayesinden uzaklaştırmış olur. (9/ 60)

3 - M ü l k i y e t :

Mülkiyet bireyin özel menfaati için mal ve mal sayılan şeyler üzerinde bağımsız bir şekilde elde tutma ve tasarruf etme hak ve salahiyetine sahip olmaktır. (3/ 26). Mülkiyet hakkı insan olmanın bir gereği ve insanlık vasfının icap ettirdiği bir husustur. (9/ 34). İnsandan başka mülkiyete müstahak bir varlık yoktur; her şey insan içindir. (2/ 29)

Mülkiyet düzeni insanlar için bir rahmettir. (4/ 29). Mülkiyet düzeni aynı zamanda bir devlet düzenidir. (4/ 29). Mülkiyet düzeni birey ve toplumlar için zorunludur. Birey toplum içersinde bulunduğu müddetçe onun mülkiyet düzenine uyar. (2/ 180). Mülkiyet hakkı tamamen hukuki rejime tabidir. Mülkiyete müdahale asla geçerli değildir. Fiyat tahdidi, döviz ve özel kredi tahsisi hiçbir suretle söz konusu olamaz. Hükümetler kendilerine tanınan vergi dışında bir ekonomik müdahalede bulunamazlar. (3/ 26)

Emeksiz, bedelsiz ve karşılıksız kazançlarda hayır yoktur. Böyle kazançlar hem bireye ve hem de topluma iyilik getirmez. (3/ 188)

Mülkiyet hakkı üretme gücünü kazandırmak için tanınmıştır. (2/ 1–5). Mülkiyet sadece geçmişin bir neticesi olarak değil, aynı zamanda geleceğin de bir faydası için konulmuş olan bir haktır. (2/ 275). Mallarda esas ve kural olan onların bir sahip ve malikin elinde bulunmalarıdır. (4/ 58). Mallar ve araziler başıboş ve boş boş duracağına bireylerin mülkiyeti altında olmaları daha iyi olur. (4/ 58). Mülkiyetten

maksat malların faydalı hale yönlendirilmesidir. Ancak bir malın faydalı tarafa yöneltilmesi için onun meşru yoldan elde edilip kazanılmış olması şart değildir. (2/ 275)

İnsan sahip ve malik, eşya ise mal ve mülktür. (2/ 1–5). Bütün yeryüzü tek mamelektir. (3/ 26). Bütün eşya ve mallar mülkiyete mevzudurlar. (2/ 1–5). İnsan kara, deniz, hava ve yeraltı alanlarına sahiptir. (2/ 30). Bu kara, deniz, hava ve yeraltı sahalarında bulunan şeyler mülkiyete mevzudurlar. (2/ 29). Mülkiyete mevzu olan şeyler, belli ve bilinen şeylerdir. (3/ 26). Yeryüzünün kendisi ile ona ait olmayan şeyler mülkiyete mevzu değildir. (2/ 29)

Mülk servettir, mülk iktidardır. (4/ 53). Mülk malların ve insanların idaresidir. (4/ 53). Devlet kendi mülkünün idaresini dilediğine verir. Kimsenin devlet mülkünde ortaklığı yoktur. Fakat kendi fazlından olmak üzere o, bunu gereken kimselere verir. (4/ 53)

Mülkiyette zilyetlik-elde bulundurma esastır. Bilinmeden-farkında olmadan geçen haklarda bir sorumluluk yoktur. (2/ 188). Mülkiyet hukukuna riayet korkusu ekonomik faaliyeti aksatmamalıdır. Bu durum hiçbir zaman bahane yapılmamalıdır. (2/ 188). Malların idaresini ellerinde bulunduranlarla insanların idaresini ellerinde bulunduran kimselere asla bir kıskanma yoktur. (4/ 53).

Bireylerin sınırlı olarak özel mülkiyet hakları vardır. (3/ 26). İslam ekonomik düzeninde mutlak mülkiyet anlayışı ve uygulaması yoktur, sınırlı-kayıtlı mülkiyet anlayışı ve uygulaması vardır. (2/ 134). İslam ekonomisindeki özel mülkiyet malları yıgmamak, rüşvet alıp vermemek, israf etmemek, ihtikâr yapmamak, dolandırmamak çarçur etmemek, yakıp yıkmamak gibi şeylerle kayıt altına alınmıştır. (24/ 33). Mal beyanında bulunmamak bir suç sayılmaz. (2/ 274)

Malın sahibi kişi yöneten bir müdür durumunda olup mallarını akıl, mantık ve ekonomik kanunların icaplarına göre tasarruf edip kullanmak zorundadır. Böyle yapmayanların malları bunların sefih olmaları nedeniyle hâkim kararı ile ellerinden alınır ve bir veliye teslim edilir. (4/ 5). Özel mülkiyetin sınırları hukuki ve ekonomik kanun ve kurallar ile doğal olarak daralıp genişler. Yoksa kanun çıkarıp yetki tanıyıp veya yetkiyi alıp kaldırmakla mülkiyet büyütülmez ve küçültülmez. (3/ 26). Bireylerin mutlak mülkiyet hakları yoktur; zira mutlak mülkiyet Allah'a aittir. (3/ 26). Mutlak mülkiyet de hiçbir kimseyi karıştırmadan mal üzerinde istediği her şeyi yapabilme hakkıdır. (3/ 26)

Özel mülkiyette eşitlik yoktur; tam aksine farklılıklar vardır. (43/ 32). Özel mülkiyette insanlar arasında farklı derecelerin bulunması kadar doğal bir şey olamaz. (16/ 71). Çünkü mülkiyet ve tüketimde eşitlik söz konusu değildir. (16/ 71). Mülkiyet ve sermayede insanların eşit olduğunu iddia etmek son derece yanlıştır. (30/ 29). Mülkiyet ve sermayede insanlar için eşitlik istemek kadar fitrat ve doğal dünyaya ters bir şey yoktur. İşçi ile işvereni, köle ile sahibini de mülkiyet ve sermayede eşit kabul etmek de son derece yanlış bir şeydir. (30/ 28)

Mallar bireylerindir ve herkesin kendisine mahsus bir malı vardır. (9/ 103). Herkesin malı kendisine ait olup başkaları karışamaz. (4/ 2). Herkesin çalışıp kazandığı kendisine aittir. (2/ 223). Herkesin kendisine ait malları vardır. (2/ 1–5). Herkes çalışıp elde ettiği şeyin sahip ve malikidir. (4/ 32). Herkes kendi yaratılış ve kabiliyetine göre, meziyet ve melekelerine göre üretip elde ettiklerine sahip olur. (4/ 32)

Özel mülkiyetin asıl kaynağı emektir. (2/ 134). İslam ekonomisinde özel mülkiyet vardır. Bununla beraber çalışma ve yaşa faaliyetleri diğer bireylerle birlikte yapılır. (2/ 105). Erkeklerin çalışıp kazandıkları kendilerine, kadınların da çalışıp kazandıkları yine kendilerine aittir. (4/ 32). Bunlardan her bir kesim paylarını kendileri tasarruf edebilir, satabilir, yatarıma harcayabilir ve meşru olmak şartıyla istediği gibi kullanabilir. (4/ 32). Kadın v erkek payları arasındaki yarış dengeyi kurabilir. (4/ 32)

Mülkiyet sahibinin mallarına karşı hem hakları ve hem de görevleri vardır. (2/ 180). Bir şeye sahip olmak ondan faydalanma hakkı kadar hizmet etme görevini de içersine alır. (1/ 1-3). Mülkiyet hakkı aynı zamanda sorumluluğu da gerektiren bir kurumdur. (2/ 134). Bir mala sahip olup ondan faydalanma işi o mala bakma ve hizmet etmeyi de beraberinde getirir. (2/ 1-5). Bir mala sahip olmak, ondan faydalanma ve meşru tasarrufta bulunma salahiyetini sağlamakla birlikte aynı zamanda ona bakma yükümlülüğünü de gerektirir. (2/ 1-5)

Malların meşru yollarla başkalarına devredilmesi açısından özel mülkiyetin aynı zamanda soysal bir yönü de bulunmaktadır. (2/ 29). Birey mülkiyet üzerinde toplum ile genel bir sözleşme yapmış demektir. (3/ 26). Zaten bireysel mülkiyet doğal olarak toplumsal mülkiyetin içersinde ve onunla uyumlu olarak bulunur ve öyle mütalaa edilir. (2/ 274). Bireyler bu kendi mallarını keyiflerine göre istedikleri gibi kullanamazlar. (77/ 87). Çünkü birey kendi mallarını şeriat dışı yerlerde harcıyıp kullanamaz. (4/ 29). Herkesin kendi şahsi bir malı vardır Herkes bu malını ancak konulmuş olan bir mevzuat dâhilinde bir tasarrufta bulunabilir. (2/ 188). Herkes kendi mülkünde düzenin gereklerine göre, ona uygun bir şekilde bir tasarrufta bulunabilir. (2/ 30). Hâkimiyet ve mülkiyet haklarının zedelenmemesi için herkesin kendi görüşüne göre hareket etmesi gerekir. (6/ 165)

Menkul mallarda özel mülkiyet esastır. (2/ 134). Birey menkul malları elde etmekle sahip olmuş olur. (2/ 134). Menkul mal kim tarafından üretilip meydana getirilmiş ise ona ait olur. (2/ 134). Menkul malların elde edilmesi ve kullanılıp harcanması hep bir toplum olarak bir düzen içersinde gerçekleştirilir. Ancak bu durum özel mülkiyet esaslarını da ortadan kaldırmaz. (2/ 267).

Menkul malların bir defa elde edilmesi mülkiyet için yeter bir sebep sayılır. (2/ 267). Menkul malı bir defa elde eden kişi artık onun sahibi olur. (2/ 267). Kimsenin olmayan taşınabilir ve depo edilebilir olan şeyler elde edilmekle mülkiyet altına alınmış olurlar. (2/ 267). Menkul mallarda mülkiyet hakkının devam edebilmesi için vergilerinin her yıl verilmesi gerekir. (2/ 267).

Mülkiyetin meşru yollardan elde edilmesi gerekir. İslam hukukunda mülkiyetin meşru yolları açıklanıp belirlenmiştir. (3/ 26). Servet ve mülkiyeti elde etmenin en önemli yolu emek vermek, hizmet etmek ve çalışmaktır. (4/ 33). Mülkiyeti elde etme yollarından biri de mirasın intikalidir. (4/ 33). Gayrimenkul mallar için mülkiyetin sebebi ihya ve imar, menkul mallar için ise ihrazdır, yani kazanıp elde etmedir. (2/ 134)

Gayrimenkul (toprak) mülkiyeti istimta yani kullanıp faydalanma ile beraber devam eder. Bu faydalanma sona erdiği zaman mülkiyet hakkı da işgal müddeti olan üç yılın sonunda düşer. (2/ 36). Kullanmayan kimselerin toprakları ellerinden alınır. Ancak bunun dışında kendi rızaları olmadan şahısların topraklarını ellerinden alma esası yoktur. Eğer böyle bir şey yapılırsa bu özel mülkiyet hakkını zedeler. (38/ 6).

Gayrimenkul mal mülkiyeti ancak vergi vermek suretiyle devam eder. (9/ 103). Gayrimenkulleri ancak vergi veren kimseler mülkiyetleri altında tutabilirler. (9/ 103). Gayrimenkullerin değerleri verilen veriler ile ölçülebilir. (9/ 103)

İslam devletinde yabancı uyruklular gayrimenkule, toprağa ve bir akara sahip olmazlar. (2/ 188).

Başkalarının mallarını aynen iade etmek şartıyla ariyet olarak kullanmak yasak değildir. (4/ 29). Başkalarının mallarını eksilten her türlü vasıtalar ve yollar batıldır, hükümsüzdür. (4/ 29). Malı yalan yeminle almak, gasp etmek ve çalmak batıldır. (4/ 29). Rıza gönülde meydana gelen hoşnutluk olup bunun özel bir şekli yoktur. (4/ 29). Rızanın mal sahibi tarafından olması şarttır. (4/ 29). Rızanın devamlı olması gerekmez; alış-veriş esnasında bir devrede bulunması yeterli olur. (4/ 29)

Rıza'yı ortadan kaldıracığı için hükümetlerin asla mülkiyet düzenine müdahale teme hak ve yetkileri yoktur. (4/ 29). Rıza gönülde meydana gelen ferahlık ve hoşnutluktur. (4/ 29). Hükümetler bireylerin mallarına dokunamazlar. (4/ 29). Bir hükümetin bireylerin mallarını ellerinden alma yetkisi yoktur. (18/ 79). Herkesin malı korunmuştur; onun için kimsenin malına dokunulamaz. (17/ 34). Hiçbir kimseye başkalarının mallarına dokunma imkanı vermeyen ve buna zorlamayan bir düzen kurulmalıdır. (2/ 188). Normal şartlar altında hiçbir kimse hükümetler bile kimsenin malına dokunamaz. (2/ 188). Bütün insanların malları korunmuştur. Barış halinde bulunan insanların mülkiyet hukukuna saygı gösterilir. (2/ 188)

Başkalarının mallarını dokunan hükümetler çöker, yıkılıp giderler. (4/ 30). Mülkiyet düzenine yapılan bir müdahale tüm hayatı tehlikeye sokar. (4/ 29). Mülkiyet düzenine yapılan bir müdahale ülkede anarşi doğurur. (4/ 29). Mülkiyetin ve mülkiyete saygının olmadığı bir yerde ateş hayatı var demektir. (4/ 30)

Mallar kamunun, devletin ve toplumdur. Bireylerin bu mallar üzerinde devlet ve kamu adına tasarruf etme hakları ve yetkileri vardır. (2/180). Ay, güneş, gece ve gündüz gibi doğal imkânlar toplumdur. (14/ 33). Bütün üretim vasıtaları cemiyetindir. Fakat onlardan herkes faydalanır. ((1/ 5). Zira üretim vasıtaları bireylerin mülkiyeti altında olurlar. (2/223). Müslim ve gayri Müslim topluluklar mülkiyet düzenlerini kendi anlayışlarına göre kendileri kurarlar. İslam'ın mülkiyet düzeni ise yalnız Müslümanlara uygulanır. (2/ 180). Herkesin ve toplumun kendisine ait bir mülkü ve malları vardır. (2/ 29)

Bir toplumun orada yaşayan bireylerin malları üzerinde hakları vardır. Toplumların kendi aralarındaki mülkiyet hakları dışarıya ve yabancılara karşı tek bir mülkiyet gibi savunulur. (2/ 188)

Meralarda-otlaklarda biten otlardan faydalanmayı kimse kimseyi men edemez. (7/ 160)

I V - T e ş e b b ü s :

1- Teşebbüs Çeşitleri:

İslam ekonomik düzeninde serbest teşebbüs ve serbest ticaret esastır. (2/ 286) Herkes kendi işini kendisi seçer. (2/ 148). Herkes kendi gücüne göre bir çalışma yolu seçer. (2/ 286). Birey mevcut olan işlerden birisini veya yapabileceği bir işi yapar. (2/ 148). Her birey üreteceği şeyi ve şekli kendisi seçer. (2/ 148)

Bütün çalışmalar özel mülkiyet ve serbest teşebbüs esasına dayanarak ortaklaşa zincirlemeli bir şekilde yapılır. (2/ 110). İsteyenler emeklerini birleştirip beraber üretim yapabilirler. ((2/ 148). Gerekli yerlerde plana uyarak serbest işler yapılabilir. (2/ 148). Devlet planlaması gerekmeyen yerlerde herkes kendi işini kendisi planlar. (2/ 148)

Özel teşebbüs ve kuruluşlara herhangi bir gedik ve imtiyaz hakkı verilmesi gayri meşrudur. (6/ 136). Hükümetlere de imtiyaz hakkı verilemez. (6/ 136). Sadece vakıflar bir kamu kuruluşu oldukları için onlara herhangi bir gedik ve imtiyaz hakkı verilebilir. (6/ 136)

Yiyip içme ile ilgili geçim vasıtalarının üretiminde serbest teşebbüs esastır. (2/ 223). Tüketim mallarının üretim yeri ve zamanı ve şekli üreticiler tarafından tespit edilir. (2/ 223). Fiyat kurumu bireylere üretim hakkındaki ihtiyaç duyulan bilgiyi verir. Buna göre herkes en karlı bulduğu tüketim mallarını üretir. İaşede de serbest teşebbüs vardır. Yeme içme ve giyme konularında ne tüketeceklerine bireyler kendileri karar verirler. (2/ 223)

Zekât vergisi azami sermayeleri sınırladığı için aşırı sermaye birikimlerini önler ve sermaye sahiplerini teşebbüs ve yatırımlara zorlar. (2/ 276). Faiz kapitalizmi doğurur. Serbest ticaret ve teşebbüs ise kapitalizmi önler. Bunun için faiz gayri meşrudur. (2/ 286). Ekonomideki bu serbest teşebbüs ve serbest rekabet sistemleri ekonomik bir evrim ve seleksiyonun doğal bir sonucu olarak meydana gelmiştir. (3/ 140)

2 - İşletme :

İşyerlerinin idarecileri çalışanların kendi aralarından olmalıdır. (5/ 106). Her toplumun idarecileri yine kendi içlerinden seçilir. Mesela Müslüman olanlara Müslüman, Hıristiyan veya Yahudi olanlara yine kendilerinden birisi başkan seçilir. Müslümanlara başka kimseler başkanlık yapamazlar. (5/ 55)

Her türlü siyasi ve iktisadi idare ve kuruluşun başkanları işleri yürütürken etrafındaki kişilere değer vererek onlarla istişarede bulunur. Böyle davranmak idare edenlerle idare edilenler arasında sevgi ve saygı meydana getirir. (3/ 159). Her idarecinin ve başkanın soğukkanlı ve yumuşak başlı olması gerekir. (3/ 159)

İlgililer işletme müdürünün yetkili olduğu alanlarda onun sözleşme hakkındaki yorumlarına uyarlar. (3/ 32). İnsanlar emri altında bulunan kimselerin kendi seviyelerine yükselmelerini istemezler. (30/ 28).

İşler grup grup organize edilir. (2/ 277). Mal ve tesislerin tam kapasite ile çalışması sağlanır. (2/ 286)

Çalışma ve yaşama işlemleri bir düzen içersinde yürütülür. (2/ 1-5). Mesai saatlerini müşterek olarak topluca ayarlama vergi kurumlarını topluca kurup işletme başka bir ifade ile çalışma ve yaşama düzenleri her şeyin temelini teşkil eder. (2/ 177). Çalışmalarda mesai saatleri namaz vakitleri ile düzenlenir. (2/ 277)

İdare toplantıları herkese açık olarak yapılır. (6/ 152). İsteyen herkes, idare toplantılarına katılabilir. (6/ 152). Toplantılara devam etme idarede söz sahibi olma hakkını sağlayabilir. (6/ 152). Servet sahibi olmak idari toplantılarda söz sahibi olmayı gerektirmez. (6/ 52) İdare toplantı zamanları sabah ve akşamüzerleri olabilir. (6/ 52)

3 - İş Bölümü ve İş Hayatı :

İşlerin bireylerin tabiat ve kabiliyetlerine göre dağılmasına işbölümü denir. (17/ 84). Çalışmada işbölümü tamamlanmış iş, uygunluk ve standardizasyon temin etmek esastır. (2/ 277). Ekonomik hayattaki işbölümü işe insan değil, insana iş esasına göre yapılmalıdır. (17/ 84). İşbölümü bireylerin kabiliyet ve tabiatlarına göre yapılmalıdır. (17/ 84). İşbölümünü suni-yapay olarak ayarlamak mümkün değildir. (43/ 32)

İşler grup grup organize edilir. (2/ 277). İnsanlar akıl, zekâ, kabiliyet, kuvvetli ve zayıf olma bakımlarında farklı olup bu husus toplumda sosyal düzenin kurulmasına yardım eder ve doğal işbölümünü doğurur. (6/ 165). Emekler farklı olunca böylece iş hayatında işbölümünün olacağı da bir gerçek olur. (92/ 4). İnsanlar arasında zenginlik ve fakirlik farkının bulunması işbölümünün doğmasına sebep olur. (42/ 27). İnsanların hepsi aynı seviyede zengin veya fakir olsaydı işbölümü gerçekleşemez ve dolayısıyla bu durum toplumun zararına olurdu. (42/ 27)

İş ve çalışma hayatında işbölümü esastır. (17/ 84). Her bireyin kendine göre bir işi vardır. (2/ 148). Herkes kendi kabiliyet, yaratılış ve melekelerine göre iş yapar. (4/ 32).

İnsanlar arsındaki bu doğal işbölümü ile toplumda bütün bir çalışma düzeni oluşup meydana gelir. (17/ 84). Çalışma hayatında doğal işbölümüne dayanan bir ayırım

yapılmalıdır. (17/ 84). İnsanlar kendi aralarında yaratılıştan farklı melekelerle sahiptirler. (4/ 32). İnsanların birbirine göre olan bu farklı melekelerini yok etmek mümkün değildir. (4/ 32). Bu sebeple insanların farklı olan vasıf ve kabiliyetlerini yok etmek için çalışılmamalıdır. (4/ 32). İnsanlar yaratılıştan eşit değildirler. (4/ 32). Herkesin yapabileceği iş farklıdır. (2/ 206)

İnsanlar arasında doğal bir işbölümünün olması bir nimettir. (16/ 71). Doğal bir işbölümüne dayanan bir çalışma düzeni kurmak hem birey, hem de toplum için faydalıdır. (17/ 84). Doğal işbölümüne dayanan ekonomiler en fazla üretim kapasitesine sahip olurlar (17/ 84). Doğal işbölümü, serbest ticaret ve hür teşebbüs esasına dayanan ekonomilerde daha iyi gerçekleştirilir. (17/ 84).

İslam ekonomisinde serbest işçilik esası vardır. (7/ 163). Ticaret serbest, faiz yasak ve vergide zekât sistemin uygulanarak çalışma hayatında işsizlik giderilir tam istihdam sağlanır ve her iki yönden aşırılık bulunmayan bir iş düzeni kurulur. (2/ 286).

Ücret ile işçi tutmak meşrudur. (43/ 32). İşçi emeğini satmakla kendisini kiraya vermiş olur. (28/ 27). Gayri Müslimlerin ve müşriklerin zaruret anında ücretle tutulmalarında bir sakınca yoktur. (28/ 26)

Toplumda bireylerin ücretle iş yapmaları böylece emek mübadelesinin gerçekleşmesi insan fitratının gerektirdiği bir husustur. (43/ 32). İnsanlar arasındaki kuvvet ve kabiliyet farkı emek mübadelesinin gerçekleşmesini sağlar. (43/ 32). Toplumdaki çalışmaların hepsi, birbiriyle bağlı olup kolektif olarak birlikte yürütülür. (4/ 36)

Çalışma hayatında bütün işler ifrat ve tefritten, her çeşit aşırılıktan uzak bir şekilde karar ve denge esasına göre yapılır. (2/ 286). İşler standartlara göre yapılır. (13/ 8). Mallar standartlara göre üretilir. (13/ 8). Herhangi bir şeyin en iyisini üretip yapmaya uğraş verilir. (3/ 104). Bir işletmede az olsun çok olsun herkesin katkısı ve çalışması yazıya geçirilir. (9/ 121)

Belirlenmiş olmak şartıyla bir günün her parçasında ücretle çalışmak caizdir. (28/ 27). Gün doğumundan gün batımına kadar tam bir işgününde çalışmak da caizdir. (28/ 27). Bir işçi öğleye veya akşama kadar ücretle çalışabilir. (28/ 27). Saatlik ücret tayin edilerek günlük çalışmalar yapılabilir. (28/ 27). Saatlik, günlük, haftalık, aylık ve yıllık işçi tutulabilir. (28/ 27)

4 - P l a n v e S t a n d a r d i z a s y o n :

İslam ekonomisinde devlet planlaması da vardır. (2/ 148). Belli ölçüler dâhilinde devlet planlaması yapılabilir. (13/ 8). Bu planlamada ölçüler belirtilir. ((13/ 8).

Çalışma bir plan içinde yürütülür. Devlet bütçesi içtimai olarak hazırlanır. (2/ 1-5). Gerekli yerlerde plana uyarak serbest işler yapılabilir. (2/ 148)

Ekonomide genel bir planlama yapılır. (12/ 49). Genel planlama kredi ve ihale politikası ile düzenlenir. (12/ 49). Bireyler çalışmalarını yaparken belli bir hedefe yönelerek genel bir plan (devlet düzeni ve planlaması) içersinde hareket ederler. (1/ 6). Devlet planlaması gerekmeyen yerlerde herkes kendi işini kendisi planlar. (2/ 148). Tüketim mallarının hükümetçe planlanmaz, toplum tarafından planlanır. Fiyat kurumu bireylere üretim hakkındaki bilgiyi verir. Buna göre herkes en karlı bulunduğu tüketim mallarını üretir. İaşede, yitip içme ve beslenmede serbest teşebbüs esastır. (2/ 233)

Nerelerin arsa olacağı genel planlamada haritalarda gösterilir. (13/ 4). Hangi topraklarda nelerin üretileceği genel planda tavsiye edilebilir. (13/ 4). Birey toprak ve tarlada umumi planlamada gösterilen esaslar dâhilinde serbesttir. (2/ 223). Bireyler yaptıkları ziraatların planlamalarında müşavir olarak hükümetlerden faydalanabilirler. (2/ 223)

Çalışmada işbölümü tamamlanmış iş, uygunluk ve standardizasyon temin etmek esastır. (2/ 233)

Bütün işler standartlara göre yapılır. (13/ 8). Mallar standartlara göre üretilir. (13/ 8). Mallar piyasaya standart olarak sürülür. Alıcı malın kalitesini bilmezse satış sözleşmesini feshedebilir. Yani malın kalitesinin bilinmemesi sözleşmenin feshedilmesine yeter bir sebep olabilir. (2/ 267). Kalite düşüklüğü bir mal için kusur sayılır. Kalite düşüklüğü fiyatı düşürür. Fiyat düşüklüğünü gerektiren her vasıf ise kusur sayılır. (2/ 267)

Malların standartları toplum tarafından tespit ve kontrol edilir. (2/ 267). Malların standartları ve kaliteleri kusur kabul edilecek vasıflar sayılmak suretiyle tespit edilir. İyi vasıflar ise söylenmekten ziyade malın isminden anlaşılabilir. (2/ 267). Malların kalitesi devlete ödenen vergi mallarının yardımı ile tespit edilebilir. (9/ 103). Hükümetler standart malların kalitelerini düşürme yetkisine sahip değildirler. (3/ 161)

5 - Verimlilik :

Üretim vasıtaları üretimden kendi paylarına düşen haklarını aldıktan sonra geriye kalan miktara katma değer denir. (3/ 73). Katma değerler kamuya, ammeye-toplumla ait olurlar. (3/ 73). Zenginlik bir toplumun katma değerleridir. Bunlar gerçekte toplumun bir hakkı olup idaresi bireylerin eline verilmiştir. Bireyler de bu katma değerleri usulüne göre idare etme durumundadırlar. (4/ 37). Bu katma değerler toplum düzeni sayesinde meydana gelirler. (3/ 73)

Hükümetler katma değerlere müdahale edemez; mükellefin elde ettiği artık (katma) değer yüzünden onun vergisini artıramaz. (3/ 73). Yapılan yardımlar, toplumun hakkı olan katma değerlerden olup verenlerin rolü sadece bu konudaki emri uygulamaktan ibaret olduğundan hiçbir kimsenin yaptığı yardımla öğünmeye hakkı yoktur. (4/ 37)

Çalışıp kazanmak katma değerlerden pay almak için yapılır. (4/ 32). Çalışanlar verdikleri emekten fazla olarak artık-katma değerden de pay alırlar. (9/ 121)

Katma değerleri üretip elde etmek için topluca çalışmak gerekir. /-(4/ 32). Katma değerlerden pay almak herkesin hakkıdır. (4/ 32). Katma değerler herkesindir, yani toplumdur. (4/ 32). Üretim sonunda meydana gelen katma değerler vergi, kira, kar ve ücret arasında şeriata göre-sözleşmelere göre bölüşülür. (3/ 73). Katma değerlerin paylaşılması serbest pazarlık sistemi ile gerçekleştirilir. (3/ 73).

İyi ve faydalı iş yapanlar bire on misli fazla kazanırlar. (6/ 160). Dağılık ve yalnız çalışmaların faydası ve verimi az, fakat zahmeti çoktur. Birlikte ve cemiyet halinde yapılan çalışmalar çok verimli ve kolay olur. (52/ 21)

İşlenmiş topraklar yağmurlarla birleşince üstün verim elde edilir. (7/ 58). İşlenmemiş toprak ise işe yaramayacak kadar az ürü verir. (7/ 58)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELİRLER ve GELİR DAĞILIMI

I- Üretim Faktörlerinin Gelirleri

1- Ücret :

Ücret (veya kira) faydalanılan emeğin (menfaatin) karşılığıdır. (28/ 27). Bir menfaatin karşılığına ücret denir. (28/ 27). Ücretle işçi tutmak meşrudur. (43/ 32). İnsanları bir ücret karşılığında çalıştırmak meşrudur.(2/ 233). Bir menfaat karşılığı ücret almak meşru bir muameledir. (65/ 6)

Kar ile mal, ücret ile emek, kira ile tesis arasında denge stabildir, oturmuş ve istikrarlıdır. Bunlar hem kendi aralarında hem de diğerleri ile bir arada dengeyi sağlarlar. (2/ 275)

Ücret çalışan kimsenin yaşaması için değil, mesela sermaye temini gibi yaptığı çalışmaya yardım etmek için verilir. (1/ 5). Çalışan bir kimse emeği nispetinde ücret alır. (2/ 272). Herkes yaptığı çalışmanın karşılığını alır ve yaptığı şey ile değer kazanır. (3/ 188) Zaten her çalışan kimse çalıştığı karşılığını almalıdır. (3/ 195). İyi bir hareket ve davranış iyi bir mükâfatı hak eder. (27/ 89). Kadın erkek kim olursa olsun herkes yaptığı iyi bir işin ücretini fark gözetilmeksizin alır. (4/ 124). Kadınlar ve erkekler çalıştıklarının karşılığını tam olarak alırlar. (3/ 195). Kadın ve erkek herkes, çalışma imkânı ve çalıştığı karşılığını alma bakımından müsavidir, denktir ve eşittir. (3/ 195). İnsan çalışmasının karşılığına emeğinin ücretine sahiptir. (53/ 39)

Ücretler mesleki ehliyetlere göre ve harcanan zaman nispetinde dağılır. (2/ 282). Ücretler ilme, tecrübeye, kabiliyete ve çalışkanlığa göre ayarlanır. (2/ 282). Herkes, ancak yaptığı iş kadar bir karşılık alır. (3/ 195). Fazla çalışan ve fazla mesai yapan işçilerin ücret ve primleri artar. (2/ 272)

Ücret kişinin iyi veya kötü olmasına göre değişmez, yapılan işin güzel ve faydalı olmasına göre değişir. (7/ 32). Bir meslekte ehliyet derecesinin yüksek olması ücret derecesini de yükseltir. (6/ 132). Yüksek görevlerde bulunan kişiler daha çok ücret verilebilir. (11/ 3). Fayda arttıkça ücret de artar. (65/ 6)

İşler ve ameller niyet ve maksatlara göre değer kazanır. (4/ 124). Bir şeyin istihkak edilebilmesi için o işi yapmakta bir niyet ve kastın bulunması şarttır. (4/ 124). Kâfirlere, (iş temelden benimsemeyip düzeni kabul etmeyen kimselere) yapmış oldukları iyi işler fayda vermez. (4/ 124)

Ücret ancak fayda meydana gelirse tahakkuk eder. (65/ 6). Herhangi bir sebepten dolayı çalışmamış bulunan bir kimse ücreti hak edemez. (6/ 158). Kişinin ücreti istihkak edebilmesi için çalışmış olması şarttır. (6/ 158). Sadece sözleşme ile ücret tahakkuk etmez. Ücret iş tamamlandıktan sonra erdikten ve bittikten sonra tahakkuk eder. ((65/ 6). Kira ve faydalanma sözleşmelerinde faydalanma olmadan yalnız mukavele ile ücret tahakkuk etmez. Ancak kira tahsil edilmiş ise iade edilmez. (6/ 158). Bir şeyi istihkak edebilmek için o işin meşruluğunu kabul etmek de şarttır. ((4/ 124). Ücret ve pay istihkakı için hizmetin meşru bir yerde verilmiş olması şarttır. (4/ 85). Gayri meşru işlerde yapılmış olan bir yardım, bir nasip- hak doğurup meydana getirmez. (4/ 85)

Velayet, vesayet, kefalet, vekâlet ve komisyonculuk gibi iyi şeylerde yapılan yardım için alınacak ücret taraflar arasında serbest olarak tespit edilir. Bu hususta bir tarife yapılmaz. (4/ 85). Hangi konuda yardımcı olunuyor ve yardım yapılıyorsa ücret de o cinsten olur. Evlenmede aracı olma gibi ortaklık kabul etmeyen iyi işler için ücretin aynı cinsten olması mümkün değildir. Bu husus ayette meskûnandır. (4/ 85)

Yapılacak bir işin ücreti işçiye bildirilmelidir. (28/ 27). Ücret işçi ile işveren arasında serbestçe takdir edilir. (28/ 27). Ücret tayin edilmediği zaman örf ve o yerin âdetine göre takdir edilir. (28/ 27).

Kadınlar-sütanneler sütlerini verdikleri için değil, emzirme muamelesini ve işini yaptıkları için ücret alırlar. (65/ 6). Bir kadının sütü, her ne kadar aynı bir mal olsa da bu süt icare sözleşmeleri ile gerçekleştirilen bir menfaat durumundadır. (65/ 6)

İnsanların emeklerinin farklı olması dolayısıyla onların emeklerinin karşılığı olan ücretleri de farklı olur. (92/ 4). İşçi ve memurların ücretleri de birbirinden farklı olabilir. (28/ 26). Herkesin bilgi, kuvvet ve kabiliyeti farklı olduğuna göre böylece ücretlerin de farklı olacağı doğaldır. (28/ 27). Ücretler kişinin bilgi, beceri, kuvvet ve kabiliyetine göre takdir edilir. (28/ 27). Yalnız ücrette tunç kanunu, doğal ücret ve ücret fonu nazariyesi gibi kavramların uygulanması İslam ekonomisinde adil bir uygulama sayılmazlar. (28/ 27)

Ücretler özellikle mala dönüşmeyen hizmetler için ödenecek ücretler tarifeye tabi tutulmalıdır. (2/ 233). Emek mübadelesi yani istihdamda serbest tasarruf değil tarifeli ücret sistemi esastır. (2/ 233). Mala dönüşmeyen bedeni hizmetlerin ücretleri serbest pazarlık sistemi yerine tarife esası ile tespit edilmesi daha uygundur. (2/ 233)

İş bitince işçinin ücreti teri kurumadan hemen kendisine ödenir. (28/ 27). Ücretler mal olarak da ödenebilir. (11/ 29). Ücret, belli olup mütekavvim bir maldan ödenmesi gerekir. (28/ 27). Ücretlerin tediyesinde esas olan onların mal olarak ödenmesidir. Mesela bir kamu görevlisinin ücreti ihtiyacı olan malları temin etmek suretiyle verilir. (11/ 29). Emekler vergiden muafır. O nedenle ücretlerden vergi adına herhangi bir kesinti yapılmaz. (2/ 267)

Hak davetçileri halktan bir ücret talep edip almamalıdır. (26/ 109). Nasihatçiler, halktan bir ücret istememelidirler. Peygamberler, hocalar, öğretmenler müşavirler ve mürşitler uyardıkları, öğüt ve bilgi verdikleri kimselerden ücret almazlar. (6/ 90). Müşavirler, danışmanlar, hocalar bilgi verdikleri kimselerden para isteyip bir ücret almazlar. Bunların ücretlerini İslam düzeninde devlet öder. (6/ 90). Öğretmek ve ustalar kendilerinden okuyan ve öğrenen talebe ve çırak sayısı nispetinde maaş almalıdırlar. (2/ 272)

2 - K a r :

Kar, zararı karşılar, malın değerindeki bir artıştır ve fiyat farkıdır. (2/ 275). Kar ile mal, ücret ile emek, kira ile tesis arasındaki denge stabildir, istikrarlıdır. Hem kendi aralarında hem de diğerleri ile bir arada dengeyi sağlarlar. (2/ 275). Riziko taşımadan elde edilen karlar faizdir ve faiz sayılır. (2/ 275)

3 - K i r a :

Kullanmakla tükenmeyen malları bir ücret karşılığında kiralamak caiz olup buna icare adı verilir. (28/ 27). İcare (kira) belli, bilinen bir menfaati belli bir ücret karşılığında satmaktır. (28/ 27). İcar, insanların ihtiyaçlarını temin etmek için bulunan zaruri bir yoldur. (28/ 27)

Kiraya verilen bir şeyden faydalanmak mümkün ve mübah olmalıdır. Bu sebeple yerinen kalkamayacak kadar hasta olan bir hayvanı yük taşımak için kiralamak ve adam öldürtmek için birisini ücretle tutmak caiz değildir. (28/ 27). Kiranın hak edilebilmesi için söz konusu maldan faydalanılmış olması şarttır. (6/ 158). Herhangi bir sebepten dolayı faydalanma meydana gelmemiş olan bir gayrimenkulden kira

istenemez. Kira ve faydalanma sözleşmelerinde faydalanma olmadan sadece mukavele ile ücret tahakkuk etmez. (6/ 158)

Kullanmakla tükenen mallar kiraya verilemez. Bunlar ancak satılabilirler. Mesela su, sütü için inek, meyvesi için de bir ağaç kiralanamaz. Bunlar aynı mal olduğu için ancak satılabilirler. (65/ 6). İşçi emeğini satmakla kendisini kiraya vermiş olur. (28/ 27). Herkes ancak kendi üzerine kazanç yapabilir. Bu sebeple kişiliğin kiralanması yoktur. (6/ 164). Malın mülkiyetinin bir başkasına devrine sıra: alış-veriş, menfaatin devrine ise icare, her ikisine birden bey' : mübadele adı verilir. Emek mal değil, bir menfaattir. (28/ 27)

İcare ile ariyet arasındaki fark, icarenin bir karşılık ve ücretle olması, iarenin ise karşılıksız ve bedelsiz olarak temlik edilmesinde görülür. (4/ 29) Ariyet, menfaatin başkasına karşılıksız olarak temlik edilmesidir. (4/ 29)

4 - Faiz :

Faiz, borç verme karşılığı olarak, bir ayın (mal ve para) temin edilmesidir. (2/ 282). Faiz rızıkoyu üzerine almaz; milli gelirdeki artıştır, malın aynen artmasıdır. (2/ 275). Faiz ile kredi instabildir. Hem kendi aralarında denge sağlayamazlar, hem de diğerlerinin dengesini bozarlar. (2/ 275). Faiz zamanla çoğalır ve kat kat olur. (3/ 139). Faiz kendi kendini yok edip ortadan kaldırır. (2/ 276)

Faiz, fadl faizi ve nesie faizi olmak üzere iki kısma ayrılır. (3/ 130)

Faiz şartı batıldır. Bunun için ödenmiş olan faizler geri istenemeyeceği gibi, henüz ödenmemiş olan faizlerin de ödenmesi gerekmez. (2/ 278). Alacaklı faizden vazgeçtiği takdirde sözleşme fasit hale gelir. Bu sebeple alacaklı sermayesini hemen talep edebilir. ((2/ 278). Alacaklı sermayesini alabilmesi için bütün faizlerden başka alacaklardan doğan faizlerden de vazgeçmiş olması şarttır. (2/ 279). Faiz almaktan vazgeçen kimse alacağını borçlunun ancak genişlikte olması halinde istemeye hakkı vardır. (2/ 289). Faizci faize devam ediyorsa alacağını vermemek günah olmaz. (2/ 279)

Faiz alıp vermek düzenin dışına çıkmak demektir. (2/ 276). İslam devletinde faiz ehli kitaba, zimmîlere de yasaktır. (4/ 160–161). Faiz fert fert ayrı olarak herkese haramdır. Tüm olarak topluma ise yasaktır. (2/ 275). Faiz bütün Müslümanlara haramdır ve yasaktır. (3/ 130). Faiz sözleşmesi rıza dışı olduğundan batıldır. (4/ 29). Faiz bireyler için yasak değil, haramdır. (2/ 275)

Faiz bir topluluk işidir; birey işi değildir. (2/ 275). Faizin kötülükleri insanlığa anlatılmalıdır. (2/ 275). Hz. Peygamber'in faiz hakkındaki açıklamalarına uyulmalıdır. (3/ 130). Faizin kötülükleri Allah tarafından anlatılarak nehyedilmiştir. (2/ 275). İslam devleti faize karşı hükümet yoluyla mücadele eder. (2/ 279). İslam devleti devlet olarak yabancılarla faizli muamele yapamaz. (3/ 110). Bütün Müslümanlar ortaklaşa olarak faizle mücadele etmelidirler. ((3/ 130). Faiz ile olan mücadele dünyanın sonuna kadar devam eder. (2/ 276). Bazı hallerde ve bazı olağanüstü durumlarda bazı şeylerin alış-verişi yasaklanabilir; fakat faize asla müsaade edilemez. (2/ 275)

Faiz yasağını kabul etmeyenler İslam devletine isyan etmiş sayılırlar. (2/ 279). Faizde ısrar edenlerin can ve mal güvenlikleri ortadan kalkar. (2/ 279). İslam düzeninde faizcilik yapanların mallarına yağma etmek helal olur. (2/ 279)

Faizin zararları maddidir. Herkesin kendisine de raci olur. (2/ 275). Faizin zararları (mesela ekonomik hayatta sebep olduğu krizler) tam olarak kendisini göstermeden önce bazı belirtileri ortaya çıkar. (2/ 275). Kapitalizmin kötü tarafları ile komünizmin varlığı faizin kötülüklerini ispat eder. (2/ 275). Faiz marjinal faydayı azami dereceye yükselten serbest rekabet dengesini ortadan kaldırır ve böylece milli gelirin düşmesine sebep olur. (2/ 276) Faiz mübadeleyi

yavaşlatır, tedavülü frenler ve milli geliri azaltır. (2/ 276). Faiz milli gelir artışını kemirip yok eder. İlli gelirdeki artış imara, nüfus artışına, refaha ve yedek mal stoklarına yöneltilecek yerde faize kaydırılır. (2/ 275)

Faiz mülkiyeti zedeler. Mülkiyete tecavüz etmek zulümdür. Faizde mülkiyete tecavüz vardır. (2/ 279). Faiz üretimi kısar, fabrikaların çalışmasını önler, bir noktada durdurarak krizlerin doğmasına sebep olur. (30/ 39). Faiz aşırı sermaye birikimlerinin sonucu olarak sömürü ve ihtilallere sebep olur. ((2/ 276). Faiz önce parayı sonra gayrimenkul malları sonra işyerlerini tekelinde toplar. Böylece sömüren ve sömürülen sınıflar meydana gelir. Faiz devleti de ele geçirip zenginlere teslim eder. İç isyan, ihtilal ve savaflara yol açar. Neticede faiz diktacı rejimlerin işbaşına gelmesini sağlamış olur. (2/ 276)

Faizin asıl zararı onun yan tesirleridir. Çalışmadan kazanmayı, sömürmeyi, tembelliği, fakirliği, dengesizliği ve ihtilalleri doğurur. (2/ 275).

Faizli sistem zekâtlı sistem karşısındadır. (2/ 275). Faizli sistem ücreti, karı ve yatırımları kısar ve sonunda da bunları tamamen yok eder. (2/ 275)

Zorlu tedbirler almak faizin zararlarına son veremez. (2/ 275)

II - Milli Gelir :

1 - Milli Gelir :

Milli gelirin artması ile devletin de geliri artmış olur. (23/ 12). Yeni vergiler koymak, toplum açısından zararlı olup böylece devletin ihtiyaçları artar. Bu ihtiyaçlar milli gelirin sağladığı fazla vergi ile kapatılmalıdır. (23/ 72)

Gayri meşru yoldan mal kazanıp harcamalar yapmak milli geliri düşürür. (5/ 42). Faizli sistemde milli gelir azalır. Zekâtlı sistemde ise milli gelir artar. (30/ 39). Faizli sistem milli geliri kemirip tüketir. (2/ 275). Faiz rizikoyu üzerine almaz, milli gelirdeki artıştır, malın aynen artmasıdır. (2/ 275). Milli gelirdeki artış imara, nüfus artışına, refaha ve yedek mal stoklarına yöneltilecek yerde faize kaydırılır. (2/ 275). Faiz marjinal faydayı azami dereceye yükselten serbest rekabet dengesini ortadan kaldırır ve böylece milli gelirin düşmesine sebep olur. (2/ 276)

2 - Gelir Dağılımı :

İslam ekonomik düzeninde tesis sahibi kira, döner sermaye sahibi kar, çalışan emek sahibi kişi de ücret alır. (2 / 276).

Toplumda gelir dağılımı adil bir şekilde ayarlanır. (2/ 134). Gelir dağılımını adil bir şekilde ayarlamak herkesin ve her milletin kendi faydasına olur. (2/ 134). Gelir dağılımını adil bir biçimde ayarlamayan ülkeler ilerleyemez çabuk çöküp yok olmaya mahkûm olurlar. (2/ 134). Geçimlerini tam ayarlayıp gelir dağılımlarını düzelmeyen ülkeler kargaşa içersinde helak olurlar. (28/ 58).

Herkese üretime taptığı katkı ve çalışma nispetinde üretim sonunda bir pay ayrılıp verilir. (9/ 121). Üretim sonunda meydana gelen katma değerler vergi, kira, kar ve ücret arasında şeriata (sözleşmelere) göre adil bir biçimde bölüşülür. (3/ 73)

Zincirlemeli bir çalışma sonunda elde edilen hâsılada-üründe herkesin katkısına göre bir hissesi vardır. (2/ 110). Katma değerlerin paylaşılması serbest pazarlık sistemi ile gerçekleştirilir. (3/ 73)

Bütün çalışmalar toplum içinde değerlendirilir. Her birey iyilikte yarıştaki başarısına göre toplum içersinde kendisine düşen payını alır. (2/ 148). Toplumda infak yapan (devlete vergi, ihtiyaç sahiplerine de yardım eden) kimseler yaptıkları bu

harcamaların faydasını ve karşılığını görürler. (Çünkü milli gelirin artması ile bireylerin gelirleri de artar. (3/ 92). Üretilip elde edilen mallardan herkes kendisine düşen payını alır. (Yani hâsıla-ürün aynen paylaşılır. (2/ 139). Üretimden kendisine düşen payı herkes istediği kimseye devredebilir. (2/ 139)

Azami geliri sınırlama yoktur. (3/ 35). Zaten toplum içinde eşit gelir dağılımı yoktur. (3/ 35). Erkek ve kadınların payları birbirinden farklı olabilir. (4/ 32). Kadın ve erkekler aynı işyerinde birlikte çalışırlarsa ürün önce kadın ve erkek paylarına ayrılır, sonra her bir grup kendi hisselerini kendi aralarında bölüşürler. (4/ 32). Gelir dağılımını yapay olarak eşit bir şekilde ayarlamaya çalışmak herhangi bir fayda sağlamaz. (43/ 32)

III - Gelirlerin Fonksiyonları

1- Refah :

İyilik ve refah bellidir. Bu (iyilik yaparak refaha ulaşma) geçici zevklerden uzak olan ebedi bir huzurdur. (3/ 92). Refah yolu, birdir, tekdir. (1/ 7). Toplu ve yaygın refah vardır. (1/ 7). Bir tek beşeri refah vardır. (Onun için ferdi ve milli refah beşeri refah içersinde mütalaa edilmelidir. (1/ 7)

Gerçek refah yaygın olan refahtır. Yaygın olmadıkça refah ve saadet sağlanmaz. (3/ 92). Zenginlik ve refah yoksulluk ve sefalet içtimaidir-toplumsaldır. Toplum tüm olarak ilerle veya geriler. (2/ 155). Refah ekonomik davranışlarla (yani normal olanı yapmakla) meydana gelir. (5/ 66). Refah tarihi bir oluşun sonunda meydana gelir. (1/ 7)

Toplum düzeldikten sonra bolluk ve bereket artar. (7/ 95). Kurtuluş, refah ve saadet için bireysel çırpınmalar yeterli değildir, sosyal olay, hareket ve davranışların olması gerekir. (3/ 186). Hicret yani bir yerden başka bir yere göç etmek bolluk ve zenginliğe sebep olur. (4/ 100). Evlenmek bolluk ve zenginliğe sebep olur. (24/ 32). Doğal düzenini kurmamış ve kuramamış veya bozmuş olan ülkeler ise kıtlık ve sefalet içersinde olurlar. (7/ 95). Nimet maddi ihtiyaçların tatminini ve maddi refahı esas alır. İhsan ise maddi ve manevi bütün hayatı içersine alıp her davranışta iyilik ve güzelliği esas almak demektir. (2/ 83)

Gösteriş yapmak yerine gerçek refahı sağlayan altından ırmaklar akan bahçeler insanların ideal olarak huzur bulduğu yerlerdir. (3/ 15). Tertemiz iffetli eşler, refah ve saadetin temel kaynaklarından biridir. (3/ 15). Refahın diğer bir kaynağı da toplumun sevgisini kazanmaktır. (3/ 15)

Refahın sağlanabilmesi için iyi ile kötünün, bozuk ile sağlam malın, meşru ile gayrimeşru malın birbirinden ayrılması gerekir. (5/ 100). İçki, kumar, putlar, şans ve talih oyunları gibi pislikler, ekonomik düzenden temizlendiği zaman refah ekonomisi doğar. (5/ 90)

Doğal düzenini kurmuş olan ülkeler bolluk ve refah içersinde olurlar. (7/ 58). Vergi sistemini gereği gibi ayarlamış olan bir toplumun ekonomik düzeninden endişe, korku ve sıkıntılar gider. Bunun yerine huzur dolu refah ekonomisi gelir. (2/ 274)

Refah ancak istikrarlı bir piyasa, kararlı bir ücret ve fiyat dengesiyle aynı zamanda istikrara sahip olan dinamik ekonomiler sayesinde mümkün olur. (9/ 55). Sosyal güvenlik ülkelerini almış olan ülkeler refaha ulaşırlar. (30/ 38). Sosyal yardım sınıflarının haklarını veren toplumlar refaha ererler. (30/ 38). Bir toplumdaki fakirlere malların iyilerinden verilmeyip onlar iyi yiyecek giymedikçe refah ve huzuru temin etmek mümkün değildir. (3/ 92). Refah ve saadete ermek için malların hepsini infak etmek gerekmez; sadece bir kısmını vermek yetiştir. (3/ 92). Mallardaki, nüfus ve insan sayısındaki doğal eksilmeye dayanıp göğüs gererek sabır edenler başarıya ulaşırlar. (2/

155). Doğru bir düzen içersinde ve düzene bağlı olarak yaşayan toplumlar refah ve saadet elde ederler. (7/ 96). İslam'ın getirdiği faizsiz serbest ticaret sistemi tam uygulandığı takdirde dünya cennet misali bolluk ve bereketler ülkesi haline gelir. (5/ 66)

Yasak olan bir şeyi serbest yapan ve serbest olan bir şeyi yasaklayan toplumlar, refah ve saadete ulaşamazlar. (16/ 116). Faizsiz serbest ticaret sistemini terk etmek sefaletin doğmasına sebep olur. (5/ 66). Komşular arasında en basit bir yardımlaşmayı bile yapamayan bir toplumun refah ve saadete ulaşması mümkün değildir. (107/ 1-7).

Gösteriş yarışmasından kurtulmadıkça refah ve saadete erişilemez. (3/ 92). Zengin olma yarışı huzursuzluğun kaynağı olur. (3/ 92) Sadece malların iyilerinden harcamakla iş bitip hemen refah ve huzur elde edilmez. (3/ 92) Malların en iyisinden harcamayanlar, sadaka olarak vermeyen kimseler İslam'ın birr'ine (refah ve saadetine) asla eremezler. (3/ 92). Mal ve nüfus çokluğu refah ve saadeti getirmeye yeterli değildir. (9/ 85). Mal ve nüfusun çokluğu refah ve saadeti getirmek için yeterli olmayıp ancak bu mal ve nüfusun doğal bir düzen (İslam düzeni) içersinde kullanılıp artması ve çoğalması gerekir. (9/ 55)

2 - L ü k s v e İ s r a f :

Zevk için yapılan harcamalara lüks denir. (5/ 93). Malların lüks (ihtiyaçtan fazla olarak sadece zevk almak) için kullanılması bazı şartlar altında mubahtır. (5/ 93). Lüks insanları başkalarına iyilik yapmaktan alkoymamalıdır. (5/ 93). Lüks, iktisap, istimal, mübadele... gibi konularda gayrimeşru davranışlara götürmemelidir. (5/ 93). Lüks, inançsızlığa ve güvensizliğe götürmemelidir. (5/ 93). Lüks, inanıp iyi işler işlemekten alkoymamalıdır. (5/ 93).

İsraf, her hangi bir şeyde haddi aşmak ve aşırı gitmektir. (25/ 67). Genel anlamda israf bir nesnede haddi aşmak ve itidali geçmektir. (4/ 6). İsraf hem ifrat ve hem de tefrit yönünden olabilir. Yani bir şeyde aşırı gitmek israf olduğu gibi o şeyde çok az yapmak da bir israf olur. (4/ 6)

Lüks ve gösteriş tüketimi için yapılan talepler bir ihtiyaç sayılmazlar. (2/ 215). Tüketimde gösteriş ve lüks ihtiyaçları bireylerin kendi kazançlarından karşılanır. Bu hususta devlet yardım etmez. (2/ 215). Malların dengeli olarak harcanıp harcanmaması ve israf edilip edilmemesi konusunda toplumun kontrol etme yetkisi vardır. (6/ 141)

Giyimde, yeme ve içme ihtiyaçlarının tatmininde israf yapılmamalıdır. (7/ 31). Her çeşit süs eşyaları, helal şeylerden olmak şartı ile meşrudur. (7/ 32). İsrafa kaçmamak üzere her türlü süslenmeler helaldir. (7/ 32). Güzellik için yapılan harcamalar israf sayılmaz. (7/ 32). Güzellik ve süslemeler insan ihtiyaçlarını giderecek bir şekilde düzenlenmelidir. (7/ 32). İnsan için tatlı şeyler faydalı olduğu gibi güzel şeyler de faydalıdır. (7/ 32). Doğal tatlılar ve doğal güzellikler faydalıdır. (7/ 32). Yapay tatlılar ve yapay güzellikler doğal olanları kadar fayda sağlayamazlar. (7/ 32)

Tüketim malları gereğinden fazla ve gereksiz yerlerde harcanmamalıdır. (7/ 31). Tüketim mallarının gerekli yerlerde ve gereği kadar kullanılması zorunludur. (7/ 31). Vergide yatırım ve tüketim gibi malın harcanma yerlerinde fazlalık ve aşırılık yapmak, birinin hakkını diğerine geçirmek haramdır. (6/ 141). Tüketimden artan malların israf edilmeksizin yatırıma kaydırılması gerekir. (2/ 1-5).

Yatırım ve tüketimde ne ifrat ve ne de tefrit yapılır; yani aşırı gidilmez; yani israf yapmak da zararlıdır; yatırımları kısmak da zararlıdır. Bu konuda yapılacak şey, her şeye ihtiyaç kadar önem verilerek denge sağlanmalıdır. (25/ 67). Bunun için

tüketimde gösteriş, lüks ve israf haramdır, gûnahtır; fakat yasak değildir. (Yani devlet kanun yoluyla bir şey yapamaz ve polis vasıtası ile zor kullanamaz. (2/ 215).

İnanmış insanlar, tüketimde israf ve gösteriş yapmaktan sakınırlar (3/ 14). İnanmış insanlar israf ve gösteriş yapmakta değil, iyilik yapmakta yarışırlar. (3/ 14)

3 - Helal ve Haram :

Bünyeye uygun olan faydalı ve münasip şeyler helal kılınmış, bünyeye uygun olmayan zararlı ve yabancı şeyler ise haram kılınmıştır. (2/ 175)

Sindirilebilen vücuda faydalı yiyecekler helal kılınmıştır. (5/ 88). Sindirilemeyen ve vücut için zararlı olan yiyecekler helal değildir. (5/ 88). İnsanın hareket ve davranışları, fiil ve işleri olumlu ve olumsuz diye iki kısma ayrılabilir. Olumlu işler yapılır, olumsuz işler ise terk edilir. (5/ 2). İyi işler, şeriatın izin verdiği ve yapılmasını buyurduğu meşru fiil ve işlerdir. (5/ 2). Kötü ve olumsuz işler de şeriatın izin vermediği ve yapılmasını yasakladığı fiil ve davranışlardır. (5/ 2)

Bir şeyi helal veya haram kılma hakkı Allah'a aittir. Hiçbir kimse kendiliğinden bir şey hakkında ona helal ve haram hükmünü veremez. (2/ 275)

Rüşvet alarak yanlış hüküm veren hâkimin verdiği yanlış karar hiçbir durumu değiştirmez. Yani haramı helal yapmaz, helâl haram yapmaz, hak ve hukuku ortadan kaldırmaz. (2/ 188). Bir şeyi helal ve haram etme hakkı ancak Allah'a aittir. (10/ 59). Helal şeylerden haramdan kaçır gibi kaçmak haddi aşmaktır. (5/ 87). Yasak bir şeyi serbest yapan serbest olan bir şeyi de yasaklayan toplumlar refah ve saadete ulaşamazlar. (16/ 116). Hiçbir kimse istediği meşru bir şeyi yapmaktan men edilemez. (5/ 87). Meşru bir şeyi gayri sanmak yanlıştır. (5/ 87). Yapılması meşru olan bir şey yasaklanamaz. (5/ 87). Yapılması meşru olan bir şeyi yasaklamak zulümdür. (5/ 87). Yapılması meşru olan bir şeyi yasaklamak düzenin dışına çıkmak ve taşkınlık yapmak demektir. (5/ 87). Aslında ortada hiçbir sebep yok iken kanun ve fetva yolu ile meşru bir şeyi yasaklamak büyük bir zulümdür. (5/ 87). Neyin yasak ve neyin serbest olduğu hususu şeriat (yani düzenin gerekleri) ile tespit edilir. (16/ 116). Bireyler ve hükümetler serbest olan bir şeyi yasaklayamazlar. (16/ 116). Bir şeyi helal veya haram kılma hakkı sadece Allah'a aittir. Onun için hiçbir kimse kendiliğinden helal ve haram hükmü veremez. (2/ 175). Meşru olan şeyleri yasaklamak veya meşru şeyi yapmamak ekonomik çöküşlere sebep olur. (6/ 140). Mesela ilk defa görülmüş meyve ve hayvan gibi yeni bulunmuş olan bir maddenin yenebilmesi için yenmesi helal olan maddelerle kıyas edilir eğer onlara benziyorsa helal denir, eğer benzemiyorsa haram denir. (5/ 88)

Bir malın veya bir hareketin haram olması için zararın ve çirkinliğin açık ve görünür olması şart değildir. (7/ 33). Malları ve emekleri yerinde değerlendirmemek haramdır. (10/ 59). Haram olan şey malları ve emekleri yerinde kullanmamaktır. (10/ 59). Bir şeyin bizzat kendisi haram olmayıp onun yerinde kullanılmaması haramdır. (10/ 59). Yerinde kullanmak şartı ile insanlar için haram bir şey yoktur. (10/ 59). Alkol içmek haramdır. Fakat onun bir yakıt olarak kullanmak haram değildir. (10/ 59)

Normal çalışma düzenini bozan her şey ricistir. (5/ 90). Bütün ricisler haramdır, gayri meşrudur. (5/ 90). Zararlı ve çirkin olan ve fesat doğuran şeyler haramdır. (7/ 33). Fesada götüren her şey yasaktır. (7/ 85)

Çalışmadan, emeksiz ve gayretsiz olarak elde edilen şeyler (mesela kumar gibi) kazançlar meşru değildir. (2/ 219). Kalp para çıkarmak yoktur. (7/ 85). Altın ve gümüşün tedavülden çekilerek toplanıp saklanması yasaktır. (9/ 34)

Fitne (ekonomide sistematik soygunculuk ve sömürü) asla meşru değildir. (2/ 217). Üretim faktörlerinin haklarını vermemek için herhangi bir teşkilat kurmak gayri meşrudur. (9/ 79). Mesleki dayanışma sayesinde üretimdeki payı karşı meslektekilere

göre yükseltmeye çalışmak gayri meşrudur. (9/ 79). İşçi işveren sendikaları kurup düşman iki sınıf meydana getirmek gayri meşrudur. (9/ 79). Grev, lokavt, aşırı kar, haksız rekabet, menfaat çekişmesi gibi kin ve düşmanlığa sebep olabilecek şeyler gayri meşrudur. (5/ 91)

Alıcı ve satıcıları zorla alamaya ve satmaya mecbur etmek için tröst ve karteller meydana getirmek gayri meşrudur. (9/ 79). Pazara mal getiren bir üreticiden Pazar fiyatlarını öğrenmeden malını hemen yolda almak günahtır. (2/ 267). Ticari hayatta ölçü ve tartılarda eksik ve noksan yapmak haramdır. (26/ 181–183) Ölçü ve tartıları bozacak ve bozmaya sebep olacak kanunlar çıkarılamaz. (11/ 85)

Mallarını harcamamak suretiyle bireylerin ve toplumların kendilerini tehlikeye atmaları yasaktır. (2/ 193). Bir taraftan özel mülkiyet korunurken diğer taraftan mübadele, icar, ithalat ve ihracat gibi mal değiş tokuşunu ve malların dünyanın bir tarafından diğer tarafına hareket etmesini sağlayan esasların konmuş olması böylece mal bütünlüğünü gerçekleştirmiş olmaktadır. Fakat buna karşı konmuş olan muamele ve gümrük vergisi gibi engeller İslam ekonomisinde gayri meşru olup yarardan çok zarar getirirler. (2/ 29)

Yakın akrabalara yapılan gayri meşru bir davranış daha çok günah olur. (24/ 22)

Geçim hususunda başkalarına yük olmak günahtır.(2/ 197). Hac gibi yolculuklardan herkes, parasını, azığını, yiyecek ve içeceğini yanına almalı, hiçbir kimseye yük olmamalıdır. (2/ 197). Yasaklar karşılıklı ve umumdur. Bir toplulukta bir takım kimselere uygulanmayan yasaklara başka bir grubun da uymama hakkı vardır. (2/ 193). Bireyler devletten kendilerine düşen hisseden başka bir yardım istememelidirler. (9/ 59)

Hiçbir riziko bulunmadan toprağı kiraya vermek, ayni para kirası (faiz) gibi olduğundan yasaktır. ((2/ 26). Eğitim ve öğretimde çalışmadan ve mesai saatlerinde iş yapmaktan alıkoyan şeyler gayri meşrudur. (5/ 91). Başkasının hakkına tecavüz etmek haram ve yasaktır. (7/ 33). Herkesin kendisine yarayacak eşyası (malları) vardır. (Helal ve haram esasına göre mal kişiye helal başkasına ise mülkiyet hakkından dolayı haramdır. (2/ 1–5) Bireylerin mallarına ve canlarına dokunmak, haram ve yasaktır. (18/ 19). Aşırı mal sevgisi insanları helal ve haram demeden toplamaya sürüklememelidir.(89/ 17–20). Gayri Müslimlere haram ve yasak olan şeyler İslam devletinde zimmî olarak yaşadıkları zamanda da aynen yasaktır. (4/ 160–161)

Kin ve düşmanlığa sebep olan şeyler gayri meşrudur. (5/ 91). Hile ve kandırma, gizleme (ihtikâr) ve geri bırakma menfi bir çalışmadır, gayri meşrudur. (3/ 114). Malların hırsızlık, hıyanet, gasp, aldatma, kumar, faiz ve rüşvet gibi batıl yollarla mübadelesi haramdır, yasaktır. (2/ 188). İçki, eroin, kokain... gibi vücut sağlığı için zararlı olan şeylerin, ekonomik açıdan faydalı oldukları söylenemez. (2/ 215). Devletin fiyatlara müdahalesi kar haddi koyması, zekâtтан başka vergi alması rıza dışı olduklarından bunlar batıldır. (4/ 29)

Rüşvet alıp vermek haramdır ve yasaktır. (9/ 34). Kötülüklerin gizlisi de açık olanı da haramdır. (7/ 33). Zamanı ve vakti yerinde harcıyıp kullanmamak (lehviyyat) haramdır. (4/ 119). Malları yerinde kullanmamak demek olan israf, haramdır. (4/ 119)

Bütün vücudun azaları gayelerinin dışında kullanılmamalıdır. (4/ 119). Livata (lutilik-oğlancılık) haramdır. (4/ 119). Kadının kadınla evlenmesi haramdır. (4/ 119). Kadının sürtüklük yapması haramdır. (4/ 119). Genelev açmak haram ve yasaktır (4/ 119). Rakı ve şarap fabrikası kurmak haramdır. (4/ 119)

III - Gayri Meşru Kazanç Yolları :

4 - Gayri Meşru Kazanç Yolları :

Toplumda mal, emek, para ve kredi gibi değerlerin marjinal faydalarını artıran potansiyellerini çoğaltan ve yükselten muameleler meşru azaltan ve düşüren muameleler ise gayri meşrudur. (5/ 42). Rüşvet, yalan, faiz, kumar, hırsızlık, suiistimal, aldatma, kandırma, göz boyama, ihtikâr, nüfuz ticareti gibi gayri meşru kazanç yolları kabuğu gövdeden ayrılması gibi malları sahiplerinden ayırarak marjinal faydayı düşürürler. (5/ 42)

Emeksiz, bedelsiz ve karşılıksız gelir ve kazançlarda hayır yoktur. Bu durum topluma iyilik getirmez. (3/ 180). Çünkü kişiler meşakkatsiz olarak bedavadan kazanmak isterler. (8/ 7). Kişiler hiçbir sıkıntıya girmeden mal ve menfaat elde etmek isterler. (8/ 7). Sıkıntıya girmeden ucuz olarak ve bedavadan kazanmak ve bunu istemek doğru değildir. (8/ 7). Çalışma hayatında emeksiz ve gayretsiz olarak elde edilen kazançlar (mesela kumar ve ona benzer olaylarda olduğu gibi) meşru değildir. (2/ 219)

Meşru olan bir düzende gayri meşru kazançlar sıkıntı kaynağı olurlar. (9/ 85) Malların hırsızlık, hıyanet, gasp, aldatma, kumar, faiz ve rüşvet gibi batıl yollarla mübadelesi haramdır, yasaktır. (2/ 188). Bilinmeden farkına varmadan gayri meşru yoldan elde edilen mallara hakka dönmek şartıyla mülkiyet hakkı tanınabilir. (2/ 275)

Kumar insanlara bedavadan kazanma hissini aşılıyarak onları tembelleştirir. (5/ 9). Kumar ve kumar gibi olan gayri meşru, kolay kazanç yolları çalışma düzenini bozarlar. (5/ 9). Şans ve talih oyunları, piyango ve sportoto gibi kazanç yolları, insan iradesini bozar. (5/ 90). İçki vücudu, kumar çalışma düzenini, putlar insan düşüncesini, şans ve talih oyunları da iradeyi ihlal edip bozarlar. Onun için böyle fiiller ricistir, pisliktir. (5/ 90)

İçki ve kumar insanlar arasında kin ve düşmanlığın doğmasına sebep olur. Kin ve düşmanlığın doğmasına sebep olan şeyler ise gayri meşrudur. (5/ 91). Kumar akdi rıza dışı olduğundan batıldır. (4/ 29). Her türlü kumar piyango, talih ve şans oyunları gayri meşrudur. (5/ 3). Malların hırsızlık, hıyanet, gasp, aldatma, kandırma, kumar, faiz ve rüşvet gibi batıl yollarla mübadelesi alınıp verilmesi haramdır, yasaktır. (2/ 188). Rüşvet vermek ve almak, haram ve yasaktır. (9/ 34). Mallar rüşvet, karşılıksız ve haksız iktisap gibi yerlerde heder edilmemelidir. (2/ 188)

5 - Sigorta ve Nafaka :

İslam ekonomisinde bugünkü sigortanın yerini infak kurumu alır. (2/ 215). Sigorta ve sosyal güvenlik, halk eğitimi, çalışma ve yaşama düzenleri hep birlikte devlet düzeni içerisinde gerçekleştirilir. (2/ 83), İslam düzeninde bütün halkın hayatı sigortalıdır. Ayrıca para alarak bir prim karşılığında sigorta yapan bir kuruluş yoktur. (2/ 215). İslam düzeni bizzat kendisi sigortadır. Basit bir sigorta şirketine hiçbir suretle ihtiyaç yoktur. İslam ekonomisinde vergilerin toplanması ve dağılması yani bizzat bütçe bütün vatandaşların hayatlarını sigorta altına almıştır. (2/ 215)

İslam ekonomisinde mülkiyet anlayışı ve kaza teşkilatı ve idaresi sayesinde de bütün hayvanların ve hatta bitkilerin hayatları bile teminat altına alınmıştır. (2/ 215)

İnfakın sebebi evlilik, akrabalık ve mülkiyettir. (2/ 215). Tüketimdeki hayır kurumları sayesinde bütün insanların hayatları yetkililerin emir ve baskısı ile de hayvanların ve bitkilerin sağlıkları sigorta altına alınmıştır. (2/ 215). Hastalık veya malullük sigortalarının yerini İslam düzeninde yakınlar kurumu almaktadır.

Nafaka, yiyecek, içecek, giyecek ve barınma ihtiyaçlarını karşılamaktadır. (2/ 215). Nafaka akrabaların yakınlarına kendi payından verdiği bir mal değildir. (6/ 164). Nafaka kespteki-kazanıp elde etmedeki devlete düşen payın birey tarafından

kullanılmasıdır. (6/ 164). Faydalı olmayan veya zararlı olan şeylere ve yerlere yapılan harcamalar nafaka-infak sayılmazlar. (2/ 215)

Devlet fazla gelir halinde vergi aldığı gibi az ve eksik gelir halinde de bireylerin giderlerini karşılayacak iadeyi yapmak (yani nafakayı vermek) zorundadır. (6/ 164). Zaten devlet herkesin nafakasını temin etmekle görevlidir. ((6/ 164). Herkesin geçimini yani temin edemeyenlerin geçimlerini temin etmek devletin görevleri arasında yer alır. (11/ 6). Devlet açıkta kalan herkesin barınma yerlerini temin eder. (11/ 6). Eğer kocanın normal ölçülerde nafaka temin etmeye gücü yetmiyorsa, o yetirmeye zorlanmaz. Çünkü eksik kalan tarafını devlet tamamlar. (2/ 233). Yiyecek ve giyecek hususları tarifeye tabi tutulup karının orta bir nafaka ile geçinmesi kocası tarafından yerine getirilir. (2/ 233). Ne karı ve ne de koca çocukları yüzünden bir zarara uğrarlar. Hiçbir kimse bir başkası sebebiyle bir zarara uğratılamaz. (2/ 233)

Hükümetler fakir ve yoksulların yiyecek, içecek, giyecek ve barınacak mesken ihtiyaçlarını temin etmek zorundadır. (17/ 26). Çocuk bir aile ve toplum içersinde doğar, yaşar, büyür ve ölür. ((4/ 1). Çocuk doğunca ona bakmak ve onun nafakasını temin etme görevi esas itibariyle babalara ait olur. (65/ 6). Baba öldüğü zaman çocukların nafakası erkek akrabalar üzerine düşen bir görev olur ve velayet hakkı da yine erkek akrabalara intikal eder. Anne öldüğü zaman ise çocuğun bakım işleri kadın akrabaları tarafından gerçekleştirilir ve hıdane hakkı da kadın akrabalara intikal eder. (2/ 233) Kendi aralarında evlenmeleri yasak olan akrabalar veya birbirine mirasçı olabilen akrabalar, birbirlerine bakmak zorundadırlar. (17/ 26)

Bütün hareket ve davranışlar geleceğe, yarınlaraya uyacak bir şekilde yapılır ve gelecek güven altına alınır. (2/ 1-5). Mal beyanında bulunanlar gizli harcama yapsa (yani vergiyi halka kendisi verse) bile devlet yardımlarından (yani kredi sigorta gibi şeylerden) faydalanır. (2/ 274). Vergi verenlerin verdikleri bu değerler kredi alma, vakıflardan faydalanma, mallarının sigorta edilmesi ve bütçenin yapılmasında söz sahibi olma gibi yollarla tekrar kendilerine döner. (2/ 272).

6 - Sosyal Siyaset :

Sosyal güvenlik, halk eğitimi, çalışma ve yaşama düzeni, hep birlikte, devlet düzeni içersinde gerçekleştirilir. (2/ 83). Yardımlar önce aile sonra mahalle sonra bucak sonra vilayet sonra devlet en sonunda da bütün bir beşeriyet arasında yapılır. (4/ 36). Gerçekten iyi bir insan olabilmek için iyiliğe kavuşmak için malların en iyisinden infak etmek gerekir. (3/ 92). Topluma adanmış olan mallar ve kurbanlar sosyal güvenliği salarlar. (5/ 97)

Devlet mali gücü yeterli olmayan küçük çocuk sahibi ailelere yardım eder. (6/ 151). Çocuğa ve anasına yeteri kadar yardım yapılır. (6/ 151). Devlet darda olanlara yardım eder ve onların borçlarını öder. (2/ 280). Devlet kişilerin çalışması için gerekli olan işyerlerinin açılmasını sağlamakla yükümlüdür. (11/ 6). Yardım alacak olan kimseler devletten bunu devletten isteyip alabilirler. (4/ 32)

Hükümetler yoksullara, fakir ve muhtaçlara yiyecek, içecek, giyecek ve mesken ihtiyaçlarını temin etmek zorundadır. (17/ 26)

Herkes bedeni ile muhtaç olanlara yardım etmek zorundadır. (2/ 270). Herkesin mecburi olarak vereceği devlet vergilerinin dışında kendiliğinden yapacağı yardımlar için hayır kurumları kurulur. (2/ 177)

Hayır veya vergi olarak verilmiş olan mallar sevilip beğenilen en iyi kaliteli mallardan olmalıdır. (3/ 92). Servet sahibi zenginlere düşen fakir akrabalara, yoksullara ve Allah için hicret etmiş olan muhtaçlara yardım etmektir. (24/ 22). Ancak malların en iyilerinden harcamak dini-ahlaki bir vecibe olup hukuki bir yükümlülük değildir. (3/

92). Sosyal hayır kurumlarının yanında iktisadi hayır kurumları da kurulup meydana getirilir. (2/ 177)

Yaşlı, hasta, çocuk ve yoksullara yapılan yardımlar karşılıksızdır. (2/ 83). Hiçbir kime yapmış olduğu bir iyilikten dolayı başkalarını minnet altında bırakamaz. (4/ 39). Yapılan yardımlar toplumun hakkı olan artık değerlerden olup verenlerin rolü sadece bu konudaki emri uygulamaktan ibaret olduğundan hiçbir kimsenin yaptığı yardımla övünmeye hakkı yoktur. (4/ 3). Gerçekte kimse kimseye yardım etmez; zira herkes Allaha yardım eder. (4/ 37)

Diğer bireylere karşı gerekli olan yükümlülüklerin sebeplerinden birisi neşep yakınlığıdır. (4/ 36). Yardım mükellefiyetinin sebeplerinden birisi de yaşamada yakınlıktır. (4/ 36). Yardımlaşma yükümlülüğünün sebeplerinden birisi de mesai arkadaşlığı yani çalışmada yakınlıktır. (4/ 36). Yardım mükellefiyetinin sebeplerinden birisi mekânda yakınlık, komşuluk ve misafirliktir. (4/ 36)

Tüketimde sosyal dengenin sağlanması esastır. (2/ 215). Ana-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolcular tüketimde sosyal dengenin temel kurumlarıdır. (2/ 215). Tüketimdeki sosyal denge, aile, emeklilik ve diğer kurumlarla düzenlenir. (2/ 215). Anne ve babaların çocuklarına çocukların da anne ve babalarına karşı mali yardımda bulunmaları bütün mamelek ile olur. Sahip oldukları bütün mallarını aralarında birlikte tüketirler. Diğerlerine karşı ise bu görev bu derecede olmayıp meşru bir surette mümkün olduğu kadar yerine getirilir. (4/ 36)

Anne ve babalar yaşlandıkları zaman evlatlarının yanında otururlar. ((17/ 23). Yaşlı anne ve babalar evlatları tarafından bakılırlar. (17/ 23). Evlatlar yaşlı anne ve babalarına bakarken söz, fiil ve herhangi bir davranışla onları asla incitmezler. (17/ 36)

Yoksullara da hakları bütçeden ödenir. (17/ 26). Muhtaç olanlar bütçeden yardım almaya hak kazanırlar. (2/ 271). Sosyal kurumlar arasında esas aile kurumudur. Akrabalar, yetimler ve yoksullar kurumları tali-ikinci dereceden yardımcı kurumlar olur. (2/ 83). Akrabalar, yoksullar ve yolcular sosyal kurumlara dâhil olan sınıflardandır. (30/ 38). Akrabalar, yetimler, yoksullar, yakın komşular, uzak komşular, arkadaşlar, yolcular ve köleler yardım almaya hak kazanırlar. (4/ 36). Kendi aralarında evlenmeleri yasak olan akrabalar veya birbirine mirasçı olabilen akrabalar birbirine bakmak zorundadırlar. (17/ 26). Akraba, yoksul ve yolcu gibi sosyal kurumların mensuplarına hakları kendi ellerine verilir. (17/ 26)

Aciz hale gelmiş olan yaşlılar kimsesiz çocuklar, yoksullar, yolcular (turistler de dâhil), fakirler ve yabancılar (esirler ve köleler), hayır kurumları ile korunurlar. (2/ 177). Acizler yurdu açılabilir ve huzur evleri meydana getirilebilir. (4/ 36)

Dilenen kimselere ve dilenmeyen fakat fakir olduğu bilinen kişilere zekâtın dışında haklarının verilmesi mal sahipleri üzerine bir borçtur. (51/ 19). Dilenen ve dilenmeyen fakirler için mallarda miktarı, cinsi ve zamanı belli olan bir hak (yani zekât vergisi) vardır. (51/ 19). Mallarda dilencinin ve mahrumun (dilenmeyen fakir kimsenin) hakkı vardır. (51/ 19)

Toplumdaki muhtaç kimselerin tespit edilmesi idari kuruluşa uygun olan bir yolla gerçekleştirilir. (2/ 274). Mahalle başkanları, kendi bölgesinde oturan fakirleri ve bu kimselerin fakirlik derecelerini zekât mütevellilerine bildirir. (2/ 272). Fakir ve yoksulları tespit edip onlara yardım etmek gizli toplantılarda yapılır. (4/ 114). Sosyal kurumların mensuplarına hakları devlet bütçesinden ödenir. (17/ 26)

Yardım kurumlarına yapılacak yardımlar bir merkezde toplanır. Sonra bu hak sahiplerine ortak olarak dağıtılır. (4/ 36). Hayır ve vergi olarak verilen mallar mükelleflerden aynı olarak toplanır ve hak sahiplerine yine aynı olarak dağıtılır. (3/ 92). Yardım alan gruplar hiçbir zaman şahsiyet-kişilik verilen bir toplum meydana getiremezler. (4/36)

Çok fakir olan bir kimseyi doyurmak sarp bir yokuşu geçmek kadar faydalı ve sevindiricidir. (90/ 12–16). Yakın akrabalara ve fakirlere yapılan mali yardımlar Allah'ın bağışlamasına ve O'nun sevgisini kazanmaya sebep olurlar. (24/ 22). Bir toplumda infak-hayır yapan kimseler yaptıkları bu harcamaların faydasını ve karşılığını mutlaka görürler. (Çünkü milli gelirin artması sebebiyle bireyin geliri de artar. (3/ 92)

Yanlış yolda olan toplumların başlarına gelen fakirlik, açlık, sefalet ve hastalık gibi bela ve musibetler onların uyanmalarına ve dolayısıyla daha büyük tehlikelerin gelmemesi için yanlışları bırakıp doğru olanı uygulamalarına seville olmalıdır. (6/ 42). Bir milletin başına gelen fakirlik, açlık, sefalet ve hastalıklar bunların nedenlerini araştırıp doğru çarelerini bulup uygulamaya koymaya boyun eğmelerini temin etmelidir. Bu yapılmadığı takdirde daha büyük tehlike ve musibetlerin doğacağı kesindir. (6/ 42)

Sosyal güvenlik tedbirlerini almış olan ülkeler refaha ulaşırlar. (30/ 38). Sosyal güvenlik tedbirlerini almayan ülkeler karışır; iç isyanlar ve ihtilaller baş gösterir. Böylece ülke neticede güç kaybeder ve çöker. (28/ 58). Kefaret cezaları fakirlere yardım ile ilgili olduğu için bunların aynı zamanda sosyal yardımlaşma yönleri de bulunmaktadır. (5/ 89). Bazı günahları hiçbir eseri kalmayacak dünya ve ahirette muaheze edilmeyecek derecede örten ve gizleyen şeye kefarete denir. (5/ 89)

7 - Sadaka Sadaka Sahipleri ve Dilenciler :

Sadaka (yani vergi), mükellefin-yükümlünün malından sadece Allah (toplum-kamu-devlet) için muhtaçlara temlik edilmek üzere verdiği bir vergidir. (9/ 60). Sadaka kişinin topluma kamuya ve devlete olan sadakat ve bağlılığını gösterir. (9/ 60). Sadaka vergisi 1/40 oranında alınır. (9/ 60).Sadakaların (yani 1/40 oranında olan vergilerin)üçte biri bucağın genel giderlerine harcanır. Mesela bütün kamu hizmetlerini içersine alan yol, su, elektrik, savunma, koruma, ilan ve tanıtma gibi hizmetler bunlar arsındadır. (9/ 60). Sadaka fakir ve yoksulların bir hakkı olup onlara verilmiş bir hediye, atıyye ve bir bağış değildir. (9/ 60). Sadakalardan kişilere verilecek olan hakları onların kendi ellerine teslim edilir. Yoksa kendi ihtiyaçları için harcanmaz ve onların faydalanacağı herhangi bir yer için sarf edilmez. Eğer böyle yapılırsa görev yerine getirilmemiş olur. (9/ 60).

Fakir ve yoksullara verilen sadaka işçi ve memura verilen bir ücret gibidir. (9/ 60). Fakir ve yoksullara verilen sadakalarda ne başkanın ve ne de zenginlerin bir söz ve tasarruf yetkisi vardır. (9/ 60). Herkes devlet yardımlarından kendisine düşen paya rıza göstermelidir. (9/ 60). Sadaka mallara sahip olan şahıslardan alınır. Sadakada niyet şarttır. Çocukların ve akıl hastalarının mallarından sadaka alınmaz. (9/ 60). Kişilerin bağış olarak verdikleri ve bütçeye girmiş olan kısımlara da sadaka adı verilebilir. (9/ 60)

Fakirler, cinslerine, derecelerine ve çevrelerine göre gruplara ayrılırlar. (2/ 273). Fakirler gizli olarak sınıflanmazlar. Onlar, dernek gibi bir birlik ve cemiyet meydana getirmezler. (2/ 273). Herkes mal beyannamelerini gereken yerlere verince bir toplumda bulunan zengin ve fakirler ortaya çıkar. (2/ 273)

Zenginlik ve fakirlik izafidir. Mesela bir toplumun yarısı zengin olurken diğer yarısı da fakir sayılır. (3/ 134). Fakirler ihtiyaçları olmasa bile zekât almaya, devlete verilen vergilerden hisse almaya hakları vardır. (3/ 134). Çok fakir olan bir yoksulu doyurmak sarp bir yokuşu geçmek kadar faydalı ve sevindiricidir. (90/ 12–16)

Yoksul, yıllık geliri yıllık harcamasından daha az olan fakirlerdir. (9/ 60). Yoksul (miskin), sermayesi olmayıp sermaye yardımı almaya hakkı olan kimsedir. (9/ 60). Yoksul normal çalışma ve yaşamasını sürdüremeyen ve borçlanarak yaşamak

durumunda kalan kimsedir. (9/ 60). Kendi sermayeleri ile iş yapamayacak bir durumda olanlara karz-ı hasen olarak sermaye kredisi verilebilir. (9/ 60). Fakir çalışma gücü olmayan yoksul ise para gücü olmayan kimsedir. Fakire devlet bütçesinden geçim yardımı, yoksula ise sermaye yardımı yapılır. (2/ 83)

Yoksullar hangi sebepten dolayı yoksul olurlarsa olsunlar yardım alma hakkına sahiptirler. (27/ 83). Yoksullar sağlam olsalar da çalışır olsalar da kendilerine devlet bütçesinden yardım yapılır. (8/ 41). Yoksulları yedirip giydirmeye konusunda bireyler birbirlerini teşvik etmelidirler. (89/ 17–20). Aç kalan yoksulun kudretli olanlar tarafından yedirilip doyurulması kendi malı ve mülkü gibi bir haktır. (107/ 1–7)

Ana-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolcular tüketimde sosyal dengenin temel kurumlarıdır. (2/ 215). Akraba, yoksul ve yolcu gibi sosyal kurumların mensuplarına hakları kendi ellerine verilir. (17/ 26)

Yoksullar da fakirler gibi bucak (belde) içersinde tespit edilirler. (9/ 60). Kişilere ayrılan fakir ve yoksulların payı iki kısma bölünür. Bunun bir payı fakirlere bir payı da yoksullara verilir. (9/ 60). Elinde bir miktar malı bulunan kimseye de yoksul denilebilir. (18/ 79). Yoksullar da fakirler gibi yine eşit pay alırlar. (9/ 60)

Yoksulların yoksullukları kendi beyanları veya bilirkişilerin şahitlikleri ile tespit edilir. (9/ 60). Yoksulların bütçedeki payları başka bir kaleme aktarılamaz ve yoksullar arasında da artırılıp eksiltilemez. (9/ 60). Yoksullar da aynı fakirlerde olduğu gibi bir dernek ve cemiyet kuramazlar. (9/ 60)

Fakir yoksula nispetle daha fazla bir zaruret ve ihtiyaç içersinde olan kimsedir. (18/ 79). Fakirler mala muhtaç olan kimselerdir. (9/ 60). Fakir işgücü bulunmayan bir kimse olup geçim yardımı almaya hakkı vardır. (9/ 60). Fakir malvarlığı ortalama mal varlığından daha aşağıda bulunan kimselerdir. (9/ 60). Zenginlik derecesine (yani nisaba) ulaşamayan bir kimse fakir sayılır. Bir toplumdaki fakirler o toplum tarafından belirlenirler. (2/ 273). Fakir çalışma gücü olmayan yoksul ise para gücü olmayan kimsedir. Fakire devlet bütçesinden geçim yardımı, yoksula ise sermaye yardımı yapılır. (2/ 83)

Bir toplumdaki fakirler ve zenginler bellidir. (9/ 60). Fakirlik hali, herkesin kendi servetini beyan etmesiyle tespit edilir. (9/ 60). Fakirlik bilirkişilerin beyanları vasıtası ile de tespit edilebilir. (9/ 60)

Dilenen ve dilenmeyen fakirler için mallarda miktarı, cinsi ve zamanı belli olan bir hak (zekâtta hissesi) vardır. (51/ 19). Fakirler fitre vermek ve kurban kesmek zorunda değildirler. (9/ 60). Kendilerine zekât yardımı yapıldığı zaman zenginler sınıfına girecek olan fakirlere hiç yardım yapılmaz. (9/ 60)

Zengin ve fakirlik konusunda insanları eşit tutmak mümkün değildir. (16/ 71). Fakirler sadaka vermezler, sadaka alırlar. (9/ 60). Fakirler bir dernek ve cemiyet, oda ve sendika kuramazlar. (9/ 60)

Zi'l-Kurba (yakınlar), evlerinde aciz olan yakınlarına bakmayı tekeffül eden kimselerdir. Hasta ve yaşlılara bakanlar da bu gruba girerler. (8/ 41). Akrabalara bütçeden yardım faslı ayrılır. (30/ 38). Akraba, yoksul ve yolcu gibi sosyal kurumların mensuplarına hakları kendi ellerine verilir. (17/ 26). Devlet hastaların yakınlarına bizzat nakden yardım eder. (8/ 41). Yakın akrabalara yapılan gayri meşru bir davranış daha çok günahdır. (24/ 22)

Ana-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolcular tüketimde sosyal dengenin temel kurumlarıdır. (2/ 215). Akraba, yoksul ve yolcu gibi sosyal kurumların mensuplarına hakları kendi ellerine verilir. (17/ 26). Dışarıya gidecek turistlere ve dışarıdan gelecek turistlere devlet gelirlerinden yardım yapılır. (8/ 41)

Mal dilenmek genel olarak mezmumdur. Ancak bu, başka bir kazanç yolu ve çaresi bulamayan muhtaç bir kimse için bir ruhsattır. (93/ 9–10). Muhtaç ve muztar

bir durumda olan bir dilenciye yardım etmek farza yakın bir görevdir. (93/ 9–10). Bir dilenci incitilmemeli, istediği verilirse bile, kovulmamalıdır. (9/ 9–10). Dilenen kimselerin malları belli olmadığı için onlar ilk planda azarlanmamalıdır. (93/ 9–10). Eğer dilenci muhtaç değil iken ve mezmum isteği üzerinde ısrar ederse azarlanabilir. (93/ 9–10)

8- Ekonomik Krizler ve Çöküşler :

Ekonomik krizler sosyal bir özelliğe sahip olup bütün toplumu içersine alır. (2/ 155). Can ve mallarda cereyan eden kriz ve buhranlar bireysel olmaktan çok sosyaldirler. (3/ 186). Toplum uyarıcı habercilerin yanında ve zamanında sosyal ve ekonomik krizler belirir. (7/ 94). Gerileme, açlık, sefalet ve krizler toplumun yaptıklarının bir sonucu olarak meydana gelir. (7/96). Toplumun bünyesine arız olan biyolojik, psikolojik ve ekonomik krizlerin çaresi ancak birlikte aranıp bulunup ve uygulanıp korunmakla atlatılabilir. (3/ 186)

Toplumlar düzeldikten sonra iyilikler başlar. (7/ 95). Toplum düzeni bozulduğu zaman uyarılan toplumlar, düzelirlerse düzen tekrar geri gelebilir. (7/ 94). Bir kıtlık devrinden sonra bolluk devri gelir. (7/ 95). Geçmiş yokluk, kıtlık ve krizlerden ders alarak artık bolluk devirlerinde daha iyi ve daha güzel ve faydalı hareket ve davranışlarda bulunmak gerekir. (7/ 95)

Zekât misali bir vergi sistemi ekonomik krizleri önler ve piyasaya canlılık getirir. (2/ 43). Vergi sitemini gereği gibi ayarlayan bir toplumun ekonomik düzeninden korku ve sıkıntılar gider. Bunun yerine refah ekonomisi gelir. (2/ 274). Ay takvimine göre vergi alıp dağıtmak mevsimlik krizleri ortadan kaldırır. (9/ 36). Faizsiz kredi verme kurumunu yani karz-ı hasen ile ödünç verme yolunu uygulayan ekonomilerde ufak tefek krizler ortadan kalkar. (57/ 11)

Faiz üretimi kısar, fabrikaların çalışmasını önler, bir noktada onları yavaşlayıp durdurarak krizlerin doğmasına sebep olur. (30/ 39). Fazla vergi almak devleti çökertir, ekonomik krizlere ve hükümet buhranlarına sebep olur. (3/ 161). Nüfus çokluğu gayrimeşru bir düzende sıkıntı, kriz ve buhranlara sebep olur. (9/ 85). Kendileri için başka, diğerleri için başka düşünen ve davranan bir toplumda büyük krizler meydana gelir. (83/ 1–3). Para politikalarını iyi ayarlamamak, altın ve gümüşü para olarak kullanmamak paranın kendi doğal dolaşımına müdahale edip tedavülden para çekmek veya sürmek çok şiddetli ekonomik krizlere sebep olur. (9/ 34). Alırken başka ve satarken başka davranan kimselerin meydana getirdiği bir toplum için büyük sıkıntılar vardır. (9/ 34)

Eşyanın doğal oluşuna ters düşen müdahaleler bozgunculuk doğurur. (2/ 204). Geçimlerini tam ayarlamayıp gelir dağılımlarını düzeltmeyen toplum ve ülkeler karışıp helak olurlar. (28/ 58). Sosyal güvenlik tedbirlerini almayan ülkeler karışır, iç isyanlar ve ihtilaller baş gösterir ve neticede çökerler. (28/ 58). İnsanlar ihtiyaçlarını tatmin edecek malları tabiatta yaygın, bol ve hiç emek harcamadan kullanacak bir şekilde hazır bulsalardı yeryüzü fesada karıştırdı. (42/ 27). Meşru olan şeyleri yasaklamak veya meşru olan şeyleri yapıp yerine getirmemek ekonomik çöküşlere sebep olur. (6/ 140). Gelir dağılımını adil bir biçimde ayarlayamayan ülkeler ilerleyemez, çabuk çöküp yok olmaya mahkûm olurlar. (2/ 134). Geçici menfaat peşinde koşan ikiyüzlü münafık tipli insanlar yeryüzünü yavaş yavaş bozarlar. (2/ 204). Kötü olan insanlar işbaşına geçtikleri vakit bozgunculuk yapar, milli servetsi çarçur eder ve insanları helak ederler. (2/ 204). Düzenin doğal akışına aykırı düşen ters prensipler uygulamak o düzeni yıkılışa götürür. (2/ 204)

Baş gösteren sıkıntılara sabredip dayanmak da bir hayırdır. (2/ 177). Darlık ve kıtlık zamanlarında ihtiyaçlara karşı savaş sırasında da düşmana karşı dayanmak gerekir. (2/ 177). Açlık ve kıtlık zamanında yemek yedirmek sarp bir yokuşu geçmek kadar zor fakat o kadarda sevindirici ve faydalıdır. (90/ 12–16). Kıtlık yıllarında yedek olan stok yiyecek ambarları devreye sokulup tüketilir ve imar işleri ile uğraşılır. (12/ 49)

Toplumlar düzenin ve doğru kanunların dışına çıkıp serbest hareket etmeye başlayınca önce bir bolluk ve refah devresi gelir, sonra da ansızın bir çöküş ve yıkılış baş gösterir. (6/ 44). Milletleri çöküşe götüren kriz ve buhranlarda yokluk-kıtlık ve bolluk dönemleri bulunur. (6/ 44). Ziraatta bolluk ve yokluk süresi bazen yedi yıl kadar devam eder. (12/ 47). Çöküş ve yıkılışa götüren krizlerde son bolluk ve refah devresine gelinceye kadar hiçbir köklü tedbir alınmayıp yanlış yollarında yürümeye devam eden milletler tam bu bolluk döneminde ani olarak yıkılıp çökerler. (6/ 44). Ekonomik krizlerin sebeplerini araştırarak köklü tedbirler alıp doğru yola girmeyen, bolluk ve sefahat içersinde yaşayan zalim milletlerin çöküp yok olması diğer milletler için bir nimet olur. (6/ 45). Kıtlığa ve ekonomik krizlere sebep olan ve bunlardan ders alarak doğru yola girmeyen milletler zalimdir. (6/ 45)

Alış-verişte, düşünce ve hukukta eksik ve noksanlık yapan bir toplum helak olmaya mahkûmdur. (83/ 1–3). Alış-verişte düşünce ve hukukta adalet ve eşitlik yapamayan bir ekonomik düzen çökmeye yüz tutar ve yıkılmaya başlar. (83/ 1–3). İnsanlardan alırken tam ölçüp fakat onlara satarken ise eksik ve noksan tartan kimselerin meydana getirdiği bir toplum büyük sıkıntılar çekmeye mahkûmdur. (83/ 1–3). Ölçü ve tartılarda eksiklik yapmak dünyanın ekonomik düzenini bozar. (11/ 85)

Gümrük vergileri, döviz kurları, kalp para basmak ve fazla vergi almak en güçlü devletleri bile çökertir. (7/ 85)

Ekonomik fitne, düzeni tamamen tehlikeye düşürür. (2/ 217). Devlet düzenleri bozulan toplumlar başka toplumlar tarafından ortadan kaldırılarak yeni bir düzen kurulur. (6/ 133). Toplumlar bozulduğu zaman insanları uyaran haberciler gelir. (7/ 94). Yanlış yolda olan toplumlar din ve ilim adamları tarafından uyarılırlar. (6/ 42). Bir ülkede düzen bozulmaya yüz tutunca bunu düzeltmek isteyen din ve bilim adamları ortaya çıkıp ne yapılacağını söylerler. (6/ 131). Din ile bilim adamlarının uyarılarına kulak vermeyen toplumlar çöküp helak olurlar. (6/ 131). Dini, ilmi, siyasi ve iktisadi teşekküller görevlerini yerine getirmediği zaman toplum çöker. (5/ 63, 82)

Toplumların yaptıkları kötülükler kendilerinin yıkılışlarına ve çökmelerine sebep olur. (7/ 96). Bireyleri komşular arasında ariyet olarak verilen çanak, çömlek, kap kakak, balta kürek gibi şeyleri yasaklayıp men eden bir toplumun akıbeti kötü olur. (107/ 1–7). Bolluk dönemlerinin değerlerini bilmeyerek mallarını çarçur ederek şımaran ülkeler helak olurlar. (28/ 58). Kıtlıktan sonra gelen bolluk dönemlerinde insanlar değişip de iyi davranışları bırakıp bile bile kötü ve haksız hareket ve davranışlar içersine girerlerse ani olarak çöküp helak olurlar. (7/ 95). Mal ve canlarını feda edemeyip savaşa katılmayan toplumların düzenleri bozulur ve devletleri çöker. (9/ 24). Vergilerini vermeyen ülkeler çökerek yeryüzünden silinip giderler. (28/ 58). Ekonomik sebepler yüzünden çöken ve tarih sahnesinden silinen ülkelerin mirası Allah'a intikal eder. (28/ 58)

Bozulmaya ve çökmeye yüz tutmuş olan toplumlar başlarına gelen ekonomik sıkıntı ve diğer kriz ve bunalımlar için köklü tedbirler alacaklar ve doğru kanunları uygulayacakları yerde yaptıkları haksız ve yanlış işleri iyi ve doğru zannederler. (6/ 43). Böyle çökmeye yüz tutmuş toplumlar genellikle kötülüklerin kaynak ve sebeplerine eğilmez ve yaptıkları kötü davranışları iyi görmeye çalışırlar. (6/ 43) Kötü kimselere yaptıkları kötü işler güzel görünür. (6/ 122). Kötülük yapan kimseleri uyardırmayan bir

toplum çökmeye mahkûmdur. (5/ 79). Bir milletin tefrikaya düşüp bireylerinin birbiri aleyhine olması büyük bir musibettir. (6/ 65)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

T Ü K E T İ M

1 - İ h t i y a ç :

İnsandaki bulunan eksikliğe ekonomik bir terim olarak ihtiyaç adı verilir. (35/ 15). Ekonominin gayesi gerçek ihtiyaçları gidermektir. (2/ 1-5). Ekonomik faaliyetlerin gayesi üretilen şeyleri tüketerek ihtiyaçları tatmin etmektir. Üretim tüketim için yapılır. (2/ 1-5)

Varlıklar arasında en çok ihtiyaç sahibi olanı insandır. (35/ 15). İnsan zayıf olarak yaratıldığı için hangi mertebede olursa olsun ihtiyaçtan kurtulamaz. (35/ 15). İnsan her zaman, her yerde ve her yaşta muhtaç durumdadır. (35/ 15). İnsanın ihtiyaçları devamlıdır. (35/ 15). İhtiyaçlar ve onun tatmin yolları sonsuzdur. (16/ 18). Bütün iktisaplar ancak toplum içersinde yapılmaktadır. Bireyin ihtiyacı aynı zamanda toplumun ihtiyacıdır; toplumun ihtiyacı da bireyin ihtiyacı olur. (2/ 267)

Herkes ihtiyaçlarını kendisi tespit eder. (2/ 286). Yatırım ve tüketimde ne ifrat ve ne de tefrit yapılır. İsraf yapmak da zararlıdır, yatırımları kısmak da zararlıdır. Her şeye ihtiyaç kadar önem verilerek denge sağlanır. (25/ 67). Yatırım ve tüketimlerde ihtiyacı kısmak da zararlıdır. (25/ 67). Vergi nisabın üstünde olan mallardan alınır. Nisabın altında olan mallardan alınmaz. Çünkü bunlar ihtiyaçtan azdırlar. Bu sebeple vergiye tabi tutulmazlar. (2/ 219)

İhtiyaçlar bedeni ve ruhi olmak üzere iki çeşittirler. (15/ 3). Ruhi ihtiyaçlar gelecekteki emellerin peşinde koşmaktır (15/ 3). Bedeni ihtiyaçlar beslenme ve diğer ihtiyaçlardır. (15/ 3). Nimet maddi ihtiyaçların tatminini ve maddi refahı esas alır. İhsan ise maddi ve manevi bütün hayatı içersine alıp her davranışta iyilik ve güzelliği esas alır. (2/ 83)

İnsanoğlunun yeme, içme, giyme ve barınma gibi dört türlü temel ihtiyacı vardır. (7/ 31). Yeme, içme ve giyme gibi ihtiyaçlar tüketim maddeleri ile giderilirler. (7/ 31). Tüketim malları beslenmede kullanılır. (15/ 3). İnsanlar ihtiyaçlarını mübadele yolu ile temin edebilirler. (18/ 19). İcare ve kira insanların ihtiyaçlarını temin etmek için konulan zaruri bir yoldur. (28/ 27). Nafaka, yiyecek, içecek, giyecek ve barınma ihtiyaçlarını karşılamaktır. (2/ 215)

İnsan değişip gelişme kanunlarına tabi olduğundan onlara uymalıdır. Buna göre o, ideal istekler yerine doğal ihtiyaçları göz önüne almalıdır. (4/ 1). İnsanlara verilmiş olan mal ve mülk, daha iyi bir hayata kavuşmak için yolculuk yaparken ihtiyaçlarını karşılamak üzere verilmiş bulunan birer vasıttan ibarettir. (3/ 14). Yeryüzündeki mallar insanların ihtiyaçları kadar yaratılmışlardır. (15/ 19). İhtiyaçları tatmin ederken mallardan belli kullar içersinde ölçülü olarak faydalanılır. (3/ 14)

Tüketimde kabul edilen ihtiyaçlar asli ihtiyaçlardır. (2/ 215). Yaşamada geçici, keyif verici ve mest edici zevkler asli ihtiyaçlardan değildir. (2/ 219). Lüks ve gösteriş tüketimi için yapılan talepler bir ihtiyaç sayılmazlar. (2/ 215). İnsanlar ihtiyaçları dışında gösteriş yapmak için bir takım istekler peşinde koşarlar. (3/ 14). İhtiyaç olmayan şeyleri ihtiyaç haline getirmek ekonomik düzeni değiştirir ve birtakım zorlukların ortaya çıkmasına sebep olur. (2/ 215)

İnsan ihtiyacının kaynaklarından birisi de istek ve arzulardır. (3/ 14). Güzellik zevkinin tatmin edilmesi de bir ihtiyaçtır. (7/ 32). Güzellik zevki, tezyin ve süsleme ile tatmin edilir. (7/ 32). İnsanlarda bulunan ihtiyaç ve bu ihtiyacı tatmin etmek için mallara karşı duyduğu sevgi, doğaldır. (3/ 14). Yapılarda da gösteriş ve süs aranır. (3/ 14).

İnsanların doğal ihtiyaçlarından birisi de evlerdir. (16/ 80). İnsanın istek ve arzularından biri de köşktür. (3/ 14). İnsanoğlunun sevip peşinden koştuğu şeyler, insan (kadın ve evlat) ve eşya olmak üzere iki çeşittir. (3/ 14). İnsanın-erkeğin isteklerinden biri kadındır. (3/ 14). İnsanın isteklerinden biri de oğul ve evlattır. (3/ 14). İnsanın isteklerinden birisi de paradır. (3/ 14). İnsanın isteklerinden birisi de toprak ve ziraattır. (3/ 14). İnsanın isteklerinden birisi de binek vasıtalarıdır. (3/ 14)

Malların, insanların ve meyvelerin eksilmesine karşı bireylerde korku ve açlık duygusu meydana gelir. İnsan bu duygu sayesinde çalışıp gayret gösterir. (2/ 155). İnsanlar işlerini ve her türlü ihtiyaçlarını yeryüzünü imar etmekle görürler. (11/ 61)

2 - F a y d a :

Mal ile sahibi arasında ağacın kabuğu ile gövdesi arasındaki gibi karlılıkla alaka ve faydalanma vardır. (5/ 42). Fayda hem ferdi ve hem de milli açıdan düşünülmelidir. (2/ 215). Birey için faydalı olan bir şey toplum için de faydalı olmalıdır. Birey için zararlı olan bir şey toplum için de zararlıdır. (2/ 215). Gerçek birey faydası gerçek toplum faydası demektir. (2/ 286). İnsanın mallarından faydalanması kullanarak gelir elde etme, tüketme ve tasarrufta bulunma yollarından biri ile gerçekleşir. (3/ 26)

Üretilen mallardan gerçek faydalanma ulaşım ile tamamlanır. (14/ 32)

Dünyadan faydalanma ve güzellikler içersinde yaşama, iyi ve kötü ayırmaksızın herkesin hakkıdır. (7/ 32). İnsan için kendi emeğinden başka bir faydalanma kaynağı yoktur. (53/ 39). Fayda, çalışıp emek harcadıktan sonra meydana gelip ortaya çıkar. ((53/ 39), Fayda emekle gerçekleşir. Emek verilmeyen şeyde fayda yoktur. (53/ 39)

Geçici menfaatlerle bu menfaatler yüzünden ileride gelecek kötülükler karşılaştırılırlar kötülükleri fazla olan menfaatler terk edilir. (2/ 219). İçki, eroin, kokain... gibi vücut sağlığı için zararlı olan şeyler, ekonomik açıdan faydalı sayılamazlar. (2/ 215). Üretilmesi, kullanılması, alınıp satılması yasaklanan gayrimeşru mallar faydalı sayılamazlar. /4/ 5)

Toplumda mal, emek, para ve kredi gibi değerlerin marjinal faydalarını artıran potansiyellerini çoğaltan ve yükselten muameleler meşru, azaltan ve düşüren muameleler ise gayri meşrudur. (5/ 42). Rüşvet, yalan, faiz, kumar, hırsızlık, suiistimal, aldatma, kandırma, göz boyama, ihtikâr, nüfuz ticareti gibi gayri meşru kazanç yolları kabuğun gövdeden ayrıldığı gibi malları sahiplerinden ayırarak marjinal faydayı azaltıp düşürürler. (5/ 42).

İnsanlara verilmiş olan mal ve mülk daha iyi bir hayata kavuşmak için, yolculuk yaparken ihtiyaçlarını karşılamak üzere verilmiş bulunan bir faydalanma vasıtasıdır. (3/ 14). Bir malın değerini ancak onun güzel ve faydalı oluşu tayin eder. (7/ 32). Bir mal ne kadar güzel ve faydalı ise o kadar değerli ve kıymetlidir. (7/ 32)

İhtiyaçları tatmin ederken mallardan belli kurallar içersinde ölçülü olarak faydalanılır. (3/ 14). Meşru iktisap malları gereği gibi kullanıp ve onlardan layiki üzere faydalanma düzenini oluşturur. (5/ 42) İnsanoğlunun elde edip faydalandığı her şey maldır. Böyle olan her şeyden (mesela zift, petrol, taş, eriyen ve erimeyen bütün madenler gibi mallardan) vergi alınır. (2/ 277)

Bir hareket ve olayda birkaç fayda birden bulunabilir. (15/ 22). Her şeyden dengeli bir biçimde faydalanmak gerekir. (15/ 19). Bir işte yan tesirler ve faydalarla da göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. (15/ 22). Fayda arttıkça ücret de artar. ((65/ 6)

Gayrimenkul malları kullanmak istimtır. Menkul malları kullanmak ise intifadır. (2/ 36). Gayrimenkul (toprak) mülkiyeti istimta ile beraber devam eder. Bu

faýdalanma sona erdiđi zaman mülkiyet hakkı da işgal müddeti sonunda (mesela üç yıl sonra) düşer. (2/ 36)

Topluma yapılan hizmetler faydayı getirmek, zararı gidermek içindir. (5/ 76). Hayırlı ve faydalı bir işi yapmamak üzere yemin edilmez. Eğer edilecek olursa o iş yapılır ve sonra da bu yeminin kefareti verilir. (24/ 22)

Kuş, kurt, hayvan, işçi ve hizmetçiler (işbölümü açısından) insanların faydası için var edilmiş ve vazife almışlardır. (15/ 19). Dünyada kadınlar, çocuklar, apartmanlar, ulaşım vasıtaları, yatlar, davar, sürüleri ve tarlalar iyi ve faydalı olan şeylerdir. (3/ 15). Kadın, çocuk, altın, gümüş, binek vasıtaları, davarlar ve toprak dünyada kendilerinden faydalanılacak olan birer fayda vasıtalarıdır. (3/ 14)

Davar adı verilen koyu, keçi, sığır ve deve gibi geviş getiren çift parmaklı hayvanlar (Çiçeklerdeki balözünün arılar için yaratıldığı gibi) insanların faydalanmaları için yaratılmışlardır. ((16/ 5). İnsanlar davarların etlerinden faydalanırlar. (16/ 5). Davarlar aynı zamanda doğal bir süt fabrikası mahiyetindedirler. (16/ 66). İnsanlar davarların sütlerinden içerek ve kullanarak faydalanırlar. (16/ 5). İnsanların davarlarından faydalandıkları süt besleyici bir maddedir. (16/ 66)

Yün, yapağı ve kıl olmak üzere davarların üç çeşit vücut örtülerinden faydalanılır. (16/ 80). Davarların yün ve kıllarından ev eşyası yapılır. (16/ 80)

Hurma, üzüm ve diğer meyveler üretilir ve sonra satışa çıkarılır. Böylece birçok insan geçimini meyve üretiminden sağlamış olur. (23/ 19). Zeytin, yenilmek suretiyle hayati bir fayda sağlar. (23/ 19–20)

3- Tüketim Tasarruf ve Yatırım :

Kazanmayı ve üretimi düzenlemek için ilk önce üretimin gayesi olan tüketimi düzenlemek tedavülü hızlandırmak ve genelleştirmek lazım gelir. (2/ 274). Toplumda tüketimi iyi bir şekilde düzenlemek üretim kadar hatta ondan daha çok önemlidir. Çünkü üretimin gayesi tüketimdir. Zira üretim tüketim için yapılır. (2/ 274). Üretim tüketim kadar olmalıdır. (2/ 1–5). Tüketim de üretim kadar olmalıdır. (2/ 1–5). Toplu üretim ve toplu Tüketim vardır. (2/ 274). Üretim ve dolayısıyla tüketim içtimaidir. Herkes ona göre davranmalıdır. (1/ 5)

Tüketimde sosyal dengenin sağlanması esastır. (2/ 215). Tüketimdeki sosyal denge, aile, emeklilik ve diğer kurumlarla düzenlenir. (2/ 215). Vergi ve sosyal kurumlar gibi bütçede yerleri gösterilen harcamaların yerinde ve gereği gibi yapılması lazımdır. (17/ 29). Herkes mallarını akıl, mantık ve ekonomik kanun ve kuralların icabına göre kullanıp saçıp savurmaktan uzak olarak harcamak durumundadır. (4/ 5)

Tüketimde herkes eşit şartlara tabi tutulamaz. (16/ 71). Mülkiyet ve tüketimde eşitlik söz konusu değildir. (16/ 71). İnsanların tüketimdeki payları değişik olur. (16/ 71)

Önce üretim sonra tüketim yapılır. (12/ 48). Harcamalar cimrilik ve gösteriş yapılmadan Allah'a ve ahiret gününe iman ederek yiyecek, içecek, giyecek ve kullanacak eşyalardan yapılır. (4/ 39). Tüketim maddelerinin ez güzel, en taze ve en ucuz olanları kullanılır. (18/ 19). Tüketim maddelerini, yeme ve giyme diye iki kola ayırmak mümkündür. (7/ 31). Tüketim malları, beslenmede kullanılır. (15/ 3). Mesela halı gibi kullanıldığı zaman tükenmeyen mallar geçinmede kullanılır. (15/ 3)

Mallar ancak faydalı yerlerde harcanır. (2/ 267). Harcamalar madde-enerji, emek-mal, üretim-tüketim geçinme-barınma, aynı ve nakdi harcamaları gibi çift çifttir. (2/ 274). Tüketim mallarının en önemlisi yeme ve içme ile yapılan harcamalardır. (4/ 29). Harcamalar (ve verilen vergiler) açık ve gizli olmak üzere iki çeşittir. (2/ 274). Uyumak, dinlenmek ve zamanın kullanılması ve geçmesi de bir harcamadır. (2/ 274)

Bütün mallar yerli yerinde harcanmalıdırlar. (4/ 119). Mallar yerli yerince ve ihtiyaç kadar harcanır. (17/ 26). Tüketim malları gereğinden fazla ve gereksiz yerlerde harcanmamalıdır. (7/ 31). Tüketim mallarının gerekli yerlerde ve gereği kadar kullanılması zorunludur. (7/ 31). Malların ve emeklerin yerinde kullanılmaması sıkıntılar ve üzüntülere sebep olur. (14/ 7)

Malların hepsi yalnız tüketime veya yalnız yatırıma harcanmaz. (17/ 26). Tüketim ve yatırımlar arasında dengenin sağlanması, ekonomiler için faydalıdır. (17/ 29). Tüketim ve yatırım malları arasında bir denge sağlanarak bir kısmı tüketime, bir kısmı da yatırıma harcanır. (17/ 26). Tüketim ve yatırım harcamalarından ifrat ve tefritten kaçınarak orta bir yol tutulur. (17/ 29). Tüketim ve yatırım harcamalarını iyi ayarlamayan ekonomilerin sene sonunda eli boş kalır. (17/ 29)

Tüketimden artan malların israf edilmeksizin yatırıma kaydırılmaları gerekir. (2/ 1-5). Ürünün bir kısmı tüketime, bir kısmı da yatırıma ayrılır. Vergi, ürünün tüketime ayrılmış olan kısmından verilir. (2/ 1-5)

Aşırı tüketim ekonomi için zararlıdır. (25/ 67). Bütün malların tüketime harcanması, ekonomiler için zararlıdır. (17/ 29). Cimrilik yaparak tüketimleri haddinden ziyade kısmak da zararlıdır. (25/ 67). Yatırım ve tüketimlerde ihtiyacı kısmak da zararlıdır. (25/ 67)

Gösteriş harcamaları makbul değildir. (4/ 38). Gösteriş harcamaları bir ihtiyacı tatmin etmezler. (4/ 38). Yerinde bir harcama olmadığı için gösteriş harcamaları israftan başka bir şey değildir. (4/ 38). Gösteriş için yapılan iyilikler de makbul değildir. (4/ 38). İnanmış insanlar tüketimde israf ve gösteriş yapmaktan sakınırlar. (3/ 14). Tüketimde gösteriş ve lüks ihtiyaçları bireylerin kendi kazançlarından karşılanır. Bu hususta devlet yardım etmez. (2/ 215). Tüketimde gösteriş, lük ve israf haramdır, günahdır; fakat bu yasak değildir. (2/ 215)

Mükellef tüketim harcamaları hakkındaki defterini kendisi için tutar. Bu kayıtlar hiçbir zaman onun kendi aleyhinde bir delil sayılmaz. Tutulan bu kayıtlar bir ikrar sayılmazlar. (2/ 215)

Tüketimden artan malların israf edilmeksizin yatırım yerlerine ve konularına kaydırılmaları gerekir. (2/ 1-5). İstihsalin bir kısmı tüketim harcamalarına sarf edilirken diğer kısmı da yatırıma ayrılır. Vergiler de bu ürünlerin tüketime ayrılmış olan kısmından ödenir. (2/ 1-5)

Yatırımlar ancak ihtiyaç kadar yapılmalıdır. (25/ 67). Krediler de yatırımlara yönelik olmalıdır. (2/ 245). Yatırım için yapılan harcamalardan vergi alınmaz. (2/ 219). Üretim ve yatırımlarda özel teşebbüslerin imkânları tükendiği zaman devlet yardımı hemen imdada koşmalıdır. (8/ 9). Bireyler üretim ve yatırımlar için bütün imkânlarını harcadıktan sonra devletten yardım isteyebilirler. (25/ 67)

Aşırı yatırımlar zararlıdır. (25/ 67). Bütün malların yatırımlara harcanması ekonomiler için zararlıdır. (17/ 29). Yatırımları kısmak da bir ekonomi için zararlıdır. (25/ 67). Yatırım ve tüketimlerde ihtiyacı kısmak zararlıdır. (25/ 67)

Her şey yerinde kullanılmalıdır. (4/ 119). Malların yerinde kullanılması gerekir. (6/ 141). Malların dengeli olarak sarf edilmesi gerekir (6/ 141)

Bireyler mallarını ancak şeriatın koyduğu kanunlar çerçevesi dâhilinde kullanabilirler. (11/ 67). Gayrimenkul malları kullanmak istimtadır. Menkul malları kullanmak ise intifadır. (2/ 36). Malların ve emeklerin yerinde kullanılması malların ve nüfusun artmasını ve çoğalmasını sağlar. (14/ 7). Mal ve nüfus çokluğu refah için yeterli değildir. Mal ve nüfusun doğal bir düzen (İslam) içersinde kullanılıp artması gerekir. (9/ 55)

Bütün eşyanın bir kullanma ömrü vardır. (16/ 80). Kullanıldığı zaman tükenmeyen mallar (mesela halıda olduğu gibi) geçinmede kullanılır. (15/ 3)

Ölmüş olan hayvanların pis derileri tabaklanmak suretiyle temiz hale getirilir. (5/ 3). Pis olan yağlar ısı, ışık ve motorların işletilmesinde kullanılarak faydalı hale getirilirler. (5/ 3). Ölü hayvanların murdar olan etleri, yağı ve diğer azaları uygun yerlerde harcanarak faydalı bir hale getirmede mahzur yoktur. (5/ 3). Domuzun kılından ayakkabı dikimi gibi herhangi bir konuda faydalanılır. (5/ 3)

4- Yiyecek ve Gıycekler :

İnsan yiyecek maddelerini yenecek hale getirmek için emek harcamak zorundadır. (36/ 35). İnsanın yiyecekleri tabiatta hazır ve yarı hazır olmak üzere iki şekilde bulunur. (36/ 35). Üzüm, incir ve elma gibi meyveler, yenecek halde hazır bulunanlardır. (36/ 35). Zeytin ve buna benzer meyveler ise yarı hazır durumda olup terbiye edilmeye muhtaçtırlar. (36/ 35)

Yeme ve giyme ihtiyaçlarında helal sınırını aşmamak gerekir. (6/ 31). Sindirilebilen vücuda faydalı yiyecekler helal kılınmıştır. (5/ 88). Helal rızık ve yiyecekler vücuda faydalı yiyecekler, helal kılınmışlardır. (5/ 88). Helal rızık ve yiyecekler, sindirilebilen vücuda faydalı maddelerdir. (5/ 88). Yenilen rızık vücuda faydalı olmalı, zararlı olmamalıdır. (5/ 88). Sindirilemeyen ve vücut için zararlı olan yiyecekler helal değildirler. (5/ 88)

Ortak yiyip içmelerde birinin az, diğerinin ise çok yiyip içmesinde bir haksızlık yoktur. (18/ 19). Bir topluluğun paralarını karıştırarak satın aldıkları şeyleri aralarında ortak olarak yiyip içmelerinde birinin az, diğerinin ise çok yemesinde bir haksızlık yoktur. (18/ 19)

İnsanlar kendi yiyeceklerini yeryüzünden ve yeraltından temin edebilirler. (5/ 66). Göklerde insanlar için rızıklar vardır. (5/ 115). İnsanın yiyeceği, içeceği ve giyecekleri gökler sayesinde meydana gelir. ((51/ 22). Gökten İsa peygamber'e safra inmiştir. (5/ 115)

Ehli kitabın helal olan yiyecekleri Müslümanlara da helal olur. (5/ 5). Helal olan yiyecekler yasaklanamaz. (6/ 140). Yiyeceklerde esas olan haramlıktır. Bu sebeple helal rızıktan başkası yenmez. (5/ 88)

İnsanlar yemek yemenin yerine bir başka şeyi ikame edemezler. (5/ 75). Yiyecekler belirlenmiştir; ancak onlardan yenir, başkaları yenmez. (5/ 88). İnsanların yiyecekleri bellidir; ancak onlardan yenir. (6/ 142)

Yiyecekler hayvani ve nebati olmak üzere ikiye ayrılır. (6/ 136). Yiyecekler hurma ve tahıl (protein ve nişasta), zeytin ve nar (yağ ve şekerler) olmak üzere dört kısma ayrılabilir. (6/ 141)

İnsan meyve yiyen (meyvecil) bir varlıktır. (6/ 141). Meyveler de temel yiyeceklerdendir. (6/ 99). Meyveler insanların esas yiyeceklerindendir. (14/ 32). Meyvelerden faydalı yiyecekler elde edilir. (16/ 67). İçmek için meyvelerden şurup elde edilir. (16/ 67)

İnsan için buğday ve buğdaygiller temel yiyeceklerdendir. (12/ 47). Buğday, arpa, yulaf, pirinç gibi tahıllar temel gıda yiyeceklerindendir. (6/ 99)

Etin yenebilmesi için hayvanı kesmek şarttır. (5/ 3). Et pişirilmek suretiyle yenilip tüketilir. (11/ 69). Dana eti etlerin en iyilerindendir. (11/ 69). Kara ve denizlerden avlanan hayvanlar insanların yiyecek ihtiyaçları için kullanıldığı gibi başka ihtiyaçları için de kullanılabilirler. (5/ 96)

Kitapsız, yasasız, düzensiz, devletsiz ve milletsiz (hiçbir sistemi kabul etmeyen) anarşistlerin kestikleri hayvanlar yenmez. (6/ 118). Allah'tan başkası adına kesilmiş olan hayvanların etleri yenmez. (16/ 115). Allah adına kesilmemiş olan hayvanların etleri yenmez. (6/ 121). Boğulmuş, vurulmuş, yuvarlanmış, süsülmüş,

canavar tarafından parçalanmış ve putlar üzerinde kesilmiş olan hayvanların etleri yenmez. (5/ 3). Domuz eti ve beslenmede domuzdan daha yüksek olan hayvanların etleri yenmez. (5/ 3). Her ne suretle olursa olsun hayvandan dışarı çıkmış, akmış olan kan yenmez. (5/ 3). Ölmüş olan hayvanların etleri yenmez. (5/ 3). Bozulmuş olup hastalığa sebebiyet vereceklerinden ölü hayvanların etleri yenmez. (16/ 115). Karbondioksitle yüklenmiş olup zehirli halde bulunduğundan kan, dışarıya akmış olan kan yenmez.(16/ 115). Domuz eti yenmez (İpek böceğinin meşe yaprağını yemediği gibi, insan midesi de domuz eti gibi ve daha yüksek seviyede beslenen hayvanların etlerini sindiremez. (16/ 115)

Yiyeceklerin haram olma illetlerinden biri de bozulmuş, kokmuş olmaktır. (6/ 145). Yiyeceklerin haram olma illetlerinden biri de kan gibi zehirli ve zararlı olmaktır. (6/ 145). Yiyeceklerin haram olma illetlerinden biri de beslenmede yenecek şeyin insanın seviyesinde veya daha yukarı bir seviyede olmasıdır. (6/ 145). Yiyeceklerin haram olma illetlerinden biri de Allah'tan başkasına ibadet kastı bulunması ve mala kutsiyet izafe edilmesidir. (6/ 145)

Sütler içilerek tüketilir. (16/ 66). Sütler saf olarak üretirli ve tüketilir. (16/ 66). Bal insanların yiyecek içecek maddelerinden biridir. (16/ 69). Bal insanlara şifa verir. (16/ 69)

Giyim insanın doğal ihtiyacını karşılar. (16/ 81). Giyim, insanı sıcak ve soğuktan koruyarak vücudun ısı dengesini sağlar. (Dışardan gelecek sıcaklığı ve içerden kaçacak ısıyı tutar. Buzdolabında olduğu gibi, tedrici terleme suretiyle vücudu soğutma hizmetini görür. (16/ 81)

İnsanların giyimleri hayvanların tüy ve kıllarına tekabül eder. (16/ 81). Giyim vücudu dış tesirlerden herhangi bir sebeple yaralama ve böcek ısırması gibi şeylerden korur. (16/ 81)

Davarların yün ve kıllarından giyim eşyası yapılır. (16/ 80). Giyme ve yeme ihtiyaçlarında helal sınırını aşmamak gerekir. (6/ 31)

Herkesin kendi toplumunda cari olan moda ile giyinmesi gerekir. (7/ 31). Her toplumun kendine göre birbirini tanıtan ve başkalarından ayıran bir giyim tarzı vardır. (7/ 31). Örtünme ve korunma dışında giyimde toplumun örfüne göre uygun olarak giyinmek gerekir. (7/ 31)

Toplantı yerlerine giyinerek gitme yükümlülüğü vardır. (7/ 31). Her toplantıya giyinmiş olarak katılma zorunluluğu vardır. (7/ 31). Evlerde bile toplantı zamanlarındaki gibi giyinmiş olarak bulunmak gerekir. (7/ 31)

5 - B a r ı n m a :

İnsanlar yeryüzüne yerleştirilmişlerdir. (7/ 10). Allah insanı kendisine yeryüzüne halife yapmıştır. (4/ 58). İnsanlar yeryüzünde yerleşir ve orada yaşarlar. (2/ 36). İnsan (Âdem) oğlu için yaşayıp hayat sürülecek yer yeryüzüdür. (2/ 30)

Yeryüzü insanların mülküdür. (7/ 10). İnsanlar yeryüzüne hâkim olup yeryüzü insanlarıdır. (6/ 165). Yeryüzü her zaman genişliğini koruyacaktır. ((4/ 97). Yeryüzü hiçbir zaman tamamen dolmayacaktır. (4/ 97)

Yer kabuğu bir çatı haline yerleştirilmiştir. (15/ 19). Yeryüzü insanlar için iskâna elverişli bir biçimde yaratılmıştır. (15/ 19). İnsanların geçim kaynakları yeryüzünde yaratılmıştır. (15/ 19)

Yeryüzü parçalarına istihkak ve mülkiyetin sınırı, savaş ve mübadele ile çizilir. (Bu anlam ayetin başından anlaşılan mefhum ile birlikte düşünüldüğü zaman çıkar. (2/ 36). Yeryüzü bütün insanların kolektif olarak yurdudur. İnsanlar yeryüzünün parçalarına ancak istihkak kazanarak sahip olurlar. (2/ 36). Yeryüzünün sahibi kolektif

olarak insanlardır. (2/ 30). Müslümanlar Müslüman olmayan ülkelerde yerleşebilirler. (12/ 55). Yahudiler yeryüzünü ifsat etmeye devam edeceklerdir. (5/ 64)

Toraklar iskân ve ekim sahaları olmak üzere ikiye ayrılabilir. (14/ 37). İskân sahaları ekilen toprakların dışında kalan alanlardan seçilir. (14/ 37). İskâna ayrılmış olan sahalarda sanayi, kültür ve ticaret merkezi haline getirilebilir. (14/ 37). Sanayi, kültür ve ticaret merkezleri diğer insanları kendilerine çekecek hizmetleri ve tedbirleri almalıdırlar. (14/ 37)

İnsanların yersiz yurtsuz, orada burada göçebe hayatı sürmeleri yeryüzündeki yerleşik düzen esasını bozar. (7/ 74). Yeryüzündeki iskânda yerleşik düzeni bozacak biçimde uzak ve dağınık olarak konaklamak meşru değildir. (7/ 74)

Yersiz yurtsuz orada burada göçebe halinde konaklamak şehirlerin oluşmasını önler. (7/ 74). Şehirler ovalarda ve dağlık bölgelerde olmak üzere iki yerde kurulur. (7/ 74)

Şehirler bir merkez şehrin etrafında toplanıp her türlü gelişim ve değişimlerde ona tabi olurlar. (6/ 92). Toplumdaki değişimler, bozulmalar ve düzelmeler merkez şehirlerden başlar. (6/ 92)

İnsanların doğal ihtiyaçlarından biri de evlerdir. (16/ 80). İnsanın isteklerinden biri de köşktür. (3/ 14). Evler ovalarda köşk (apartman) tipinde, dağlarda ise tek katlı ve bahçeli evler tipinde yapılabilir. (7/ 74). Evler dinlenme yerleridir. Evler huzur ve sükûn yerleridir. (16/ 80)

Evlerin bir kısmı sabit, bir kısmı da taşınabilir (çadırlardır). (16/ 80). Gerektiği zaman çadırlar ev vazifesi görebilir. (16/ 80). Çadırlar hayvan derilerinden yapılmalıdır. (16/ 80)

BEŞİNCİ BÖLÜM

M Ü B A D E L E

1 – M ü b a d e l e K a v r a m ı :

Bey' (mübadele) mülkiyetin veya menfaatin başkasına temlik edilmesidir. (2/ 275). Alış-veriş (mübadele), iki tarafın kendi rızaları ile talep edilen bir malı yine talep edilen bir mal ile değiştirmeleridir. (2/ 275). Malın mülkiyetinin bir başkasına devrine şira, menfaatin devrine ise icare, her ikisine birden de bey': mübadele adı verilir. Emek mal değil, bir menfaattir. (28/ 27)

İnsanlar ihtiyaçlarını mübadele yolu ile temin edebilirler. (18/ 19). Üretim, tüketim ve mübadele hareketleri sosyal bir olaydır. (2/ 274). İki veya daha fazla şahıslar arasında yapılan bir mübadelede taraflar ve toplum için kar ve kazanç bulunmalıdır. (4/ 29)

Yeryüzündeki bütün mallar mübadele vasıtası ile bütün insanların olma imkânına sahiptir. (2/ 139). Yeryüzündeki mallar birbirini tamamlayıcı mahiyette bulduklarından ülkelerin kapalı ekonomi sistemini uygulamaları kendilerine zarar getirir. (2/ 29). Bir taraftan özel mülkiyet korunurken diğer taraftan mübadele, icar, ithalat ve ihracat gibi mal değiş tokuşunu ve malların dünyanın bir tarafından diğer tarafına hareket etmesini sağlayan esasların konmuş olması, böylece bir mal bütünlüğünü gerçekleştirmiş olmaktadır. Buna karşı konmuş olan muamele ve gümrük vergileri gibi engeller, yarardan çok zarar getirirler. (2/ 29). Malların vasıflarına, bölge ve kıtalarda bulunuşlarına göre mübadele, ithalat ve ihracat doğal bir olaydır. (2/ 29). Mübadele alanı bütün yeryüzü olmalıdır. (2/ 139). Hac büyük bir ibadet olmakla beraber aynı zamanda devletlerarası bir pazar ve ticaretin gerçekleşmesine vesile olur. (2/ 198)

Pazarlar şehir merkezlerinde kurulur. (18/ 19). Ticari olmayan malların alınıp satılması yazışmaya tabi tutulur. (2/ 282). Mübadele de ölçü ve tartıda tam ve eksiksiz ölçü ve tartı yapılır. (17/ 35). Mal ve gayrimenkul alış verişleri bireyler arasında cereyan edip devlet adına ve devletin teminatı altında gerçekleşir. (2/ 282). Menkul malların yabancı uyruklulara satılması devredilmesi veya hibe edilmesinde bir sakınca yoktur. (2/ 188). Yabancılar İslam devletinde bir gayrimenkule toprağa ve akara sahip olamazlar. (2/ 188)

Bir malın kurslu sayılması o malın bu eksik ve kusurundan dolayı piyasada değerinin düşmesine bağlıdır. (2/ 282)

Malları, hırsızlık, hıyanet, gasp, aldatma, kumar, faiz, rüşvet gibi batıl yollarla mübadelesi haramdır, yasaktır. (2/ 188). Kadın ve erkek gruplarının payları müşterek olarak satış yapmaları caiz değildir. (4/ 32)

Bilhassa menkul malların alış-verişi ile ilgili olan bu hükümler Müslümanların kendi aralarında cereyan eden münasebetlere aittir. (4/ 29). Menkul malların mübadelesi için konulan bu hükümler sadece mallar için ve mübadele için caridir. Karz ve icar sözleşmeleri bu hükümlerin dışında kalır. (4/ 29). Emlak bu mal hükümlerine tabi değildir. (4/ 29)

II - F i y a t v e R e k a b e t :

Mübadelede alıcının alacağı malın maliyet fiyatını bilmesi gerekir. Bunun dışında fiyat her iki tarafın anlaşması ile gerçekleşir. (2/ 267). Ne zaman bolluk ve kıtlık ucuzluk ve pahalılık olacağını kimse bilemez. (7/ 188). Bolluk ve kıtlık, ucuzluk ve

pahalılık dolayısıyla fiyatların düşmesi ve yükselmesi içtimaidir. Bireylerin hükümetlerin yapay müdahaleleri bir şey ifade etmez. (7/ 188). İktidarlar fiyat koyamaz. Ancak serbest bir şekilde teşekkül etmiş olan fiyatlara davet edebilirler. (3/ 104). Pazar mal getiren bir üreticiden Pazar fiyatlarını öğrenmeden malını hemen yolda almak günahıdır. (2/ 267)

Mülkiyet hakkı tamamen hukuki rejime tabidir. Mülkiyete müdahale asla caiz değildir. (3/ 26). Bireylere üretim hakkındaki bilgiyi fiyat kurumu verir. Buna göre herkes, en karlı bulduğu tüketim mallarını üretir. Böylece iâşede yiyip içmede ve yaşamada serbest teşebbüs esastır. (2/ 223)

Malların fiyatlarını düşürmek insanların eşyasına zarar ve ziyan getirir. (26/ 181–183). Ekonomik hayata müdahale edip fiyatlar üzerinde oynamak isyan ve ihtilallere sebep olur. (26/ 181–183)

Bir devletin sahip olduğu mallar üzerindeki hâkimiyet bireyler tarafından serbest rekabetle paylaşılır. (2/ 30). Her birey kendi kendine yarış yapar; daha kaliteli ve daha ucuza mal üretmek için gayret gösterip çalışır. ((2/ 148). Toplumun bireyleri hem toplum içinde hem kendi hem de cemiyetin faydasına olan işlerde hep birlikte yarış ederler; daha iy ve daha ucuza mal üretmeye çalışırlar. (2/ 148)

Ayrı ayrı işlerde çalışanlar da kendi aralarında yarış ederler. Herkes, kendi görevini diğerinden daha iyi yapmaya gayret eder (2/ 148). Siyasi ve mesleki teşekküller hayırda (müspet ve olumlu çalışmalarda) yarış ederler. (3/ 114)

Müspet-olumlu yarış, daha iyisini yapma yarışı, meşru bir davranıştır. (3/ 114). Menfi-olumsuz yarış ise başkalarını geri bırakmakla yapılan bir yarış olup gayri meşru bir davranıştır. (3/ 114). Malı en ucuza mal etmeye çalışmak hayırlı bir işdir. (3/ 114). Bireyler geçici menfaatler için başkalarına veya topluma zararlı olacak işlerde yarış etmezler. (2/ 148). Doğru yolu tutanlar için düşmanlık asıl değildir. (2/ 36). Doğru yolu tutanlar kendi aralarında savaşmazlar ancak yarışırırlar. (2/ 36). İnanmış insanlar israf ve gösteriş yapmakta değil, iyilik yapmakta, iyilikte yarışırırlar. (3/ 114)

Bir tüccarın diğer bir tüccarı iflas ettirmek için çalışıp uğraşması, bir fabrikanın diğer bir fabrikayı devre dışı bırakmaya çalışması bir düşmanlıktır ve kötü bir davranıştır. (2/ 36). Bir tüccarın diğer bir tüccardan daha ucuza satması veya onu daha ucuza satmaya mecbur etmesi ise bir rekabettir ve meşrudur, iyi bir davranıştır. (2/ 36)

Ekonomideki serbest teşebbüs ve serbest rekabet sistemleri ekonomik bir evrim ve seleksiyonun doğal bir sonucudur. (3/ 149). Serbest rekabet, üretici, tüketici ve aracı yeteri kadar çok olmazsa, kin ve düşmanlığın doğmasına sebep olduğu zaman gayri meşru hale gelebilir. (5/ 91)

III - İKTİSADİ FAALİYET KESİMLERİ

1 – Tarım Ticaret ve Sanayi :

Ekonominin kaynağı tarımdır. (7/ 57). Tarımın kaynağı ise sulamadır. (7/ 57). Ziraat yapmak, ağaç dikmek ve binalar inşa edebilmek için yeryüzünün imar edilmesi zaruridir. (11/ 61)

Topraklar, iskân ve ekin sahaları olmak üzere ikiye ayrılabilir. (14/ 37). Ziraata ayrılmış olan topraklar sadece ekim için kullanılır. (14/ 27)

Köy tarımcılığı, dağınık tarımcılık yerine beledi, sanayi tarımcılığı yapmak esastır. (7/ 57). Bireyler yaptıkları ziraatların planlarında hükümetlerden müşavir olarak faydalanabilirler. (2/ 223)

Ziraatta ekonomik kriz ve buhran zamanlarında bolluk ve kıtlık süresi yedi yıl devam edebilir. (12/ 47). İnsanlar çiftçilik ve ziraatta ve ulaşımda davalarının güçlerinden de faydalanırlar. (16/ 5)

İslam ekonomisinde serbest ticaret esastır. (7/ 85). Alış-veriş tamamen serbesttir; serbest mübadele sistemi vardır. (2/ 275). Faiz yasağı ile ticaret serbestliği, biri diğerinden ayrılmayan iki unsurdur. (2/ 275)

Ticaret, kar ve kazanç maksadıyla sermayeyi kullanmaya derler. (4/ 29). Müminler hitap ile başlayan alış-veriş ayetindeki hükümler sadece Müslümanlara aittir. (4/ 29). Alış veriş sözleşmesi rızanın belirtisi olan icap ve kabul ile sağlanır. (4/ 29). Ticaret irade ile yapılır, bunda rıza da vardır. Faiz ise böyle değildir. Birey faizi kendi iradesi ile verse bile buna rızası yoktur. (2/ 175). Alış-verişte esas olan her iki tarafın rızalarının bulunmasıdır. (2/ 267) Rıza gönülde meydana gelen refah ve hoşnutluktur. (4/ 29)

Fiyat artışı ile veresiye ve faiz sistemi İslam ekonomisinde yoktur. (Yaşamak için yardım, çalışmak için kredi alma sistemi vardır. (2/ 1-5). Mübadelede alıcı alacağı malın maliyet fiyatını bilmesi gerekir. Bunun dışında fiyat her iki tarafın anlaşması ile gerçekleşir. (2/ 267). Pazara mal getiren bir üreticiden pazara gelip piyasa fiyatlarını öğrenmeden malını hemen yolda almak günahdır. (2/ 267)

Tekelcilik düzeni kurmak ve çalıştırmak gayri meşrudur. (9/ 79). Alıcı ve satıcıları zorla almaya ve satmaya mecbur etmek için tröst ve karteller meydana getirmek gayrimeşrudur. (9/ 79). Malı meşru rekabet şartları içinde en pahalıya satmaya çalışmak, hayırlı bir iştir. (3/ 114)

Mubayaalar, alış-verişler şahitlerin önünde alenen herkese açık olarak yapılır. (2/ 282). Alış-verişte vekâletle mal alıp satmak caizdir. (18/ 19). Başkalarının adına vekâleten yapılan ticaret alış-verişleri yazılır. (2/ 282). Peşin olmayan, veresiye ticaret alış-verişlerinin yazılması şarttır. (2/ 282)

Mallar piyasaya standart olarak sürülür. Alıcı malın kalitesini bilmezse satış sözleşmesini feshedebilir. Yani malın kalitesinin bilinmemesi sözleşmenin feshedilmesine yeter sebep olabilir. (2/ 267). Satışa arz edilen malların bütün evsafıyla hiç gizli tarafı kalmadan alıcılar tarafından görülüp bilinmesi gerekir. (2/ 267). Malların standartları ve kaliteleri kusur kabul edilecek vasıflar sayılmak suretiyle tespit edilir. İyi vasıflar ise söylenmekten ziyade malın isminden anlaşılır. (2/ 267). Kalite düşüklüğü bir mal için kusur sayılır. Kalite düşüklüğü fiyatı düşürür. Fiyat düşüklüğünü gerçekleştiren her vasıf ise kusur sayılır. (2/ 267). Bir mal kusurlu çıktığı zaman benzeri olan bütün mallar kusurlu sayılır. Böyle aynı anlaşma ile alınan malların tümü geri verilir veya kusursuz sayılarak aynı ilk fiyatla kabul edilir. Yani sağlam mallar alınıp kusurlu mallar iade edilmez veya fiyattan herhangi bir tenzilat-indirim yapılmaz. (2/ 267)

Müslümanlar kendileri için iyi görmedikleri şeyleri başkaları için de iyi görmezler. Mesela zararlı olan şeyleri üretip satmazlar ve ticaretini yapmazlar. (3/ 110). Elde edilmemiş, ihraz olunmamış bulunan mallar satılmaz. (7/ 160). Henüz elde edilmemiş bulunan mallar satılmaz (10/ 124). Meyveler ancak ağaç üzerinde tam olgunlaştıkları zaman satılabilirler. (6/ 99). Meyveler ve yiyecekler benzer-tek kalitede ve benzemez-değişik kalitede (standart hale getirilmemiş bir şekilde) piyasaya sürülebilirler. (6/ 99)

Kendisinde fayda bulunan bir hayvan ve mezbele gübrelerin satılmasında bir sakınca yoktur. (6/ 145). Alıcıya söylemek şartıyla mesela içine fare düşüp ölen pis bir yağı satmak caizdir. (5/ 3). Domuz ve şarap gibi pis ve necis olan şeylerin alınıp satılması haramdır. (6/ 145) Cuma namazı bitince ticaret yapmakta bir sakınca yoktur. (62/ 10)

Hükümetler çarşı ve pazarları bizzat denetleme hakkına sahiptirler. (2/ 267). Çarşı ve pazarlardaki yiyecekleri her türlü hareket ve davranışları kontrol edecek bir

teşkilat (mesela tarihteki hisbe kurumu gibi) kurulabilir. (2/ 267). Bazı hallerde ve bazı olağanüstü durumlarda bazı şeylerin alış-verişi yasaklanabilir. Fakat faize asla müsaade edilemez. (2/ 175).

Veresiye ile peşin fiyatı arasındaki fark faizdir. (3/ 130). Veresiye alış-verişler faizden uzak kalamazlar. (3/ 130). Rehinli alış ve satışlar caizdir. (2/ 282). Rehinsiz veresiye alış-verişler faiz tesirinden kurtulamazlar. (2/ 282). Alış-verişlerde dikkatli davranmalı, aldatmamalı ve aldanmamalıdır. (18/ 19)

Ticaret beynelmiledir. Onun için milletlerarasında yapılır. (7/ 85). Ticaret, ithalat ve ihracat yasaklanamaz. (7/ 85). Ticaret beynelmil olduğu için ticareti yasaklayan gümrükler, doğal değildir. (62/ 10) İslam devletleri arasında gümrük vergileri, döviz kurları, ithalat ve ihracat kayıt ve yasakları yeryüzünü ifsat ederler. (7/ 85). Fesada götüren her şey yasaktır. (7/ 85).

Malların alış-verişinde sağlam ve doğru terazilerle tartmak esastır. (26/ 181–183). Ölçü ve tartı aletlerinde birlik sağlanır. (7/ 85). Milletlerarası ölçü ve tartı aletleri kullanılır. (7/ 85). Alırken başka ve satarken başka davranan kimselerin meydana getirdiği toplumlar için büyük sıkıntılar ve krizler vardır. (83/ 1-3). Ölçülen tartılan ve sayılabilen eşya, mal olabilir. (7/ 85).

Toplum düzeni doğru ve sağlam ölçü ve tartı sayesinde yaşar. (11/ 84). Ekonomik düzen doğru ölçü ve tartıya dayanır. (11/ 84). Ölçü ve tartılarda eksiklik veya fazlalık yapılamaz. (7/ 85). Ölçü ve teraziler her türlü arızadan uzak olarak tam ve doğru tartılmalıdır. (26/ 181–183). Ölçü ve tartıların külfet yüklemeyecek bir tolerans içersinde olması yeterlidir. (6/ 152). Tam ve doğru ölçü ve tartı yapan tüccarlar ve ekonomiler kazanır. (17/ 35)

Ölçü ve tartıdaki az bir eksiklik ve aksaklık bütün ticari hayatı etkiler. (17/ 35). Eksik ve yanlış ölçü ve tartı ticari hayattaki güveni kaldırıp yok eder. (17/ 35). Ölçü ve tartıda adalet gözetilmezse alıcı ile satıcılar arasındaki güven kalkar. (17/ 35). Ölçü ve tartıda eksiklik yapan toplumların ekonomik düzenleri çöker. (11/ 48). Ölçü ve tartılarını bozanların ekonomik düzenleri bozular. (11/ 84). Ölçü ve tartılarda eksiklik yapmak dünyanın ekonomik düzenini bozar. (11/ 85)

Demir, bakır ve bütün madenlerde eritilerek sanayide faydalanılır. (34/ 10-13). Demir eritildiği zaman balmumu gibi yumuşadığı için iplik gibi dokunabilir. (34/ 10-13)

Demirden zırh ve savaş aletleri yapılır. (34/ 13). Demir ve bakırdan çanak ve çömlek gibi mutfak malzemeleri de yapılır. (34/ 13). İstenildiği zaman bakır inşaat sahasında da kullanılabilir. (34/ 10-13)

2 - Ulaşım :

Ulaşım bir yerde üretilen malları üretilmeyen yerlere ve ülkelere götürüp ulaştırmaktır. (14/ 32). Ulaşımın ekonomide önemli bir yeri vardır. (14/ 32)

Toplumda her türlü ulaşım imkânını sağlayan kara yollarının yapımı devletin görevidir. (2/ 261). Üretilen mallardan gerçek faydalanma ulaşım ile tamamlanır. (14/ 32). Üretilen sebzeler ve meyveler gemilerle üretilmeyen yerlere ve ülkelere nakledilir. (14/ 32)

İnsanların binek hayvanlarına karşı da bir sevgisi vardır. (16/ 8). Binek vasıtalarında model ve pahalılık aranır. (3/ b14). İnsanlar çiftçilikte ve ulaşımda davarların güçlerinden faydalanır. (16/ 5). Davarlar deve, öküz, ve mandalar taşıma aracı olarak da kullanılabilirler. Ulaşım işleri daima bir külfet teşkil eder. (16/ 7)

At, katır ve merkepler binek vasıtalarıdır. (16/ 8). Binek vasıtalarını keşif ve icadı sürüp gider. (16/ 8). Kıyamete kadar yeni yeni binek vasıtaları icat edilecektir. (16/ 8)

En önemli ulaşım yollarından biri de denizlerdir. (14/ 32). Denizlerde araçlarla seyredilir. Üretilen mallar bir ülkeden diğer ülkeye nakledilir. (14/ 32)

3 - Hizmetler - Komisyonculuk

Komisyonculuk (simsarlık) yapmak meşrudur. (4/ 85). Alış-veriş ve ticaretle aracı olan ve iş sahibine ücretle çalışan kimseye komisyoncu adı verilir. (4/ 85). Buna göre alıcı ile satıcı arasında yardımcı olarak yüzde alan aracıya komisyoncu-simsar adı verilir. (4/ 85). Komisyoncu yaptığı işten dolayı bir ücret alabilir. (4/ 85).

Verilecek komisyon ücreti taraflar arasında serbest olarak sözleşme ile tespit edilir. (4/ 85). Velayet, vekâlet, kefalet ve vesayet tasarrufları mutlak olarak meşru olup meşru olan her şeyde de aracılık yapılabilir. (4/ 85). Bit kötülüğe aracı olanların sorumluluğu üzerlerinden atacak herhangi bir akit yapmaları batıldır, hükümsüzdür. (4/ 85). Kim olursa olsun kötü işler için aracı olanlar sorumlu olurlar. (4/ 85)

IV - Mübadele Vasıtaları :

1 - Para :

İnsanın ihtiyaçlarından biri de paradır. (3/ 14). Para satılan mala karşılık alınan bir bedel ve senettir. (12/ 20). Para içtimai bir değerdir. (18/ 19). Para altın ve gümüştür. (3/ 14). Para altın ve gümüş madenleridir. (9/ 34)

Atın küçük parçalara bölünebilir, kolay taşınır, milletlerarası bir paradır. (9/ 34). Gümüş mübadele vasıtasıdır. (18/ 19). Gümüş bozuk para ve milli para olarak kullanılabilir. (9/ 34)

Devlet sınırları içerisinde gümüş para tedavül eder. (8/ 24). Her devlet kendi tuğrasını taşıyan bir gümüş para basar. (18/ 19). Devlet sınırları içerisinde tedavül eden para gümüş paradır. (18/ 19). Altın ve gümüş paraların gramajları devlet tarafından belirlenip damgalanır. (9/ 34)

Altın ve gümüş devlet hazinelerinde depo edilir. (9/ 34). Altın ve gümüş paraların tedavüle girdiği dönüp dolaştığı ve tekrar geldiği yer devlet hazinesidir. (9/ 34). Devlet hazinelerinin halka açık olması şarttır. Herkes parasını hazineye emanet edebilir ve istediği zaman çekebilir. Altın ve gümüş paralarını değiştirebilir. (9/ 34). Altın ve gümüş paralarını birbirleriyle değiştirme işi hazinenin görevleri arasındadır. (9/ 34). Altın ve gümüş paraların kurlarını hazine tayin eder. (9/ 34)

Paralarda esas olan adettir, miktar değildir. (12/ 20). Paralarda adet-sayı usulünün kullanılması mübadelede kolaylık sağlar. (12/ 20). Mal ve paralarda tedavül esastır. (59/ 7). Mal ve paraların tedavülünü sağlamak ve bütün sınıflar arasında dolaşımını tein etmek gerekir. (59/ 7). Malların ve paraların toplumda sadece zenginler sınıfının elinde toplanması ekonomik açıdan zararlıdır. (59/ 7)

Paranın para ile değiştirilmesine İslam ekonomisinde sarf: kambiyo denir. (12/ 20). Kredi başlangıçta ariyet işin sonunda ise para değişimi yani bir nevi kambiyo olan bir muameledir. (2/ 245). Para mübadelesi demek olan kambiyoda her iki tarafın aynı yer ve zaman içerisinde paralarını peşin olarak teslim etmeleri şartıyla serbest pazarlık sistemi uygulanır. (12/ 20)

Altın ve gümüşün tedavülden çekilerek toplanıp saklanması meşru değildir. (9/ 34). Tedavülden para çekildiği zaman fiyatlar hemen düşer. Fiyatlar düşünce de

üretim yavaşlar ve durur. Böylece ekonomik krizler baş gösterir. (4/ 29). Onun için tedavüle para sürmek ve çekmek arz talep dengesini bozacağından ekonomik düzen için zararlı kabul edilir. (4/ 29)

Bugünkü merkez bankasının vazifesini devlet hazinesi (beytülmal) görür. (8/ 24). Hükümetler ekonomiye canlılık kazandırma görevlerini altın ve gümüş paraların fiyatlarını ayarlamak suretiyle yapabilirler. (8/ 24). Hükümet tedavüldeki gümüş parayı azaltmak istediği zaman altın fiyatlarını serbest piyasadaki altın fiyatlarından aşağı düşürür, çoğaltmak istediği zaman ise altın fiyatlarını piyasa fiyatından daha yüksek tutar. (8/ 24)

Para basma hakkı devletindir. (2/ 282). Kâğıt parayı yalnız devlet çıkarabilir. Kâğıt para bir mevduat karşılığıdır veya açılan bir kredidir. (2/ 282). Devlet iyi niyetli olan üçüncü şahıslara sahte paraların karşılığını ödemek zorundadır. (2/ 282)

Kalp para çıkarmak yoktur ve olamaz. (7/ 85). Kalp paranın tedavül etmesi yeryüzünü fesada verir. Piyasaya hileli kalp para sürülemez. Hiçbir kimsenin paranın değeri üzerinde oynamaya hakkı yoktur. (11/ 87)

Hükümetler gizli mal kaçırma olduğu için karşılıksız para basamazlar. (3/ 161). Devalüasyon, enflasyon ve deflasyona-para kısıtlamasına götüren bütün yollar önlenip kapatılmalıdır. (4/ 29). Enflasyon sayesinde haklı bir sebep olmaksızın refah ve varlık bir sosyal tabakadan diğerine geçer. (4/ 29). Enflasyon ile deflasyonu ortadan kaldırmak için piyasaya para sürmek ve çekmek fiyatları ani olarak düşürür ve yükseltir. Bu yüzden ellerinde para olan kimselerle mal bulunduran kimseler hakları olmadığı halde birden zengin ve fakir oluverirler. Bu durum ise psikolojik ekonomik ve sosyal birçok problemler doğurur. (4/ 29). Madeni paralardaki taşış ne ise kâğıt paraların da mal miktarından daha fazla artırılması odur. Bu sebeple devalüasyon-yani paranın değerini düşürme gayri meşrudur. (4/ 29)

Enflasyon sayesinde halktan cebren, mecburi olarak haksız bir şekilde vergi alınmaktadır. Bu hal vergi verme durumunda olmayan fakirlerden de vergi almaya sebep olduğu için, enflasyonlara sebep olmak bir haksızlıktır. (4/ 29). Enflasyonda ellerinde para bulunan kimseler kaybetmiş olurlar, mal bulunduran kimseler ise bunun tan tersine kazanmış olurlar. Hiçbir sebep olmaksızın toplumdaki bir sınıf kaybederken diğer sınıf kazanırsa bu yol zulümden başka bir şey değildir. (4/ 29). Enflasyon hasta bir vücudun ilaç kullanması gibi normal olmayan ekonomik düzenlerin çare olarak başvurduğu bir yoldur. Doğal olan İslam ekonomisinde bunun yeri yoktur ve buna ihtiyaç da yoktur. (4/ 29). Para değerini düşürmek, ekonomik düzeni alt-üst eder ve böylece ülkede fesat, bozgunculuk ve kargaşa çıkar. (7/ 85)

2 - B a n k a :

İslam ekonomisinde kar-zarar ortaklığı (murabaha şirketi), faizsiz kredi ve emanet mal sağlayan bankalar olmak üzere üç tip banka bulunabilir. (2/ 283)

Kar-zarar ortaklığına dayanarak çalışan banka bir ortaklık olup halk tarafından kurulabilir ve mudarebe esaslarına göre çalışır. (2/ 245). Faizsiz kredi bankası ise devletin resmi bankası olup devlet gelirleri ve halkın yatırdığı mevduat ile çalışır. (2/ 245). Mal bankaları da emanet usulü ile çalışan bir nevi vakıf kuruluşlarıdır. (2/ 283)

Bugünkü merkez bankasının vazifesini devlet hazinesi (beytülmal) görür. (8/ 24). Faizsiz bankanın çalışma statüsü hakkında vakıf kurumlarının işleyiş şeklerinden faydalanılabilir. (2/ 245)

Ülkede yabancıların faizli banka kurmalarına izin verilemez. (4/ 160)

Karzı hasenle ödünç vermek Müslümanların namaz ve oruç gibi mukaddes vazifelerinden birisidir. (57/ 11). Halk sadaka ve zekâtın dışında karzı hasen kurumuna (faizsiz bankaya) ödünç verir. (57/ 11)

Faizli düzende bankayı çalıştıran amil faiz, faizsiz sistemde ise bankayı çalıştıran şey kredi dağıtma yöntemidir. (2/ 245). Bankayı devlet işletir. Devlet halktan mevduat kabul edebilir ve yine halka kredi açabilir. (2/ 282). Verilen rehin, alacak nispetinde olduğu gibi, faizsiz bankaya yatırılan mevduat nispetinde de kredi çekme hakkı tanınabilir. (2/ 283). Herkes bankaya koyduğu mevduatı nispetinde istikraza sahip olur. (2/ 245)

Herkes gelecek için çalışır ve tasarruf eder. Tasarruflarını bir devlet bankasına emanet eder. (2/ 119). Tasarruf mevduatı artık emek arzını gösterir. (2/ 245). Kredi tasarruf mevduatı sahibine verilmelidir. Böylece tasarruf eden mevduatını kendisi değerlendirmiş olur. (2/ 245)

Sadakalar (yani 1/40 vergiler bucak gelirleri) üçe ayrılır. Bir bölümü kişilere dağıtılır, bir bölümü kredi kurumu için (yani faizsiz banka için) sermaye olarak kullanılır bir bölümü de kamu hizmetleri için harcanır. ((9/ 69)

Nakit ve para ile çalışan bankalar kurulduğu gibi, mal bankaları da açılabilir. (2/ 283). Mal bankalara (İslam hukukundaki) emanet usulü ile çalışabilir. (2/ 283). Emanet usulü ile çalışan mal bankaları şirketler tarafından işletilebilir. (2/ 283)

Bireyler devlet hazinesine emanet ettikleri malların karşılığında senet alabilirler. (12/ 55). Emanet malların bu senetleri hamiline muharrer olabilir. (12/ 55). Emanet edilen misli mallar sahipleri tarafından talep edilince hemen ödenir. (12/ 55). Misliyyattan olan emanet mallar sahiplerinin izni ile başkalarına karz olarak verilebilir, devredilebilir ve satılabilir. (12/ 55)

Faizsiz bankanın çalışma masrafları faydalananlardan alınabilir veya devlet hazinesine yükletilebilir. (2/ 245). Hastane gibi amme hizmeti gören yerlerde çalışan kamu görevlilerinin maaşlarını devletten aldıkları gibi faizsiz bankada çalışan memurlar da ücretlerini devlet bütçesinden alabilirler. (2/ 245)

3 - K r e d i :

Karz (kredi), mülkiyetin başkasına geçici olarak temlik edilmesidir. (2/ 275). Kredi başlangıçta ariyet, işin sonunda ise para değişimi yani bir nevi sarf olan bir muameledir. (2/ 245). Kredi, menfaatin hibe edilmesidir. Bu sebeple alış-verişe benzemez. (2/ 245)

Krediler devlet bütçesinden verilir. (2/ 245). Kredi işleri devlet eliyle yürütülür. (2/ 245). Her topluluk kendi kredisini kendisi kullanır. (2/ 245)

Krediler, tasarruf, sermaye ve çalışma olmak üzere üç kısma ayrılabilir.

İslam bankasının kredi kaynaklarından biri de halkın yatırdığı mevduattır. (2/ 245). Karzı hasenle ödünç vermek Müslümanların namaz ve oruç mukaddes vazifelerinden biridir. (57/ 11). Kredi tasarruf mevduatı sahibine verilmelidir. Böylece tasarruf eden mevduatını kendisi değerlendirmiş olur. (2/ 245). Tasarruf eden ettiği tasarruf nispetinde bir hakka (kredi alma hakkına) sahip olur. (2/ 272). Verilen rehin alacak nispetinde olduğu gibi, faizsiz bankaya yatırılan mevduatı nispetinde de kredi alma hakkı tanınabilir. (2/ 282).

Kendi sermayeleri ile iş yapamayacak halde olan kimselere sermaye kredisi olarak karzı hasen verilir. (9/ 60). Sadakaların (yani 1/40 vergilerinin) üçte biri kredi işlerinde harcanır. (9/ 60).

Para vererek krediler açıldığı gibi mal vermek suretiyle de krediler açılabilir. (2/ 283). İslam ekonomisinde nakit yerine mislini almak şartıyla her çeşit mal krediye konu olabilir. (2/ 283)

Zekât vergisi ile yaşama düzeni kredi kurumu ile de çalışma düzeni sağlanır. (2/ 245). Kredi yatırımlara yönelik olmalıdır. (2/ 245). Çalışma kredisi çalışma kredisinden faydalanmak için kurulan cemiyetler verilir. Cemiyetin başkanı da bunu mesleki derecelere göre dağıtır. (9/ 60). Çalışma kredisinden faydalanacak olanlar, kendi aralarında bir topluluk ve bir dernek kurarlar. (9/ 60). Çalışma kredisinden faydalananlar birbirinin kefil olurlar. (9/ 60). Birey kredi almak için kurulmuş olan cemiyetlerden birini seçme hakkına sahiptir. (9/ 60). Kredi alan ortakların iflası ve borçların ödenmemesi halinde borç, borçlular faslından ödenebilir. (9/ 60)

Kredi emek mübadelesini (istihdamı) sağlar. (2/ 245). Kredi artık değerleri faaliyete geçirir. (2/ 245)

Kredi işleri faizsiz olarak yürütülür. (2/ 245). Kredi işleri devlet eliyle yürütülünce faiz tehlikesi ortadan kalkar. (2/ 245). Faiz ile kredi instabildir. Hem kendi aralarında denge sağlayamazlar, hem de diğerlerinin dengesini bozarlar. (2/ 275)

Kredi çalışana verince sermaye istismarı olmaz. (2/ 245). Kredi faizsiz olunca kredi alanlar çoğalır ve emek istismarı olmaz. (2/ 245)

Mal beyanında bulunanlar gizli harcama yapsa bile devlet yardımından (kredi ve sigorta gibi yardımlardan) faydalanırlar. (2/ 274). Bireyler verdikleri vergi nispetlerine göre bütçenin yapımında ve kredilerin dağılımında söz sahibi olurlar. (8/ 4). Vergi verenlerin verdikleri bu değerler kredi alma, vakıflardan faydalanma, malların sigorta edilmesi ve bütçenin yapımında söz sahibi olma gibi yollarla tekrar kendilerine döner. (2/ 272)

Faizsiz kredi dağılan ülkelerde doğal olarak meydana gelen aksaklıklar yine doğal olarak ortadan kalkar. (57/ 11). Faizsiz kredi kurumunu yaşatan yani karzı hasenle ödünç verme yolunu tatbik eden ekonomilerden ufak tefek krizler kaybolur. (5/ 11)

Mülkiyet hakkı tamamen hukuki rejime tabidir. Mülkiyete müdahale asla caiz değildir. (3/ 26)

Karşılıklı her türlü borçlanmalar yapılabilir. (2/ 282). Borçlar şahıslar arasındaki zimmetle ilgilidir. (2/ 282)

Her şeyi yazıp gösteren serbest borçlanma sözleşmeleri gereklidir. (2/ 282). Bireylere borçlanma yerine devlete borçlanma daha iyidir. (2/ 280). Borçlanma şekillerinin tespitinde bireyler serbesttirler. (2/ 282). Borçlanma sözleşmelerinde borç vadesinin bitiş zamanı gösterilir. (2/ 282). Borçlanma sözleşmesi alacak için bir sebep teşkil etmez. Alacak için sözleşmenin gereği olan fiilin gerçekleşmiş olması lazımdır. (2/ 282)

Standart olmayan malların borçlanma sözleşmelerinde bütün vasıflar anlatılır. Anlatılmayan sözleşmeler devletin teminatı altında olma hakkını kaybederler. (2/ 282). Standart malların borçlanma sözleşmelerinde yalnız hükümlerini zikretmek yeterli olur. ((2/ 282). Bir isim ile de olsa standart tespit edilmiş olacağı için standart malların borçlanma sözleşmeleri de geçerlidir. (2/ 282)

Borçlanmalarda bir kusurdan dolayı caymayı (hıyar-ul aybı) gerektiren vasıflar kusur sayılır. (2/ 282). Borçlanmalarda görmeden dolayı caymayı (hıyar-ur rüyeti) gerektiren vasıflar kusur sayılmaz. (2/ 282)

Borcun esasını borçlu ödeme müddetini ise alacaklı beyan eder. Borçlu ve alacaklı beyanlarını bitirdikten sonra yazma işi henüz tamamlanmamış olsa da tarafların cayma hakkı yoktur. (2/ 282). İslam borçlanma kanunlarına aykırı olan borçlanmalar gayri meşrudur. Mesela poliçe ve bono ile borçlanmalar böyledir. (2/ 282).

Borçlanma sözleşmesi alacaklının hakkı kadar borçlunun hakkını da ifade eder. Borcun vade tarihine kadar tehir edilmesi borçlunun bir hakkıdır. (2/ 282) Bir eksiklik meydana getirmeyen vasıfların borçlanmalarda ve tediyede söz konusu yapılmaması gerekir. (2/ 282).

Faizden vazgeçen kimse alacağını borçlunun ancak genişlikte olması halinde istemeye hakkı vardır. (2/ 280). Borçlanma muamelesinde sermaye alacaklının faiz (yani kar) ise borçlunun hakkıdır. (2/ 279). Faizsiz sistemde borçlanma muamelesinde alacaklıya sermayesi, borçluya da karı verilmekle haksızlıklar ortadan kaldırılmıştır. (2/ 279)

Borçlanma sözleşmelerinde şahitler şahit olduklarını bile bile hazır bulunurlar. (2/ 282). Borçlanma sözleşmelerinde iki şahidin hazır bulundurulması gerekir. (2/ 282)

Borçlanmalar emanet hükümlerine tabi tutulurlar. (2/ 283). Bir şahsın güvenilen bir kimsenin yanında bulunan malına emanet denilir. ((2/ 283). Borçlu ve yediemin elinde bulunan malın nemasın sahip ise, ondan faydalaniyorsa rizikosunu da taşımak zorundadır. (2/ 283)

Müddeti gelmiş bulunan alacaklar borçlu senedi ile tevsik edilmezler. (2/ 282). Vadesiz borç ve alacakların tevsiki şahitler ve diğer deliller ile yapılır. (2/ 282). Küçük büyük, az çok, kısa uzun vadeli, her çeşit borç sözleşmeleri yazı ile tespit edilir. Borçlanma sözleşmelerinin yazılı olması şarttır. (2/ 282). Yazı ile tespit edilmiş olan borç ve haklar aksi sabit oluncaya kadar muteber-geçerli sayılır. (2/ 282). Yazılı olmayan borç ve haklar aksi sabit oluncaya kadar muteber sayılmaz. (2/ 282). Sözleşmeyi yazacak bir kâtip bulunmadığı zaman rehinli borçlanmalar yapılabilir. (2/ 282)

Borcun evsafı ve borçlanmanın şekli yazıda kesinlikle belirtilir. (2/ 282). Borçlanma sözleşmelerinde borcun esasını zedeleyen her şey yazılır. (2/ 282). Borçlanma senedinde borç ve alacak ödeme tarihi borçlu ve alacaklı belirtilir. (2/ 282). Borcu talep zamanının gösterilmesi yerine bir şart da konabilir. (2/ 282). Borç sözleşmesinin tamamlanması için şahitlerin dinlenmesi ile kâtibin resen yazması yeterli olup bunun imza gerekli değildir. (2/ 282). Borçlar aynı zamanda nakit ile ifade edilebilmelidir. (2/ 282)

Borç sözleşmelerini borçlular adına velileri de yapabilir. (2/ 282). Görüşülüp de ödenemeyen bir borçta borçluya tanınacak mühlet ve borcun ödeme şekli hâkimin takdirine bağlıdır. (2/ 280)

Kişi başkasının üzerinde olan hakkını alabilmesi için mümkün olan bütün yollara başvurabilir. (12/ 70). Alacaklının alacağı için kendisi veya bir kimse tarafından temsile ve ikrara gerek yoktur. (2/ 282)

Borçlanma sözleşmeleri bireyler arasında yapılır. (2/ 282). Borçlanma bir toplum içersinde olur. Borçlu ve alacaklı olan bireylerdir. Devlet ise borçlanmaya kefil olur. (2 / 282). Borçlanma sözleşmeleri devletin teminatı alındadır. (2/ 282). Devlet darda olanlara yardım eder ve onların borçlarını öder. (2/ 280). Bir iflasta borçlular payından yararlanabilmek için sermayenin beyan edilmiş ve zekâtın-verginin verilmiş olması şarttır. (9/ 60)

4 - İ p o t e k v e R e h i n :

Rehin menkul bir mal olup sahibine teslim edilmesi gerekir. (2/ 282). Rehin, alınması mümkün olan bir hak karşılığında bir malın el altında tutulmasıdır. (2/ 282). Rehin karşılıklı borçlanmadan ibaret olan bir sözleşmedir. (2/ 282). Rehin bir aynın borç olmasıdır. Rehinde artma ve eksilme rehini elinde tutana ait olur. (2/ 282). Rehine

bakma ve her türlü ihtiyaç için masraf yapma da yine rehini elinde tutana ait olur. (2/ 282)

Rehinli veresiye alış-verişler ve satışlar caizdir. (2/ 282). Rehinsiz veresiye alış-verişler, faiz etkisinden kurtulamazlar. (2/ 282)

Rehin yalnız yolculuğa mahsus bir iş değildir. Adil kâtip (noter) bulunmayıp da yazma işi mümkün olmadığı zaman mukim iken de rehin muamelesi geçerli olur. (2/ 282). Verilen rehin alacak nispetinde olduğu gibi, faizsiz bankaya yatırılan mevduat nispetinde de kredi alma hakkı tanınabilir. (2/ 282)

ALTINCI BÖLÜM

DEVLET MALİYESİ

1 - Bütçe :

İslam ekonomisinde bütçenin temeli gelirdir. Harcanacak miktarı gelir tayin eder. (2/ 1-5). Geçmiş yılın gelirleri gelecek yılda harcanır. (Yani İslam ekonomisinde denk bütçe esası vardır). (2/ 1-5). Çalışma bir plan içinde yürütülür. Devlet bütçesi içtimai olarak hazırlanır. (2/ 1-5)

Beşte bir vergiler devlet bütçesinin gelirlerini teşkil eder. (8/ 41)

Onda bir vergiler mahalli idareler yani il bütçelerinin gelirlerini meydana getirir. (9/ 60)

Kırkta bir vergiler de belde-bucak bütçelerinin gelirlerini oluşturur. (9/ 60)

Her idari kuruluşun yani kişiliği olan yerleşim birimlerinin ayrı ayrı bütçeleri vardır. (2/ 276). Şahsiyetleri olup seçim yapılan toplumların ayrı ayrı bütçeleri vardır. (2/ 276)

Her topluluk bütçesini kendisi yapar. (2/ 272). Bütçeyi vergi verenler aralarında ortaklaşa olarak hazırlarlar. (271). Bütçelerin işleyiş şekilleri birbirine benzer. (2/ 271). Devlet bütçesinden yardım alanlara hakları kendilerine kapalı olarak verilir. (2/ 271). Bütçeden yardım alanların hakları kendilerine verilmesi hususunda ihmal edilmez. (2/ 271)

Devlet bütçesi gökteki ay takvimine göre yapılır. (9/ 36). Bütçeler gökteki ay takvimine göre düzenlenir. Takvimler ise güneş yıllarına göre düzenlenir. (10/ 5). Ticari, sanayi ve diğer vergiler ay takvimine göre alınır ve dağılır. (9/ 36)

Ay takvimine göre vergileri almak ve dağıtmak mevsimlik krizleri ortadan kaldırır. (9/ 36). Ay takvimine göre vergi alıp dağıtma yöntemi yükümlülerden 33 yılda 34 defa vergi alınmasını sağlar. (9/ 36). Ay takvimine göre vergi alıp dağıtma usulünü uygulayan hükümetler bütçe açığını kapatabilmek için mali yılsonunda başvurdukları kısa vadeli kredi alma ve yüksek faizli devlet tahvilleri çıkarma külfetinden kurtulurlar. (9/ 36)

Devlet bütçesinin güneş yılına göre yapılması bir takım kötü işlerin doğmasına sebep olacağından zararlıdır. (9/ 36). Vergiyi artırmak halkın hukukuna zulümdür. Azaltmak ise beytülmalin bütçenin hukukuna zulümdür. (2/ 43)

2 - Devlet Bütçesi :

Beşte bir vergiler devlet bütçesinin gelirlerini teşkil ederler. (8/ 41). Cizye vergisi de devlet bütçesi gelirlerindedir. Cizyeler devlet bütçesi harcamalarında kullanılır. (9/ 29). Ganimet gibi tolum gelirlerini şuralar ve hükümetler (seçimle iş başına gelen idari yerleşim birimlerinin başkanları) harcarlar. (8/ 1). Ganimet gibi toplum gelirleri üretim ve tüketimdeki ortak hizmetlerin (yol, su, elektrik, reklam, ilaçlama, haberleşme, bekçilik ve koruma gibi ortak hizmetlerin) görülmesinde harcanır. (8/ 1).

Devlet başkanı devlet bütçesinden kendisine göre harcamalarda bulunamaz. (9/ 59) Devlet imkânları ancak şeriatın koyduğu esaslar dâhilinde bireylere dağıtılır. (9/ 59). Toplanan vergilerin tamamı halkın zenginliği ve fakirliği söz konusu olmaksızın harcanır. (3/ 134)

Devlet bütçesinin gelirleri önce üçe ayrılır. (8/ 41). Devlet bütçe gelirlerinin birinci bölümü şuralar tarafından harcanır. (8/ 41). Zaten bütçede şura ve hükümetler

in harcama payları ayrılır. (8/ 1) Şura ve hŐkŐmetler in ayrılan paylar genel olarak birbirine eşittir. (8/ 1). Devlet bŐtçesinin gelirlerinin Őe birini hŐkŐmetler harcarlar. (8/ 41). Devlet bŐtçesinin gelirlerinin Őe biri yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolcular olmak Őzere dört sınıf arasında paylaŐtırılır. (8/ 41). Devlet bŐtçesinin gelirleri Önce Ő kısım paya ayrılır. Sonra bir payı devlet Őurası, bir payı hŐkŐmet, diğer payı da yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolcular arasında eşit olarak paylaŐtırılır. (8/ 41)

3 – Mahalli İdare BŐtçeleri :

Onda bir vergiler mahalli yani il idare bŐtçelerinin gelirlerini teşkil ederler. (9/ 60). MŐslŐmanların verdiği onda bir toprak ŐrŐnlerine karşılık, gayri MŐslim vatandaşların Ödedikleri haraç da il bŐtçelerinin gelirlerinden sayılabilir. (9/ 29)

Bucak (belde) askeri birlik besleyen en kŐçük bir topluluk olarak dŐŐŐnŐlebilir. (9/ 60). Sadaka bŐtçe demektir. Her beldenin-bucağın bŐtçesi vardır. (9/ 60). Sadakalar (yani 1/40 vergileri) belde-bucak bŐtçesinin gelirlerini teşkil eder. (9/ 60)

Her beldenin sadakaları-vergileri o yerde toplanır ve yine o belde inçersinde harcanır. (9/ 60). Sadakalar, Önce Őe ayrılır. Bir kısmı kişilere dağıtılır, bir kısmı kredi kurumuna yatırılır, bir kısmı da kamu hizmetleri inçin harcanır. (9/ 60)

Belde bŐtçe giderleri fakirler, yoksullar, vergi memurları, mŐellefler, köleler, borçlular, Allah yolu ve yolcular olmak Őzere sekiz fasılda toplanır. (9/ 60)

Siyasi iktidar alanında adaleti temin etmek inçin ihtiyaç sahibi fakir sınıflara devlet bŐtçesinden hisse ayrılıp yardım edilir. (59/ 7). Yoksul olan kimselere bŐtçeden yardım faslı ayrılır. (30/ 38). Yoksul kişilere hakları bŐtçeden Ödenir. (17/ 26).

Fakir çalışma gŐcŐ olmayan, yoksul ise para gŐcŐ olmayan kimsedir. Fakire devlet bŐtçesinden geçim yardımı, yoksula ise sermaye yardımı yapılır. (2/ 83)

Kişilere ayrılan fakir ve yoksulların payları ikiye taksim edilir. Bir pay fakirlere bir pay da yoksullara verilir. (9/ 60) Bu yardımlar bŐtŐn fakirlere eşit bir Şekilde dağıtılır. (9/ 60). Bir beldede fakirlerin paylarından bir Şey artarsa yoksulların paylarına, yoksulların paylarından bir Şey artarsa il mahalli idare yoksullarının payına aktarılabilir. (9/ 60). Fakirler, yoksullar, vergide çalışan memurlar ve mŐelleflerin payları ertesi yıla ertelenemez. (9/ 60)

Sadakanın bir bŐlŐmŐ sadakayı tarh edip toplayanlar bu toplananları nakledip hazineye teslim edenler, hazinedeki bu malları hak sahiplerine ulaŐtıranlar ve sadaka ile yapılacak bilumum hizmetlerde çalışanlara paylaŐtırılır. (9/ 60)

Vergide çalışanlara devlet tarafından çalışma ehliyeti verilir. (9/ 60). Vergide çalışanlar kendilerine verilen payı çalışmaları nispetinde aralarında taksim ederler. (9/ 60). Vergide çalışanlar bir dernek, teşkilat ve cemiyet kurabilirler. (9/ 60). Bu vergide çalışanlar kendi aralarında da birleşerek bir teşkilat kurabilirler. (9/ 60). Vergide çalışanlar Önce bucak inçinde teŐkilatlanır sonra da il ve devlet inçinde birleşerek bir birlik kurabilirler. (9/ 60). Vergide çalışanların payı sadaka dışında çalışan görevlilere verilemez. (9/ 60). Herkese mesleki derecesini gösteren ve görevini bildiren bir tanıtma kimlik kartı veya nişanı (rozeti) verilir. GÖrevli bu kartı ile devlet bŐtçesinden istihkakını alır. (2/ 273)

Toplumda hocalık ve mŐrŐitlik görevini gŐrenler de bu grubun ikinci payını alırlar. (9/ 60). Hocalar, mŐrŐitler ve kamu görevlileri biat usulŐ ile tayin edilip seçilirler. (9/ 60). Hocalar, mŐrŐitler ve (mesela doktorlar gibi) kamu görevlileri kendilerine biat edenlerin sayı ve nispetlerine göre bŐtçeden maaş ve Őcretlerini az veya çok olarak alırlar. (9/ 60)

Çalışıp bedellerini Ődeyecek olan kölelerin borçları, köleler faslından tamamlanır. (9/ 60). KÖlelerin payları en çok köleyi hŐr hale getirecek Şekilde dağıtılır.

(9/ 60). Verilen pay ile bedelleri tamamlanamayan kölelere hiç hisse verilmez. (9/ 60). Kölelerin ve borçluların payları birbirine aktarılabilir veya gelecek yıllar için saklanabilir. (9/ 60)

Asrımızda kefaretlar için köle azadı yerine işçileri iş sahibi yaparak onların müteşebbis olmaları sağlanabilir. (9/ 60). Kendi sermayeleri ile çalışamayan dolayısıyla servet edinme imkânından mahrum kalan kimseler de köle ve müflis durumundadırlar. (9/ 60). Bir köleyi azat etmek demek, o kişiyi mal edinir hale getirmek demektir. (9/ 60). Bütün varlığı ile borca batmış (iflaslı bir) kimse fiilen köle durumundadır. (9/ 60). Çünkü bir müflis kişiyi iflastan kurtarmak da bir köleyi azat etmek gibidir. (9/ 60)

Bir işçiyi kendi sermayesi ile iş yapar hale getirmek de bir köleyi azat etmeye benzer. (9/ 60)

Zekâtlarını-vergilerini vermiş olan tüccarlar iflas ederlerse bunların borçları da borçlular faslından ödenip kapatılır. (9/ 60). İflasta borçlular payından faydalanabilmek için sermayenin beyan edilmiş ve zekâtının verilmiş olması şarttır. (9/ 60). Borçluların ve kölelerin payları ertesi yıla ertelenebilir. (9/ 60)

Yolculara bütçeden yardım faslı ayrılır. (30/ 38). Bütçede yolcular için ayrılan tahsisat bizzat kendi ellerine verilir. (17/ 26)

Sadakalar üzerinde başkanın bir tasarruf yetkisi yoktur. Başkan sadakaları (1/40 vergilerini) sadece toplar ve hak sahiplerine dağıtır. (9/ 60). Vergi ve sosyal kurumlar gibi bütçede yerleri gösterilen harcamaların yerinde ve gereği gibi yapılması lazımdır. (17/ 29). Vakıf tesislerinin gelirleri bütçedeki gösterilen yerlerine harcanır. (2/ 271). Bireyler ödedikleri vergi nispetine göre bütçenin yapımında ve kredilerin dağılımında söz sahibi olurlar (8/ 4). Vergi verenlerin verdikleri bu değerler kredi alma, vakıflardan faydalanma, mallarını sigorta edilmesi ve bütçenin yapımında söz sahibi olma gibi yollarla tekrar kişilerin kendilerine döner. (2/ 272)

II- Vergiler :

1- Vergi Kavramı :

Vergi zenginlerin fakirlere dağıttığı bir iane olmayıp devletin zenginlerden aldığı bir toplum payıdır. Bu pay zenginlerden toplumun imkânlarını kullandıkları için alınır. (2/ 43). Vergi, devletin yapmış olduğu hizmetlerden dolayı aldığı bir haktır. (6/ 141). Vergi devletin üretime güvenlik hizmetleri ile katılmasından dolayı alınır. (2/ 267). Zekât vergisi toplumun mallarının işgal edilmesine karşılık olarak verilir. (2/ 43)

Mallar toplum düzeni içersinde üretildiğinden bu mallar üzerinde dolayısıyla toplumun da hakkı vardır. (4/ 5). Vergiler malların üretilmesinde kullanılan toplumun imkân ve vasıtalarına karşılık olmak üzere alınır. (9/ 103)

Vergi devletin kesbe, kazanca iştirak ettiği nispette aldığı bir paydır. (6/ 164) Yoksa vergi, devletin bireyin kesbinden-kazancından aldığı bir pay değildir. (6/ 164)

Vergi mallardan alınır ve bireylere dağıtılır. (2/ 271). Vergi özel mülkiyetin bir gereğidir. (9/ 103). Menkul mallarda mülkiyetin devamı için her yıl vergilerin devamlı olarak verilmesi gerekir. (2/ 267)

2- Vergilendirmedeki Esaslar :

Her üretim ünitesinden bir üretim döneminde ancak bir defa vergi alınır. (9/ 103). Üretim döneminde ürün, mal haline gelinceye kadar vergi bir defa alınır. Bir maldan iki defa vergi alınmaz. (2/ 267)

Vergiler yıllık olarak alınır. (2/ 43). Kazanma yoluyla elde edilen malların vergileri yıldan yıla tahakkuk eder ve nisaptan daha aşağı olanlardan alınmaz. (2/ 267). Zirai vergiler güneş yıllarına göre, ticari vergiler ise ay yıllarına göre alınır. (10/ 5)

Alacak zekâta mahsup edilebilir. (2/ 280). Ortaklıklardan alınan vergi, mal paylaşılmadan önce ürün toplanınca hemen alınır. (6/ 141). Ortaklar vergiyi ayırmadan önce malı paylaşmazlar. (6/ 141)

İslam vergi sisteminde dolaylı vergiler yoktur. (2/ 219)

Vergi ürün kaldırıldığı zaman verilir. (2/ 1-5). Vergi üretim tamamlanıp mal tüketilecek hale geldiğinde alınır. (2/ 219). Vergi ancak üretim yapıldıktan hemen sonra alınır. (2/ 1-5)

Vergi rızık haline (kullanılıp tüketilmeye hazır duruma) gelen mallardan alınır. Malların üretimi tamamlanmadan, henüz yarıda iken alınmaz. (4/ 39). Vergi üretim tamamlanmadan alınmaz, ara vergisi yoktur. (6/ 141). Vergi, üretimden sonra alınır. (Üretim tamamlanıp sona ermeden vergi alınmaz. Emeklerden ve iş gücünden vergi alınmaz. (2- 1-5) Üretimin hangi safhasında vergi alınacağını tespit etme işi devlet başkanına aittir. (9/ 103)

Her malın vergisi, prensip olarak kendi cinsinden alınır. (3/ 92). Vergi, mallardan aynı olarak alınır. (2/ 267). Vergiler ve diğer paylar, hâsıladan aynı olarak alınır. (2/ 267). Vergi aynı olarak alınır. (2/ 1-5). Vergi verilecek aynı bir malın nakde çevrilerek para olarak, değerinin verilmesi de caizdir. (2/ 1-5)

Vergi üretimin yapıldığı yerde alınır. (2/ 1-5). Vergiler, üretim yerinde alınır. (9/ 103). Vergi hasat yerinde alınır. (6/ 141). Toprak ürünleri vergisi hasat günü alınır. (6/ 141)

3- Vergi Mükellefleri :

İslamiyet vergi yükümlülüğünü zorunlu kılar. (2/ 272). Vergi mükellefiyeti ve yükümlülüğü şahıslara yükletilir. (2/ 271). Vergiler siyasi haklara sahip olan mükelleflerin mallarından alınır. (9/ 10). Vergi hür, akıllı, baliğ, Müslüman olan mülk sahiplerinden alınır. (9/ 103)

Erkekler gibi kadınlar da vergiye tabi tutulurlar. (4/ 32). Vergiler kişilerin beyanlarına göre alınır. (9/ 103). Vergi zenginlerden alınır, fakat fakirlerden alınmaz. (2/ 219). Zenginler kendileri muhtaç olsalar bile mallarının vergilerini vereceklerdir. (3/ 134). Vergi zenginlik ortalamasının (yani nisabın) üstünde olanlardan alınır. (2/ 267). Zenginlik durumu ortalamanın altına düşen bir kimse vergi vermekten muaf tutulur. (2/ 267). Vergi nisabın üstünde olan mallardan alınır. Nisabın altında olan mallardan vergi alınmaz. Çünkü bu mallar ihtiyaçtan azdırlar. Bu sebeple vergiye tabi tutulmazlar. (2/ 219)

İslam devleti içersinde yaşayıp da İslam düzenini kabul etmeyen kimselerin (mesela zimmîlerin) de vergi vermeleri mecburidir. (9/ 29). Müslümanlar ile zimmîlere uygulanacak vergi sistemi farklıdır. ((2/ 267). Yükümlüler vergilerini en iyi kaliteli mallarından vermeye zorlanmazlar. (3/ 92)

Müminler vergilerini vermeye devam ederler. (23/ 4). Müminler zekat vergisi vermek için ve bu gibi iyi işler için çalışırlar. (23/ 4)

Zekâtı verilmemiş olan mallar pis sayılırlar. (2/ 271). Vergisi ödenmeyen mallar devletin teminatı altında değildirler. (2/ 270). Kişinin vergi malını kendi malına katması az vergi vermesi ve vergi kaçırması haramdır. ((6/ 141). Vergi kaçırmak ve vergi kaçırmaya teşvik etmek suçtur. (9/ 79)

Vergi kaçırın kimselerin siyasi hakları ve sıfatları düşer. (9/ 103). Fasık olan yani günah ve suç işleyen, devlete ve hükümete itaat etmeyen kimselerin güvenlikleri sağlanmaz ve vergileri de kabul edilmez. (9/ 53)

İnsanoğlunu elde edip faydalandığı her şey maldır. Böyle olan her şeyden (mesela zift, petrol, taş, eriyen ve erimeyen bütün madenler... gibi mallardan) vergi alınır. (2/ 272). Vergi toplumun değer verdiği iyi kaliteli mallardan alınmalıdır. (3/ 92). Vergi ortalama kalitenin üstünde olan mallardan verilir. (2/ 267). Mallar kalitelerine göre gruplara ayrılıp her grubun vergisi kendisinden alınınca iyi mallardan iyi vergi, düşük mallardan da o kaliteden bir vergi alınmış olur. (3/ 92). Vergilerini en iyi mallarından vermeyen yükümlülerin birlik (iyi vatandaşlık) vasıfları düşer. (3/ 92). Bir vasfı, adalet sıfatında olduğu gibi, toplumdaki bireyler için içtimai bir rütbedir. (3/ 92)

Devlet gelirlerinin kaynakları bellidir. (8/ 1). Hangi mallardan vergi alınacağı bellidir. (9/ 103). Verginin temeli topraktır. (2/ 267). Prensip olarak toprak devletin malı sayılır. Ziraat vergisi devletin topraktan aldığı bir nevi kiradır. (2/ 267).

İslam ekonomisinde toprak esas olarak devletindir. Bireyler onu kullanma hakkına sahip olurlar. Bunun için de devlete ürünün onda birini vergi olarak verirler. (2/ 29). Topraktan elde edilen ürünlerden üretim vergisi alınır. (2/ 267). Arazi vergileri üründen alınır, her ürün kaldırımında vergi alınır. (2/ 26). Topraktan alınan vergi istihsal olunan üründen alınıp bir nevi toprak kirası olarak alınmaktadır. (4/ 39). Toprak ürünlerinden sadece ele geçen miktarın vergisi verilir, telef olan ağacında ve kökeninde kalan malların vergisi yoktur. (6/ 141)

Toprak ürünlerinden alınan vergiler ile diğer mallardan alınan vergiler esasta bir, nispet ve tahakkuk bakımından ise farklıdır. (2/ 267). Zekât mallarında bir yıl gibi bir zamanın geçmesi şart olduğu halde öşür mallarında böyle bir şart yoktur. Mesela her ürün kaldırımında vergi alınır. (2/ 267). Yükümlüler toprak ürünleri vergisini istedikleri bir vergi memuruna verebilirler. (6/ 141). Arazilerden alınan verginin nispetleri diğerlerine göre daha fazladır. (2/ 267)

Menkul mallardan da vergi alınır. (4/ 39). Vergi tüketim mallarından ve menkullerinden alınır. (2/ 219). İstihsalin bir kısmı tüketime, bir kısmı da üretime ayrılır. Vergi ürünün tüketime ayrılmış olan kısmından verilir. (2/ 1-5). Vergi malların harcanacak kısmından alınır, yatırıma ayrılan kısmından alınmaz. (4/ 39). Vergi insanların ihtiyaçlarını temin ettikleri tüketime ayrılan mallardan alınır. (4/ 39)

Vergi çalışanlardan değil, fabrikada elde edilen üründen alınır. (6/ 141). Vergi elde edilen üründen alınır. Sabit tesisler ve insan emeği vergiye tabi değildir, vergiye tutulmazlar. (2/ 219)

Vergi nemalanan mallardan alınır. (2/ 219). Zekât vergisi, toplumun bir hakkı olarak nemalanan-üreyen mallardan alınır. (2/ 43). Nami olmayan mallardan vergi alınmaz. Ancak (paralarda olduğu gibi) hükmen nami sayılan mallardan vergi alınır. Fakat bu nema- üreme sıfatı ancak delil ile tespit edilir. Eğer delil yoksa nami olmayan bir maldan vergi almamak esastır. (2/ 219)

Hayvanlardan ve ekinlerde de vergi alınır. ((6/ 139). Meralarda-otlaklarda otlayan hayvanlardan vergi alınır. Fakat hayvan yemlerinden vergi alınmaz. (2/ 267)

Ticaret mallarından da vergi alınır. (2/ 219). Böylece ticaret malları da vergiye tabi tutulur. (2/ 267). Ticari mallar, altın, gümüş ve varaklar (kâğıt paralar) üzerinden bir yıl geçtikten sonra bunlardan vergi alınır. (2/ 1-5)

Paralardan vergi alınır. (2/ 219). Altın ve gümüşün her çeşidinden, basılmış, basılmamış, para ve süs eşyası olarak kullanılan her türünden vergi alınır. (9/ 34). Altın, gümüş, ticaret eşyası, meralarda otlayan davarlar, toprak mahsullerinden, meyvelerden ve madenlerden vergi alınır. (9/ 239)

İslam ekonomisinde kesb-kazançtan vergi alma esası yoktur. (6/ 164). Emeklerden, bu emekler henüz mal haline gelmedikleri için onlardan vergi alınmaz. (10/ 24). Ücretlerden vergi alınmaz. (2/ 219). Üretime ayrılan mallardan vergi alınmaz. (2/ 239)

İnsan yiyeceği olarak kullanılmayacak kadar bozuk ve düşük olan ürünlerden vergi alınmaz. (2/ 267). Üretim olmazsa veya herhangi bir engel ve afet sebebiyle ürün elde edilmezse vergi alınmaz. (2/ 267)

Yatırıma ayrılan mallardan vergi alınmaz. (4/ 39). Yatırım için yapılan harcamalardan vergi alınmaz. (2/ 219). Hasat malı olmadıkları için sabit tesislerden vergi alınmaz. (2/ 219). Binaların, tesislerin ve yatırımların vergisi yoktur. (2/ 1-5). Ev, dükkân ve işyeri gibi gayrimenkul mallardan da vergi alınmaz. (4/ 39)

4- Vergi Nispetleri :

Vergilerle hem ekonomik düzensizlikler giderilir, hem de toplumun ortak harcamaları sağlanır. (2/ 277). Vergi ekonomik hayatta meydana gelen eksik ve aksaklıkları kaldırır. (2/ 271). Normal vergi, üretimin artmasına, ülkenin imar edilmesine ve hükümetlerin devamlı ve istikrarlı olmasına yardım eder. (3/ 161). Zekât vergisi iktisaptaki-kazanırken elde edilen gayri meşrulukları temizleyip yok eder. (2/ 275). Vergi, kendilerinden kurtuluş imkânı olmayan haksız kazançlar için bir kefarettir. (2/ 271). Mallardan alınan vergiler üretimdeki ufak tefek kusurları ve haksızlıkları ortadan kaldırır. (9/ 103)

Bir yıldan daha fazla bir zaman depoda kalan ihtiyaç maddelerinden zekât vergisi alınması prensibi ürün sahiplerini bir dönem içersinde mallarını satıp ellerinden çıkarmaya zorlar. (2/223)

Vergileri veren kimseler aslında bu verdiklerinin karşılığını kat kat geri alırlar. (2/ 268). Herkes verdiği vergi nispetinde kamu hizmetlerinden faydalanır. (2/ 272). Ödedikleri vergi nispetinde bireylere bazı haklar verilir. (8/ 4)

Vergiler kişilere kamu imkânlarından faydalanma hakkını sağlar. (9/ 103). Mükellefler verdikleri vergi kadar kamu imkân ve vasıtalarından faydalanırlar. (9/ 103) Bireyler ödedikleri vergi nispetine göre bütçenin yapımında ve kredilerin dağılımında söz sahibi olurlar. (8/ 4). Bireylere ödedikleri vergi nispetine göre su ve elektrik gibi tahsis mallarından faydalanma hakkı tanınır. (8/ 4). Vergi veren kimselerin verdikleri bu değerler kredi alma vakıflardan faydalanma mallarının sigorta edilmesi ve bütçe yapımında söz sahibi olma gibi yollarla tekrar kendilerine geri döner. (2/ 272)

Vergi sitemini gereği gibi ayarlayan toplumun ekonomik düzeninden korku ve sıkıntılar gider. Bunun yerine refah ekonomisi gelir. (2/ 274)

Devletin mallardan alacağı vergi payı bellidir. (9/ 103). Bolluk ve kıtlık söz konusu olmadan vergi aynı nispette devamlı olarak alınıp verilir. (3/ 134). Vergiler belirli olup nispetleri zaman ve mekâna göre değişmez. (2/ 276). Vergilerin asıl nispeti beşte birdir. (8/ 41)

Vergiler mallardan 1/5, 1/ 10, 1/20 ve 1/40 oranında alınır. (2/ 43). Vergiler madenler ve yeraltı definelerinden 1/5, yağmur, nehir ve göze suları ile kendiliğinden sulanan toprak ürünlerinden 1/ 10, havuzla, çekme su ile emek çekerek sulanan ürünlerden 1/20, meralarda otlayan hayvanlardan, ticaret mallarından, altın, gümüş ve paralardan ve depo edilen yiyeceklerden 1/40 oranında alınır. (2/ 43). Vergiler ya 1/5, 1/ 10, 1/20 ve 1/40 oranlarında alınır veya hiç alınmaz. (2/ 267)

Madenlerden beşte bir vergi alınır (8/ 41). Termik santrallerinden de beşte bir vergi alınır. (Bu vergi, eğer yakıttan vergi alınmamışsa alınır. (8/ 41)

Kaynakları tükenen mallardan yapılan üretimlerden alınan vergi payı beşte bir oranındadır. (8/ 41). Devlet, ticaret mallarına teminat sağladığı için Müslümanlardan 1/40, zimmîlerden 1/20, yabancıardan da 1/10 nispetinde ticaret vergisi alır. (7/ 85)

İslam ekonomisinde şari yani kanun koyucu yani Allah ve Resulü tarafından tayin edilmiş bulunan vergi oranları değiştirilemez, yükseltilemez ve düşürülemez. (2/ 43). Hükümetlerin fazla vergi alma yetkileri yoktur. (2/ 272). Hükümetler vergi oranlarını artıramazlar. (3/ 161). Hükümetler belirli olan normal verginin üstünde fazla bir vergi koyamazlar. (4/ 29) Hükümetler yeni bir vergi ihdas edemezler. (23/ 72)

Ticaret vergisinin dışında gelir temin etmek ve yerli üretimi korumak gayesiyle Müslüman devletlere karşı gümrük vergisi konamaz. (7/ 85)

Tayin edilmiş vergiler dışında halkın mallarını almak batıldır. (9/ 34). Üretilen malların hepsi vergi olarak alınmaz. (9/ 103). Hükümetlerin bir kısım vergileri bağışlama, almama veya kaldırma yetkileri yoktur. (8/ 41). İdarenin vergi koyma yetkisi olmadığı gibi, toplanan vergileri başka yerlere harcama yetkisi de yoktur. (9/ 60). Yeni vergiler koymak toplum açısından zararlı olup devletin ihtiyaçları artan milli gelirin sağladığı fazla vergilerle kapatılmalıdır. (23/ 72)

Tayin edilmiş olan vergi oranlarından daha fazla vergi almak mal için zarar getirir. (52/ 40). Fazla vergi almak halkı ezer. (52/ 40). Yeni vergi koymak ve vergi oranlarını yükseltmek mükelleflere zulüm, verilmesi gerekli olan vergileri artırmak halkın hukukuna zulüm, azaltmak ise beytülmalin-bütçenin hukukuna zulümdür. Fazla vergi almak bir haksızlıktır. (52/ 40). Vergileri artırmak ülkeyi ve yeryüzünü ifsat eder, bozgunculuk ve kargaşa çıkarır. (7/ 85)

5 - Vergilerin Tahsili :

Toplum çalışma ve yaşamayı nasıl ortaklaşa, birlikte yapıyorsa vergiyi de yine hep beraber topluca ifa eder. Halk vergi verirken birlikte hareket eder. (2/ 43). Vergi topluca verilir ve dağıtılır. (2/ 267). Vergiler devlete verilir. (2/ 43). Vergileri devlet adına başkan veya onun görevlendirdiği memurlar toplar. (9/ 103). Vergileri devlet toplar ve devletin vergi memuru mükellefin ayağına kadar giderek vergiyi tahsil eder. (2/ b1-5)

Vergiler mükelleflerden devlet eliyle toplanır ve yine devlet eliyle gerekli olan sarf yerlerine harcanır (2/ 43). Verginin toplanmasında ve dağılmasında herkesin görevi ve yetkisi vardır. (2/ 43). Verginin toplanmasında olduğu gibi, dağıtım işleri de hep hükümetlerin kontrolü altında yürütülür. (2/ 219). Vergi toplum tarafından toplanır ve yerlerine dağıtılır. Bu işlerin iyi gidip gitmediğini hükümetler de kontrol eder. (2/ 267)

Vergi toplum tarafından toplanır ve yine toplum tarafından dağıtılır. (2/ 271). Mükellef tüketim malları hakkındaki defterini kendisi için tutar. Bu özel defterler hiçbir zaman sahibinin aleyhinde bir delil olarak kullanılamaz. Tutulan bu kayıtlar bir ikrar değildirler. (2/ 215)

Ancak şahsiyete-kişiliğe sahip olan toplumlar vergi toplayıp dağıtabilirler. (2/ 272). Vergiyi yalnız devlet alır. (6/ 136). Devletten başka bir kurumun vergi almaya yetkisi yoktur. Böyle bir şey gayri meşrudur. (6/ 136). Dini ve ilmi kurumların kendi cemaat ve müntesiplerinden vergi toplamaya hakları yoktur. (9/ 34)

Vergi mükellefin kendi beyanına dayanılarak alınır. (2/ 276). Vergi olarak verilecek malları ayırma hakkı mükellefe aittir. (2/ 219) Vergi olarak verilecek malları ayırma hakkı mükellefin, ayrılan bu mallar arasından seçip alma hakkı da vergi

memurlarınıdır. (2/ 267). Çünkü vergi alınırken malları seçme hakkı memurlara aittir. (2/ 219)

Vergi alınırken tahsildar malı seçip alır. (3/ 92). Vergi memuru mükellefin vergisini verirken malların iyisini seçip seçmediğini deftere kaydeder. (3/ 92). Mükellefler vergilerini vergi memuruna teslim etmek zorundadırlar. (6/ 141)

Bu devlet gelirleri olan vergiler iki şekilde harcanır. Bizzat bireylere dağıtılır ve böylece üretim yapan kurumlar kurulur. (2/ 271). Vergilerle kurulan bu kurumlar sabit tesislerdir. (Yani vakıflardır). Bu kurumlar günlük harcamalarını kendi gelirleri ile yapıp karşılarlar. (2/ 271). Vakıf tesislerinin gelirleri bütçede gösterilmiş olan yerlerine harcanır. (2/ 271). Harcamalar (yani verilen vergiler) açık ve gizli olmak üzere iki çeşittir. (2/ 274)

Devlet başkanı bazı malların vergilerinin halka gizli olarak dağıtılmasına karar verebilir. Bazı malların ise açık olarak verilmesini isteyebilir. (2/ 274). Gizli harcamaları (yani Bâtını malların vergilerini) herkes kendisi yerlerine verebilir. (2/ 274). Açık olan harcamaları (yani zahiri malların vergilerini) ise devlet toplar ve yine devlet dağıtır. (2/ 274). Mükellefin tüketimde yaptığı harcama hakkındaki beyanı esas alınır. Bunun aksini iddia eden iddiasını ispat etmekle yükümlüdür. (2/ 215). Devlete verilen vergilerin ve her türlü hizmetlerin yerine harcanması gerekir. (2/ 270). Vergide yatırım ve tüketim gibi malın harcama yerlerinde fazlalık yapmak yani birinin hakkını diğerine geçirmek haramdır. (6/ 141)

Hiçbir mükellefin ödediği vergi kendisinin özel olarak faydalandığı bir yerde kullanılıp harcanamaz. (2/ 267). Toplanan vergiler ancak tüm verenlerin müşterek olan hizmetlerinde harcanır. (2/ 267). Toplanan vergilerin tamamı halkın zenginliği ve fakirliği söz konusu olmaksızın harcanır. (3/ 134)

III - Diğer Gelirler :

1- Ganimet :

Düşmandan savaş ile elde edilen mallara ganimet, savaş yapmadan barışla, anlaşma ile alınan mallara fey, bazı Müslümanların müşriklerden harp etmeksizin aldıkları hayvan, köle ve eşya gibi mallara da Enfal adı verilir. (8/ 1)

Ganimet savaşta yapılan masrafların bir nevi karşılığıdır. (2/ 272)

Gayri Müslimlerden ve müşriklerde savaş ile alınan araziler, mallar ve mülkler aynı mirasın intikali gibi olup helaldir. (33/ 27). Savaştan elde edilen ganimetler meşrudur ve beşte dördü o savaşa katılan kimselerin hakkıdır. (8/ 69)

Savaşa katılan kişiler ganimetlerden kendi paylarına düşen hisselerini alırlar, katılmayanlar ise bir şey alamazlar. (4/ 95). Ganimet malları savaş ile elde edildiğinden bunların beşte dördü katılan askerler arasında dağılır, beşte biri ise şura, hükümet, akraba, yoksul ve yetimler arasında paylaşılır. (59/ 7). Savaşa bedenen katılan kimseler ganimetten hisselerini aldıkları gibi yanlarında binek gibi bir savaş vasıtası getirenler de ayrıca bunun hissesini de alırlar. (4/ 95). Bizzat savaşa katılmayıp fakat geri hizmette bulunanlar da ganimetten hisselerini alırlar. (4/ 92)

Ganimet gibi toplum gelirlerinin hissesini şuralar ve başkanlar yani hükümetler yerlerine harcarlar. (8/ 1)

2- Cizye :

Askerlik hizmetlerini yapmadıklarından dolayı zimmîler ayrıca bir bedel (cizye) öderler. (9/ 29). Devlet savunmasına katılıp savaşmayan kimselerin devlet

İçerisinde çalışıp yaşama hakkına sahip olabilmeleri ve bu güvenliklerinin sağlanması için bir vergi (cizye) vermeleri şarttır. (9/ 29)

Cizye vermenin şartları erkek, mükellef ve hür olmaktır. (9/ 29). Cizye vergisi yalnız erkeklerden alınır. Kadın ve çocuklardan cizye vergisi alınmaz. (9/ 29)

Siyasi haklardan mahrum olanlar sadaka değil, cizye vergisini öderler. (9/ 103). Zimmîlerden alınan vergilerin kesin olarak belirlenmiş olması gerekir. (9/ 29). Zimmîlerden alınan cizye vergisi menkul mal olarak alınır. (9/ 29). Cizyede sabit bir vergi konur ve mükellefler cizye vergisini götürüp kendileri teslim ederler. (9/ 103). Cizyeyi mükellefler götürüp kendileri vergi memuruna verip teslim ederler. (9/ 29). Cizye vergisi vekâlet olarak başkası adına götürülüp ödeme yapılabilir. (9/ 29)

Zimmîlerden askerlik bedeli olarak alınan bu cizye vergisi, vergi nispetlerini artırmak suretiyle yani 1/2, 1/5, 1/10 ve 1/20 gibi oranlarda almak mümkündür. (9/ 9)

Zimmî kişiler Müslüman oldukları zaman üzerlerindeki bu cizye vergisi düşer. (9/ 29)

3 - Fey :

Düşmandan savaş ile elde edilen mallara ganimet, savaş yapmadan barışla, anlaşma ile alınan mallara fey, bazı Müslümanların müşriklerden harp etmeksizin aldıkları hayvan, köle ve eşya gibi mallara da Enfal adı verilir. (8/ 1)

Fey düşmandan savaşız olarak alınan mallar olup bunlar ganimette olduğu gibi beşe bölünmeden sınıflar arasında taksim edilir. (59/ 7). Fey gelirinden Allah'a ayrılan hisse şuralar tarafından gerekli yerlere harcanır. (49/ 7). Feyden Resule ait olan hisse de hükümetler tarafından harcanır. (59/ 7)

Ganimet malları savaş ile elde edildiğinden bunların beşte dördü katılan askerler arasında dağılır, beşte biri ise şura, hükümet, akraba, yoksul ve yetimler arasında paylaşılır. (59/ 7).

Siyasi iktidarı savundukları için fakir sınıflar da feyden haklarını alırlar. (59/ 7)

Feyde savaş yapılmadığı için askerlerin bundan bir hisse almaya hakları olmadığından fey doğrudan doğruya adı geçen sınıflar arasında taksim edilir. (59/ 7). Yani feyden şura ve hükümetler hisselerini aldıktan sonra geriye kalan kısım akraba, yetimler ve yoksullar sınıfları arasında eşit olarak paylaşılır. (59/ 7)

N E T İ C E

Ekonomik hayatta liberalizm, kapitalizm, sosyalizm, komünizm ve karma ekonomi adı verilen sistem ve doktrinlerin görüş ve düşünceleri bazı değişikliklerle birlikte üretim, tüketim, mübadele... alanlarında yeryüzünde az-çok bir uygulama imkanı bulmuşlardır. Önsözde de belirttiğimiz gibi biz, İslam'ın da bir ekonomik sistemi olup olmadığını araştırmak istedik. Daha doğrusu bugünün ekonomik olaylarında hareket ve davranışları sağlayan ve ekonomik sirkülasyon ve devranı temin eden faktörlerin yerine İslam'ın ne gibi bir anlayış ve esaslar getirdiğini, getirip getirmediğini ve bu ekonomik hadise ve olayları nasıl organize ettiğini araştırıp öğrenmek istedik.

Zamanımızda iktisadi mekanizmayı ve yapıyı çalıştıran bir takım kurumlar vardır. Bir malın üretiminden tüketimine kadar geçen bütün safhalarda ve çeşitli yerlerde katkıda bulunan bu kurumlar arasında banka, kredi, işçi ve işveren sendikaları, muhtelif odalar ve dernekler, belediyeler, hükümetler ve devlet yapısını saymak mümkündür.

İşte biz İslam'ın böyle veya bunların yerini tutan kurumları bulunup bulunmadığını, emek, sermaye, mal, para, banka, kredi, mülkiyet, toprak, su, kar, kira, ücret, fiyat, vergi ve bütçe ...gibi konularda hangi esasları getirdiğini araştırdık. Bu çalışma ve araştırmalar neticesinde şu esasları bulduğumuzu genel olarak kabaca bir özet verebiliriz.

İslam'ın da bir ekonomik sistemi vardır. Çünkü İslam bu konuda birtakım esaslar getirmiş bulunmaktadır. İslam'ın getirdiği bu ekonomik esaslar genel olarak her zaman ve her yer için geçerlidir.

İslam ekonomisi birey ile toplumu birlikte ele alır ve aralarında bir denge sağlar. Yoksa birey için toplumu, toplum için bireyi feda etmez. Böylece İslam'ın diğer sistemlerden farklı bir ekonomik yapıya sahip olduğu görülmektedir. İslami sistem bu sui jenerist, kendi nevi şahsına münhasır yapısıyla dinamik olup statik değildir. Çünkü ekonomik bünye çeşitli durumlarda denge sağlayabilir ve herhangi bir sebeple hastalandığı zaman kendi kendini tedavi edebilir ve çalışır imajını vermektedir.

İslam ekonomisi getirmiş olduğu vergi anlayışı ile sermayelerin nerelere ve hangi alanlara akıp yoğunlaşacağını ve dolayısıyla nelerin ve hangi malların ne kadar ne kadar üretileceğini sağlayıp ayarlamaktadır. Böylece aynı zamanda hem piyasadaki mal kıtlığı ve yokluğu ortadan kalkmakta ve hem de bazı geçici krizler önlenmiş olmaktadır.

Bütün tabiat insanoğlu için var edilmiştir. Ay, güneş, yıldızlar ve gökyüzü; toprak, su, bitkiler, hayvanlar ve yeryüzü insanın hizmetine amade kılınmış olup onun yararına bedelsiz ve ücretsiz olarak meccanen üretim yapmaktadırlar.

Ekonomik hayatta insanın önemli bir yeri vardır. İnsanın emeği bir mal gibi olmadığı için arz-talep kanunlarına tabi tutulamaz. Böylece ücretlerde de herhangi bir ayarlama yapılamaz. İnsanın el emeği ve göz nuru en kutsal bir rızaktır.

En küçük ekonomik birlik, sosyal hayatta olduğu gibi ailedir. Zaten İslam'ın toplum düzeni aile üzerine kurulmuştur. Anne, baba ve evlatların birbirlerine karşı hak ve vazifeleri vardır. Aile bireylerinden birisinin ölümü halinde malların intikali konusunda İslam miras sistemi uygulanır.

Malı en iyi bir şekilde idare etmek demek olan mülkiyet ve mülkiyet hakları insan olma sıfatına dayandığı için bu hak onun elinden asla alınamaz; tam tersine ekonomik alanın tüm kademelerinde saygı gösterilir. Fakat mutlak mülkiyet, tam ve sınırsız bir mülkiyet anlayışı da yoktur. Onun için mal, hiçbir suretle boş yere çarçur edilemez; yakılıp yıkılamaz. Çünkü İslam ekonomisinde tarifeli bir mülkiyet anlayışı

vardır. Zaten üretim vasıtaları, menkul ve gayrimenkul bütün mallar bireylerin mülkiyetleri altında olup belli statüleri uyarınca işlevlerine devam ederler.

Faiz haram ve yasak; fakat kar ve ticaret ise serbest ve mubahtır. İslam ekonomisinde getirilen serbest piyasa ve hür teşebbüs esasları normal şartlar altında her zaman geçerlidir. İş hayatındaki tüm meslekler ve tüm sanatlar serbest bir şekilde sahiplerini bulduğu için böylece doğal işbölümü kendiliğinden müdahalesiz bir şekilde sağlanmış olur.

Üretim faktörlerinin gelirleri olan ücret, kira ve kar meşru olup ücret emeğin, kar rizikonun, kira da faydalanmanın bir karşılığı olarak kabul edilmişlerdir. Faiz ise gayrimeşru olup hem haram ve hem de yasaktır. Çünkü faizin kar ile kira gelirlerine benzer bir tarafı yoktur; risk taşımaz ve karşılığı olmayan bir fazlalıktır. Onun için de İslam ekonomisinde faizin her çeşidi ve her türlü müdahalesiz haram kılınmıştır.

Toplumda gelir dağılımı, hak ve vazifelere göre en adil bir şekilde düzenlenmiş bulunmaktadır. Ferdi gelir ile milli gelir iç içe birbiriyle yakından alakalı olup ferdi gelir milli gelir içersinde mütalaa edilir. Bu sebeple de birey-toplum dengesi sağlanır. Birey için kötü, faydasız ve zararlı olan şeyler toplum için de kötü, faydasız ve zararlıdır. Toplum için faydalı olan bir şey birey için de faydalıdır. Toplum için zararlı olan bir şey birey için de zararlıdır.

Kendilerinden kaçınmak mümkün olmayan çocuk, ihtiyar, kör, topal, hasta... gibi çaresizlerin hayatları İslam toplum düzeninde güvenlik altına alınmıştır. Bütün vatandaşların can ve mal güvenlikleri devletin teminatı altında olup ayrıca prim usulü ile çalışan sigorta şirketlerine ihtiyaç yoktur. Zira bütün insanların, hayvanların ve hatta bitkilerin bile hayatları sigorta altına alınmıştır. Nafaka kurumu yakın akrabalarından başlayıp devlete kadar uzanır ve devlet bütçesinde sona erer. Kimsesiz olan kişilerin velisi devlettir, onlar devlet eliyle bakılırlar.

Meşru olan ihtiyaçlar meşru bir şekilde yerine getirilip tatmin edilir. Böylece tüketim, tasarruf ve yatırım arasında bir denge sağlanır. Onun için malların hepsinin tüketime veya yine hepsinin yatırıma kaydırılması ekonomik mekanizmanı işleyişini etkiler. O yüzden İslam ekonomisinde ekonomik faktörler ve alanlar arasında tam bir denge ve hem de istikrarlı bir denge sağlanmış bulunmaktadır.

Malların bütün yeryüzünde tedavül etmesi esas olup bilhassa serbest ticaret sayesinde ekonomik alan olarak yeryüzü kabul edilmiştir. O sebeple koruma ve kollama adına malların dolaşımını engelleyen gümrük gibi vergiler İslam ekonomisinde yoktur. Serbest ticaret ve serbest rekabet esas kabul edilmesiyle içte ve dışta fiyatların en iyi bir şekilde oluşmasına imkân verilmiş ve normal şartlar altında ayrıca devlet müdahalelerine ihtiyaç kalmamıştır.

Altın ve gümüş malların değerini ölçen ve onların mübadelesini sağlayan bir vasıta yani para olarak kabul edilmiştir. İslam'a göre bu iki maden paralık vazifesinin görmek üzere var edilmişlerdir. Kâğıt paralarda enflasyon ne ise madeni paralarda taşış odur. Bir dizi haksızlıklara sebep oldukları için İslam ekonomisinde taşış ile enflasyon ve devalüasyon yani para değerini düşürmek asla caiz değildir. Bireylerin kendi rıza ve müdahaleleri olmadan başkaları tarafından onların mal ve paralarının değerlerini düşürmek sahiplerine zulümden öte ekonomik yapı için de zararlıdır. Gümüş paranın taşış edilmesi ile kâğıt paranın devalüasyona uğraması aynı şeydir. Buna göre enflasyon ve devalüasyona sebep olan her türlü davranışlar zararlıdır.

İhtiyaç duyulduğu zaman faizsiz bir banka (bir karzı hasen kurumu) kurulabilir ve kurulmalıdır. İslam düzeninde bankalar, kar-zarar ortaklığı (mudarebe şirketi usulü) faizsiz kredi sağlama ve emanet mal esasları ile çalışma gibi üç ayrı statüye tabi tutulabilirler. Faizli bankalarda çalışmayı sağlayan ve sermayeyi temin eden kaynak faizdir. Faizsiz bankada ise karz alma ve kredi alma hakkıdır. Kredi alıp verme

esaları ayrı bir düzenleme ile ayarlanır ve şartları ortaya konabilir. Mesela bazı alanlar için kredi kapları kapalı iken bazı alanlar için ise açıktır, diyebiliriz. Buna göre çalışma ve ödünç kredilerinin caiz, fakat ticari kredilerinin ise caiz olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Vergi, devlet düzeninin gerektirdiği bir husus olup bireyin toplumun imkânlarını kullanıp faydalandığı için verilir. Böylece vergiyi ancak zengin olan kimseler verir; fakirler vergi vermezler. Vergi vermenin sebebi maldır; yani vergide iktidar teorisi esas alınmıştır. O sebeple malı olmayan kimselerden vergi alınmaz. Onun için İslam ekonomisinde dolaylı vergiler yoktur. Normal şartlar altında bu vergi statü ve esasları değiştirmek doğru değildir. Vergiyi düşürmek bütçeye, artırmak ise bireylere zulümdür. Bu sebeple vergi nispetleri düşürülemez ve yükseltilemez.

İslam ekonomisinin getirdiği esasları, kanun ve kuralları uygulayan kimseler ve ülkeler refah ve saadete ulaşırlar. Fıtrat ve tabiata aykırı olup ters düşen esasları uygulamak krizlerin doğmasına sebep olur. Yanlış ve zararlı yollar, toplumu yıkılış ve çököşlere götürür. Dünya ve ahiret refah ve saadetini temin edecek olan tek düzen İslam düzenidir. Çünkü İslam düzeni fitri ve doğal bir düzendir.